

Тошкент Ислом университети

Араб тили дарслиги

Таркиб қоидалари

I Қисм

Тошкент ислом университети
нашриёт-матбаа бирлашмаси
2009 йил.

*Тошкент ислом институтининг услугубий илмий кенгаши ушибу
“Араб тили дарслиги ва марқиб қоидалари” дастурини нашр
қилишига тавсия этади.*

© Тошкент ислом университети
нашриёт-матбаа бирлашмаси, – 2009 йил.

СҮЗ БОШИ

Алҳамду лиллаҳи роббил оламин вал-оқибату лил-муттақин вас-солату вис-салому ала Расулихи ва асҳобиҳи ажмаин аммо баъд.

Маълумки, фиқҳ, ҳадис, тафсир ва қалом каби ислом илмларидан бекиёс асарлар таълиф қилган алломаларимиз тиљшунослик илмларида ҳам серҳикмат китоблар тасниф этишган. Жумладан, Маҳмуд Кошфарий, Маҳмуд Замахшарий, Абдураҳмон Жомий, Алишер Навоий сингари қўплаб аждодларимиз наҳв, сарф, таркиб, балофат каби тиљшунослик илмларида араб тилининг морфологик ва грамматик асослари ҳамда назариясини бойитадиган асарлар қолдиришган.

Зоро, араб тилини муқаммал ўрганиш халқимизнинг муқаддас эътиқоди – ислом динига оид бой маънавий-маданий мерос ҳамда диёримиздан етишиб чиққан алломаларнинг асарларини ҳар томонлама дақиқ ўрганиш ва илмий-назарий тадқиқотлар олиб борищдек хайрли ва савобли мақсадларга хизмат қиласди.

Муҳими шундаки, ёшлиаримиз Қуръони карим ва ҳадиси шарифларни бемалол ўқиб тушуна олишлари, алломаларимиз қолдирган диний-илмий меросдан баҳраманд бўлишлари ва уни халққа етказишда араб тилининг аҳамияти ниҳоятда бекиёсдир.

Кейинги йилларда нахв, сарф каби араб тилининг қоидаларига оид кўплаб ўқув қўлланма ва дарслеклар Чоп этилиб, ислом ўрта-максус билим юртларида жорий этилаётгани қувонарли ҳолдир, алҳамдулиллоҳ. Ушбу ўқув қўлланма ҳам ана шундай дарслеклар қаторидан ўрин олса, ажаб эмас.

Тошкент Кўкалдош ислом ўрта-максус билим юрти мударриси Шерали Ҳамроалиев асрлар давомида халқимиз ўртасида дарслик сифатида машҳур бўлиб келган «Мабда ул-қироат» китоби асосида араб тилининг нахв, сарф ва таркиб қоидаларини жуда осон ва тушунарли ҳолда машқларда қўлланишигача ифодалаб берган.

Ўқув қўлланманинг яна бир афзаллик жиҳати шундаки, унда нахв, сарфга оид қоидалар ва атамалар замонавий араб тили грамматикасида қандай номланиши батафсил ўзининг ифодасини топган. Бу эса араб тилини мустақил ўрганувчиларга ҳам қулайликлар туғдиради.

**Анварқори ТУРСУНОВ,
Тошкент шаҳар Бош имом-хатиби.**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الدَّرْسُ الْأَوَّلُ

قَلْمَنْ. كُرَاسٌ. نَشَافَةٌ. مَسْطَرٌ. رِيشَةٌ. وَرَقٌ. هَذَا. أَيْنَ. مَا. خُذْ. هَاتِ.

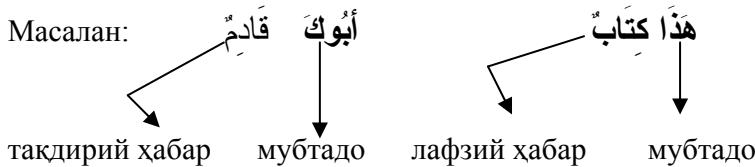
هَذَا كِتَابٌ. هَذَا مَسْطَرٌ. أَيْنَ الْلَوْحُ؟ أَيْنَ الْمَحْبِرَةُ؟ خُذِ الْقَلْمَنْ. هَاتِ
الْكُرَاسُ. هَذَا وَرَقٌ. خُذِ الْكِتَابَ. مَا هَذَا؟ - مَسْطَرٌ. هَاتِ الرِّيشَةُ. خُذِ
الرِّيشَةُ. أَيْنَ الْكُرَاسُ؟ أَيْنَ الْوَرَقُ؟ أَيْنَ النَّشَافَةُ؟

1-دارس

1. Мубтадо¹ – у шундай бир исмки, ундан кейин лафзий ёки тақдирий суратдаги хабар² унга сүянади.

¹Исмий жумланинг эгаси.

²Исмий жумланинг кесими.

Мубтадо маърифа ва эъроби рафъ бўлади.

2. Наҳв фанида маърифа ва накра деган тушунчалар бор.

а) Маърифа³ – у шундай бир исмки, тингловчига айтилаётган вақтда маълум бўлган тарзда ишлатилади.

Масалан: **جَاعِنِي الرَّجُلُ**

б) Накра⁴ – у шундай бир исмки, тингловчига айтилаётган вақтда номаълум бўлган тарзда ишлатилади.

Масалан: **جَاعِنِي رَجُلٌ**

Маърифа исмлар етти турли бўлади.

1) Замирлар **أَنَا، أَنْتَ، هُوَ** (ва ҳоказолар).

2) Атоқли отлар, яъни аъламлар (шаҳарларнинг номи, маҳсус жойларнинг номи, одамларнинг номи ва ҳоказо).

3) Исми ишоралар **هَذَا، هَذُهُ، ذَلِكُ** (ва ҳоказо).

4) Исми мавсулалар **الَّذِي، الَّتِي** (ва ҳоказо).

5) Алиф-лом билан таъриф топган исм **الرَّجُلُ**.

6) Юқоридаги бештасидан биронтасига изофа қилинган исм **قَلْمُ الرَّجُلِ**.

7) Нидо⁸ билан таъриф топган накра исм **يَا رَجُلُ**.

³ Аниқ ҳолатдаги сўз.

⁴ Ноаниқ ҳолатдаги исм.

⁵ Кишилий олмоши.

⁶ Кўрсатиш олмоши.

⁷ Нисбий олмошлар.

⁸ Чакириш.

3. Эъроб⁹ – калималарнинг охири ўзгаришига айтилади.
Унинг навлари уч хил бўлади:

- а) рафъ¹⁰;
- б) насб¹¹;
- в) жор¹².

a) Рафъ ва унинг мисоллардаги кўриниши

Атоқли от –	جَاءَ زِيدٌ.
Муфрад мунсариф исм ¹³ –	جَاءَ رَجُلٌ.
Асмои сittа ¹⁴ –	جَاءَ أَجْوَكَ.
Жам мукассар мунсариф ¹⁵ –	جَاءَ رَجَالٌ.
Фойру мунсариф ¹⁶ –	جَاءَ أَحْمَدُ
Тасния ¹⁷ –	جَاءَ رَجُلَانِ.
Жам музаккар солим ¹⁸ –	جَاءَ مُسْلِمُونَ.
Жам муаннас солим ¹⁹ –	جَائَتْ مُسْلِمَاتٍ.

Исмнинг рафъ ўринлари

1. Мубтадо.
2. Хабар.
3. Фоил²⁰.

⁹ Турлаш;(келишикларда).

¹⁰ Бош келишик.

¹¹ Тушим келишик.

¹² Каратқич келишик.

¹³ Бирлик сондаги тусланувчи исм.

¹⁴ Изофа бирикмасида охирига чўзиқ унли кўшиладиган олти исм.

¹⁵ Синик кўплик сондаги тусланувчи исм.

¹⁶ Икки келишикли, карагатқич ва тушум келишигига бир хил шаклга эга исм.

¹⁷ Иккилик сон шакли.

¹⁸ Эркак жинсдаги тўғри кўплик сон.

¹⁹ Аёл жинсдаги тўғри кўплик сон.

²⁰ Феълий жумланинг эгаси, иш-ҳаракатни бажарувчи субъект, аниқ даража сифатдоши.

4. Ноиб фоил²¹.

5. қан нинг исми²².

6. إن нинг хабари²³.

6) Насб ва унинг мисоллардаги кўриниши

Атоқли от – رأيْتُ زَيْدًا

Муфрад мунсариф исм – رأيْتُ رَجُلًا

Асмои ситта – رأيْتُ أَخَاكَ

Жам мукассар мунсариф – رأيْتُ رَجَالًا

Фойру мунсариф – رأيْتُ أَحْمَدَ

Тасния – رأيْتُ رَجُلِينِ

Жам музаккар солим – رأيْتُ مُسْلِمِينِ

Жам муаннас солим – رأيْتُ مُسْلِمَاتٍ

Исмнинг насб ўринлари

1. Мафъулун мутлоқ²⁴;

2. Мафъулун биҳи²⁵;

3. Мафъулун фийҳи²⁶;

4. Мафъулун лаҳу²⁷ (лиажлиҳи);

²¹ Шахси номаълум гапдаги эга ўринбосари.

²² Кесими “қан” каби тўлиқсиз феъл ёрдамида ифодаланган жумланинг эгаси, шу феълнинг субъекти.

²³ “إن” каби юкламалар билан бошланган жумланинг кесими.

²⁴ Масдар билан ифодаланган мутлоқ тўлдирувчи.

²⁵ Иш-харакат объектини билдирувчи тўлдирувчи.

²⁶ Иш-харакат ўринин ёки вактини билдирадиган гап бўлаги-ўрин-холи.

²⁷ Иш-харакатнинг максади ёки сабабини англатувчи гап бўлаги-сабаб, максад холи.

5. Мафъулун маъхұу²⁸;
6. Ҳол²⁹;
7. Тамиз³⁰;
8. Мустасно³¹;
9. لا нинг исми³²;
10. كَانَ нинг хабари³³;
11. إِنْ нинг исми³⁴.

в) Жор ва унинг мисоллардаги кўриниши

Атоқли от –	مَرَرْتُ بِزَيْدٍ
Муфрад мунсариф исм –	مَرَرْتُ بِرَجُلٍ
Асмои сittta –	مَرَرْتُ بِأَخِيكَ
Жам мукассар мунсариф –	مَرَرْتُ بِرَجَالٍ
Фойру мунсариф –	مَرَرْتُ بِأَحْمَدَ
Тасния –	مَرَرْتُ بِرَجْلِيْنِ
Жам музаккар солим –	مَرَرْتُ بِمُسْلِمِيْنَ
Жам муанинас солим –	مَرَرْتُ بِمُسْلِمَاتِ

²⁸ Иш-харакатни биргаликда бажарилганини кўрсатувчи тўлдирувчи-биргалик тўлдирувчиси.

²⁹ Ҳозирги замон; ҳолат ҳоли.

³⁰ Аниқлов, чеклов-гап ёки сўзнинг маъносига аниқлик киритувчи, чекловчи, ноаниқ ҳолатда тушум келишигидаги исм.

³¹ Истисно қилинган.

³² Кесими “لا” мутлақ инкор юкламаси билан ифодаланган гапнинг эгаси.

³³ “كَانَ” каби тўлиқсиз феъл билан ҳосил қилинган қўшма кесимнинг от қисми.

³⁴ “إِنْ” каби юкламалар билан бошланган гапнинг эгаси.

Исмнинг жор ўринлари

1. Жор қилувчи ҳарфдан кейин келса³⁵;
2. Музофун илайхи бўлса.

Эъроб хиллари

Эъроб икки хил бўлади:

- а) лафзий эъроб;
- б) тақдирний³⁶ эъроб.

А) Лафзий эъроб лафзда кўриниб туради.

جاءَ زِيْدٌ ، رَأَيْتُ زَيْدًا ، مَرَرْتُ بِزِيْدٍ .

Б) Тақдирий эъроб лафзда кўриниб турмайди.

جاءَ قَاضٍ ← قَاضِيٌّ ، رَأَيْتُ عَصَمًا ← عَصَوًا ، مَرَرْتُ بِقَاضٍ ← بَقَاضِيٌّ .

4. Калималарнинг охири ўзгариши ҳамда ўзгармаслиги жиҳатидан икки турли бўлади:

- в) мўъроб калима (эъробланадиган калима);
- б) мабний³⁷ калима.

А) Мўъроб калима деб охири ўзгарувчи калимага айтилади.

Б) Мабний калима деб мабнийул аслга ўхшаб қолган калимага айтилади, яъни охири ўзгармас бўлади.

Мабнийул асл учта бўлади:

- а) мозий феъли³⁸ (نصر، ضَرَبَ، كَتَبَ)
- б) амри ҳозир³⁹ (إِضْرَبْ)
- с) ҳарфлар⁴⁰ (إِلَى، بِ، مِنْ)

³⁵ Предлог туфайли қаратқич келишигига қўйилган исм.

³⁶ Фараз қилинган, бор деб хисобланган

³⁷ Турланмайдиган калима.

³⁸ Ўтган замон феъли.

³⁹ Буйруқ майли.

⁴⁰ Алохидга ишлатилмайдиган, маъноси бошқа сўзлар билан бирекиб

Мабний исмлар қўйидагилардир:

- а) замирлар أَنْتَ، أَنَا، هُوَ (ва ҳоказо);
- б) исми ишоралар هَذَا، هَذِهِ (ва ҳоказо);
- с) исми мавсулалар الْتِي، الْذِي (ва ҳоказо);
- г) мураккаб исмлар خَمْسَةَ عَشَرَ (ва ҳоказо);
- д) киноялар⁴¹ كَيْتَ وَ زَيْتَ، كَذَا (ва ҳоказо);
- е) исми феъллар⁴² رُوَيْدَ، نَزَال (ва ҳоказо);
- ж) исми совтлар⁴³ هَا هَا، نَخْ، غَاق (ва ҳоказо);
- з) баъзи зарфлар⁴⁴ حَيْثُ، بَعْدُ، قَبْلُ (ва ҳоказо).

5. Хабар мубтадо билан биргаликда жумлани комил қиласиган иккинчи асосий руқндири.

Хабар жумланинг маъносини тамомига етказиб, исмнинг рафъ ўринларидан ва муснад (суюнилувчи) бўлади.

Хабарнинг навлари уч қисмга бўлинади:

- а) муфрад хабар;
- б) жумла хабар;
- в) шибҳи жумла хабар.

А) Муфрад хабар жумла ҳам эмас, шибҳи жумла ҳам эмас, балки у жомид ёки муштоқ бўлади.

Масалан:

Жомид – иккинчи бир калимадан олинмаган, балки қўйма бўлган исмдир. У икки хил бўлади:

келгандагина англашиладиган ёрдамчи сўз ёки қўшимчалар.

⁴¹ Мажозий маънога эга бўлган сўз.

⁴² Феъл маъносидаги исмлар.

⁴³ Товушни англатувчи исмлар.

⁴⁴ Ўрин, пайтни англатувчи сўз ёки бирикма, равиш.

- а) исми зот;
б) исми маъно.

А) Исми зот деб бирор нарсанинг зотини билдирган исмга айтилади.

Масалан: دِيْكُ، ثَوْرٌ، إِنْسَانٌ

Б) Исми маъно деб бирор маънони англатган исмга айтилади.

Масалан: فَهْمٌ، شُجَاعَةٌ، نَجْمٌ

Муштоқ деб иккинчи бир калимадан олинган исмга айтилади.

Масалан: مُجْتَهَدٌ исми اجْتَهَادٌ деган масдардан олингандир.

Б) Жумла хабар.

Жумла ёки калом деб икки ёки ундан ортиқ калималарнинг иснод⁴⁵ билан бирикишига айтилади.

Масалан: ضَرَبَ زَيْدٍ

ضرَبٌ – муснад (суюнилувчи)

زَيْدٌ – муснадун илайҳи (унга суюнилувчи)

Жумла икки хил бўлади:

а) жумлаи хабария ضَرَبَ زَيْدٍ

б) жумлаи иншоия إِضْرَبْ زَيْدًا

Жумлаи хабариянинг ўзи икки хил бўлади:

а) жумлаи исмия زَيْدٌ قَائِمٌ

б) жумлаи феълия ضَرَبَ زَيْدٍ

А) Жумлаи исмия деб исмлардан ташкил топган жумлага айтилади.

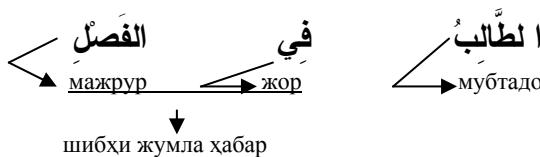
Б) Жумлаи феълия деб феъл ва фоилдан ташкил топган жумлага айтилади.

⁴⁵ Кесим килиб кўймок.

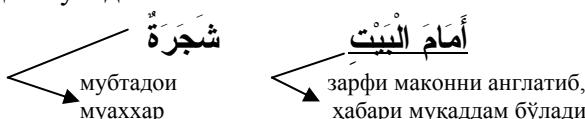
Мубтадонинг хабари жумлаи феълия бўлганда шу жумланинг ичидан замир кўринишидаги бир оид⁴⁶ қайтиши лозим.

В) Шибҳи жумла ҳабар жумлага ўхшаш бўлиб, жор-мажрур ёки зарф билан ишлайдиган жумлага айтилади. Булар кўринишидан рафъ бўлолмайди, лекин тақдирда рафънинг ўрнидадир, дейилади. Чунки булар бирон нарсага таъаллуқ топадилар. Шунинг учун наҳвашунос олимлар: “**Булар махзуз⁴⁷ ҳолатдаги ҳабарга таъаллуқли бўлади**”, деб айтадилар.

Масалан:

Шибҳи жумла ҳабар махзуз **كائن ثابت** ёки **موجود** ёки **ثابت** ёки **كائن** ёки **ماجور** ҳолатдаги ҳабарга таъаллуқли бўлади.

6. Истифҳом⁴⁸ калималарига содрул калом вожиб бўлади. Яъни, улар доимо гапнинг бошида келиб, уларда сўроқлик маъноси бўлади. Улар икки хил бўлади:

- а) исмлар;
 - б) ҳарфлар
- А) Исмлар:

من، ما، أين، متى، أيان، كيف، كم، أي، أني

Буларнинг орасидан фақат “أي” муфрад исмга изофа қилиниб, омилнинг тақозосига қараб эъробланади.

⁴⁶ Юкорида зикри ўтган зотга қайтувчи кишилийк олмоши.

⁴⁷ Тушириб қолдирилган.

⁴⁸ Сўраш, сўроқ.

Масалан:

ان: **جاء** **أيْ رَجُلٌ**
жумлаи феълия изофа бўлиб, мубтадо
бўлиб, хабар

Қолганларнинг барчаси мабнийдир.

Омил деб маънони тақозо этувчи эъробнинг ҳосил бўлишига айтилади.

Б) Харфлар: ۰، هـ، آ، ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹

Мана шу исм истифҳомларнинг орасидан **‘ما’** **‘من’** бир неча хил кўринишда келади.

١٠

А) Истифҳом бўлади:

مَنْ أَبُوكَ

Б) Шартия бўлади:

مَنْ تَضْرِبُ أَضْرِبْ

В) Мавсұла бўлади:

أَكْرَمَتْ مَنْ جَاءَكَ

Г) Мавсүф бўлади:

وَكَفِي بِنَا فَضْلًا عَلَى مَنْ غَيْرُنَا حُبُّ النَّبِيِّ مُحَمَّدٌ إِيَّاهُ «

“...Бизнинг бошқалардан афзаллигимизга Пайғамбари-
миз Муҳаммад (с.а.в.)нинг бизга бўлган муҳаббатлари ки-
фоядир”.

١٣

А) Харфия

Б) Истифхомия

А) Харфия:

1. Коффа бўлади, яъни амалдан тўхтатиб қолади.

انما زید قائم

2. Нофия бўлади, яъни маънони бўлишсизликка айлантириди.

مَا ضَرَبَ زَبْدٌ

Б) Истифҳомия:

1. Истифҳомия бўлади:	ما تَضْحَكُ
ما تَصْنَعُهُ خَيْرٌ
2. Мавсула бўлади:	ما تَصْنَعَ أَصْنَعٌ
3. Шарт бўлади:	مَرَرْتُ بِمَا مُوْجِبٌ لَكَ
4. Мавсуф бўлади:	نَعَمًا هِيَ
5. Нарса маъносидаги тамма ⁴⁹ бўлади:	أَنَا إِشْتَرِيتُ شَيْئًا مَا
6. Сифат бўлади:	«كَمْ»

Км – адад учун келиб, икки хил бўлади:

а) истифҳомия

Унинг тамизи наасб ва муфрад бўлади.

كَمْ رَجُلًا عَنْدَكَ

б) хабария

Унинг тамизи мажрур, муфрад ва жам бўлади.

كَمْ رَجُلٌ عَنْدِي

كَمْ رَجَالًا عَنْدِي

Км нинг тамизига من ҳарфи жор кириши мумкин. Аслида бу зоида бўлади. Км – рафъ, наасб, жор ҳолатларида бўлиши мумкин.

Рафъ: كَمْ طَالِبًا حَضَرَ الْيَوْمَ

Наасб: كَمْ طَالِبًا رَأَيْتَ الْيَوْمَ

Жор: بِكَمْ قَرْشٍ إِشْتَرِيتَ هَذَا

7. Бирор иш-ҳаракатни бажарувчига фоил деб аталади.

⁴⁹ Тўлик.

Фоил “Ким?” ёки “Нима?” деган саволларга жавоб бўлиб, феълига яқин туради:

ضَرَبَ زَيْدٌ كَلْبًا

8. Фоилнинг феъли кимнинг ёки ниманинг устига тушган бўлса, ўша мағъулун биҳидир. Мағъулун биҳи “Кимни?” ва “Нимани?” деган сўроқларга жавоб бўлади:

ضَرَبَ زَيْدٌ كَلْبًا

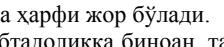
9. Охири сокун бўлган калималардан кейин сокуни калима келса, – (касра) билан уланади:

خُذِ الْقَلْمَنْ

ЗИЁДАЛАР

Мубтадо баъзида зоида бўлмиш жор ҳарфи билан лафзий суратда мажрур бўлса, баъзида эса зоидага ўхшаш бўлган жор ҳарфи билан лафзий суратда мажрур бўлади.

Масалан: **هَلْ مَنْ خَالَقَ غَيْرُ اللَّهِ** Фотир сураси, 3-оят

 лафзий мажрур исм. У мубтадолика биноан, тақдирӣ рафъ хукмida бўлади.

Хадис-**يَا رَبَّ كَاسِيَةٍ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ**

Мубтадонинг ўзи икки турли бўлади:

а) очиқ мубтадо
 б) жумланинг оқимиidan мубтадоликка таъвил қилинадиган масдар

A) Очиқ мубтадо **كُلُّ إِمْرَىءٍ بِطَوَالِ الْعَيْشِ مَكْذُوبٌ**

шоирнинг сўзи:

وَ كُلُّ مَنْ غَالَبَ الْأَيَّامَ مَغْلُوبٌ

Б) Жумланинг оқимидан мубтадоликка таъвил қилинадиган масдар

وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ Нисо сураси, 25-оят
صَبْرٌ كُمْ خَيْرٌ لَكُمْ тақдирий күрениш

Мубтадонинг ҳукми: у маърифа бўлиши керак. Фақатгина маъно очиқ-равшан бўлиб, англаш лозим бўлганда накра бўлиши мумкин. Бу ҳол бир неча кўринишда бўлади:

а) нафийдан⁵⁰ кейин ёки истифҳомдан сўнг

أَإِلَهٌ مَعَ اللَّهِ
نَحْنُ أَنَا أَحَدٌ عَنْدَنَا

б) агар накра исм дуога далолат қылса:

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ وَبِئْلُ لِلْمُطَفَّفِينَ

в) агар ўша накра исм билан навга ажратиш ёки тақсимлаш лозим тутилган бўлса, масалан:

فَيُومَ عَلَيْنَا، وَيَوْمَ لَنَا وَيَوْمٌ نِسَاءٌ، وَيَوْمٌ نَسْرٌ

г) агар накра исм сифатланган ҳолатда бўлса, масалан:

فَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتَبَعُهَا أَذْيٌ

Бақара сұраси, 263-оят.

д) агар хабар шибҳи жумла бўлиб, накра исмга муқаддам бўлиб келса, масалан:

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلَيْهِ

⁵⁰ Бўлищсизлик.

1-машқ

Қуидаги гапларни араб тилиге таржима қилинг.

Дафтар қаерда? Чизғич қаерда? Бу қалам. Бу қофоз. Сиёхдонни бер. Китобни ол. Бу нима? – Тахта. Перо қаерда? Босмани ол. Дафтарни бер. Қофоз қаерда? Қалам қаерда?

الدَّرْسُ الثَّانِي

مَدْرَسَةٌ. فَصْلٌ. مَكْتَبٌ الْمُعْلِمٌ. دَرْسٌ. حِبْرٌ. مِحْمَاهٌ. مَاسِكَةٌ. هَنَا.
فِي. يَقْرَأُ.

أَيْنَ الْحِبْرُ؟ أَيْنَ مَقْعُدُ التَّلَمِيذِ؟ هَذَا مَكْتَبُ الْمُعْلِمٍ. خُذُ الورقَ. هَاتِ
الْمَاسِكَةَ. مَا هَذَا؟ - كُرْسِيٌّ. أَيْنَ الْمِحْمَاهُ؟ - هَنَا. فَرِيدٌ يَقْرَأُ الدَّرْسَ.
هَاتِ الْمِحْمَاهَ. هَاتِ الْمِسْطَرَ. مَا هَذَا؟ - هَذَا كِتَابٌ. التَّلَمِيذُ يَقْرَأُ

الدَّرْسَ. الْمُعَلِّمُ يَكْتُبُ. أَيْنَ الْمُعَلِّمُ؟ – فِي الْفَصْلِ. أَيْنَ التَّلَمِيذُ؟ – فِي الْمَدْرَسَةِ. عُثْمَانُ يَقْرَأُ الدَّرْسَ فِي الْفَصْلِ. أَيْنَ اللَّهُ؟ – فِي الْفَصْلِ يَكْتُبُ. أَيْنَ الْمَاسِكَةُ؟

2-дарс

1. Изофа ҳақида тушунчА

Изофа⁵¹ деб иккита исмнинг бир-бирига қўшилишига айтилади. Изофа икки қисмдан иборат бўлади: музоф ва музофун илайхи.

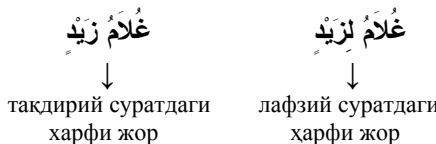
Масалан:

Музоф⁵² – қўшилган исм бўлиб, музофун илайхига нисбати берилади.

Музофун илайхи⁵³ – унга қўшилган исм бўлиб, лафзий ёки тақдирий суратдаги ҳарфи жорнинг воситаси или музофнинг унга нисбати берилади.

Масалан:

Изофа икки турли бўлади:

- изофаи маънавия
- изофаи лафзий

А) Изофаи маънавия – унинг шарти шуки, музоф сифатлардан бўлмаслиги ҳамда ўзининг маъмулига⁵⁴ (фоилига ёки мағъулига) музоф бўлмаслиги керак. Масалан:

⁵¹ Кўшиш, изофа бирикмаси ҳосил қилиш.

⁵² Изофа бирикмасининг биринчи бўлаги, аниқланмиш.

⁵³ Изофа бирикмасининг иккинчи бўлаги, мослашмаган аниқловчи.

⁵⁴ Бошкарлаётган сўз.

مَال زِيد → сифат эмас ҳамда ўзининг маъмулига изофа бўлмаяпти.

Изофай маънавияда уч хил маъно мавжуд.

1) **لـ** – маъноси бор бўлиб, бунда музоф музофун илайҳининг мулкидан бўлиши керак.

قَلْمَنْ مَحْمُود ← **قَلْمَنْ لَمَحْمُود**

2) **مِن** – маъноси бор бўлиб, бунда музоф музофун илайҳининг жинсидан бўлади.

خَاتَمٌ فِضَّةً ← **خَاتَمٌ مِنْ فِضَّةٍ**

3) **فِي** маъноси бор бўлиб, бунда музоф музофун илайҳининг ичида бўлади.

يَوْمُ الْجُمُعَةِ ← **يَوْمُ فِي الْجُمُعَةِ**

Сифат деб муштоқ вазнида, алмуштоқку минху⁵⁵ ваъз⁵⁶ қилинган маънода ясалган исмга айтилади.

Масалан:	ضَارِبٌ	فَاعِلٌ
	←	←
	↓	↓
	сифат	муштоқ
	исми фоил	вазни
		↓
		алмуштоқку
		минху

Сифатларга исми фоил, исми мафъул, сифати мушаббиҳалар киради. Мана шу сифатлар ўз феълининг амалини қиласди, айни шу жиҳатдан эса масдар⁵⁷ ҳам сифатларнинг таркибиға киради. Чунки, агар масдар мафъулун мутлоқ бўлмаса, феълининг амалини қиласди. Масдарнинг маъмули, яъни фоили ёки мафъули ундан илгариға ўта олмайди, тагида замир мустатир бўлмайди,

⁵⁵ Ичидан ёриб олингувчи.

⁵⁶ Ясалган, бир нарсани бир нарсага хослаш.

⁵⁷ Иш-харакат номи.

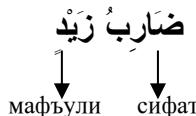
фақатгина фоилига ва баъзида эса, мафъулига изофа қилиш жоиз бўлади.

Изофаи маънавияда накра исм маърифа исм билан таърифни, накра исм накра исм билан тахсисни ифода этади. Масалан:

Б) Изофаи лафзия – унинг шарти шуки, музоф сифатлардан бири бўлиб, ўзининг фоилига ёки мафъулига изофа бўлади.

Масалан:

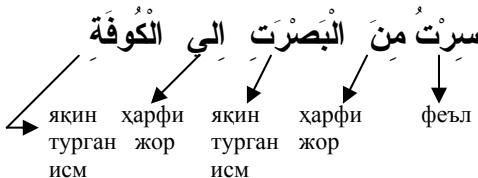

2. **2. شَمْ هَنَا هَنَا** лар макон учун хос бўлган исми ишоралардир.

3. Жор қилувчи ҳарфлар ҳақида тушунча.

Хуруфи жорлар деб феълни ёки феълнинг маъносидаги шибҳи феълни ўзига яқин турган исмга изофа этиш учун вазъ қилинган ҳарфларга айтилади.

Масалан:

Ҳарфи жорлар қуйидагилардир:

(дан - من - (من - (کўпинча - (رب - (қасам - (واو - (واو - (қасам; билан - (дан; ҳақида - عن - (حاشا - (бери - (منڈ - (منڈ - (қасам

22 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари
 – (تَاءُ) (хатто; гача- (حتى) (да; ичида- (في) (бери - مُذْ)
 (ўхшаш - كَافُ (га - إِلَيْ) (бошқа - عَدَا (бошқа- خَلَا)
 (учун; қасам – لَامُ (да; устида- على). عَلَى).

Шулар орасидан في ҳарфи жори бир неча маънода келади:

а) зарфият учун келади:

السَّمْكُ فِي الْمَاءِ

б) маъносида ҳам озгина келади:

لَأَصْبَنْكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ

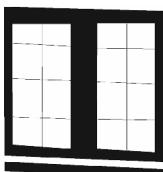
Тоҳа сураси, 71-оят.

2-машқ

Бу курси. Бу стол. Бу нима? Дафтар. Бу нима? Курси. Ўқитувчи қаерда? Мадрасада. Ўқувчи ёзяпти. Ўқувчи дарсни ўқияпти. Дафтарни ол. Босма қаерда? Бу ерда. Абдураҳмон дарсни ўқияпти. Абдураҳмон ёзяпти. Абдulloҳ қаерда? Синфда дарсни ўқияпти. Ручка қаерда? Бу ерда. Ўчирғич қаерда?

الدَّرْسُ الثَّالِثُ

شَبَّاكٌ

مِيرَاهٌ

مَحْفَظَةٌ

مقلمة. ساعه. مصباح. كبريت. حجرة. إقرأ. أدخل. أقعد.
 على. من. تباشير.

أَيْنَ الْمِبْرَاةُ؟ خُذِ الْمِقْلَمَةَ. خُذِ الْكَبْرِيتَ. هَاتِ الْمَحْفَظَةَ. ادْخُلِ الرَّدْهَةَ. مَا هَذَا؟ - شُبَّاكُ. أَيْنَ الْمَصْبَاحُ؟ هَاتِ الْمِبْرَاةَ. اقْرَا الدَّرْسَ. مَنْ هَذَا؟ - مُعْلِمٌ. ادْخُلِ الْحِجْرَةَ. افْهِمِ الدَّرْسَ. اقْعُدْ عَلَى الْكُرْسِيِّ. أَيْنَ التَّبَاشِيرُ؟ - عَلَى مَكْتَبِ الْمُعْلِمِ. مَنْ يَقْرَأُ الْكِتَابَ فِي الْفَصْلِ؟ - عَبْدُ اللهِ. مَنْ فِي الْفَصْلِ؟ مَنْ يَحْفَظُ الدَّرْسَ؟ إِقْرَا هُنَّا. أَيْنَ الْقَلْمَنْ؟ هَاتِ. الْمُعْلِمُ يَقْعُدْ عَلَى الْكُرْسِيِّ. أَيْنَ السَّاعَةُ؟ كَرِيمٌ يَفْهِمُ الدَّرْسَ. أَيْنَ الْمَاسِكَةُ؟ - هُنَّا فِي الْمِقْلَمَةِ.

3-дарс

1. Феъллар мафъулни қабул қилиш ҳамда қабул қилмаслиги жиҳатидан икки турли бўлади:

а) лозим⁵⁸

б) мутаъаддий⁵⁹

А) Лозим деб феълнинг маъноси фоил билан тамом ва тўла бўлган феълга айтилади.

Масалан:

قَامَ التَّلَمِيْدُ، قَدَّ الْمُعْلِمُ

Лозим феъл «Ким?» ёки «Нима?» деган саволга жавоб бўлади.

Б) Мутаъаддий феъл деб феълнинг маъноси фоил билан тамом ва тўла бўлмай, балки бирор тўлдирувчини, яъни мафъулун биҳини талаб қилган феълга айтилади.

Масалан:

إِقْرَا الدَّرْسَ ، مَنْ يَحْفَظُ الدَّرْسَ

Мутаъаддий феъл «Ким?» ёки «Нима?», яна «Кимни?» ёхуд «Нимани?» деган саволга жавоб бўлади.

⁵⁸ Ўтимсиз феъл.

⁵⁹Ўтимли феъл

Иккита мафъулун биҳига ишлайдиган мутаъаддий феъллар ҳам бўлади. Улар қуидагилар:

أَعْطَى، مَنَحَ، وَهَبَ، كَسَّا، أَلْبَسَ.

Учта мафъулун биҳига ишлайдиган мутаъаддий феъллар ҳам бўлади. Улар қуидагилар:

أَعْلَمُ، أَرَى، أَنْبَأَ، حَدَّثَ، خَبَرَ، أَخْبَرَ.

2. Исми феъллар мозий, музорий ёки амр маъносида ҳамда “فعال” тарозусида бўлади.

Мозий маъносидаги исми феъллар:

شَتَانٌ، هِيَهَاتٌ
↓
بَعْدٌ
↓
إِفْرَقٌ

Музорий маъносидаги исми феъллар:

أَفْ	أَوْهُ، أَوْهُ، آهًا، آه
↓	↓
أَتَضَجَّرُ	أَتَوَجَّعُ
	↓

Амр маъносидаги исми феъллар:

صَهْ	آمِينٌ	حَيَّ	هَلْمٌ	هِيَّ	بَلْهَ
↓	↓	↓	↓	↓	↓
أَسْكُتْ	إِسْتَجِبْ	أَقْبِلْ	أَسْرَعْ	إِقْتَرَبْ	أُتْرُوكْ
			رُوِيدْ		
			↓		
			أَمْهُلْ		

“فعال” тарозусидаги исми феъллар:

كتاب حذار نزال
إحدى إنزل أكتب

3. Мафъулун фийхи деб феълнинг қаерда ёки қачон бўлганини билдириб келган сўзга айтилади.

Масалан:

جِئْتُ الْيَوْمَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ

Мафъулун фийхи ҳарфи жорлар **ب** ёки **فی** билан жор-мажрур бўлиб келиши мумкин. Ҳамда насл ҳолатда ҳам учрайди.

Масалан:

٦٥

мафъулун
фийхи

جَلَسْتُ فِي الْمَسْجِدِ

▲ мажкур-жор мағъулун фийхи

Мафъулун фийҳининг насб бўлиши шарти **فى** тақдир килинади. Яъни, **فى** маъносида келади.

Дَخْل феълининг мозийсими, музорийсими, амрими — қайсинаси бўлишидан қатъий назар, ундан кейин келган исм доимо мафъулун фийхи бўлади.

Макан сўзи ҳам кўп ишлатилгани учун мафъулун фийхи бўлади.

Маконни англатган мафъулун фийхи зарфи макон дейилади. Зарфи макон агар мубҳам, яъни чегарасиз бўлса, **fü** нинг тақдирини қабул қиласи. Мубҳам эса олтида томондир. Улар қуидагилар:

تَحْتَ، فَوْقَ، خَلْفَ، أَمَامٌ، شَمَالٌ، يَمِينٌ
يَطِيرُ الطَّيْرُ فَوْقَ الْمُعْلَمِ

Замонни англатган мафъулун фийхи зарфи замон дейилади. Зарфи замонларнинг барчаси **في** нинг тақдирини қабул қиласди.

Зарфлар жумлага ёки “إذ” га изофа бўлиб келса, уларни фатҳага бино қилиш жоиз бўлади. Шунда улар насб ҳолатда бўлади. Изофадан ажраганда рафъ ҳолатида ва мабний бўлади. Жор ҳолатида **في** билан жор-мажрур бўлиб ишлайди.

Изофадан ажралиб, мабний бўлиб келган зарфларга қуидагилар киради: **قَبْلُ بَعْدُ** Булар ғоялар ҳам дейилиб, ўрнига **غَيْرُ، لَيْسَ غَيْرُ، حَسْبُ** ҳитт. **إِذَا** кўпинча жумлага изофа бўлиб келади. **إِذَا** келаси замон учун келади. Унда яна шарт маъноси ҳам бўлиб, ундан кейин феъл ихтиёр қилинади. У гоҳо муфожаат учун келади. Шунда унинг орқасидан мубтадо келиши лозим бўлади.

إِذْ мозий феъли учун бўлиб, ундан кейин жумлаи исмия ёки жумлаи феълия келади.

مَتَى – булар маконни англатиб, истифҳом ва шарт бўлиб келади.

أَيَّانَ – замонни англатиб, истифҳом ва шарт бўлиб ҳам келади.

كَيْفَ – ҳолни англатиб, истифҳом бўлиб келади.

مَذْ ва **مَذْنَد** – муддатнинг аввалги маъносини англатиб келади. Шунинг учун уларга муфрад маърифа исм яқин туради.

Масалан: **مَا رَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمُ الْجُمُعَةِ**

Жамики муддатнинг маъносини ҳам англатиб келади.
Масалан:

مَا رَأَيْتُهُ مُذْ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ

Музда лардан кейин масдар ҳам келади.
مُذْ ذَهَابِكَ

Феъл ҳам келади.

مَا أَكْلَتُ مُذْ جَلَسَ زَيْدٌ

Ан – носиба (насб қилувчи) ҳам келади.

مُذْ أَنْ تَخْرُجَ

Лади ва Лден деган зарфлар ҳам бўлади. Булар бошқачароқ суратда ҳам келади.

لَدْنُ، لَدَنُ، لَدْنِ، لَدْ، لَدُ.

قَطْ – манфий суратдаги мозий учун келади.

عَوْضُ – манфий суратдаги келаси замон учун келади.

Бино қилиб ўқиши жоиз бўлади. Масалан:
مِثْلًا“”

Агар булардан олдин бир омил келса, омилиниг тақозосига қараб бўйсунаверади.

Масалан: **بِمِثْلِ أَنْ“”**

4. **عَلَى** – ҳарфи жор фақатгина истеъло учун, яъни бир нарсанинг устида турганини ифодалаш учун келади.

Масалан: **رَزِيدٌ عَلَى سَقْفٍ**

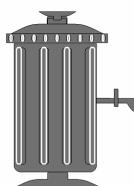
Агар **عَلَى** га олдиндан кириб келса, исмга айланаб кетади.

Масалан: **مِنْ عَلَيْهِ ← مِنْ فَوْقِهِ**

Қаламтарошни бер. Курсига ўтири. Хонага кир. Партага ўтири. Китобни ўқи. Бу ким? Бу нима? Дафтар. Дарсни ўқи. Бу ерда ким ўқияпти. Чизгич қаерда? Бу ерда. Дарсни фаҳмла. Ким ёзяпти? Ким ўқияпти? Ким дарсни фаҳмлайпти? Ким хонага киряпти? Салим дарсни ўқияпти.

الدَّرْسُ الرَّابِعُ

سَخَانَةُ الْمَاءِ

سَخَانَةُ الشَّايِ

فِنْجَانٌ

سُكَرٌ. قَهْوَةٌ. شَائِيٌّ. طَبِيْخٌ. وَلَدٌ. رَفٌّ. دَارٌ. بَيْتٌ.
يَأْكُلُ. يَشْرَبُ. يَا. بِ.

أَيْنَ الْكِتَابُ؟ - الْكِتَابُ عَلَى مَكْتَبِ الْمُعْلِمِ. أَيْنَ الْوَلَدُ؟ - فِي الدَّارِ.
هَذَا رَفٌّ. سَعِيدٌ يَشْرَبُ الشَّايِ بِالْفِنْجَانِ. عُثْمَانُ يَأْكُلُ الطَّبِيْخَ. أَيْنَ سَخَانَةُ الْمَاءِ؟ - هَاتِ سَخَانَةُ الشَّايِ. مَنْ يَقْرَأُ فِي الْبَيْتِ؟ مَنْ يَأْكُلُ الطَّبِيْخَ؟ مَا هَذَا فِي الرَّفِّ؟ - فِنْجَانٌ. مَنْ هَذَا فِي الْفَصْلِ؟ هَاتِ الْمُبَرَّأَةِ يَا سَعِيدٌ. اشْرَبِ الشَّايِ بِالسُّكَرِ. كُلِّ الطَّبِيْخَ. خُذِ النَّشَافَةِ يَا كَرِيمٌ. اقْرَأِ الدَّرْسَ يَا فَرِيدُ. مَحْمُودٌ يَشْرَبُ الْقَهْوَةَ. اشْرَبِ الْقَهْوَةَ بِالسُّكَرِ. هَذَا الْوَلَدُ يَأْكُلُ الطَّبِيْخَ.

4-дарс

1. ب җарғи жор бир неча маънода келади:

а) илсоқ (ёпиштириш) учун

مَرَرْتُ بِزَيْدٍ

б) истиъона ёрдам учун

كَتَبْتُ بِالْقَلْمَنْ

в) мусоҳаба (бирга бўлиш) учун

إِشْتَرَيْتُ الْفَرَسَ بِسَرْجِهِ

г) таъдия (лозимдан мутаддийга) айлантириш учун

زَيْدٌ جَاءَ بِالْمُلْعَنَةِ

д) муқобала (эваз) учун

بِعْتُ هَذَا بِهَذَا

е) зарфият учун

بِأَوْلَاهَا صَعْبٌ وَبِآخِرِهَا سَهْلٌ

ж) зоида бўлиб келади.

Истифҳомда:

هُلْ زَيْدٌ بِقَاتِمٍ

Мубтадода:

بِحَسْبِكَ زَيْدٌ

Нафийда:

لَيْسَ زَيْدٌ بِقَاتِمٍ

Хабарда:

حَسْبُكَ بِزَيْدٍ

Булардан бошқа жойларда самоан, яъни эшитилинган ҳолида зоида бўлади.

الْقَيْ بِبَيْدَهِ

2. Тобеъ⁶⁰ деб эъробда ўз матбуъисига тобеъ, яъни эргашувчи исмга айтилади. Тобеъ тўрт хил бўлади:

а) сифат (نَعْتُ) – матбуъиси мавсуф бўлади;

⁶⁰ Мослашган сўз (мослашган аниқловчи, изоҳловчи, таъкидловчи, уюшган бўлак).

30 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари

- б) таъкид – матбуъиси таъкидланувчи;
- в) атф ёки маътуф – матбуъиси маътуфун алайҳи бўлади;
- г) бадал – матбуъиси мубдалин минҳу бўлади.

А) Сифат⁶¹ деб кимсанинг ёки нарсанинг белгисини билдириб келган сўзга айтилади.

Масалан:

قَلْمَنْ جَمِيلٌ

Сифат икки хил бўлади:

1. Ҳақиқий сифат

2. Сабабий сифат

1. Ҳақиқий сифат деб мавсуф⁶²нинг белгисини билдириб келган сифатга айтилади.

Масалан:

رَجُلٌ غَنِيٌّ

2. Сабабий сифат деб мавсуфга алоқадор кимсанинг ёки нарсанинг белгисини билдириб келган сифатга айтилади.

Масалан: رأَيْتُ الرَّجُلَ الْكَثِيرَ مَالَهُ

Гоҳо накра исм жумла билан сифатланиб келади ва шу накра исмга жумланинг ичидан бир замир оид лозим бўлади.

Масалан:

رَأَيْتُ رَجُلًا ضَرَبَتْهُ أَمْسِ
замир оид

Сифат мавсуфга ўн нарсадан тўрттасида мутобиқ бўлади:

- а) 1. Рафъ. 2. Насб. 3. Жор.
- б) 4. Муфрад. 5 Тасния. 6. Жам

⁶¹ Мослашган аниқловчи

⁶² Аниқланмиш, сифатланмиш

- в) 7. Музакар. 8. Муаннас.
г) 9. Маърифа. 10. Накра.

Б) Тарьид деб ўзидан аввалги сўзни тарьидлаб келган сўзга айтилади.

Таъкид икки хил бўлади:

- а) лафзий таъкид

- б) маънавий таъкид

А) Лафзий таъкид деб таъкидланувчи сўзнинг такорори бўлиб келган таъкидга айтилади.

Масалан: زیدا رأیت زیدا تایкид тайкидланувчи

Б) Маънавий таъкид деб таъкидловчи сўзлардан бири бўлиб келган таъкидга айтилади. Таъкидловчи калималар қуидагилардир:

نَفْسٌ، عَيْنٌ، كِلَا (كِلَّا)، كُلُّ، أَجْمَعٌ=أَبْصَعٌ = أَكْتَعُ
رَأَيْتُ الْأَمْيْرَ نَفْسَهُ

В) Атф⁶³ ёки маътуф деб ҳуруфи атфа⁶⁴ лардан кейин келган сўзга айтилади. Ҳуруфи атфалар қўйидагилардир:

جَاءَ زَيْدٌ وَ عَمْرُو
 1) ثُمَّ " (3) وَ " أُمٌّ (7) أَوْ " 5) أَمْ " بَلْ " (9)
 2) حَتَّىٰ " (4) فَ " لَا " (8) إِمَّا " 6) لَكِنْ " 10)

Г) Бадал⁶⁵ – бир сўз айтилиб, кейин шу сўзнинг кетидан бошқа бир мақсад қилинган сўз айтилишини билдиради.

63 Бофланган

64 БОЕЛОВЧИ

65 Изохловчи

1) Бадал кулл	4) Бадал иштимол
2) Бадал баъз	5) Бадал фалат
1. Бадал куллда бадал мубдалин минҳунинг айнан ўзи бўлади.

Масалан:

جَاءَ زَيْدٌ أَخُوكَ

2. Бадал баъзда бадал мубдалин минҳунинг бир қисми бўлади.

Масалан:

ضَرَبَتْ زَيْدًا رَأْسَهُ

3. Бадал иштимолда бадал мубдалин минҳунинг ичида ёки, аксинча, мубдалин минҳу бадалнинг ичида бўлиши мумкин.

Масалан:

4. Бадал фалатда сўзловчи билмасдан мубдалин минҳуни айтиб юборади, кейин гапини ўнглаб бадални айтади.

Масалан:

جَاءَ زَيْدٌ حَمَارٌ

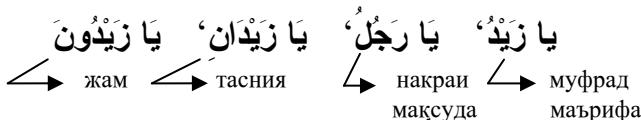
3. Мағъулун биҳининг феъли ҳазф бўлишининг тўртта вожиб ўрни бор. Мунодо шу тўрттанинг ичидан иккинчисига киради.

Мунодо⁶⁶ – «мен чақираман» деган феълнинг ўрнига ишлатиладиган ноиб ҳарфлар билан олдини ўгириб келиши талаб қилинган исмдир. Нидо ҳарфлари бештадир:

⁶⁶ Ундалма

يَا، أَيَا، هِيَا، أَيُّ، أَ

Мунодо нима билан рафъ бўлса, шунга мабний бўлади. Агар мунодо муфрад маърифа (мураккаб эмас) ёки накраи мақсада бўлса, қуйидагича бўлади:

Мунодо истиғосанинг ломи⁶⁷ билан жор бўлади. يَالْزَيْدِ –

Зайдга ёрдамга.

Мунодо агар музоф ё шибҳи музоф (музофга ўхшаш) ёки накраи фойри мақсада бўлса, насб ўқилади.

Мунодои мабнийнинг муфрад тобеълари ҳам бўлади. Бу тобеълар таъкиддан, сифатдан, атф баёндан, يَا нидо кириши ман қилинган маътуф исмлардан иборат бўлади.

Масалан: يَا تَيْمُ أَجْمَعُونَ

Бу мунодои мабнийнинг муфрад тобеълари ҳам лафзига биноан рафъ, ўрнига биноан насб ўқиш жоиз бўлади.

Таъкидга – أَجْمَعِينَ ёки يَا تَيْمُ أَجْمَعُونَ

Сифатига – الْعَاقِلُ ёки يَا زَيْدُ الْعَاقِلُ

Атф баёнига – بِشَرًا – ёки يَا غُلَامُ بِشَرًا

йَا زَيْدُ وَ الْخَارِسُ – يَا زَيْدُ وَ الْخَارِسُ

⁶⁷ Ёрдам сўраш ломи.

Агар мунодонинг тобеъси музоф бўлса, насб ўқилади:

يَاتِيمٌ كُلُّهُمْ

Энди мунодо қачонки алам⁶⁸ исм бўлса-ю, шу бошқа бир алам исмга изофа бўлган ибн (ابن) билан сифатланиб келган бўлса, мунодони фатҳа қилиб ўқиш муҳтор бўлади.

يَا زَيْدَ ابْنَ عَمْرُو

Энди мунодо алиф лом билан маърифа бўлган исм бўлса, **أَيْهَا، هَذَا، أَيُّهُذَا**, унда **أَيْهَا**, **هَذَا**, **أَيُّهُذَا** деган мубҳам исмларни келтириш билан бўлади.

يَا أَيْهَا الرَّجُلُ، يَا أَيُّهُذَا الرَّجُلُ، يَا هَذَا الرَّجُلُ

يَا هَذَا الرَّجُلُ нинг таркиби хусусида аксар уламолар мавсуз – сифат, деб айтадилар. Лекин “Алфия” деган китобда агар исм жомид бўлса, бадал бўлади, агар муштоқ бўлса, сифат бўлади, дейилади.

Баъзан мунодо ҳам қарина қоим бўлгани учун жоиз бўлган ҳолда ҳазф қилинади.

Масалан:

الَا يَسْجُدُوا ← аслида **الَا يَا قَوْمُ اسْجُدُوا**

Мунодони тархим⁶⁹ қилиш (енгиллаштириш) жоиз бўлади.

يَا مَرْوَانُ ← يَا مَرْوَ، يَا أَسْمَاءُ ← يَا أَسْمَ

Шу **أَسْمَ** ва **مَرْوَ** деган, охири тархим қилинган мунодолар баъзан тўлиқ бир исм шаклида ҳам ишлатилади.

Масалан:

يَا مَرْوُ، يَا أَسْمُ

⁶⁸ Атокли от.

⁶⁹ Қискартириш.

4-машқ

Пиёла. Pero. Ўчирғич. Чой. Қанд. Дафтар қаерда? Бу ерда. Ўқувчи каравотда ухляяпти. Усмон овқатни еяпти. Чойни ич. Овқатни егин. Эй Маҳмуд, чизгични бер. Эй Аҳмад, босмани ол. Ким бу? Бу нима? Бўр билан ёз. Дафтарга қалам билан ёз. Ўқувчи қаерда? Ўқитувчи қаерда? Бу бола қаҳвани ичяпти.

الدَّرْسُ الْخَامِسُ

مسوَاكُ. مُصَّاًي. هَنَاكَ. رَدْهَةُ. لَحْمُ. خُبْزُ. تَعَالَ. احْفَظْ. بَابُ.

أَينَ الْمُصَّاًيِّ. هَاتِ الْمُسْوَاكَ. أَدْخُلِ الرَّدْهَةَ. سَلِيمٌ يَحْفَظُ الدَّرْسَ. احْفَظِ الدَّرْسَ. هَذَا بَابُ. مَنْ يَحْفَظُ الدَّرْسَ؟ - كَرِيمٌ. الْوَلَدُ يَنَامُ عَلَى السَّرِيرِ. مَحْمُودٌ يَأْكُلُ الْخُبْزَ. كُلُّ الْلَّحْمُ. أَيْنَ الْمُسْوَاكُ؟ - هَنَاكَ عَلَى مَكْتَبِ الْمُعْلِمِ. احْفَظِ الدَّرْسَ. تَعَالَ هُنَا. مُحَمَّدٌ يَأْكُلُ الْلَّحْمَ. هَاتِ الْمِبْرَاهَةَ. أَيْنَ الْكُرَاسُ؟ - هَنَاكَ عَلَى مَقْعَدِ التَّلْمِيذِ. الْكِتَابُ فِي الْخَزَانَةِ. سَلِيمٌ يَشْرُبُ الشَّايَ. مَنْ فِي الْبَيْتِ؟ مَنْ فِي الدَّارِ؟ اشْرَبِ الْقَهْوَةَ بِالسُّكُّرِ.

5-машқ

Фарид дарсини ёдлаяпти. Мұхаммад овқатни еяпти. Бу ерга кел. Дарсни ёдла. Бола каравотда ухляяпти. Қаламтарошни ол. Залга кир. Бу жойнамоздир. Бу тиш чүткадир. Салим қаерда? У ерда дарсини ўқияпти. Бу эшикдир. Бу деразадир. Китоб қаерда? Шкафда. Ўқувчи гүшт еяпти. Сайд нон еяпти. Сайд, бу ерга кел.

الدَّرْسُ السَّادُسُ

مُهْرٌ. عِجْلٌ. يَرْكُضُ. دَجَاجَةٌ. أَنَا. أَنْتَ. هُوَ. مَتَى. مِنْ. أَخْرُجٌ.

هُوَ تَلْمِيذٌ. أَنَا مُعْلِمٌ. أَنْتَ تَلْمِيذٌ. الْفَرَسُ يَرْكُضُ. أَيْنَ الْمُهْرُ؟ الدِّيْكُ يَصِحُّ. أَيْنَ الثُّوْرُ؟ مَتَى تَقْرَأً؟ أَرْكُضْ يَا سَعِيدٌ. أَخْرُجْ مِنَ الْفَصْلِ. أَنَا أَكْتُبْ. هُوَ يَصِحُّ. أَنَا تَلْمِيذٌ. أَكْتُبْ يَا عُثْمَانٌ. الْمُهْرُ يَرْكُضُ فِي الدَّارِ. أَيْنَ الْبَقَرَةُ؟ هُوَ يَشْرَبُ الشَّائِي. أَنْتَ تَشْرَبُ الشَّائِي. أَيْنَ الْفَرَسُ؟ – فِي الدَّارِ. أَنَا أَقْرَأُ الدَّرْسَ. أَنْتَ تَفَهُمُ الدَّرْسَ يَا سَعِيدٌ. أَنَا أَحْفَظُ الدَّرْسَ.

أَنْتَ تَنَامُ عَلَى السَّرِيرِ. الْثَّوْرُ يَأْكُلُ. أَنَا أَرْكُضُ. اشْرَبُ الشَّاىِ. كُلُّ
الْخِبْرِ. الْمُهْرُ يَرْكُضُ. أَيْنَ الْكَلْبُ؟ - فِي الدَّارِ. تَعَالَ هُنَا يَا كَرِيمُ. هُوَ
يَأْكُلُ اللَّحْمَ. الْعَجْلُ فِي الدَّارِ. أَيْنَ الدَّجَاجَةُ؟

6-дарс

Замир деб foибга, мухотобга, мутакаллимга қўйилган исмга айтилади. Улар мабниётлар жумласидан бўлиб, жинсига кўра икки хилдир:

- а) музакар
 - б) муаннас

Сонига кўра уч хил бўлади:

- а)** муфрад
 - б)** тасния
 - в)** жам

Шахсига кўра ҳам уч хил бўлади:

I шахс – мутакаллим

II шахс – мүхиттөб

III шахс – фойб

Замирлар икки түрли бўлади:

- а) муттасил (ёпишган) ضَرِبَ
 б) мунфасил (ажралган) هُوَ، أَنَا، أَنْتَ،

Замирлар бориз ва мустатир бўлади. Бориз замир кўриниб турган замирдид.

ضریت، آنت

Мустатир замир яшириниб турган замирдир.

ضَرْبٌ **هُوَ** нинг тагидаги замири

Замирлар зохир исм қаби үч хил ҳолатда бўлади:

- а) рафъ б) насб в) жор

Рафъ, наасб ҳолатларида замирлар муттасил ва мунфасил бўлади. Жор ҳолатда факат муттасил бўлади.

Рафъ:	أَنَا أَضْرِبُ	ضَرَبْتُ
	↓	↓
	мунфасил	муттасил
Насб:	إِيَّاهُ	ضَرَبَنِي
	↓	↓
	мунфасил	муттасил
Жор:	بِهِ	غَلَمِي،
	↓	↓
	муттасил	муттасил

2. منْ ҳарфи жор бир неча маънода келади:

а) ибтидо (бошлаш) учун

سِرْتُ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى الْكُوفَةِ

б) табийин (баён қилиш) учун

فَاجْتَنَبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ

Ҳаж сураси, 30-оят.

в) табъиз (бўлакка бўлиш) учун

خُذْ مِنَ الدَّرَاهِمِ

г) зоида бўлиб келади.

Манфийда: **مَا جَاءَنِي مِنْ أَحَدٍ**

Мусбатда: **كَانَ مِنْ مَطْرِ**

6-машқ

От, Сигир, Тойчоқ, Бузоқ. Бу нима? Жойнамоз. От югуряпти. Сигир қаерда? Бу ерда. Карим дарс ўқияпти. Сен дарсни ўқияпсан. Эй Фарид, югур. Сен залга киряпсан. Мен хонадан чиқяпман. У чойни ичяпти. Сен

чойни ичяпсан. Фарид қаерда? Ҳовлида. Ўқитувчи қаерда? Залдан чиқ. Хўрот қичқиряпти. Бу От. От қаерда? Бузоқ югуряпти. Тойчоқ бу ерда, ҳовлида.

الدَّرْسُ السَّابِعُ

سِكِّينٌ

قِنِيْنَةٌ

يَسْبُحُ

كُرْهَةٌ. سَمَكٌ. مَاءٌ. لَبَنٌ. بَعْدٌ. قَبْلٌ. يَقُومُ. يَنْظُرُ. يَلْعَبُ. هَلْ. نَعَمْ.

الْتَّلَمِيْدُ يَلْعَبُ بِالْكُرْهَةِ. السَّمَكُ يَسْبُحُ فِي الْمَاءِ. مَنْ يَلْعَبُ بِالْكُرْهَةِ فِي الدَّارِ؟ - فَرِيدُ. أَنْظُرْ مِنَ الشَّبَّاكِ. اشْرَبِ الْمَاءَ. يَقُومُ التَّلَمِيْدُ. أَنَا أَشْرَبُ الْلَّبَنَ. أَنَا أَلْعَبُ بَعْدَ الدَّرْسِ. أَنْتَ تَقْعُدُ عَلَى الْكُرْسِيِّ. خُذِ الْقِنِيْنَةَ. هَاتِ السِّكِّينَ. كُلْ لَحْمَ الْبَقَرِ. أَيْنَ السِّكِّينُ؟ - هُنَا فِي الْخِزَانَةِ. مَا هَذَا؟ أَنَا أَنْظُرُ مِنَ الشَّبَّاكِ. قُمْ وَاقْرِأِ الدَّرْسَ. كَرِيمٌ يَشْرَبُ الْقَهْوَةَ. أَنَا أَلْعَبُ بَعْدَ الدَّرْسِ.

7-дарс

1. Ҳуруфи атфлардан «و» ҳарфи мутлақо жамлаш учун келиб, унда тартиб бўлмайди.

جَاءَ زَيْدٌ وَ عَمْرُو

Мана шу мисолда Зайд биринчи бўлиб келдими ёки Амри, фарқи йўқ. Буларнинг келишида тартиб бўлмайди.

Чунки «و» ҳарфида тартиб йўқдир. Бу ерда «و» ҳарфи атфа **جاء** феъли билан Зайд фоилининг ўртасидаги иснодга амрни ҳам қўшиб қўйишда воситачилик вазифасини ўтаяпти.

7-машқ

Коптокни ол. Бу ерга ўтири. Партага ўтири. Сен деразадан қарайапсан. Мен деразадан қарайапман. Балиқ сувда сузяпти. Синфга кир. Мен ўтиряпман. Эй Сайд, дарсдан кейин копток билан ўйна. Шиша қаерда? Бу ерда, шкафда. Мен ҳовлида югуряпман. Мушук гўштни еяпти. Дарсдан кейин ўйнайсанми? Ҳа, ўйнайман. Деразадан қарадингми? Бузоқ сув ичяпти.

الدَّرْسُ الثَّامِنُ

قلم محمود. هـ. كـ. يـحبـ. يـطـيعـ.

هـذا قـلم فـريـدـ. هـذا مـسـطـرـ مـحـمـودـ. هـذا قـلمـكـ. هـذا قـلمـيـ. خـذـ فـنجـانـكـ. اـشـرـبـ شـايـكـ. هـذا فـرـسـ سـليمـانـ وـهـذا ثـورـهـ. أـيـنـ مـحـفـظـتـيـ؟ هـاتـ كـرـاسـيـ. التـلـمـيـدـ يـقـرـأـ دـرـسـهـ. فـرـيـدـ يـحـفـظـ دـرـسـهـ. هـوـ يـطـيعـ أـمـهـ.

أَيْنَ مُهْرُك؟ أَيْنَ مَقْلِمْتُك؟ الْأَخُ يُحِبُّ الْأَخْتَهُ فَرَسِي يَرْكُضُ. أَيْنَ كِتَابِي يَا أُمِّي. أَخْرُجْ مِنَ الرَّدْهَةِ يَا أَخِي. خُذْ هَذَا الْقَلَمَ يَا أَخِي. إِقْرَأْ دَرْسَكَ يَا كَرِيمُ. ابْنُكَ يَنَامُ عَلَيَ سَرِيرِهِ هَذَا أَبِي. أَبِي يَكْتُبُ. أَنَا أَدْخُلُ فَصْلِي. أَنَا أَطِيعُ مُعْلِمِي. أَنْتَ تُطِيعُ مُعْلِمَكَ أَبِي يَكْتُبُ. هَاتِ مِحْبَرِتِي. اشْرَبْ قَهْوَتَكَ. هَذَا الْعِجْلُ يَشْرَبُ الْمَاءَ. الْمُهْرُ يَخْرُجُ مِنَ الدَّارِ.

8-дарс

- Охири саҳих ҳарф билан тугаган исмлар «ى» – мутакаллимга қўшилиб келса, унинг охири касра қилинади.
«ى» – мутакаллим эса фатҳа ёки сокун қилиниши мумкин.

قَلْمِيٌّ، غُلَامِيٌّ، كُرَّاسِيٌّ، كُرَّاسِيٌّ.

Агар охири алифли исм бўлса, «ى» – мутакаллимга қўшилганда ўз ўрнида тураверади.

أَسَيٌّ ← أَسَائِي ← أَسَائِي

Арабларнинг Хузайл қабиласи шу алифни «ى» га қалб⁷⁰ қилиб ишлатган экан.

أَسَيٌّ ← أَسَائِي

Агар охири «ى» бўлса, «ى» – мутакаллимга идғом қилинади.

Масалан: **رَأَيْتُ مُسْلِمِيًّا ← مُسْلِمِيًّا**

Агар охири «و» бўлса, «و» га қалб қилиб туриб, кейин «ى» га идғом қилинади.

«ى» – мутакаллим эса фатҳа қилинади.

مُسْلِمُونَ+ي ← مُسْلِمُوْيِ ← مُسْلِمِيًّا ← مُسْلِمِيًّا

⁷⁰ Айлантириш.

Араб тилида **асмои сittta** деган олтита исм бор.

Улар қуйидагилар:

أَخْ، أَبْ، حَمْ، هَنْ، فُوْهْ، ذُو

Мана шу олтита исмга « يِ » – мутакаллим қүшилиб келгандың қуйидаги күринишларда ишлатилади:

أَخِي، أَخِي، أَبِي، حَمِي، هَنِي، فِي، فَمِي.

« ذُو » эса изофа билан келади. У замирга изофа бўлмайди. Лекин жуда ҳам кам ҳолатда замирга изофа ҳолати учрайди. Масалан: **إِنَّمَا يَعْرِفُ ذَا الْفَضْلُ مِنَ النَّاسِ ذُوُهُ**

2. Юқоридаги дарслардан бизга маълум бўлдик, калималар охири ўзгариши ёки ўзгармаслиги жиҳатидан икки турли бўлади. Улар мабний ва мўъроб калималардир. Энди мўъроб калималарнинг ўзи икки қисмга бўлинади, яъни мунсариф ва фойру мунсарифга.

Мунсариф тусланувчи калимадир.

Фойру мунсариф деб тўққизта иллатдан иккитаси мавжуд бўлган ёки шу иккитасининг ўрнига ўтадиган битта иллат мавжуд бўлган исмга айтилади. Тўққизта иллат қуйидагилардир:

1. Адл	4. Маърифа	7. Таркиб	9. Вазну феъл
2. Васф	5. Ажам	8. Олдида алиф бўл-	
3. Таънис	6. Жам	ган зоида нун	

Уламолар мана шу тўққизта иллатни шеър вазнида ҳам айтганлар.

عَدْ وَ وَصْفٌ وَ تَأْنِيْثٌ وَ مَعْرِفَةٌ
وَ عُجْمَةٌ ثُمَّ جَمْعٌ ثُمَّ تَرْكِيبٌ
وَالنُّونُ زَائِدَةٌ مِنْ قَبْلِهَا الْفَ
وَ وزْنُ فِعْلٍ وَ هَذَا الْقَوْلُ تَقْرِيبٌ

1. Адл⁷¹ ҳақиқатда ёки тақдирда (тахмин қилиш йўли билан) аслий сийфасидан чиқарилган бўлади.

Масалан:

Ҳақиқатда чиқариб олинганига:

Араблар **ثُلَاثَةٌ وَ مُتْلِثٌ** дан ни чиқариб, яъни адл қилиб олганлар.

ثُلَاثَةٌ وَ مُتْلِثٌ ларнинг адл қилиниши битта иллат бўлса, иккинчи иллати – булар сифат бўлиб келади.

Тақдирда чиқариб олинганига:

Араб тилида «عَمَرٌ» деган феъл бор. Ундан **عَمَرٌ** деган исми фоил чиқади. Араблар мана шу **عَمَرٌ** дан ни чиқариб, адл қилиб ишлатган, деб тахмин қиласиз. Бу битта иллати бўлса, иккинчи иллати **عَمَرٌ** одамнинг исми бўлиб, у маърифадир.

2. Васф – бунда бир исм аслида сифатга бино қилинган бўлиши керак.

Масалан:

أَسْوَدُ، أَرْقَمُ деб илонга ном берилган. Буларнинг асл маъноси «қора» деганидир. Демак, бу калималарнинг биринчи иллати сифат, иккинчи иллати эса вазну феълга ўхшайди. Олдида «أُّ» бор, охирида эса «ة» йўқдир.

3. Таъnis – бунда исм алам бўлиши шарт қилинади, жумладан, маънавий муаннас ҳам, фақатгина бир қанча шартлари бор. Яъни, учта ҳарфдан зиёда бўлиши керак ёки ўртаси ҳаракатли ё ажам бўлиши лозим.

Масалан: «طَلْحَةٌ وَ مَيْنَبُ، سَقَرُ، جُورُ» билан муаннас бўлган алам исмдир.

طَلْحَةٌ وَ مَيْنَبُ، سَقَرُ، جُورُ – маънавий муаннаслар.

⁷¹ Сўз қолипида ўзгариш содир бўлиши

Агар бир музаккар исм шу « ة » билан номланадиган бўлса, унинг фойру мунсариф бўлиши шарти шуки, учта ҳарфдан зиёда бўлиши керак.

Масалан:

عَبْدُهُ

4. Маърифа – бунда исм алам, яъни атоқли от бўлиши шарт қилинади.

Масалан:

زَيْنُبُ

5. Ажам⁷² – бунда исм ажамнинг ичидаги алам ва ўртаси ҳаракатли бўлиши шарт қилинади ёки учта ҳарфдан зиёда бўлиши керак.

Масалан: شَتَرُ، إِبْرَاهِيمُ – Туркиянинг Диёрбакр деган бир жойида қўргон бўлиб, шунга ном берилган.

6. Жам – бунда исмнинг охири “ ها ” сиз мунаҳал жумуъ⁷³ сийфасида бўлиши шарт қилинади. Мунаҳал жумуъ сийфаси иккитадир.

مَسَاجِدٌ مَفَاتِيحٌ
↓ ↓
مَفَاعِلٌ مَفَاعِيلٌ

7. Таркиб – бунда иккита исм изофасиз ва иснодсиз қўшилиб, мураккаб бўлади. Яна алам бўлиши шарт қилинади. Масалан:

شَهَارَةً → шаҳарнинг номи
بَعْتَنْجَ → бутнинг номи
وَدَامَنْجَ → одамнинг номи

8. Алиф нун – агар бир исмда келса, фойру мунсариф бўлиш шарти шуки, алам бўлсин. Масалан:

⁷² Ажнабий, асли арабча бўлмаган сўз

⁷³ Кўплик шаклининг энг чети, ундан кейин бошқа кўплик йўқ.

عَمْرَانُ

Агар шу алиф нун бир сифатда келса, шу сифатнинг фойру мунсариф бўлиш шарти шуки, сифатнинг муанаси «فَعَلَّةً» вазнида бўлмаслиги керак.

سَكْرَانُ، سَكْرَيِ
 ↓ ↓
 муаннас музаккар

9. Вазну феъл – бунда исм, маъно жиҳатидан феълга хос бўлиши керак ёки охирида ڻ ни қабул қилмай, аввалида эса тўртта музорият ҳарфларидан бири бўлиши шарт қилинади.

شُمْرَ، ضُرْبَ، أَحْمَرُ
 ← →
 охирида “ڻ” йўқ ва олдида “أُ” бор, феълга хос

Энди иккита иллатнинг ўрнига қоим бўладиган битта иллатнинг ўзи икки турли бўлади:

- a)** жам
- б)** муаннаснинг иккита алифи мақсураси⁷⁴ ҳамда мамдудаси⁷⁵

A) Жам – бу иккита вазнда келади:

مَسَاجِدَ، مَفَاتِيْحَ

Б)

زَخْرَاءُ ، لَيْلَى
 ← →
 алифи мақсурा алифи мамдуда

Фойру мунсарифнинг ҳукми касрани ва танвинни қабул қилмаслигидир. Фойру мунсарифга алиф лом кирса ёки изофада музоф бўлиб келса, амалдан тушади.

Лекин зарурат юзасидан ёки муносиб бўлиши учун фойру мунсарифлар тусланади.

⁷⁴ Қиска алиф.

⁷⁵ Чўзиқ алиф.

Масалан, Инсон сурасидаги Аллоҳ таолони сүзи каби:

سَلَسْلَا وَ أَغْلَالَا
муносиб бўлиши учун

8-машқ

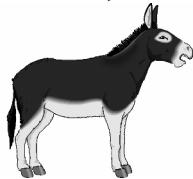
Бу Орифнинг тахтаси. Бу менинг қаламим. Чизғични ол. Қаламимни бер. Дарсингни ўқи. Соатингни ол. Фарид дарсини ўқияпти. Салим синглисини яхши кўради. Дарсингни ёдла, эй Сайд. Салим қаерда? Каравотда ухляяпти. Отам қаерда? Уйда. Акам қаерда? Ҳовлида коптоқ ўйнаяпти. Бу менинг ўқувчим. Бу сенинг ўқувчиниг.

الدَّرْسُ التَّاسِعُ

ذَئْبٌ

حَمَارٌ

دُبٌ

غَابٌ. جِنِينَةٌ. مَكْتُوبٌ. إِلَيْ. يُوجَدُ. فَتَحَ. هِرُ. رَكِبٌ. ذَهَبَتْ.

هَذَا فَلْرُ. رَكِبَ أَبِي حِصَانَهُ. فَتَحَ سَلِيمُ الشَّبَّاكَ. فَتَحَ أَخِي الْبَابَ.
هَذَا حِمَارِي وَهَذَا مُهْرُ أَخِي. رَكِبَ أَبِي الْفَرَسَ. التَّلْمِيذُ ذَهَبَ إِلَيْ
الْمُدْرَسَةَ. أَنَا فَتَحْتُ الشَّبَّاكَ. افْتَحَ الشَّبَّاكَ يَا كَرِيمُ. الْحِمَارُ فِي الدَّارِ.
يُوجَدُ الدَّبِيبُ فِي الغَابِ. أَيْنَ تَذَهَّبُ؟ - إِلَيْ الْمُدْرَسَةَ . أَيْنَ سَعِيدُ؟ - فِي
الْجِنِينَةِ يَلْعَبُ. أَنَا قَرَأْتُ الدَّرْسَ. أَنْتَ كَتَبْتَ الْمَكْتُوبَ. أَكْتُبَ الْمَكْتُوبَ.

أَنَا شَرِبْتُ الشَّايَ. سَلِيمٌ فَهِمَ دَرْسَهُ. ارْكَبَ الْحَصَانَ. مَحْمُودٌ حَفَظَ الدَّرْسَ. الْمُعَلِّمُ دَخَلَ الْفَصْلَ. أَنْتَ أَخَذْتَ قَلْمِي يَا عَبْدَ اللَّهِ. قَامَ التَّلَمِيذُ. قَعَدَ الْمُعَلِّمُ. نَظَرَ التَّلَمِيذُ مِنَ الشُّبَابِكَ. مَنْ فَتَحَ الْبَابَ؟ - أَنَا فَتَحْتُ. مَنْ أَخَذَ نَشَافَتِي؟ - أَنَا أَخَذْتُهُ، هَاتِ مَسْطَرِي. أَنْتَ أَخَذْتَهُ، خُذِ الْكِتَابَ. أَيْنَ الْهِرُ؟ الْهِرُ يَأْكُلُ الْفَلَارَ. رَكِبْتُ حَصَانِي. الْهِرُ يَشْرُبُ الْبَلَّبَ.

9-дарс

1. «إلى» ҳарфи жор бир неча маънода келади:

а) интиҳо учун سِرْتُ مِنَ الْبَصْرَةِ إِلَى الْكُوفَةِ

б) маъносида ҳам озгина келади.

— لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَيَّ أَمْوَالَكُمْ

→ Нисо сураси, 2-оят.

1. Ноиб фоил деб феълнинг маълум сийфаси мажхул сийфага ўзгарганда ҳазф қилинган фоилнинг ўрнига келтирилган мафъулун биҳига айтилади.

ضرَبَ زَيْدٌ عُمَرَ ← ضُرُبَ زَيْدٌ عُمَرَ

Masalan: علمتُ زیداً فائماً ← علم زیداً فائماً
 علمتُ زیداً فائماً ← علم زیداً فائماً
 бобининг иккинчи мафъулун биҳиси ноиб фоилга ўтмайди.

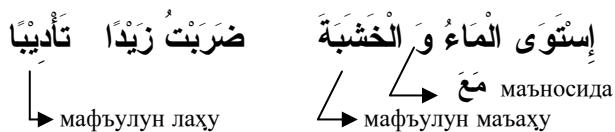
علمْتُ زَيْدًا فَائِمًا ← عَلِمَ زَيْدًا فَائِمًا

أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا ← أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا
أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا ← أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا
бобининг учинчи мафъулун биҳиси ноиб фоилга ўтмайди.

أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا ← أَعْلَمْتُ زَيْدًا عُمَرَ فَاضِلًا

Мафъулун лаҳу ва мафъулун маъаҳулар ноиб фоилнинг ўрнига ўтломайди. Агар ўтказиладиган бўлса, буларнинг маъноси фосид бўлади.

Масалан:

Агар жумлада мағъулун биҳи мавжуд бўлса, ноиб фоилга фақатгина ўзи ўтаверади.

Масалан:

ضُرُبَ زَيْدٌ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَمَامَ الْأَمِيرِ ضَرِبًا شَدِيدًا فِي دَارِهِ

Агар жумлада мағъулун биҳи мавжуд бўлмаса, қайсииниси бўлса ҳам, ноиб фоилга ўтаверади, фарқи бўлмайди.

----- **ضُرُبَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ**

أَعْطَيْتُ бобининг биринчи мағъулун биҳиси ноиб фоилнинг ўрнига ўтиши учун иккинчи мағъулун биҳидан афзалроқ бўлади.

أَعْطَيْتُ زَيْدًا دِرْهَمًا - أَعْطَيَ زَيْدَ دِرْهَمًا

9-машқ

Ўқувчи қаерда? Боғда. Фарид эшикни очди. Ўқитувчи синфга кирди. Мен синфга кирдим. Қаерга кетяпсан. Ўрмонда айиқ бор. Усмонга хат ёз. Акамга хат ёздим. Дарсни қаерда ўқидинг? Уйда. Сен босмамни олдинг. Мадрасага бордим. Сут ичдим. Сут ичдинг. Мушук қаерда? Мушук сичқонни еяпти. Мушук ўйнаяпти. Графинни бер. Эшак қаерда?

الدَّرْسُ الْعَاشِرُ

مِلْعَقَةٌ

مِمْلَحَةٌ

شَوْكَةٌ

مَرْكَبٌ

طَبَقٌ. مِلْحٌ. فَوْقٌ. تَحْتَ.

سُكُوتٌ. لَمْ. يَضْحُكُ. يَبْكِي.

هَذَا مَرْكَبٌ. هَاتِ الشَّوْكَةُ. هَذَا طَبَقٌ. أَيْنَ قَلْمِيًّا؟ سَلِيمٌ يَضْحُكُ وَأَخْوَهُ يَبْكِي. هَاتِ الطَّبَقُ. أَسْكُنْتُ يَا أَخِي. لَمْ تَضْحُكُ يَا فَرِيدُ؟ لَمْ تَبْكِي يَا سَعِيدُ؟ سَلِيمٌ يَرْكُبُ الْحَصَانَ. لَمْ فَتَحْتَ الشُّبَابَكَ؟ مَنْ هُوَ فِي الْجِنِينَةِ؟ قُمْتُ فَقَرَأْتُ دَرْسِي. لَمْ يَضْحُكُ هَذَا الْوَلَدُ؟ قُمْ فَاقْرَأْ الدَّرْسَ. قَامَ التَّلَمِيذُ فَقَرَأْ كِتَابَهُ. لَمْ تَسْكُنْتُ؟ اقْرَأْ يَا سَلِيمُ. أَيْنَ الْمِلْحُ؟ شَرَبْتُ فِجْنَانًا شَايًا. اشْرَبْ هَذَا الشَّايَ. لَمْ خَرَجْتَ مِنَ الْفَصْلِ؟ أَيْنَ كُرْتِيَ يَا أُمِّي؟ - هَنَّا تَحْتَ السَّرِيرِ يَا وَلَدِي. أَيْنَ التَّبَاشِيرُ؟ - فَوْقَ مَكْتَبِ الْمُعْلَمِ. رَكِبْتُ حِمَارِي فَذَهَبْتُ إِلَى أَخِي. مُحَمَّدٌ يَأْكُلُ الطَّبِيعَ بِالْمِلْعَقَةِ.

10-دارس

1. қарғи жор бир неча маңнода келади:

a) хослаш учун:

الْمَالُ لَزَيْدٌ

б) иллат учун:

سَافَرْتُ لَأَتَعْلَمْ

زَيْدٌ يَقُولُ لِعُمَرَ «عَنْ قَوْلٍ» сўзидан кейин маъносида:

г) зоида учун: **رَدَفَ لَكُمْ**

д) таажжуб учун, яъни «و» қасамия маъносида:

لَلَّهِ لَا يُؤْخِرُ الْأَجْلَ

«**مَا**» исми истифҳом «**ل**» ҳарфи жорга мажрур бўлганда бир неча хил кўринишда келади:

لَمْ، لَمَّا، لَمَّةٌ

↓
«**هَا**» сакта⁷⁶

2. Фосила⁷⁷ ҳақида тушунча.

Омиллардан олдин ва улардан кейин мубтадо билан хабарнинг ўртасида мубтадога мувофиқ келадиган марфуъ замиру мунфасил⁷⁸ воситачилик вазифасини бажариб, фосила қиласди.

كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبُ

↓
омилдан кейинги
фосила

زَيْدٌ هُوَ الْمُنْطَلِقُ

↓
омилдан олдинги
фосила

Фосиланинг шарти шуки, мубтадонинг хабари маърифа бўлиши керак ёхуд **أَفْعَلَ مِنْ كَذَا** деган жумла кўринишида бўлмоқлиги лозим.

كَانَ زَيْدٌ هُوَ أَفْضَلُ مِنْ عَمْرِو

↓
фосила

⁷⁶ Унлига тугаган сўздан сўнг вакф(пауза) қилинганда талаффуз этиладиган “ه” (х) ундоши.

⁷⁷ Ажратувчи.

⁷⁸ Рафъ ҳолатдаги алохида турган кишилик олмоши.

3. Хуруфу атфалардан « **ف** » ҳарфи жамлаш учун келиб, унда тартиб бўлади.

قُمْتُ فَقَرَأْتُ دَرْسِي

“Мен турдим, кейин эса дарсимни ўқидим”. «**ف**» да муҳлат бўлмайди.

خَرَجَ مِنَ الْفَصْلِ زَيْدٌ فَعَمِرُو

“Зайд синфдан чиқди, кетидан Амр чиқди”. Мана шу Зайд билан Амрнинг чиқишининг орасида муҳлат йўқ.

4. Тамиз деб юқорида зикр қилинган зотдан ёки тақдир қилинган зотдан қарор топган мубҳамликни (ноаниқликни) кўтарадиган исмга айтилади.

А) Муфрад бўлган миқдордан кўтаради. Миқдор эса узунликда, оғирликда ва ҳоказоларда бўлади.

Ададга (саноқга) мисол:

إِشْتَرِيتُ عَشْرِينَ قَلْمَانًا
← маъдуд⁷⁹ бўлиб, тамиз

Килограмм миқдорига мисол:

وُجْدَ رَتْلٍ زَيْتاً → 1 ротл = 400 гр
↑ тамиз

Идиш ўлчовига мисол: **מִנּוֹן סְמַנָּא** → 2 ман ёф бор.

Тамиз яна миқдор бўлмаган нарсалардан ҳам кўтаради.

→ **خَاتَمْ حَدِيدًا**

Б) Юқоридаги таърифда тақдир қилинган зот ҳақида гап кетди. Мана шу тақдир қилинган зот жумладаги нисбатдан бўлади. Нисбат деганда феъл билан фоилнинг орасидаги нисбат ва мубтадо билан хабарнинг ўртасидаги нисбат инобатга олинади, ҳолбуки, булар жумла дейилади. Яна

⁷⁹ Саналаётган.

52 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари жумлала үхшаш нарсаларда ҳам нисбат бўлади. Масалан, феъл ва фоилдан иборат бўлган жумладаги нисбат:

طَابَ زَيْدٌ نَفْسًا

Мубтадо билан хабардан иборат бўлган жумладаги нисбат:
زَيْدٌ طَيِّبٌ أَبَا

Изофадаги нисбатдан ҳам кўтаради.

يُعْجِبُنِي طِبِّيهُ أَبَا

10-машқ

Мадрасага бордим. Хатни ёздим. Абдуллоҳ хат ёзди. Бир пиёла чой ичдим. Чойни ич. Тур ва дарсни ўқи. Нега йиғлаляйсан? Менинг отим. Нега куляпсан? Бу ўқувчи нега куляпти? Ҳўқиз қаерда? Дарсни ўқи. Ўқитувчимни яхши кўраман. Дарсни ёз. Китоб партанинг устида. Копток столнинг тагида ёки устида. Эшакни миндинг.

الدَّرْسُ الْحَادِي عَشَرَ

هذا سكين وذلك مقص. خذ هذا السكين واقطع الخبز. ركبْتُ
الْحصان فذهبْتُ إلى الغاب. أين القدح يا أمي؟ - هنا يا ابني. أين
الدجاجة؟ - هناك في الدار. عَطشتُ كثيراً فشربتُ قدحاً ماء. هذا
الرجل غني وذلك فقير. قطعتُ الخبز بالسكين. هات قدحاً ماء. اشربْ

فُنْجَانًا شَايًّا. هَذَا قَلِيلٌ وَهَذَا كَثِيرٌ. هَذَا غَنِيٌّ وَهَذَا فَقِيرٌ. التَّلَمِيذُ يَقْرَأُ درْسَهُ أَمَامَ مُعْلِمِه. قَرَأْتُ درْسِي أَمَامَ مُعْلِمِي. أَيْنَ الْفَرَسُ؟ - هُنَاكَ وَرَاءَ الدَّارِ. افْطِعِ الْخُبْزَ. أَيْنَ قَلْمُ الْأَرْدُوازِ؟ هَاتِ قَلْمُ الرَّصَاصِ. الْمُهْرُ يَرْكُضُ وَرَاءَ الدَّارِ. هَاتِ الْمِمْلَحَةُ يَا بِنْتِي. الْعِجْلُ يَشْرَبُ الْمَاءَ.

11-دارс

1. Мафъулун мутлоқ деб юқорида зикр қилингандың фоили феълнинг маъносидагы бажарган иш ёки ҳаракатнинг номига айтилади. Мафъулун мутлоқ феълнинг таъкиди ёки нави ё адади учун келади:

таъкидига:

ضَرَبَ زَيْدٌ ضَرِبًا

навига:

نَامَ الْوَلِيدُ نَوْمًا خَفِيفًا

ададига:

دَقَّتِ السَّاعَةُ دَقَّتَيْنِ

Мафъулун мутлоқ бошқа лафз билан ҳам келади.

Масалан **قَعْدَتْ جُلُوسًا**

Гоҳо мафъулун мутлоқнинг феъли қарина қоим бўлгани учун жоиз бўлған ҳолида ҳазф қилинади. Масалан, бизнинг хузуримизга ташриф буорган одамга **خَيْرٌ مَقْدَمٌ** деймиз. Яъни, “Хуш келибсиз”, деганидир. Аслида эса қуидагича бўлади:

قَدَمْتَ قُدُومًا خَيْرٌ مَقْدَمٌ

Эшитилган ҳолида ҳазф қилиниши вожиб бўлади.

Масалан: **سَقِيَا وَ رَعِيَا** - Аллоҳ сени суфориб, гуллатиб, яшнатиб қўйсин.

Аслида:

سَقَاكَ اللَّهُ سَقِيًّا وَ رَعَاكَ اللَّهُ رَعِيًّا

Мафъулун мутлоқ ҳақидағи қолган маълумотлар китоблардан ўқиб ўрганилади.

2. “ذَنْ” исми ишораси яқинга ишлатилади. Унга ҳарфи танбех⁸⁰ қўшилиб келиши мумкин, орқасида ҳарфи хитоб⁸¹ ҳам уланиши мумкин. Масалан:

ذلك - Исми ишораси узок учун ишлатилади.

ذلك - Исми ишораси ўрта учун ишлатилади.

11-машқ

Қайчи қаерда? Қадаҳ қаерда? Нонни кесдим. Чанқаганимдан кейин сув ичдим. Бу эркак камбағал, буниси эса бой. Бу кўп. Бу оз. Кўп ўқидим. Курси қаерда? У ерда – столнинг орқасида. Фарид ўқитувчисининг олдида дарсини ўқияпти. Бу онамнинг қайчиси. Бу менинг қаламтарошим. Бу Заҳронинг қадаҳи. Бу менинг эшагим. Сигир қаерда?

الدَّرْسُ الثَّانِي عَشَرَ

يَقْرُؤْنَ

أَقْلَامٌ

كُتُبٌ

⁸⁰ Диккатни жалб қилиш олд кўшимчаси, кўпинча олмошлар олдига қўшиладиган “هـ” кўшимчаси.

⁸¹ Мурожаат, хитоб қилиш ҳарфи.

مساطرُ. كَارِيسُ. الْوَاحُ. دُرُوسُ. نَشَافَاتُ. تَلَامِذَةُ. أَبْوَابُ. نَحْنُ.
أَنْتُمْ. هُمْ. اقْرَؤُوا. مُصَلَّياتُ. مَسَاوِيَكُ.

أَيْنَ الْمُصَلَّياتُ؟ أَيْنَ الْمَسَاوِيَكُ؟ هَاتِ الْمَسَاطِرَ. حُذِّ الْأَقْلَامَ. افْتَحِ
الْأَبْوَابَ. أَيْنَ الْكُتُبُ؟ - هُنَا فِي الْخِزَانَةِ. التَّلَامِذَةُ يَقْرُؤُونَ الدَّرْسَ. نَحْنُ
نَلْعَبُ بَعْدَ الدَّرْسِ فِي سَاحَةِ الدَّارِ. الْعُبُوا بَعْدَ الدَّرْسِ فِي سَاحَةِ الدَّارِ.
اشْرِبُوا الشَّايَ. افْهَمُوا الدَّرْسَ. هُمْ يَفْهَمُونَ الدَّرْسَ. لَمْ تَفْتَحُونَ
الْأَبْوَابَ؟ أَنْتُمْ تَحْفَظُونَ الدَّرْسَ. نَحْنُ نَحْفَظُ الدَّرْسَ. هُمْ يَقْرُؤُونَ كَثِيرًا
وَيَتَأْمُونَ قَليلاً. اقْرَأُ كَثِيرًا. نَخْرُجُ مِنَ الْفَصْلِ بَعْدَ الدَّرْسِ. هَاتِ كُتُبِيِ.
حَفِظْتُ دُرُوسِيِ. فَهِمْتُ دُرُوسَكِ. لَمْ تَضْحِكُونَ؟ لَمْ تَبْكُونَ؟ لَمْ
تَسْكُتُونَ؟ اقْرَؤُوا. هَاتِ ذَلِكَ الْقَلْمَ. أَيْنَ تَذَهَّبُونَ؟ نَحْنُ نَقْرَأُ كَثِيرًا.

12-дарс

Бу дарсда жамлар ҳақидағи маълумотлар келади. Булар сарф фанидан батағсил ўқиб ўрганилади.

12-машқ

Қаламлар билан ёзамиз. Чизгичлар қаерда? Үқувчилар дарсни ўқияптилар. Дарсингизни ўқингиз. Босмаларим қаерда? Қаламларим қаерда? Эй Сайд, дафтаримни бер. Нега жим турибсан? Қаерга кетяпсан? Сиз күп ўйнаяпсиз. Сиз оз ўйнаяпсиз. Қаерга кетяпсиз? Мадрасага. Улар овқатни еяптилар. Улар чойни ичяптилар. Чанқаганимдан кейин күп чой ичдим. Қаҳвани ичдим.

الدَّرْسُ الثَّالِثُ عَشَرُ

ساعات

جُدُّ. أَجْدَادُ. جَدَّةُ. جَدَّاتُ. أَورَاقُ. مَدَارِسُ. فُصُولُ. شَبَابِيكُ. آبَاءُ.
أَمَهَاتُ. أَخْوَاتُ. أَبْنَاءُ. بَنَاتُ. أَوْلَادُ. بَلْدَةُ. أَيُّهَا. هَوْلَاءُ. هُمُ.
كُمُ. نَا.

هَذَا جَدِّي. ذَلِكَ جَدُّكَ. بِالاَقْلَامِ يَكْتُبُونَ عَلَى الْأَوْرَاقِ. هَوْلَاءِ
الْتَّالِمَذَةُ يَحْفَظُونَ دُرُوسَهُمُّ. بِالتَّبَاشِيرِ يَكْتُبُونَ عَلَى الْأَلْوَاحِ. هَذَا ابْنِي.
هَوْلَاءِ أَبْنَاؤُكَ. أَيْنَ بَنْتِي فَاطِمَةُ؟ - هُنَا فِي الْجَنِينَةِ. أَنَا أَحْبُّ جَدَّتِي
كَثِيرًا. افْتَحُوا الشَّبَابِيكَ أَيُّهَا الْأَوْلَادُ. الْأَوْلَادُ يُطِيعُونَ آبَاءِهِمُّ. الْأَبَاءُ
يُحِبُّونَ أَبْنَاءِهِمُّ كَثِيرًا. هُمْ يَلْعَبُونَ فِي الدَّارِ. نَحْنُ نُحبُّ أَخْوَتَنَا كَثِيرًا.
ا قْرَؤُوا دُرُوسَكُمْ أَيُّهَا التَّالِمَذَةُ. فِي بَلْدَةِ قَازَانِ يُوجَدُ مَدَارِسُ كَثِيرَةُ.
هَوْلَاءِ بَنَاتِي. هَوْلَاءِ أَخْوَاتِكَ. أَطِيعُوا أَمَهَاتِكُمْ أَيُّهَا الْأَوْلَادُ. هَوْلَاءِ
الْأَوْلَادُ يَلْعَبُونَ بِالْكُرْكَةِ. لَمْ تَلْعَبُونَ؟ ا قْرَؤُوا دُرُوسَكُمْ. فَهِمْتُ دَرْسِي.
ا حْفَظْ دَرْسَكَ. أَيْنَ السَّاعَاتُ؟ التَّالِمَذَةُ يَخْرُجُونَ مِنَ الْفَصْلِ. أَخْوَتِي
يَذْهَبُونَ إِلَى الغَابِ.

13-дарс

1. **مَدَارِسُ كَثِيرَةٌ** нинг мавсуф-сифатлиги ҳақида маълумот.

Тўртинчи дарсда мавсуф-сифат ўнтадан тўрт нарсада бир-бирига мутобиқ бўлиши кераклиги айтилган эди. Юқоридаги мисолда эса кўринишидан шу қоидага тескари бўлиб кўриняпти. Лекин аслида ундоқ эмас, бунинг сабабини ҳозир қўйида билиб оламиз.

1. Рафъ 2. Насб 3. Жор

Иккиси ҳам рафъдир.

4. Муфрад 5. Тасния 6. Жам

مَدَارِسُ – كَثِيرَةٌ – жам – муфрад

Бунинг сабаби шуки, ҳар бир жамнинг тагида **جَمَاعَةٌ** деган сўзниңг маъноси ётади. Бу **جَمَاعَةٌ** сўзининг маъноси кўплик бўлиб, лафзи муфраддир. Шундан келиб чиққан ҳолда айтишимиз мумкин бўладики, дегани **جَمَاعَةٌ مَدَارِسُ**, яъни «мадрасанинг кўплиги» деганидир. Шунинг учун **كَثِيرَةٌ** нинг муфрад келиши сабаби **مَدَارِسُ** нинг тагидаги жамоат сўзининг лафзи муфрадлигига биноандир.

7. Музаккар

مَدَارِسُ – مُزَّاكَّرٌ

8. Муаннас

كَثِيرَةٌ – مُعَانَّاسٌ

Бунинг сабаби шуки, юқорида ҳозир айтилгандек, ҳар бир жамнинг тагида **جَمَاعَةٌ** сўзининг маъноси ётади. Бу лафз эса охири «ة» билан муаннасдир. Шунинг учун **كَثِيرَةٌ** муаннас бўлиб, **مَدَارِسُ** нинг тагидаги муаннас лафз бўлмиш **جَمَاعَةٌ** га мувофиқ бўлиб келяпти.

9. Маърифа

10. Накра

Иккиси ҳам накрадир.

13-машқ

Эй бола, эшикни оч. Бобомни ва бувимни жуда яхши кўраман. Қоғозлар қаерда? Эшикларни очингиз! Қоғозларни ол, эй Абдуллоҳ. Нега ўйнаяпсан? Эй Абдулазиз, ўқи! Дарсдан кейин ўйна. Дарсдан кейин ўйнангиз. Булар менинг сингилларим. Бу болалар кўп ўйнаяптилар. Мадрасага бордим. Ўқувчилар синфлардан чиқишиди. Отга миняпти. Булар сенинг укаларинг. Дарсимни ўқидим.

الدَّرْسُ الرَّابِعُ عَشَرَ

ملاعق

فَنَاجِينُ. سَكَاكِينُ. أَفْرَاسُ.
كِلَابُ. أَيْضًا. مَشْيٌ. وَضْعٌ.
بَرِيٌّ. مَجِيءٌ. تَعْلُمُ.

بِالسَّكَاكِينِ نَقْطِعُ الْخُبْزَ وَبِالْمَلَاعِقِ نَأْكُلُ الطَّبَيْخَ وَبِالْفَنَاجِينِ نَشَرِبُ الشَّايَ. تَعَالَ يَا فَرِيدُ نَشَرِبُ الشَّايَ. مَشَيَتُ كَثِيرًا. أَيْنَ وَضَعْتَ كِتابِيْ يَا فَرِيدُ؟ - وَضَعْتُ هُنَا فِي الْخَزَانَةِ. التَّلَمِيْدُ يَضْعُ كِتابَهُ فِي مَقْعَدِهِ - ضَعُوا الْكُتُبَ فِي الصُّندُوقِ. هُوَلَاءِ التَّلَامِذَةُ يَتَعَلَّمُونَ فِي بَلْدَةِ قَازَانَ. نَحْنُ نَتَعَلَّمُ فِي الْمَدْرَسَةِ الْحُسَيْنِيَّةِ فِي أُورِنْبُورَغَ. أَنْتُمْ تَتَعَلَّمُونَ فِي بَلْدَةِ أُوفَا. جَاءَ التَّلَمِيْدُ إِلَيِّ الْمَدْرَسَةِ. هُمْ يُحِبُّونَ آبَاءَهُمْ. جَاءَ الْمَعْلُمُ إِلَيِّ الْمَدْرَسَةِ. تَعَالَ يَا كَرِيمُ نَلْعَبُ فِي دَارِنَا بِالْكُرَّةِ. لَمْ جِئْتَ هُنَا

يَا عَلِيهِمْ؟ ضَعَ الْكِتَابَ فِي الْخَزَانَةِ. هَلْ قَرَأْتَ دَرْسَكَ؟ - نَعَمْ قَرَأْتُ.
وَأَنَا أَيْضًا قَرَأْتُ. بَرِيَتُ الْقَمَ. نَبْرِي الْقَلَمَ بِالْمِبْرَاهِةِ. اِبْرِ القَمَ بِالْمِبْرَاهِةِ.
بِالْفَنْجَانِ يَشْرِبُونَ الشَّايِ. اِمْشِ أَيْهَا الْوَلَدُ. اِبْرِ قَلَمَكَ. جَاءَ أَخِي.
الْحَصَانُ يَمْشِي أَمَامَ الْبَيْتِ.

14-дарс

1. Музорий феълининг уч ҳолати мавжуддир:

а) рафъ б) наасб в) жазм⁸²

А) Рафъ ҳолати: агар музорий феълига наасб қилувчи ва жазм этувчи ҳарф ҳамда калималар кирмаса, раф ҳолати бўлади.

Б) Насб ҳолати: агар музорий феълига наасб қилувчи ҳарфлар кириб келса, наасб ҳолати бўлади.

В) Жазм ҳолати: агар музорий феълига жазм қилувчи ҳарфлар ва калималар кириб келса, жазм ҳолати бўлади.

Ҳозир шу дарсга оид жазм ҳолати ҳақида баҳс юритамиз.

Жазм қилувчи ҳарфлар

لَمْ ، لَمَّا ، لَمٌ ، لَمٌ - امْرٌ - لا - نَاهِيَّ
لَاتَضَرَبُ ، لَمَيَضْرِبُ ، لَمِيَضْرِبُ ، لَمْ يَضْرِبُ

Жазм қилувчи калималар

حَيْثُمَا، إِذْمَا، مِهْمَا، إِنْ، أَنِّي، أَيْ، مَنْ، مَا، مَتَى، أَيْنَ، أَيْانَ

إِذَا كِيفَما лар камдан-кам келади ва яна إن муқаддара ҳам келади.

Бу жазм қилувчи калималар иккита феълининг устига кириб келади, шунда аввалги феъл сабаб бўлса, кейингиси

⁸² Феълининг шарт майлидаги шакли, ҳолати.

Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари
 мусабаб, яъни сабаб қилинувчи бўлади. Бу иккита феълнинг биринчиси шарт, кейингиси эса жазо деб номланади. Демак, агар иккала феъл музорий феъл бўлса ёхуд аввалгиси музорий феъл бўлса-ю, кейингиси мозий бўлса, мана шу ҳолатларда музорий феъллари жазм бўлади. Масалан:

إِنْ تَزْرُنِي أَزْرُكَ، إِنْ تَزْرُنِي فَقَدْ زُرْتُكَ أَمْسٌ

Агар иккинчи феъл музорий феъл бўлса-ю, аввалгиси мозий бўлса, у ҳолда икки хил важҳ жоиз бўлади. Яъни, шарт ҳарфи кириб келгани муносабати билан жазм қилиб ўқиши ҳам мумкин ёки ўртада мозий феъли гўё фосиладек бўлиб, шарт ҳарфининг музорий феълига бўлган таъсирини синдиргани учун рафъ ўқиши ҳам мумкин. Масалан:

إِنْ أَكْرَمْتَنِي أَكْرِمْكَ، إِنْ أَكْرَمْتَنِي أَكْرِمْكَ

Агар иккинчи жазо бўлаётган феъл мозий бўлиб ҳамда лафзий ёки тақдирий суратдаги «قد» билан келган бўлса, бу ҳолатда иккинчи феълнинг юқоридаги биринчи феълга мусабаб қилиш учун ёрдам сифатида «ف» сабабия келтирилади. Масалан:

إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ أَخْ لَهُ مِنْ قَبْلُ

↓
лафзий

إِنْ كَانَ قَمِيْصُهُ قُدَّ مِنْ قُبْلِ فَصَدَقَتْ

↓

Тақдирий Юсуф сураси, 26-оят.

Агар «قد» сиз келадиган бўлса, бу ҳолда «ف» келтирилмайди. Масалан:

إِنْ تُكْرِمْنِي أَكْرَمْنِي

Агар жазо бўлаётган феъл музорий мусбат бўлса ёки «لا» билан манфий бўлган музорий бўлса, бу ҳолда икки важҳ

жоиз бўлади. Яъни, шарт ҳарфининг таъсири бор, деб қарасак, « **ف** » келтирилмайди. Агар таъсири йўқ, деб қарасак, « **ف** » келтирилади.

« **ف** » яна жумлаи исмияга ҳам кириб келади. Масалан:

إِنْ رَحِمْتَ فَإِنَّهُ عَبْدُكَ

Агар юқорида талабга далолат қиласиган амр, наҳий⁸³, истифҳом, таманий⁸⁴, арз⁸⁵лардан бирортаси ўтиб, сабабият қасд қилинган бўлса, бу ҳолда ундан кейин **إِنْ** тақдир қилиниб, унинг сийфаси музорий сийфасига ўтқазиб туриб жазм қилинади. Масалан:

أَسْلِمْ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ

أَسْلِمْ إِنْ تُسْلِمْ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ

لَا تَكْفُرْ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ

لَا تَكْفُرْ إِنْ لَا تَكْفُرْ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ

هَلْ عِنْدَكُمْ مَاءُ أَشْرَبِ الْمَاءَ

إِنْ يَكُنْ أَشْرَبِ الْمَاءَ

⁸³ Тажиқлаш.

⁸⁴ Орзу.

⁸⁵ Таклиф, буйрукни ифодалашнинг бир йўли.

لَيْتَ لِي مَا لَا أُنْفَقْهُ
 ↓
 إِنْ يَكُنْ أُنْفَقْهُ

لَا تَنْزِلْ بِنَا تُصِبْ خَيْرًا
 ↓
 إِنْ تَنْزِلْ تُصِبْ خَيْرًا

2. Биринчи дарсда « هَلْ » ва « أَ » ҳарфи истифҳомлар айтиб ўтилган эди. Энди шулардан “ أَ ” ҳарфи истифҳоми ишлатилишида “ هَلْ ” дан кўра омроқ бўлади. “ هَلْ ” эса хосроқ бўлади.

3. Жавоб ҳарфлари қуидагилар:

نَعَمْ، بَلَى، إِيْ، أَجْلْ، جَيْرِ، إِنْ

Шулардан نَعَمْ юқоридаги сўралган нарсани қарор топтиради.

بَلَى юқоридаги нафий маънони мусбатга айлантириш учун хосдир.

السْتُّ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى

Аъроф сураси, 172-сураси.

إِيْ истифҳомдан кейин келиб, исботлайди ва унга қасам лозим бўлади. Масалан:

هَلْ جَاءَ زَيْدٌ إِيْ وَاللَّهُ

أَجْلْ، جَيْرِ، إِنْ лар хабар берувчи кимсани тасдиқлайди.

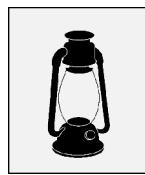
4. "و" истиънофия⁸⁶ ҳам бўлиб, у жумлани қайтадан бошлаш учун келади.

وَ أَنَا أَيْضًا قَرَأْتُ

14-машқ

Отлар. Итлар. Пичоқлар. Қошиқлар. Пиёлалар. Нонни пичоқ билан кес. Пичоқлар қаерда? Пичоқни токчага қўй. Китобни шкафга қўй. Нега ўйнаисан? Қаерда ўқийсан? Сен ўқийсанми? Ҳа, ўқийман. Қаерда ўқийсан? Ислом мадрасасида. Қаламингни учладингми? Ҳа, учладим. Кўп ўқинглар. Кам ўйнанглар. Кел, дарсизизни ўқиймиз. Эй Абдуллоҳ, дарсингни ўқидингми?

الدَّرْسُ الْخَامِسُ عَشَرُ

المِصْبَاحُ

كَرَاسِيٌّ. مُعْلَمُونَ. اشْتِرَاءُ. بَيْعٌ.
الآن. فَقَطْ. رُؤْيَا. صَاحِبٌ. معَ.
كَتَبْنَا. قَرَأْتُمْ. ذَهَبُوا. ثُمَّ.

أَيْنَ الْكَرَاسِيُّ؟ خَرَجَ الْمُعْلَمُ مِنَ الْفَصْلِ ثُمَّ التَّلَمِذُ. مَتَى جِئْتَ إِلَى الْمُدْرَسَةِ يَا سَعِيدُ؟ - الآن فَقَطْ يَا كَرِيمُ. مَعَ مَنْ جِئْتَ؟ مَعَ صَاحِبِي
عُثْمَانَ. اشْتَرَيْتُ قَلْمَانًا وَمَسْطَرًا وَكِتَابًا. اشْتَرَيْنَا كُتُبًا وَنَشَافَاتٍ وَمَسَاطِيرًا
وَأَقْلَامًا وَالْوَاحَدًا وَكَرَارِيسٍ. ذَهَبْنَا إِلَى الْمُدْرَسَةِ. جِئْتُمْ إِلَيَّ الْبَيْتِ.
قَرَأْتُمُ الدَّرْسَ. رَأَيْتُ فِي سَاحَةِ الدَّارِ تَلَمِذَةً يَلْعَبُونَ بِالْكُرْكَةِ. رَأَيْتُ

⁸⁶ Янгиланиш, гапни янгидан бошлаш.

صَاحِبِيْ فَرِيدًا يَلْعَبُ فِي الْجَنِينَةِ. هَوْلَاءِ الْمُعْلَمُونَ يُحْبُّونَ تَلَامِذَتَهُمْ كَثِيرًا. أَبِي اشْتَرَى مَصَابِيحَ. هَلْ قَرَأْتُمْ دُرُوسَكُمْ أَيُّهَا التَّلَامِذَةُ؟ - نَعَمْ قَرَأْنَا. مَشَيْتُمْ قَلِيلًا. هَلْ وَضَعْتُمُ الْكُتُبَ فِي الْخِزَانَةِ؟ - نَعَمْ وَضَعْنَا. مَتَى بَعْتَ فَرَسَكَ؟ الْعِجْلُ يَمْشِي مَعَ أَمِّهِ . هَلْ بَاعَ أَبُوكَ بَقْرَتَهُ؟ مَتَى رَأَيْتَ سَعِيدًا يَا صَالِحًا؟ - الْآنَ فَقْطُ يَا أَخِي. اشْتَرَيْنَا حِصَانًا وَشَورَا وَبَقْرَةً. خَرَجَ الْخَادِمُ إِلَى السُّوقِ فَاشْتَرَى دَجَاجَةً وَدِيكًا.

1. Хуруфи атфалардан “ ثم ” ҳарфи тартибга далолат қиласи ва унда муҳлат бўлади. Масалан:

خَرَجَ الْمُعْلَمُ مِنَ الْفَصْلِ ثُمَّ التَّلَامِذَةُ

” ثم ” да муҳлат кўпроқ бўлади.

2. “ فقط ” нинг бир неча хил таркиби мавжуд бўлиб, шуларни бирма-бир айтиб ўтамиш.

A) فقط мозий феълини таъкидлаб келадиган зарфdir ҳамда сифат ҳам, ҳол ҳам бўлиши мумкин. Масалан:

حَضَرَ زَيْدٌ فَقَطْ

Бу ерда “ فقط ” – “ حَسْبٌ ” маъносида ишлатилади.

B) فقط даги “ ف ” юқоридаги тақдирий шартнинг жавоби учун келган. فقط эса махзуф мубтадонинг хабаридир. Жумланинг тақдирий кўриниши қуидагича бўлади:

حَضَرَ زَيْدٌ فَإِنْ عَرَفْتَ هَذَا فَهُوَ حَسْبُكَ

В) فقط даги “ ف ” зоидадир. эса амр ёки музорий феъли маъносидаги исми феълдир. Амр маъносида “ إِنْتَهُ ” бўлади. Музорий феъли маъносида “ يَكْفِيْكَ ” бўлади.

حضرَ زَيْدَ فَانْتَهِ، حَضَرَ زَيْدَ فَيَكْفِيكَ حُضُورُهُ

نинг учинчи сурати мақсадга мувофиқроқ бўлади.

3. Ҳол деб фоилнинг ёки мафъулун биҳининг ҳолатини билдириб келган калимага айтилади.

جاء زيد راكبا
 ↓
 ҳол زول ҳол бўлиб фоил

Ҳолнинг юқоридаги омили феъл ёки шибҳи феъл бўлади. Ҳолнинг шарти шуки, у накра бўлиши керак, зул ҳол эса, яъни ҳолнинг эгаси маърифа бўлиши лозим. Ҳол жумла бўлиб ҳам келади.

- A) Жумлаи исмия бўлиши мумкин.

جاءَ زَيْدٌ وَ عَمْرُو خَارَجُ

Бу ерда “و” бўлиши шартдир. Бу “و” ҳолия деб аталади.

- B) Ҳол мозийлик жумлаи феълия бўлиши мумкин.

جاءَ زَيْدٌ وَ قَدْ خَرَجَ عَمْرُو

Бу ерда “و” бўлиши шарт. “قد” нинг бўлиши шарт эмас.

- Г) Ҳол музорийлик жумлаи феълия бўлиши мумкин.

جاءَ زَيْدٌ يَسْرَعُ

Бу ерда “و” нинг ҳам, “قد” нинг ҳам бўлиши шарт эмас.

Агар зул ҳол накра бўлса, ҳолни илгари қўйиш вожиб бўлади. Чунки мавсуф-сифатга ўхшаб қолмасин.

ضربَتْ راكبا رجْلًا
 ↓ ↓
 زول ҳол ҳол

Ҳол маънавий омиллардан илгарига ўтмайди.

Масалан, **قائِمًا هَذَا زَيْدٌ هَذَا زَيْدٌ قَائِمًا** ни деб бўлмайди.

66 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари
Аммо зарф бўладиган бўлса, ҳол илгари ўтиши мумкин.
Масалан:

زَيْدٌ فِي الدَّارِ قَائِمًا

زَيْدٌ قَائِمًا فِي الدَّارِ

Бу ерда ҳол замир мустатир фоилдан ҳол бўляпти. Ҳар бир ҳолатга далолат қилган сўз ҳол бўлиши мумкин.

Масалан: هَذَا بُسْرًا أَطْبَعْ مِنْهُ رُطْبًا

Мана бу фўр ҳолатдаги хурмодан пишгандагиси яхшироқдир.

وَحْدَةُ مَرْتُ بِهِ وَحْدَةٌ داغи

Ҳол икки хил бўлади:

а) мумтақила

б) муаккида

А) Мумтақила – бу шундай ҳолки, зул ҳол бир хилда бўлмайди.

جَاءَ زَيْدٌ رَأْبًا

Бу ерда Зайд доимо минган ҳолда эмас, балки юрган ҳолда ҳам келиши мумкин.

Б) Муаккида – бу шундай ҳолки, зул ҳол бир хилда бўлганига айтилади.

زَيْدٌ أَبُوكَ عَطْوَفًا

Бу ерда отанинг меҳрибон бўлиши доимо бўлади. Ўзгармайди, балки бир хил туради. Бу ердаги ҳолнинг омили أَحْقَهُ бўлади. Яъни, “Мен унинг меҳрибонлигини ҳақиқатлайман”, деганидир. Ҳоли муаккиданинг омили ҳазф бўлишининг вожиблик шарти шуки, юқоридаги жумлаи исмиянинг мазмунини қарор топтириб, исбот этиши керак.

15-машқ

Соатлар қаерда? Дарсларингизни ўқинглар. Уканғга хат ёздингми? Бу ерга қачон келдинг? Ҳозиргина. Ким билан келдинг? Ўртоғим Наим билан. Нега ийеладинг? Нега кулдинг? Ўқувчилар чойни ичдилар. Чой ичдик. Болалар овқат едилар. Мадрасага бордингизми? Бордик. Кел бу ерга, ўйнаймиз. Дарсларингизни ўқинглар. Хат ёздингми? Курсилар қаерда?

الدَّرْسُ السَّادِسُ عَشَرَ

مَطْبَخٌ. الْتِفَاتٌ. احْتِرَامٌ.
قَوْلٌ. طَبَّخٌ. سُوقٌ. سَمَاعٌ.
دَائِمًا. خَادِمٌ. يَمِينٌ. شَمَالٌ.
مَحَابِرٌ. لَا تَلْعَبْ. لَا تَلْعَبُوا.

احْتِرَمْ مُعْلِمَكَ دَائِمًا. الْمُهْرُ يَرْكُضُ أَمَامَ الْحِجْرِ. احْتِرَمْ أَبَاكَ وَأُمَّكَ وَجَدَّكَ وَجَدَّتَكَ وَأَخْوَاتَكَ وَأَخْوَاتَكَ. لَا تَلْعَبْ وَقْتَ الدَّرْسِ. اسْمَعْ قَوْلِي. انْظُرْ وَقْتَ الدَّرْسِ أَمَامَكَ دَائِمًا وَلَا تَلْتَفَتْ يَمِينًا وَشَمَالًا. الطَّبَّاخُ يَطْبَخُ الطَّبَّيْخَ فِي الْمَطْبَخِ. أَيْنَ السَّكِينُ؟ - فِي الْمَطْبَخِ. لَمْ تَنْظُرُونَ مِنَ الشُّبُّاَكَ؟ - لَا تَنْظُرُوا. رَكِبُ الْخَادِمُ الْحَصَانَ. لَا تَضْحِكُوا وَقْتَ الدَّرْسِ. خَرَجْتُ إِلَى السُّوقِ فَاشْتُرَيْتُ أَقْلَامًا وَمَسَاطِرَ وَكُرَارِيسَ وَمَحَابِرَ. لَا تَأْخُذْ قَلْمِي، لَمْ أَخْذْتَ كُرَاسِي يَا سُلَيْمَانُ؟ سَمِعْنَا قَوْلَكَ.

سَمِعْتُ قَوْلَهُ . هَلْ سَمِعْتُمْ قَوْلِي؟ - نَعَمْ سَمِعْنَا . أَيْنَ الطَّبَّاخُ؟ - فِي
الْمَطْبَخِ يَطْبَخُ الطَّبَّاخُ . لَا تَقْعُدُ عَلَى الْكَرَاسِيِّ . لَا تَقْعُدُوا عَلَى الْكُرْسِيِّ .
أَيْنَ الْخَادِمَةُ؟ يَقُولُ الْمُعْلَمُ لَا تَلْعُبُوا أَيْهَا التَّلَامِذَةُ . التَّلَامِذَةُ يَسْمَعُونَ
قَوْلَ مُعْلِمِهِمْ فَيَقْرُؤُونَ دُرُوسَهُمْ .

16-дарс

1. قَالَ – يَقُولُ феълларидан кейин келган жумла мақулун қовл⁸⁷ бўлиб, умумий суратда мағъулун биҳининг хукмида бўлади.

16-машқ. Дарс вақтида ўйнама. Нега ўйнаяпсан? Дарс вақтида ўнгга ва чапга қарама. Хизматчи аёл қаерда? Бу ерда, ошхонада. Бу боғда юрма. Бу ерда ўйна. Бизнинг ҳовлида ўйна. Муаллимнинг олдида кулма. Бозорга чиқдингми? Ҳа, чиқдим. Қачон келдинглар? Ҳозиргина. Деразадан қараманглар. Сўзимни тингланглар. Муаллимингни ҳурмат қил. Нега жим турибсан? Ўқи. Бозорга чиқиб қаламларни сотиб олдим. Қаерда ошпаз? Ошхонада.

الدَّرْسُ السَّابِعُ عَشَرَ

مِكْنَسَةٌ

مِطْرَقَةٌ

مِنْشَارٌ

فَأْسٌ

مُجْتَهَدٌ . كَسْلَانٌ . كَبِيرٌ . صَغِيرٌ . طَوِيلٌ . قَصِيرٌ . جَدِيدٌ . قَدِيمٌ . حَادٌ .
كَهَامٌ . كَنْسٌ .

⁸⁷ Айтилган гап.

تلميذ مجتهد. تلميذ كسلان. شباك كبير. باب صغير. قلم طويلاً. عجل كبير. مسطر قصير. فأس كهام. أين المكنسة؟ كتاب قديم. قلم جديد. مهر صغير. رجل طويل. سكين حاد. منشار كبير. لوح كبير. افتح الباب الكبير. أين السكين الحاد؟ اكتب على اللوح الكبير. هات المطرقة. لا تلعب أيها التلميذ الكسلان. خذ قلمك القديم. هات كتابي الجديد. فتح الخادم الباب الكبير. التلميذ المجتهد يكتب على اللوح الكبير بالتبشير. اكتس البيت أيها الخادم. ابر قلمك بالمبرأة الحادة. لم اشتريت كتاباً قديماً. احترموا آباءكم وأمهاتكم. لا تلعبوا وقت الدرس أيها التلاميذ الكسالى. هؤلاء التلاميذ المجتهدون يقرؤون دروسهم.

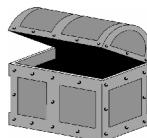
17-ماشى

Бу тиришқоқдир. Кичкина дераза. Катта эшик. Оч катта эшикни. Бер эски қаламни. Қисқа қалам. Ўтмас пичноқ. Кичкина қадаҳ. Узун қаламни ол. Кичкина курсига ўтири. Нега ўқимаяпсан, эй дангаса. Дарсни ўқи, эй тиришқоқ ўқувчи. Катта эшикни очингиз. Катта эшикни очдик. Кичкина пиёла билан чой ичдим. Уйни супурги билан супур. Янги қаламни бер. Кичкина тойчоқ қаерда?

الدَّرْسُ الثَّامِنُ عَشَرَ

مُخْرِزٌ

صُندُوقٌ

فُقْلٌ

مفتاحٌ. صَنَادِيقٌ. مَخَازِنٌ. رَفِيعٌ. وَضِيعٌ. وَاسِعٌ. ضَيْقٌ. مُطِيعٌ. عَاصٌ.
مُؤَدِّبٌ. غَيْرُ مُؤَدِّبٍ. جَمِيلٌ. قَبِيجٌ. اقْفَالٌ. نَشْرٌ. خَشَبٌ. هُدَى. نَى.

كُرْسِيٌّ رَفِيعٌ. كُرْسِيٌّ وَضِيعٌ. وَلَدٌ مُطِيعٌ. وَلَدٌ عَاصٌ. تَلْمِيذٌ مُؤَدِّبٌ.
قَلْمَنْ جَمِيلٌ. مَنْشَارٌ كَبِيرٌ. صَنْدُوقٌ صَغِيرٌ. مَخْرَزٌ كَبِيرٌ. وَلَدٌ قَبِيجٌ. أَخِي
يُقْفَلُ الصَّنْدُوقُ الْكَبِيرُ. أَيْنَ الْمَفْتَاحُ؟ – هُنَا يَا أَخِي. هَاتِ الْقُلْمَنْ اقْفَلِ
الْبَابَ. التَّلْمِيذُ الْمُطِيعُ يُحِبُّ مَعْلَمَهُ. نَشَرْتُ الْخَشَبَ بِالْمَنْشَارِ الْكَبِيرِ.
قَطَعْتُ الْخَشَبَ بِالْفَأْسِ الْكَبِيرِ. الْمَعْلَمُ يُحِبُّ التَّلْمِيذَ الْمُطِيعَ. الْوَلَدُ
الْعَاصِي لَا يُحِبُّ مَعْلَمَهُ. فَتَحْتُ الصَّنْدُوقَ الصَّغِيرَ. ادْخُلِ الرَّدْهَةَ
الْوَاسِعَةَ. دَخَلَتُ الْحُجْرَةَ الضَّيْقَةَ. أَبُوكَ يُحِبُّكَ. أَخِي يُحِبُّنِي. اكْتُبُ
الْمَكْتُوبَ بِهَذَا الْقَلْمَنْ الْجَمِيلِ. هَذَا وَلَدٌ مُؤَدِّبٌ أَنَا أُحِبُّهُ كَثِيرًا.

18-машқ

Одобли бола. Одобсиз бола. Итоатли ўқувчи. Катта бузоқ. Катта курси. Чиройли қалам. Чиройли қаламни бер. Кичкина болтани ол. Кичкина appa. Узун пичоқ. Катта болта. Китоблар қаерда? Катта шкафда. Катта деразани очдим. Эшикни қулфладим. Катта эшикни қулфла. Бу катта сандық. Яхши курси. Супурғи қаерда?

الدَّرْسُ التَّاسِعُ عَشَرَ

شارعٌ. مُرُورٌ. باكِراً. مُتَّاخِراً.
مَفْتُوحٌ. مَقْفَلٌ. الْيَوْمُ. اللَّيْلَةُ.
مَحْبُوبٌ. مَمْفُوتٌ. جَيْدًا. سُقُوطٌ.

هذا الشارع طويل. هذا الولد محبوب. هذا المقص جميل. أقفل الباب جيداً. خذ هذا المقص الجميل. مررت بالشارع الجديد. مررت بالشارع الكبير مع صاحبي سليم. نم باكرا وقم باكرا. جئت اليوم الى المدرسة باكرا جداً. سقط الولد في الشارع الكبير فبكى كثيراً. التلميذ المجتهد محبوب والتلميذ الكسلان ممقوت. الباب الكبير مفتوح والباب الصغير مغلق. جئت اليوم إلى المدرسة متأخراً. هل قرأت درسك يا سعيد؟ - نعم قرأت وحفظته جيداً. ولدي موعد. لم جئت متأخراً؟ تلميذك مجتهد. هذا الكرسي رفيع وهذا وضع. أنا جئت إلى المدرسة باكرا وجاء أخي محمود متأخراً.

19-ماشқ

Бу курси кичкинадир. Бу эшик очиқдир. Бу бола одоблидир. Бу ўқувчи тиришқоқдир. Бу құча каттадир. Менинг қаламим чиройлидир. Сенинг қаламинг узундир. Сенинг ўғлинг одоблидир. Тиришқоқ ўқувчи суюклидир. Дангаса ўқувчи суюксиздир. Эй ўғлим, ушбу яхши қаламни келиб олгин. Беринг, эй ота. Отга миниб кейин ўртоғимникига бордим.

الدَّرْسُ الْعِشْرُونَ

عنْبٌ. جِدًا. رَطْلٌ. لَذِيدٌ. مُرٌ.

بَكْلٌ ارْتِيَاحٌ. بِكْلٌ سُرُورٌ.
تُفَاحٌ. بُرْتُقالٌ. لِيْمُونٌ. لِيْكَتُبٌ.
لِيْقَرٌ.

سَلِيمٌ يُحِبُ الْبُرْتُقَالَ كثِيرًا. أَنَا أُحِبُ التَفَاحَ جدًّا. هُمْ يُجِيِّبونَ الْبَطْرِيخَ.
 كُلُّ هَذَا التَفَاحَ يَا فَرِيدُ. التَفَاحُ لَذِيدٌ جدًّا. اشْرَبَ الشَّايَ بِاللَّيْمُونَ. هَلْ
 تُحِبُ الشَّمَامَ يَا كَرِيمُ؟ - نَعَمْ أُحِبُهُ جدًّا. وَأَنَا أَيْضًا أُحِبُهُ يَا كَرِيمُ. أَبِي
 اشْتَرَى رَطْلًا عَنِّي. أَبُوكَ اشْتَرَى بِطِيخًا كَبِيرًا. هَذَا التَفَاحُ صَغِيرٌ جدًّا. مَا
 هَذَا يَا أخِي؟ - بُرْتُقَالٌ يَا أخِي. مِنْ أَيْنَ أَخْذَتْهُ؟ - اشْتَرَيْتُهُ فِي السُّوقِ.
 مَنْ جَاءَ إِلَيَّكَ الْيَوْمَ يَا صَابِرُ؟ - صَاحِبِي سَعِيدٌ. مَتَى جَئْتَ إِلَيْهِ هُنَّا؟ - الْآنَ
 فَقَطْ. هَلْ تَذَهَّبُ مَعِي إِلَيْ السُّوقِ لِتَشْتَرِيَ اللَّيْمُونَ؟ - بِكُلِّ سُرُورٍ. هَلْ
 تَذَهَّبُ مَعِي إِلَيْ جِينِيَّتَا؟ - بِكُلِّ ارْتِيَاحٍ. هَلْ تَذَهَّبُونَ إِلَيِّ الْمَدْرَسَةِ؟
 اشْرَبُوا الشَّايَ. تَعَالَ يَا مَحْمُودُ نَذَهَبُ إِلَيِّ الْجِينِيَّةِ لِنَاكِلَ التَفَاحَ . أَنَا أَذَهَبُ
 إِلَيِّ الْبَيْتِ لَأَخْذَ أَخِي ثُمَّ نَذَهَبُ إِلَيِّ الْجِينِيَّةِ.

20-дарс

1. Бу дарсда музорий феълининг насб ҳолати хусусида баҳс юритамиз. Музорий феъли қуйидагилар билан насб бўлади:

أنْ، لَنْ، إِذَا، كَيْ

хамда كي ломи жуҳуд, حتى "أو" ، "و" ، "ف" ، "Dan" кейин أن тақдир қилиниб, музорий феъли насб бўлади.

"أنْ"

أَرِيدُ أَنْ تُحْسِنَ إِلَيَّ، وَ أَنْ تَصُومُوا خَيْرُ لَكُمْ

Энди → أن → أن феълидан кейин келган ғим - يعلم dan енгиллаштирилган أن дир.

عَلِمْتُ أَنْ لَا تَقُومُ
 ↓
 عَلِمْتُ أَنَّهُ لَا تَقُومُ

عَلِمْتُ أَنْ سَيَقُومُ،
 ↓
 عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَقُومُ،

“ان” феълидан кейин келган хусусида икки хил важҳ жоиз. Яъни, “ان” дан енгиллаштирилган бўлиши ҳам мумкин ва “ان” носиба деб ҳам қараш мумкин.

”لن“

”لن“ – ”لن“ әбрәх әкътү келаси замон феълини нафийга айлантириб, уни таъкидлайди, лекин нафий маъноси абадий бўлмайди.

”إذن“

Агар ”إذن“ дан кейинги нарса ”إذن“ дан олдинги нарсага суюнмайдиган бўлса ҳамда ”إذن“ дан кейин феъл юқорисидагисига қараганда келажак замонда бўлса, шунда насб қиласди. Масалан, бир одам “Мен ҳам намозхон бўлиб қолдим”, деса, сиз шунда айтасиз:

إذن تدخل الجنة

Агар ”ف“ ва ”و“ ”إذن“ ва ”ف“ дан кейин келган бўлса, бу ҳолда икки хил важҳ жоиз бўлади. Яъни, рафъ ҳам, насб ҳам бўлиши мумкин. Рафъ бўлишининг сабаби ”و“ ва ”ف“ лар ҳарфи атфалар бўлиб, улардан аввалги ва кейинги жумлалар маътуфун алайҳ ва маътуф бўлиб, алоҳида-алоҳида жумлалардир. Яъни, бир-бирига боғлиқлик жойи йўқ. Насб бўлишининг сабаби ҳар қалай шу ҳарфи атфалар билан иккита жумла бир-бирига боғланган, деб қаралса, насб ўқиласди.

Масалан:

وَإِذْنُ لَا يُلْبِسُونَ خَلَافَ الْأَقْرَبِاً

↓
рафъ

Ва айни шунинг ўзини насб қилиб ўқиш ҳам жоиз бўлаверади.

"كَيْ"

أَسْلَمْتُ كَيْ أَدْخُلَ الْجَنَّةَ – бунда юқоридаги жумла кейинги жумлага сабаб қилиб қўрсатилади.

" حتیٰ "

هَتَّىٰ дан кейинги жумла юқоридаги жумлага нисбатан келаси замонда бўлса, шунда “**كَيْ**” маъносида ёки “**إِلَىٰ**” маъносида бўлиб, насб қиласи.

كُنْتُ سَرْتُ هَتَّىٰ أَدْخُلَ الْبَلَدَ،
أَسِيرُ هَتَّىٰ تَغِيبَ الشَّمْسُ

Агар **حتىٰ** дан кейинги жумладан ҳозирги замон ирада қилинган бўлса, бу ҳозирги замон хоҳ ҳақиқатда бўлсин, хоҳ ҳикоя қилиниб ҳозирги замон сийғасида айтилган бўлсин, бу ҳолда **حتىٰ** ҳарфи ибтидо дейилади. Яъни, **حتىٰ** билан жумла бошланади ва **حتىٰ** дан кейинги жумла рафъ ўқилади, лекин юқоридаги жумланинг кейинги жумлага сабаблиги вожиб бўлиб қолаверади.

مَرْضَ فَلَانٌ هَتَّىٰ لَا يَرْجُونَهُ

كَيْ

أَسْلَمْتُ لَأَدْخُلَ الْجَنَّةَ

Ломи жуҳуд

Агар юқорида **كَانَ - يَكُونُ** феъли манфий суратда ўтса, ундан кейин юқоридаги нафийнинг таъкиди учун “ل” келади. Мана шу “ل” ломи жуҳуд дейилади. У касра ҳам бўлиши мумкин, фатҳа ҳам. Лекин касра бўлиб келиши машҳурроқдир.

مَا كَنَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ

Анфол сураси, 33-оят.

“ف”

“ف” да иккита шарт бор. Биринчиси – “ف” дан юқоридаги жумла кейинги жумлага сабаб бўлиши керак. Иккинчиси – юқорида иншога далолат қиласиган жумлалар бўлмоғи керак. Улар эса қуидагилар: амр, наҳий, истифҳом, нафий, таманий, арз. Шунда “ف” дан кейин “آن” тақдир этилиб, музорий феъли насл қилиниб, муфрадга айлантирилади ва юқорига атф қилинади. Чунки жумлаи хабарияни жумлаи иншоияга бевосита атф қилиб бўлмайди. Уламолар буни ёмон ҳисоблашган.

زُرْنِيْ فَأَكْرِمْكَ

لِيَكُنْ مِنْكَ زِيَارَةً فَإِكْرَامٌ مِنِّي

لَا تَشْتَمِنِي فَأَضْرِبْكَ

لَا يَكُنْ مِنْكَ شَتْمٌ فَضْرَبْ مِنِّي

هَلْ عِنْدُكُمْ مَاءٌ فَأَشْرِبَهُ

↓
هَلْ يَكُونُ مِنْكُمْ مَاءٌ فَشُرْبٌ مِنِّي

مَا تَأْتِينَا فَتُحَدِّثَنَا

↓
لَيْسَ مِنْكَ إِتْيَانٌ فَتَحَدِّثُ مِنِّي

لَيْتَ لِي مَالًا فَأَنْفَقَهُ

↓
لَيْتَ لِي ثُبُوتٌ مَالٌ فَإِنْفَاقٌ مِنِّي

اَلَا تَزِلُّ بِنَا فَتُصِيبَ خَيْرًا

↓
اَلَا يَكُونُ مِنْكَ نُزُولٌ فَإِصَابَةٌ خَيْرٌ مِنِّي

“و”

“و” да ҳам иккита шарт бор. Биринчиси – жамъият бўлиши керак. Яъни, юқоридаги жумлани ҳам, кейинги жумлани ҳам битта ҳукмга жамлаши керак. Иккинчиси – юқорида иншога далолат қиласиган жумлалар бўлмоғи керак. Юқоридаги зикр қилинган мисолларнинг айни ўзидир.

“أَوْ”

“أَوْ” да битта шарт мавжуд бўлади. У ҳам бўлса, الى маъносида ёки إِلَى маъносида.

لأنْ منكَ أوْ تُعْطِينِي حَقّي

Ва шулардан бошقا ҳарфи атфалардан кейин келган музорий феълига ән тақдир қилиниб, насб үқилади, қачонки маътуфун алайҳи исм бўлса. Ломи қи дан ва ҳарфи атфалардан кейин ән ни зоҳир қилиб ҳам ишлатса, жоиз бўлаверди.

20-машқ

Апелсин лаззатлидир. Лимон аччиқдир. Бу тарвуз.
Бир қадоқ олмани сотиб олдим. Апелсинни яхши кўрасанми? Ҳа, жуда яхши кўраман. Мен билан бирга боғга борасанми? Бораман. Бир қадоқ узумни сотиб олдим. Бу қовун лаззатлидир. У олмани яхши кўради. Мен қовунни яхши кўраман. Олма ейиш учун боғга жўнадик. Мен билан бирга бозорга борасанми?

الدَّرْسُ الْحَادِي وَالْعَشْرُونَ

مَلِيمٌ وَاحِدٌ

وَاحِدٌ. اثْنَانٌ. ثَلَاثَةٌ. أَرْبَعَةٌ. خَمْسَةٌ. سَتَّةٌ.
 سَبْعَةٌ. ثَمَانِيَّةٌ. تِسْعَةٌ. عَشَرَةٌ. مَلِيمٌ. رُوبِلٌ.
 قِرْشٌ. جِنِيَّةٌ. قِيمَةٌ كَمٌ. يُسَاوِي.

ثلاثة كتب. تسعه أقلام. عشرة كراسين. خمسة الواح. سبعه مساطير. ستة فصوص. ثمانية شبابيك. أربعة سكاكين. ثمانية بيوت. تسعه سرر. رأيت في ساحة الدار خمسة تلامذة يلعبون. رأيت ستة تلامذة يقرؤون دروسهم أمام معلّمهم. شربت أربعة فناجين شايا. في بلدنا يوجد سبعه مساجد. هذا الكتاب يساوي قرشاً. اشتري أبي فرساً

قِيمَتُه خَمْسُ جَنِيَّهَاتٍ. بِكُمْ اشْتَرَيْتَ هَذَا الْكِتَابَ يَا أَخِي؟ بِعَشْرِ مَلِيَّمَاتٍ.
عَطَشْتُ كَثِيرًا فَشَرَبَتُ خَمْسَةَ فَنَاجِينَ شَaiًا. وَاحِدٌ وَوَاحِدٌ اثْنَانِ.
وَاثْنَانِ أَرْبَعَةٌ. نَمْتُ الْيَوْمَ كَثِيرًا. نَمْتُ عَشْرَ سَاعَاتٍ. اشْتَرَيْنَا الْيَوْمَ
خَمْسَةَ أَرْطَالَ شَaiًا وَتِسْعَةَ أَرْطَالَ سُكَّرًا وَشَمَامًا وَبَطِيخًا. قِيمَتُه هَذَا
الثُّورِ خَمْسُ جَنِيَّهَاتٍ. اشْتَرَيْنَا هَذَا الدِّيكَ بِثَلَاثَةِ قُرُوشٍ.

21-дарс

1. Асмои адад⁸⁸ – бу нарсаларнинг доналари қанчалигини билдириш учун ясалган исмдир. Унинг усуллари, яъни илдизлари ўн иккита калимадан иборат бўлади. Булар қуйидагилар:

Музаккар:

وَاحِدٌ
إِثْنَانِ
ثَلَاثَةٌ
أَرْبَعَةٌ
خَمْسَةٌ
سَتَّةٌ
سَبَعَةٌ
ثَمَانِيَّةٌ
تِسْعَةٌ
عَشَرَةٌ
الْفُ

Муаннас:

وَاحِدَةٌ
إِثْنَانِ، ثِنَانِ
ثَلَاثَ
أَرْبَعٌ
خَمْسٌ
سَتٌ
سَبْعٌ
ثَمَانٌ
تِسْعٌ
عَشَرٌ
مَائَةٌ

⁸⁸ Саноқ сонлар

Шу ўн иккита калимадан адад, яъни саноқлар тузилади.
11 дан 19 гача бўлган саноқлар қўйидагича ифодаланади:

Музаккар:

اَحَدْ عَشْرَ
إِثْنَا عَشْرَ
ثَلَاثَةَ عَشْرَ
أَرْبَعَةَ عَشْرَ
خَمْسَةَ عَشْرَ
سَتَّةَ عَشْرَ
سَبْعَةَ عَشْرَ
ثَمَانِيَّةَ عَشْرَ
تِسْعَةَ عَشْرَ

Муаннас:

إِحدَى عَشْرَةَ
إِثْنَتَانِ عَشْرَةَ ، ثِنْتَانِ عَشْرَةَ
ثَلَاثَ عَشْرَةَ
أَرْبَعَ عَشْرَةَ
خَمْسَ عَشْرَةَ
سِتَّ عَشْرَةَ
سَبْعَ عَشْرَةَ
ثَمَانِيَّ عَشْرَةَ
تِسْعَ عَشْرَةَ

Унинг 90 гача бўлган шериклари музаккар ва муаннаса бир хил ишлатилаверади.

Музаккар:

اَحَدْ وَعَشْرُونْ

Ва ҳакозо то 99 гача давом этади.

Муаннас:

إِحدَى وَعَشْرُونْ

Булар музаккар ва муаннаса ҳам бир хил ишлатилаверади. Яъни, муштаракдир. Сўнгра 100 дан ортиқ ёки 1000 дан ортиқ рақамни ифодалаш учун юқоридаги сонларни қўйиб, атф билан ишлатилади.

مِائَةٌ وَ خَمْسَةٌ وَ عَشْرُونْ

الْفُ وَ خَمْسَةٌ وَ عَشْرُونْ

ёки

خَمْسَةُ وَعَشْرُونَ وَمِائَةً

خَمْسَةُ وَعَشْرُونَ وَالْفُ

Тақсимли сонларни ифодалаш учун маҳсус **فعل** ёки **فعل** вазнлари қўлланилади. Бу вазнлар фақатгина 3-10 гача бўлган тақсимли сонларни ифодалайди.

Масалан:

Ярим $\frac{1}{2}$ тақсимли сонни ифодалаш учун эса маҳсус сўз **نصف** – **نصف** кўплиги киритилган. Маҳражи то 10 гача бўлган тўғри ўнли тақсимли сонлар қўйидагича ифодаланади. Масалан:

$\frac{3}{4}$ رُبْعٌ - أَرْبَاعٌ ، ثَلَاثَةٌ أَرْبَاعٌ ни күплигидир.

Қолған түғри тақсимли сонларни من ҳарфи жор орқали
— **أَحْزَاءٌ** — **جُزُّ** кўплиги ёрдамида ифодаланилади.

Macalan: $\frac{5}{19}$ خَمْسَةُ أَجْزَاءٍ مِّنْ تِسْعَةِ عَشَرَ جُزًّا -

Аралаш касрали сонлар қуидагица ифодаланади:

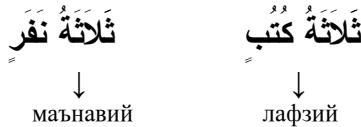
Масалан:

٧ $\frac{1}{4}$ - سَبْعَةُ وَرَبْعٌ

Фоизли (%) сонларни ифодалаш учун “**ف**” ёки “**ب**” ҳарфи жорлари ёрдамида **المائة** сўзи билан ифодаланади. Масалан, 8 % дегани қуйидагича бўлади:

ثَمَانِيَّةُ فِي الْمِائَةِ

Энди 3-10 гача бўлган сонларнинг тамизи, яъни маъдуди (саналаётган нарса) лафзий ёки маънавий ҳолда жор ва жам бўлади.

11 дан 99 гача бўлган сонларнинг тамизи муфрад ва насб бўлади.

خَمْسَةُ وَ عِشْرُونَ رَجُلًا

100 дан юқори бўлган жамики сонларнинг тамизи муфрад ва жор бўлади.

الْفُ رَجُلٌ	مِائَةُ رَجُلٍ ،
--------------	------------------

21-машқ

Бешта китоб. Учта қалам. Тўртта қадаҳ. Олтига каравот. Тўрт қадаҳ чойни ичдим. Олтига дафтарни сотиб олдим. Бу китоб тўққиз тийин турари. Бу қалам беш тийин турари. Буниси тўрт тийин турари. Бугун тўққиз соат ухладим. Ўн соат ухладим. Бир отни сотиб олдим. Баҳоси олти олтиндир. Битта каравотни саккиз сўмга сотиб олдим.

الدَّرْسُ الثَّانِي وَالعِشْرُونَ

مَكْتَبَةُ. كُتُبٌ. اشْتِغَالٌ. عِشْرُونَ. ثَلَاثُونَ. أَرْبَعُونَ.
خَمْسُونَ. سِتُّونَ. سَبْعُونَ. ثَمَانُونَ. تِسْعُونَ.

عشرون كتاباً. ثلاثون تلميذاً. ستون قلماً. ثمانون كراساً. تسعمون ملیماً. اشتريت اليوم عشرين كراساً. في هذا الفصل يتعلم ثلاثون تلميذاً. هذا الكتاب يساوي عشرين ملیماً وذلك ثلاثين ملیماً. باع الكتبى عشرين قلماً وستة كراريس وأربعة الواح وتلاثين مسطراً ومحبرة ونشافة. خرج الخادم الى السوق فاشترى ثلثين رطلًا عنباً. اشتغلنا اليوم عشر ساعات. بكم اشتريت هذا البطيخ يا أخي؟ - بعشرين ملیماً. كم يساوي هذا الفرس؟ - عشر جنيهات. ذهبت الى مكتبة المعارف فاشترىت كتاباً وأقلاماً وكراريس. اركب دراجتك. اركب دراجتي. اركبوا دراجاتكم. هذا الحصان يساوي تسعين روبلًا. اشترينا هذا الثور باربعين روبلًا ثم بعثا بخمس وخمسين روبلًا.

22-машқ

Бешта бола. Түккизта ўқувчи. Ўнта қалам. Йигирмата тахта. Отам бу ҳўқизни олтмиш сўмга сотиб олди. Қирқта дераза. Элликта дарс. Йигирмата пиёла. Ўттизта сиёҳдон. Бу ош эллик сўм туради. Буниси етмиш сўм. Бу ҳўқизнинг баҳоси қирқ сўм. Беш пиёла чой ичдим. Китоблар, қаламлар, дафтарлар, сиёҳлар ва чизғичлар кутубхонада сотилади.

الدَّرْسُ الثَّالِثُ وَالعِشْرُونُ

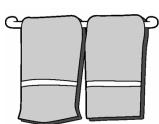
سَنَةٌ. فَصْلٌ. شَهْرٌ. أُسْبُوعٌ. يَوْمٌ. نَهَارٌ. لَيْلٌ. دَقِيقَةٌ.
ثَانِيَةٌ. رَبِيعٌ. صَيْفٌ. خَرَيفٌ. شَتَاءٌ. خَمْسَةٌ عَشَرٌ.
ثَلَاثَةٌ وَعِشْرُونَ. مِئَةٌ. الْفُ. مِئَةٌ وَخَمْسَةٌ عَشَرٌ.

في اليوم أربع وعشرون ساعة. في الشهر أربعة أسابيع. في الأسبوع سبعة أيام: الجمعة، السبت، الأحد، الإثنين، الثلاثاء، الأربعاء، الخميس. ذلك البيت يساوي ألف روبل. اشتغلت الليلة خمس ساعات. في النهار نشغل وفي الليل ننام. في السنة أربعة فصول: فصل الربيع، فصل الصيف، فصل الخريف، فصل الشتاء. خرجت إلى السوق فدخلت مكتبة فاشترىت أحد عشر قلماً ومئة كراسٍ وألف ريشة. كم يساوي قلمك؟ - خمس مليمات. اشتريت هذا الكتاب باربع وعشرين مليمًا. في الشتاء نتعلم في المدرسة وفي الصيف نستريح. في هذا الأسبوع نذهب إلى الغاب. في السنة اثنى عشر شهراً: المحرم، صفر، ربیع الأول، ربیع الآخر، جمادی الأولى، جمادی الآخرة، رجب، شعبان، رمضان، شوال، ذو القعده، ذو الحجه.

23-ماشاڭ

Йил, фасл, кундуз, ҳафта, кеча, ой. Йигирма беш тийин. Ўттиз түрттга қалам. Ўттиз кун. Қирқта бузок. Ўттиз түрттга калит. Бизнинг мадрасада ўттиз түрттга ўқувчи ўқииди. Бизнинг синфда йигирма олти ўқувчи ўқииди. Мен ёз фаслини яхши кўраман. Ёз фаслини яхши кўрамиз. Қиши фаслида мадрасада ўқиимиз. Ёз фаслида дам оламиз.

الدَّرْسُ الرَّابِعُ وَالْعِشْرُونَ

منشة

أبريق

فرشة

يَوْضًا. يُصْلِي. صَابُونُ. غَسْلٌ. تَشْيِفُ. وَجْهٌ. صَلَاةٌ. فَجْرٌ.
 ظَهْرٌ. عَصْرٌ. مَغْرِبٌ. عَشَاءٌ. عِيدٌ. طَسْتٌ.
 أَينَ الْإِبْرِيقُ؟ أَينَ الْمَنْشَفَةُ؟ هَاتِ الصَّابُونَ أَغْسِلْ وَجْهِي. هَاتِ
 الْإِبْرِيقَ أَتَوْضَا. سَلِيمٌ يُصْلِي الْمَغْرِبَ. صَلَّيْتُ الظَّهْرَ الْيَوْمَ فِي الْمَسْجِدِ
 الْكَبِيرِ. صَلَّيْنَا الْجُمُعَةَ. صَلَّى الْعَشَاءَ. هَوَلَاءُ الرِّجَالُ يُصْلُونَ الْمَغْرِبَ.
 سَلِيمٌ يَتَوَضَّأُ وَقَرِيدٌ يُصْلِي. تَوَضَّأَ عُثْمَانُ فَنَشَّفَ وَجْهَهُ بِالْمَنْشَفَةِ
 الْجَدِيدَةِ. تَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ. مَتَى صَلَّيْتَ الْعَشَاءَ؟ – الْآنَ فَقْطُ. هَذَا
 الْإِبْرِيقُ كَبِيرٌ جَدًّا. أَينَ الطَّسْتُ أَيْنَ وَضَعَتَهُ؟ هَاتِ الْفُرْشَةَ. اشْتَرَيَ الْخَادِمُ
 سِبْعَةً أَرْطَالَ صَابُونًا. أَيْنَ الْخَادِمَةُ؟ أَغْسِلْ وَجْهَكِ يَا عُمَرُ. اذْهَبْ إِلَيِّي
 أَخِي مُحَمَّدَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعِيدِ. هَاتِ الْمَنْشَفَةِ يَا أَخِي. أَيْنَ صَلَّيْتَ الْعِيدَ يَا
 مَرْوَانُ؟ – صَلَّيْتُ فِي الْمَسْجِدِ الْحُسَيْنِيِّ. وَأَنْتَ أَيْنَ صَلَّيْتَهُ؟

24-машқ

Аср намози. Бомдод намози. Бугун хуфтон намозини масжидда ўқидим. Ҳайит намозини катта масжидда ўқидим. Юзимни /бетимни/ сочиқ билан артдим. Юзимни совун билан ювдим. Қаерда чүтка? Бу ерда. Сочиқни бер, юзимни артаман. Обдаста қаерда? Таҳорат олдим. Кейин пешин намозини ўқидим. Шом намозини ўқи. Ҳайит намозини қаерда ўқидинг?

الدَّرْسُ الْخَامِسُ وَالْعِشْرُونُ

عَيْنٌ

أَذْنٌ

إِنْسَانٌ. رَأْسٌ. شَعْرٌ. جَبَهَةٌ. حَاجِبٌ.
 شَفَةٌ. أَنْفٌ. قَمَّ. لِسَانٌ. يَدٌ. أَصْبَعٌ. امْسَاكٌ.
 كَذَبٌ. بَعْضٌ. كُلُّ. لِي. لَكَ.

هذا انسان. هذا انف. للإنسان رأسٌ واحدٌ وأنفٌ واحدٌ وفمٌ واحدٌ ولسانٌ واحدٌ. بالأذنِ نسمعُ وباللسانِ نتكلّمُ وبالفمِ نأكلُ. باليَدِ نسمكُ وبالعينِ نري. أمسكَ هذا القلم بيديك. احفظْ لسانك من الكذب. شعرُ محمود طويلٌ وشعرُ احمد قصيرٌ. أغسلْ يديك قبلَ الأكلِ وبعدَ الأكلِ. متى رأيتَ سليمًا يا أخي؟ - رأيتهُ الْيَوْمَ قَبْلَ الظَّهَرِ. رأيتُ صاحبِي فريداً بعْدَ المَغْرِبِ يَلْعَبُ فِي الْجَنِينَةِ. نمتَ الْيَوْمَ بَكْرًا جَدًا. بعْضُ التَّلَامِذَةِ مُجْتَهِدُونَ وَبَعْضُهُمْ كُسَالَى. كُلَّ يَدٍ خَمْسُ أصابع، الإِبْهَامُ، السَّبَابَةُ، الْوُسْطَى، الْبِنْصَرُ، الْخَنْصَرُ. فِي السَّنَةِ اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا افْرَنجِيَا يَنَائِيرُ، فِيبرَاءِيرُ، مَارِسُ، إِبْرِيلُ، مَايُو، يُونِيُو، يُولِيُو، أَغْسُطْسُ، سِبْتَمْبِرُ، أَكْتوُبِرُ، نُوفَمْبِرُ، دِسَمْبِرُ.

25-машқ

Үн икки ойнинг номларини ёддан айтиб беринг. Бу бурундир. Бу оғиздир. Бу нима? Салимнинг боши каттадир. Фариднинг боши кичкинадир. Кимнинг боши катта? Кимнинг боши кичик? Кимнинг сочи қисқа? Кимнинг сочи узун? Менинг укамнинг сочи узун. Қўлингни овқатлангандан кейин ювгин. Қўлларингизни овқатланишдан олдин ювинглар. Тилингни ёлғондан сақла.

الدَّرْسُ السَّادِسُ وَالْعِشْرُونُ

شارب

كَفٌ

جفنُ. هدبُ. عنقُ. أنملُ. ظفرُ. فخذُ.

تحريكُ. أبداً. لا. لا يكذبُ. أسودُ. أبيضُ.

شَارِبٌ أَيْضُ. شَارِبٌ أَسْوَدُ. عُقْيٌ طَوِيلٌ. هَذَا الْهُدْبُ أَسْوَدُ. عُنْقٌ كَقَصِيرٍ. احْفَظُوا لِسَانَكُمْ مِنَ الْكَذْبِ. التَّلَمِيدُ الْمُؤْدِبُ لَا يَكْنِبُ أَبَدًا. لَمْ لَا تَكْتُبْ مَكْتُوبَكِ. الْأَوْلَادُ الْمُؤْبَبُونَ لَا يَكْنِبُونَ. خَمْسٌ أَنَامِلٌ. هَلْ تُحِبُّ الْبُرْنُقَالَ؟ – نَعَمْ أَحْبَهُ جَدًا. وَهَلْ تُحِبُّ الْلَّيْمُونَ؟ – لَا، لَا أَحْبَهُ. هَذَا أَنْفِي. هَذَا رَأْسُكَ. شَعْرٌ جَدِّي أَيْضُ. شَارِبٌ أَبِي أَيْضُ. لِكُلِّ كَفٍّ خَمْسٌ أَصَابِعٌ وَلِكُلِّ أَصْبَعٍ ظَفْرٌ. شَعْرٌ سَلِيمٌ أَسْوَدُ. لَا تَكْذِبْ أَبَدًا. لَا تَكْنِبُوا أَبَدًا. هُدْبُكَ أَسْوَدُ. هَوْلَاءُ التَّلَامِذَةُ لَا يَكْنِبُونَ. نَحْنُ لَا نَكْذِبُ أَبَدًا. التَّلَامِذَةُ الْمُجْنَهُدُونَ لَا يَلْعَبُونَ وَقْتَ الدَّرْسِ. اخْوَنُكَ لَمْ لَا يَقْرُؤُنَ؟

26-дарс

1. “لا” ҳарфи жавоб бўлиб, маънода نعم нинг тескариси бўлади.

2. қла – қла ҳарфи рад. У баъзида حَقًا маъносида ҳам келади.

Масалан:

كَلَّا إِنَّ إِلَيْنَا لَيَطْغَى

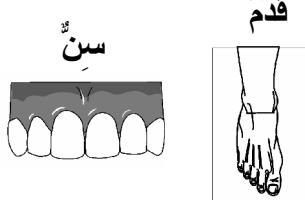
“Ҳақиқатда инсон туғёнга кетди”.

Алақ сураси, 6-оят.

26-машқ

Онамнинг сочи оқдир. Сенинг сочинг қора. Менинг кипригим қора. Узун киприк. Қисқа киприк. Укамнинг мўйлови узундир. Аҳмаднинг юзи оқдир. Дарс вақтида ҳечам ўйнамайман. Олмани жуда яхши кўраман. Лимонни ёқтирумайман. Ўйнама. Ўйнаманглар. Нега ўйнаяпсан? Нега ўқияпсиз? Булар куляптилар. Булар ифелаяптилар.

الدَّرْسُ السَّابِعُ وَالْعِشْرُونُ

لَحِيَةٌ. يَدٌ يُمْنَى. يَدٌ يُسْرَى. شَفَةٌ
عَلَيْيَ. شَفَةٌ سُفْلَى. رِجْلٌ. رَاحَةٌ.
كَعْبٌ. مِرْفَقٌ. رُكْبَةٌ. كُلُّ أَحَدٍ. مَا
قَرَأً. مَا فَهِمَ أَحَدٌ. مَا جَاءَ أَحَدٌ.

رِجْلٌ يُمْنَى. رِجْلٌ يُسْرَى. جَفْنٌ أَعْلَى. جَفْنٌ أَسْفَلٌ. لَا تَأْكُلْ بِيَدِكَ
الْيُسْرَى. كُلْ بِيَدِكَ الْيُمْنَى. لَكُلْ يَدٌ مِرْفَقٌ وَلَكُلْ رِجْلٌ رُكْبَةٌ. لَا تُحَرِّكْ
رِجْلَكَ وَقْتَ الدَّرْسِ. وَلَا تَلْتَفَتْ يَمِينًا وَشَمَالًا. لَحِيَةٌ أَبِي طَوِيلَةَ. كُلُّكُمْ
مُجْتَهِدُونَ. هَلْ قَرَأْتَ دَرْسَكَ الْيَوْمَ؟ لَا، مَا قَرَأْتُهُ؟ هَلْ فَهِمْتُ الدَّرْسَ اِلَيْهَا
الْتَّالِمَذَةُ؟ - نَعَمْ فَهِمْنَاهُ جَيْدًا. هَلْ حَفَظْتُمُ الدَّرْسَ؟ - لَا، مَا حَفَظْنَاهُ. لَمْ، مَا
حَفَظْنَا؟ هَلْ فَهِمْتُمُ الدَّرْسَ كُلُّكُمْ؟ - نَعَمْ فَهِمْنَا كُلُّنَا. هَلْ كَتَبْتَ الْيَوْمَ إِلَيْ
أَبِيكَ مَكْتُوبًا؟ - لَا، مَا كَتَبْتُ. فَهِمَ الدَّرْسَ الْيَوْمَ بَعْضُنَا وَمَا فَهِمَ بَعْضُنَا.
لَكُلْ كَفٌّ رَاحَةٌ. اِغْسِلْ يَدَكَ إِلَيْ الْمِرْفَقِ. غَسَلْتُ رِجْلِي إِلَيْ الْكَعْبِ.

27-дарс

1. Музаккар ва муаннас ҳақида тушунча.

Эркаклар учун ишлатиладиган сўзлар музаккар дейилади.

فرِيدُ، هُوَ، أَنْتَ، هَذَا، الذِّي، رَجْلُ، مُعْلِمٌ، أَبٌ
Masalan:

Аёллар учун ишлатиладиган сўзлар муаннас дейилади.

هِيَ، أَنْتِ، هَذِهِ، الَّتِي، إِمْرَأَةٌ، مُعْلِمَةٌ، أُمٌّ، عَائِشَةٌ
Masalan:

Исмнинг музаккар ёки муаннаслиги маъносидан англашилиб туради. Музаккар эркак жинсидан бўлган жонзотни англатса, муаннас исм урфочи ва аёл жинсидаги жондорга далолат қиласди.

Муаннас	Музаккар
إِمْرَأَةٌ	رَجُلٌ
بَقْرَةٌ	نَوْرٌ
دَجَاجَةٌ	دِيكٌ
نَاقَةٌ	جَمَلٌ
لَبُوئَةٌ	أَسَدٌ

Эркак ёки аёл жинсига фарқланмайдиган жонсиз нарсаларни англатган исмларнинг музаккар ёки муаннаслиги баъзи белгилари орқали ажратиб олинади. Муаннас исмларда уч хил аломат бўлади:

А) “ه” шаклида ёзиладиган “ه”

مُعْلِمَةٌ، مُحْبَرَةٌ، رِيشَةٌ، مَدْرَسَةٌ

Бу “ه” муаннаслик аломати бўлгани учун “тои таънис” деб юритилади.

Б) Қисқа алиф (алиф мақсурा) يُمْنِي، يُسْرَىي، عُلْيَى، سُفْلَى

В) Ҳамзали чўзиқ алиф (алиф мамдуда) بَيْنَغَاءُ، صَحْرَاءُ، بَقْعَاءُ

Бундан ташқари бир қанча исмлар борки, гапда муаннас каби ишлатилади. Лекин улар на жондордан урфочи жинсдагисига далолат қиласди ва на лафзида муаннаслик аломатига эга, фақат сўзлашувда, гап таркибида муаннас каби ишлатилгани учун муаннас деб эътибор қилинади. Бу хил исмлар “муаннаси самоъий” деб юритилади.

Масалан:

أَرْضٌ، سَمَاءٌ، رَجُلٌ، يَدٌ، عَيْنٌ، نَارٌ.

Бундан ташқари музаккарга ҳам, муаннасга ҳам ишлатиладиган исмлар ҳам бор. Улар “муштарак” деб номланади.

Келин ёки куёв – عَرْوُسٌ

Чол ёки кампир – عَجُوزٌ

Уйланган йигит ёки жувон хотин – شَيْبٌ

Уйланмаган йигит ёки қиз – بَكْرٌ

Чидамли эр ёки аёл – صَبُورٌ

Охирида таъnis аломати бор бўлган муаннас исмлар “муаннаси лафзий” деб аталади. Охирида таъnis аломатига эга бўлмаган, шу жумладан самоъий муаннаслар “муаннаси маънавий” деб юритлади. Энди жонзотлардан урғочи жинсига далолат қилган муаннас исмлар лафзий ёки маънавий бўлишидан қатъий назар “муаннаси ҳақиқий” деб аталади.

Жонсиз нарсаларнинг номи бўлиб, гапда муаннас каби ишлатиладиган лафзий ва самоъийлар эса “муаннаси ғойри ҳақиқий” деб аталади.

27-машқ

Устки лаб. Остки лаб. Ўн оёқ. Чап оёқ. Соқол. Мўйлов. Тизза. Тирсак. Бугун Фаридга хат ёздингми? Ҳа, ёздим. Дарсингни ёлладингми? Йўқ, ёлламадим. Бозорга чиқдингми? Йўқ, чиқмадим. Дарсингни ўқидингми? Ўқитувчи келдими? Йўқ, келмади. Дарсни ҳаммангиз фаҳмладингизми? Ҳаммамиз фаҳмладик.

الدَّرْسُ الثَّامِنُ وَالْعِشْرُونُ

صِبَاحًا. مَسَاءً. غَدَاءً. أَمْسٍ. كَيْفَ.

قطار

حَالَكَ؟ حَفَظَكَ اللَّهُ. سَيِّدِي. عَنْدِي. عَنْدَكَ.

عَنْدُهُ. محَطةً. تَوْجِهًةً. سَكَّةَ حَدِيدَيَّةً.

هذا قطار. هل رأيت القطار؟ نعم رأيته. عندك ماكثير. عند فريد قلم جميل. رأيت القطار في المحطة. عندي كتاب مبدأ القراءة. متى جئت إلى بلدتنا؟ - أمس وقت الظهر. جئت اليوم إلى المدرسة باكراً جداً، جئت في الساعة السابعة. هل عرفت درسك؟ - نعم عرفته جيداً. أقرأه اسمع. كيف حالك يا سعيد؟ - حفظك الله يا كريم. أيـن سليم يا فاطمة؟ - ذهب إلى المدرسة. متى؟ - الآن. اشتغلت أمس من الظهر إلى العصر. متى تجيء إلينا؟ - غداً صباحاً. هل عندك كتاب مبدأ القراءة يا سليمان؟ - لا يا سيدتي. لم لا تشتريه هو كتاب جميل جداً. ركبنا القطار من محطة أورنبورغ وتوجهنا بلدنة فازان. ذهبتنا أمس إلى الغاب. القطار يمشي على السكة الحديدية.

28-дарс

1. حفظك الله

رضي الله عنه

صلى الله عليه وسلم

Булар ва шунга ўхшаш жумлалар “жумлаи дуо” деб аталади. Уларга таркибдан (эъробдан)ўрин йўқ. Шунинг учун улар доимо рафъ ҳукмида бўлади. Улар яна “жумлаи мўътизизия”⁸⁹ деб ҳам юритилади.

2. Замир шанъ ва қисса.

Жумладан олдин замир шанъ ва замир қисса деб номланадиган фойиб замири муқаддам бўлиб келади. Бу замир ўзидан кейинги келадиган жумла билан тафсир қилинади. У омилларнинг тақозосига қараб муттасил ва мунфасил, мустатир ва бориз бўлади. Агар “هُوَ” “هِيَ” “هَا” кўринишида келса, замир шанъ дейилади. Агар замир қисса дейилади.

هُوَ زَيْدٌ قَائِمٌ، كَانَ زَيْدٌ قَائِمٌ، إِنَّهُ زَيْدٌ قَائِمٌ

28-машқ

Бугун жуда эрта турдим. Соат 8.00 да турдинг. Кечада мадрасага соат 8.00 да бордим. Қачон бизникига келасан? Бугун хуфтондан кейин. Қачон чой ичами? Қачон бозорга борами? Пешиндан олдин. Эртага бувамниги бораман. У мени жуда яхши кўради. Сенда қаламтарош борми? Ҳа, бор. Поездни кўрдингми? Кўрдим. Қаерда кўрдинг? Вокзалда.

الدَّرْسُ التَّاسِعُ وَالْعِشْرُونُ

جَانِعٌ. عَطْشَانٌ. كَرِيمٌ. بَخِيلٌ. عَاصِمَةٌ. قَرِيهٌةٌ. شُكْرٌ.
إِحْسَانٌ. رُجُوعٌ. بَقَاءٌ. رَحِيقٌ. غَلٌ. أَبْوَانٌ. أَقْارِبٌ.

⁸⁹ Жумланинг орасида келиб, жумлани таъкидлайдиган алоҳида жумла.

احْتَرِمْ مُعْلِمَكَ وَاشْكُرْهُ. الْكَرِيمُ مَحْبُوبٌ وَالْبَخِيلُ مَمْقُوتُ. هَذَا
الْكِتَابُ رَحِيقٌ وَهَذَا غَالٌ. هَذَا الرَّجُلُ بَخِيلٌ لَا يُحْسِنُ إِلَى الْفُقَرَاءِ.
الْتَّلَمِيْدُ الْكَسْلَانُ لَا يُحْبِهُ أَحَدٌ: لَا مُعْلِمُهُ وَلَا أَبُوهُ وَلَا أَقْارِبُهُ وَالْتَّمْيِذُ
الْمُجْهُدُ يُحْبِهُ كُلُّ النَّاسِ. قَازَانُ بَلْدَةٌ كَبِيرَةٌ. الْمَكَّةُ عَاصِمَةُ الإِسْلَامِ.
ذَهَبْنَا أَمْسَ فِي السَّاعَةِ الْثَّالِثَةِ بَعْدَ الظَّهَرِ إِلَى الْمَحَطةِ فَرَكِبْ أَبُونَا
الْقَطَارَ وَرَجَعْنَا نَحْنُ إِلَى الْبَيْتِ. قَرِيتَنَا كَبِيرَةٌ. قَرِيتُكُمْ صَغِيرَةٌ. اشْتَغلْ
بِدِرْسِكَ فَقْطُ. هَذَا الْكِتَابُ غَالٍ يُسَاوِي خَمْسِينَ مَلِيْمَا. هَذَا جَائِعٌ وَهَذَا
عَطْشَانٌ. التَّلَمِيْدُ الْمُؤَدِّبُ يَحْتَرِمُ مُعْلِمَهُ وَيَشْكُرُهُ دَائِمًا. ذَلِكَ الرَّجُلُ
كَرِيمٌ. هُؤُلَاءِ أَقْارِبِي. تَلَمِيْدِي يَشْكُرُنِي كَثِيرًا. نَذْهَبُ غَدًا صَبَاحًا إِلَى
الْغَابِ وَتَبَقَّيْ فِيهِ إِلَى الْمَسَاءِ ثُمَّ نَرْجِعُ إِلَى الْبَيْتِ.

29-дарс

1. Хуруфу атфалардан “لا” ҳарфи маълум бўлган иккита ишдан бирига келиб, маътуф ва маътуфун алайҳга бўлган нисбатни тайин қилиб, биттасига олиб беради.

Масалан:

جَاءَ نِي زَيْدٌ لَا عَمْرُو

Бу ерда нисбат Амрдан олиниб, Зайднинг ўзига хослаб бериляпти. “لا” ҳарфи бир қанча ўринларда зоида бўлиб келади . Улар қуйидагилардир:

A) “لا” ҳарфи лафзий ва маънавий бўлган манфий жумлалардан кейин “و” ҳарфи атфа билан зоида бўлиб келади.

مَا جَاءَ نِي زَيْدٌ وَ لَا عَمْرُو، غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الصَّالِيْحِينَ.

↓
маънавий

↓
лафзий

Б) масдариядан кейин зоида бўлиб келади.

مَا مَنَعَكَ أَنْ لَا تَسْجُدَ إِذْ أَمْرَتُكَ

В) сўзидан олдин зоида бўлади.

(Киёмат сураси, 1-оят) لا قُسْمٌ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ

(Балад сураси, 1-оят) لا قُسْمٌ بِهَذَا الْبَلَدِ

Лекин бу ҳолати кам учрайди.

Г) Музоф билан биргаликда зоида бўлади.

فِي بَثْرٍ لَا حُورِسَرَى وَمَا شَعَرَ

Бу ҳолати ҳам жуда камдан-кам учрайди.

29-машқ

Булар менинг укаларим. Бу китоб жуда қимматдир. Бу китоб жуда арzonдир. Ўқитувчингга ҳамиша раҳмат айт. Одобли ўқувчи суюклидир. Бизнинг қишлоғимиз кичкина. Сизнинг қишлоғингиз катта. Сенинг отанг сахийдир. Унинг онаси баҳилдир. Мен очман. Сен чанқагансан. Одобсиз ўқувчини ҳеч ким яхши кўрмайди. Дангаса ўқувчини яхши кўрмайман. Бу китоб неча сўм туради? 20 тийин. Жуда қиммат. Воқзалга бордим.

الدَّرْسُ الْثَالِثُونَ

مُعْلِمٌ. مُعْلَمَةٌ. تَلَمِيذٌ. تَلَمِيذَةٌ. تَلَمِيذَاتٌ. رَجُلٌ. رَجَلٌ. اِمْرَأَةٌ.
نِسَاءٌ. هَذِهِ. تِلْكَ. كَبِيرٌ. مُؤَدِّبٌ.

هَذَا رَجُلٌ. هَذِهِ اِمْرَأَةٌ. هَذَا تَلَمِيذٌ. هَذِهِ تَلَمِيذَةٌ. هَذَا مُعْلِمٌ. هَذِهِ مُعْلَمَةٌ.
هَذَا التَّلَمِيذُ مُؤَدِّبٌ. هَذِهِ التَّلَمِيذَةُ مُؤَدِّبَةٌ. هَذِهِ الْمَرْأَةُ كَرِيمَةٌ. هَذَا الْقَلْمَ

جميل. هذه الماسكة طولية. هذه النسافة جميلة. هذه المدرسة كبيرة جداً. مدرستكم صغيرة. أين المعلمة يا فاطمة؟ - هنا في الفصل يا عائشة. هذه الممحة جميلة. مقلمتى جميلة جداً. رذهه واسعة. محبرة جديدة. حجرة ضيقة. كرّة كبيرة. قنينة صغيرة. فرشة جميلة. متى تجيءينا؟ - غداً في الساعة الثانية بعد الظهر. مع من تجيء؟ - مع اختي الصغيرة فاطمة. من هذه يا عمر؟ - هذه اختي عائشة يا سيدى. هذه البقرة عالية وتلك رخيصة. اشترينا هذه الدجاجة باربعين ملি�ماً.

30-машқ

Бу ўқувчидир. Бу ўқувчи қыздыр. Бу эркакдир. Бу хотиндир. Бу хотин камбағалдырып. Бу ўқувчи қызы тиришқоқдырып. Бу ўқувчи қызы одоблидир. Бу босма янгидир. Бу мадраса каттадыр. Бу синф кичкинадыр. Муалима қаерда? Синфда. Бу кичкина қызы синглимдир. Кичкина хона. Катта хона. Кенг зал. Янги сиёхдон. Эски сиёхдон. Янги босмани бер. Эски сиёхни ол.

الدَّرْسُ الْحَادِيُّ وَالثَّالِثُونَ

عالِمٌ. عُلَمَاءُ. جَاهِلٌ. جُهْلَاءُ. فَاضِلٌ. فُضَّلَاءُ.

تَكْتُبُ. هِيَ. كُتَّابٌ.

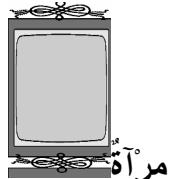
هذا الرجل عالم. هذه المرأة عالمة. هذا الرجل فاضل. هذه المرأة فاضلة. هي جاهلة. هي عالمة. هذا الغبي جاهل. فاطمة تضع الكتب في المحفظة. بنتي عالمة. بنتك فاضلة. هؤلاء الرجال علماء. هؤلاء النساء

فَاضِلَاتُ. عَائِشَةُ تَقْرَأُ وَفَاطِمَةُ تَكْتُبُ. أُخْتِي فَاطِمَةُ تَقْرَأُ الدَّرْسَ فِي الْبَيْتِ وَأُخْتُكَ زُهْرَةُ تَلْعَبُ فِي الْجَنِينَةِ. تِلْكَ الْمُعْلِمَةُ مُحْتَرَمَةٌ. احْتَرَمُوا هَذِهِ الْمُعْلِمَةَ الْفَاضِلَةَ. ضَعِ الْأَقْلَامَ فِي الْمُقْلَمَةِ، مَنْ فِي الْجَنِينَةِ؟ - أُخْتِي الصَّغِيرَةُ كَرِيمَةُ. هَلْ هِي تَلْعَبُ هُنَاكَ؟ - نَعَمْ تَلْعَبُ مَعَ جَمِيلَةَ. مَنْ هَذِهِ يَا فَرِيدُ؟ - هَذِهِ أُخْتِي حُبِيبَةُ وَهِي تَتَعَلَّمُ فِي الْكِتَابِ. هَوْلَاءُ الْعُلَمَاءُ مُحْتَرَمُونَ. هَوْلَاءُ التَّلَمِيذَاتُ الْمُجْتَهَدَاتُ مَحْبُوبَاتُ. التَّلَمِيذَةُ الْمُؤَدِّبَةُ لَا تَكْدِبُ أَبَدًا. طَشْقَدُ بَلْدَةُ كَبِيرَةُ جِدًا وَهِي عَاصِمَةُ الْأَزْبِكِسْتَانِ.

31-ماشқ

Фотима тиришқоқыдир. Оиша одоблидир. Зуҳра дарсни ўқияпти. Жамила ҳовлида ўйнаяпти. Салима қаерда? Бу ерда дарсини ўқияпти. Фотима қаерда? Бу ерда ўқитувчисига хат ёзяпти. Бу эркак олимдир. Бу хотин нодондир. Олимлар ҳурматлидирлар. Боғда ким ўйнаяпти? Бу босма каттадир. Фотима эшикни ёпяпти. Зуҳра деразани очяпти. Қизим чой ичяпти. Тошкент катта шаҳардир.

الدَّرْسُ الثَّانِي وَالثَّلَاثُونَ

مشط

ترَابِزَةُ. هَا. كَ. تَعَالَى. تَمْشِيطُ. أَكْتُبِي يَا عَائِشَةَ.

أَيْنَ الْمَرْأَةُ يَا أُمِّي؟ - هَنَا فَوْقَ التَّرَابِزَةِ يَا بِنْتِي. تَعَالَى يَا عَائِشَةَ أُمْشِطُ شَعْرِكِ. اقْرَئِي كِتَابِكِ يَا فَهِيمَةَ وَاحْفَظِي دَرْسَكِ جَيْدًا. إِذْهَبِي إِلَى

الكتاب يا سلیمةُ الوقتُ جاءَ. اكتُبِي مكتوبًا الى ابیكِ يا زهرةُ. اجتهدي
كثيراً يا بنتي. منْ هنَاكَ فِي الْحُجْرَةِ؟ - آنا يا أمّي، أمشطُ شعرِي. أينَ
كتابكِ مبدأ القراءةِ يا حليمة؟ اشربي شايَكِ. فاطمةُ تتعلَّمُ فِي مدرستَنا.
شَعْرِي قصيرٌ وشَعْرُ اخْتِي فاطمة طویلٌ. كُلِّي طبیخَكِ يا فَرِیدَةُ. عائشَةُ
تلميذَةُ مجتهدةٌ مؤدبَةٌ تُحبُّها معلمتُها كثيراً. اذهبِي الى الكتابِ. اكتُبِي يا
عائشَةُ. انظرِي من الشبَّاكِ. هؤلاء النساءُ فاضلاتٍ. هذه الماسكةُ غالِيةٌ
تساوي خمسِينَ ملِيمَا وثلَاثَ رِحِيصَةٍ تساوي خمسَ ملِيماتٍ.

32-машқ

Бу күзгудир. Күзгу қаерда? Тароқ қаерда? Эй Абдуллоҳ, дарсингни ўқи. Эй қизим, күп тириш. Эй Фотима, тарофинг каттадир. Китобим қаерда, эй қизим? Стол устида. Эй Салима, бизникига қачон келасан? Эртага пешиндан кейин синглим Фотима билан келаман. Фотима жуда күп ўқыйди. Салима жуда оз ёзяпти. Зухра сочини тарайпти.

الدَّرْسُ الثَّالِثُ وَالثَّلَاثُونَ

تنظيفٌ. نظيفٌ. يَكُونُ. تلويثٌ. وَسْخٌ. أمّا. مَسْحٌ. لِبَاسٌ. هَاتِي.
كُنْ. مُنْدِيلٌ. فِرَاشٌ. تَكْتُبِينَ.

انتَ تَقْرَئِينَ كَثِيرًا يا فاطمةُ. اقرئي كتابكِ يا بنتي. الرَّجُلُ الْكَرِيمُ
يَكُونُ مَحْبُوبًا وَالرَّجُلُ الْبَخِيلُ يَكُونُ مَمْقوتاً. التَّلَمِيذُ الْمُؤَدِّبُ لَا يَلُوّثُ
لبَاسَهُ أبداً ويَكُونُ دَائِماً نَظِيفاً. كُنْ دائِماً نَظِيفاً وَلَا تَكُونْ أبداً وَسَخاً.
هَلْ تَكْتُبِينَ مكتوبًا الى ابیكِ؟ - نَعَمْ اكتُبُ بَعْدَ سَاعَةٍ. هَلْ تَذَهَّبِينَ معِي

إِلَيْهِ الْجُنِيَّةِ يَا سَعِيْدَةُ؟ - لَا، لَا اذْهَبْ أَنَا مَشْغُولَةٌ جَدًّا. كُرَاسِيٌّ نَظِيفٌ وَأَمَّا كُرَاسُكَ فَوَسِخٌ. هَاتِي الْمَصْبَاحَ يَا فَرِيدَةُ. - خُذِي يَا امْمِي. اشْرَبِي شَايْكَ. مَنْدِيلٌ نَظِيفٌ. هَاتِ الْفُرْشَةَ امْسِحْ لِبَاسِي. أَنْتَ تَجْتَهَدِينَ كَثِيرًا يَا فَهِيمَةُ. حُجْرَةٌ نَظِيفَةٌ. حُجْرَتُكَ وَسَخَةٌ. فَاطِمَةٌ تَلْمِيذَةٌ مُؤَدِّبَةٌ جَدًّا لَا تُوسِّخُ لِبَاسَهَا أَبَدًا وَتَكُونُ دَائِمًا نَظِيفَةً.

33-دارس

1. Насх қилувчи (амалдан туширувчи) калималар жумлаи исмияга кириб, унинг ҳукмини насх қилади, яъни жумлаи исмияни бошқа ҳукмга ўзгартиради. Улар **кан** ва унинг шериклари бўлиб, қуидагилардир:

**كان، ظل، بات، أصبح، أضحي، أمسى، صار، ليس، مازال، مابرح،
مافتئ، مانفك، مادام**

Кан мана шу шерикларининг орасида энг аввали бўлиб, бошқа шерикларига нисбатан кўп истеъмол қилинади. Чунки канда ўзига хос кўп ҳолатлар мавжуддир:

а) Кан ўзининг шерикларига ўхшаб жумлаи исмияга кириб, унинг ҳукмини бошқа ҳукмга ўзгартириб, афъалу ноқис⁹⁰ лардан бири бўлади. Чунки мубтадони рафъ қилади ва шу мубтадо кан нинг исмига айланади. Хабарни эса насл қилади ва шу хабар кан нинг хабари бўлади.

زيد قائم ← كان زيد قائما

б) Кан агар фоилнинг ўзини тақозо этиб, ҳадас (воқеа

⁹⁰ Кўмакчи феъллар.

98 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари
содир бўлиш, пайдо қилиш)га далолат қилса, канай тамма дейилади.

Масалан:

أَشْتَدَّتِ الرِّيحُ فَكَانَ الْمَطَرُ

2. Шарт ҳарфлари إن، لو، أمّا бўлиб, уларга содрул калом вожиб бўлади, яъни жумланинг бошида келади. Шулардан إن гарчи мозий феълига келса ҳам, истиқбол учун, яъни маънони келаси замонга айлантириш учун келади. Масалан:

إِنْ أَكْرَمْتَنِي أَكْرَمْتُكَ، إِنْ تُكْرِمْتَنِي أَكْرِمْكَ

“إن” билан “إذا” нинг фарқи шуки, “إن” кўпроқ нодир нарсалар содир бўлиши умиди учун келади. “إذا” эса бўладиган воқеаларга келади. “لو” эса аксидир. Яъни, музорий феълга келса ҳам, маънони ўтган замонга айлантириш учун келади. Масалан:

لَوْ أَكْرَمْتَنِي أَكْرَمْتُكَ، لَوْ تُكْرِمْتَنِي أَكْرِمْكَ

“إن” ва “لو” лар лафзий ёки тақдирий ҳолдаги феълга кириб келаверадилар.

وَ إِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ إِسْتَجَارَكَ

тақдирий суратдаги

إِسْتَجَارَكَ
бор

وَ لَوْ أَنْتُمْ تَمْكُونَ

وَلَوْ تَمْكُونَ أَنْتُمْ تَمْكُونَ

Агар шартдан бурун каломнинг аввалида қасам муқаддам бўлиб келса, шунда лафзий ёки маънавий суратдаги мозий феъли келиб, жавоб лафзда қасамниги бўлса, маънода икковиники бўлади. Масалан:

وَاللهِ إِنْ أَتَيْتَنِي لَاكُرْمَتُكَ
↓
лафзий феъл

وَاللهِ إِنْ لَمْ تَأْتِنِي لَاكُرْمَتُكَ
↓
маънавий мозий феъл

Тақдирий қасам ҳам бўлиб, у худди лафздаги каби бўлади. Масалан:

لَئِنْ أَخْرَجُوا لَا يَخْرُجُونَ
↓
----- وَاللهِ

Бу ерда юқорида қасам борлиги феълидан билинади. Чунки у рафъ ҳолатидадир. Агар у **إِنْ** шартиянинг жавоби бўлганда эди, жазм ҳолатда келган бўлар эди. "Амّа" эса тафсил, яъни баён қилиш учун келади. Масалан:

جَاءَنِي أَخْوَتُكَ وَ أَمَّا زَيْدٌ فَأَكْرَمْتُهُ وَ أَمَّا عَمْرُو فَضَرَبْتُهُ وَ أَمَّا بَكْرٌ فَأَضَفْتُهُ

Бу мисолда **أَمَّا** секин-аста баён қилиб беряпти. Бу нинг феълинин ҳазф қилиш лозим топилган. **أَمَّا** дегани → **مَهْمَا** **يَكُنْ مِنْ شَيْءٍ** дегани бўлади. Масалан:

أَمَّا زَيْدٌ فَمُنْطَلِقٌ

مَهْمَا يَكُنْ مِّنْ شَيْءٍ فَرِزِيدٌ مُنْطَلِقٌ

Бу мисолда **مَهْمَا يَكُنْ مِّنْ شَيْءٍ** ҳазф қилиниб, **أَمَّا** нинг ўрнига **أَمَّا** келтирилди. **أَمَّا** нинг яна битта хоссаси шуки, **أَمَّا** билан унинг “ف”си орасига “ف”нинг доирасидаги исмлардан бири эваз қилиб келтирилади. Юқоридаги мисолнинг айни ўзидай кўринишга эга бўлади. **أَمَّا** нинг мана шу таърифи Сибавайҳнинг ҳамда жумҳур уломаларнинг таърифидир.

33-машқ

Кир бола суюксиздир. Озода бола суюклидир. Эй Сайд, юзингни юв. Фарид дарсини фаҳмлади. Эй Фотима, нега бизникига келмайсан? Дастрўмолинг кир. Дастрўмолим тоза. Оиша каравотида ухляяпти. Фотима дарсини ўқияпти. Эй Салим, кўп ухляяпсан. Эй синглим, сен кўп тиришяпсан. Ҳалима тоза бўлгин, чунки одобли бола ҳамиша тоза бўлади. Кийимини ҳечам кир қўлмайди.

الدَّرْسُ الرَّابِعُ وَالثَّلَاثُونَ

شَجَرٌ. حَجَرٌ. تَوْيِمٌ. احْضَارٌ. لَبِنٌ. نَبْتٌ. لَعْبَتٌ. لَعْبَتٌ.
ما كَتَبْتُ بَعْدًا. اعْطَاءً. حَاضِنَةً. وَلِيدٌ. مَهْدٌ. قَمَاطٌ.

فِي جَنِينَتَا يُوجَدُ أَشْجَارٌ كَثِيرَةٌ. وَفِيهَا يَنْبُتُ التُّفَاحُ وَالْبُرْتُقَالُ
وَالْعَنْبُ. نَحْنُ نَلْعَبُ فِيهَا بَعْدَ مَجِئِنَا مِنَ الْكُتَّابِ. الْوَلِيدُ يَنَامُ فِي الْمَهْدِ.
أَيْنَ مَحْفَظَتِي يَا أُمِّي؟ - لَا أَعْرِفُ، أَيْنَ وَضَعْتُهُ بَعْدَ مَجِئِكَ مِنَ الْكُتَّابِ.
هَلْ أَحْضَرْتِ دَرْسَكِ يَا فَرِيدَةُ؟ - نَعَمْ أَحْضَرْتُهُ بَعْدَ.

هُوَلَاءِ التَّلَامِذَةِ يُحْضِرُونَ دُرُوسَهُمْ. هَلْ أَحْضَرْتَ دَرْسَكَ يَا زُهْرَةً؟
لَعِبَتْ فَاطِمَةُ فِي الْجَنِيَّةِ مَعَ أُخْتِهَا عَائِشَةَ. أَيْنَ الْقِمَاطُ؟ قَامَتْ عَائِشَةُ
فَقَرَأَتْ دَرْسَهَا. سَقَطَتْ فَرِيدَةُ فِي الشَّارِعِ فَكَتَ كَثِيرًا. تَكَلَّمَتْ كَثِيرًا يَا
بِنْتِي أُسْكُتِي. الْبَيْتُ يَبْتُونُهُ مِنَ الْحَجَرِ وَاللَّبَنِ وَالْخَشَبِ. أَيْنَ الْوَلِيدُ؟-
يَنَامُ فِي الْمَهْدِ. فَرِيدَةُ تَنَامُ فِي الْمَهْدِ. الْحَجَرُ يَبْتُونُ مِنْهُ الْبُيُوتَ.
الْحَاضِنَةُ تَنُومُ الْوَلِيدَ. هَاتِي الْقِمَاطَ يَا فَاطِمَةُ اقْطِعْ الْوَلِيدَ.

34-ماشқ.

Салим ҳозир қаерда? Нега ҳозир йиғлайяпти? Мен билан ўйнайсанми, эй Сайд? Ҳа, ўйнайман. Эй Жамила, қачон сотиб олдинг бу «Араб тили дарслиги»ни? Кеча. Неча сўмга сотиб олдинг? Ўттиз тийинга. Эй қизим, кўп ўйнадинг. Эй қизим, акангга хат ёздингми? Йўқ, ҳали ёзмадим. Бизнинг боғимизда олма ўсади. Ёғоч. Тош. Фишт. Фиштдан уй қурамиз. Қўлқопни бер.

الدَّرْسُ الْخَامِسُ وَالثَّلَاثُونَ

لِجَامٌ

كَمَاشَةٌ

بَرْمِيلٌ

قدْرٌ. مِبْرَدٌ. مِجْرَفَةٌ. الْجَامُ. سَرْجٌ. اسْرَاجٌ. حَدِيدٌ. نُحَاسٌ. قَصْدِيرٌ.
فُولَادٌ. مُوسَى. اللَّهُ. صَنْعَةٌ. مَاذاً؟ وَغَيْرُ ذَلِكَ.

بَرْمِيلٌ كَبِيرٌ. أَيْنَ الْمَاءُ؟ - فِي الْبَرْمِيلِ الصَّغِيرِ. أَيْنَ الْمِيرَدُ؟ سَرْجٌ
جَمِيلٌ. اسْرَجْ الْفَرَسَ إِيْهَا الْخَادِمُ. هَلْ الْجَمْتَ الْفَرَسَ إِيْهَا الْخَادِمُ؟ -
نَعَمْ الْجَمْتُهُ. أَيْنَ صَاحِبِتِي فَرِيدَةُ؟ - هُنَا فِي الْحُجْرَةِ. مَاذَا تَصْنَعُ
فِيهَا؟ - تُحْضُرُ دَرْسَهَا. مِنَ الْفُوْلَادِ يَصْنَعُونَ الْمِبْرَاهَ وَالْمُوسَى وَغَيْرَهُ
ذَلِكَ مِنِ الْآلاتِ. أَيْنَ تَذَهَّبُ يَا يُوسُفُ؟ - إِلَيْ أُخْتِي فَهِيمَةَ. مَاذَا تَصْنَعُ
هُنَاكَ؟ - الْعَبُ مَعَ ابْنِهَا فَرِيدَ. سَعِيدٌ يَلْجُمُ فَرَسَهُ.

خُذْ هَذَا

أُقْعُدْ عَلَيْ

وَ

وَ

الْحَدِيدُ يَصْنَعُونَ مِنْهُ الْمِقْصَنَ وَ

وَ

وَ الْكَمَاشَةَ وَ وَغَيْرَ ذَلِكَ مِنِ الْآلاتِ.

اعْطِ اللَّحْمَ.

35-дарс

1. Исми мавсула – фақатгина ўзининг силаси⁹¹ ва оиди билангина бир жузъ бўлган ҳолида комил бўладиган исмдир. Унинг силаси жумлай хабария бўлиб, оиди эса шу мавсулага тегишли бўлади. Улар қуидагилар:

الَّذِي ва унинг музаккар-муаннас ҳолатидаги муфрад, тасния, жамларлари,

مَا، مَنْ، أَيْ، أَيَّهُ، ذُوٌ - مَاذَا، إِلَى،

“ال” нинг силаси исми фоил ёки исми мафъул бўлади. Жумла ичидан мавсулага қайтадиган оид агар мафъулун биҳи бўладиган бўлса, ҳазф қилиш жоиз. Масалан:

جَاءَ نِي الَّذِي رَأَيْتُ أَمْسِ
→ اسليда رَأَيْتُهُ بўлган

⁹¹ Аникловчи эргаш гап.

ماذا ни 3 хил эъроблаш мумкин

a) **ماذا في يدك** → истифҳом бўлиб мубтадо
зойда

б) **ماذا فعلت** → истифҳом бўлиб мағъулун биҳи
зойда

в) **ماذا في يدك** → истифҳом бўлиб мубтадо
исми мавсула бўлиб ҳабар
шибхи жумла бўлиб сила, мутааллики маҳзуф **كائن** га боради

35-машқ

Бу нима? Темир. Бу нима? Омбир. Бу юган неча сўм туради? Уч сўм туради. Темирдан нималарни ясайдилар? Болта, пичоқ ва бошқа асбобларни ясайдилар. Қаерда пичоқ? Бу ерда – ҳовлида. Сув қаерда? Қозонда. Отни юганлдингми? Отни эгарладингми? Самаворни жездан /мисдан/ ясайдилар. Эговни бер. Чизғични бер.

الدَّرْسُ السَّادِسُ وَالثَّلَاثُونَ

لباسُ. الْبِسَةُ. قَمِيصٌ. سَرْوَالٌ. طَرْبُوشُ.

صُدْرَةٌ

رِدَاءُ. قَمَاشٌ. دُرَاعَةٌ. التَّغَدِيٌّ. التَّعَشِيٌّ.

غَدَاءُ. عَشَاءُ. لَمَّا. أَكْبَرُ. أَصْفَرُ. لَبْسُ.

نَزْعٌ. تَقْدِيمٌ. خِيَاطَةٌ.

الْبَسُ رِدَاءُك. هَذَا الرِّدَاءُ طَوِيلٌ جِدًا. هَذَا الطَّرْبُوشُ جَمِيلٌ. انْزَعْ صُدْرَتَكَ الْقَدِيمَةَ وَالْبَسْ صُدْرَتَكَ الْجَدِيدَةَ. فَرِيدٌ يَنْزَعُ صُدْرَتَهُ. الْبَسْ وَسِخَةٌ جِدًا نَظَفُهَا بِالْفَرْشَةِ. الْخَادِمَةُ تَنْظُفُ الْأَلْبِسَةَ بِالْفَرْشَةِ. الْبَسْ

دُرَّاعْتَكَ لِبَسْتُ صُدْرَتِي وَبِنْطَالُونِي وَدُرَّاعْتِي. تَعْشِيْنَا فِي السَّاعَةِ الثَّامِنَةِ هَاتِي العَشَاءَ أَيْتُهَا الْخَادِمَةُ جَئْتُ يَوْمَ الْخَمِيسِ مِنَ الْكِتَابِ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ عَشَرَ وَبَعْدَ قَلِيلٍ رَجَعَتْ أَخْتِي عَائِشَةُ أَيْضًا مِنْ كُتَابِهَا وَكَانَتْ هِيَ أَكْبَرَ مِنِّي وَكَانَتْ تُحِبُّنِي كَثِيرًا وَفِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ قَدَّمَتْ لَنَا أُمِّي غَدَاءً فَلَمَّا أَكَلْنَا خَرَجْتُ أَنَا مَعَ أَبِي إِلَى السُّوقِ وَبَقِيَتْ عَائِشَةُ فِي الْبَيْتِ وَفِي السُّوقِ اشْتَرَيْتُ لِأَبِي طَرْبُوشًا وَصُدْرَةً وَبِنْطَالُونَ وَلَا أَخْتِي عَائِشَةَ قَطْعَةَ قِمَاشٍ لِتَخْيِطَ لَهَا أُمِّي قَمِيشًا وَاشْتَرَيْنَا لِأَخِي الصَّغِيرِ فَرِيدَ فَرَسًا مِنَ الْخَشْبِ وَفِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ رَجَعْنَا إِلَى الْبَيْتِ وَأَعْطَيْنَا عَائِشَةَ قِمَاشَهَا وَفَرِيدًا فَرَسَهُ.

36-دارس

1. Агар адад мураккаб (иккита исмдан қўшилиб таркиб топган) бўлса, аввалги жузъига “ال” қўшиб ишлатиш афзal бўлади.

في السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ عَشَرَ

2. **لَمَّا** зарфи замон бўлиб ҳам келади. У зарф бўлганда иккита жумланинг ўртасини боғлайди. Аввалги феъл унга музофун илайҳнинг ҳукмида бўлади. Яъни, “إِذَا” каби бўлади. У кўпинча мозий феълдан иборат бўлган иккита жумлага киради. Масалан:

لَمَّا حَضَرَ زَيْدُ خَرَجَ أَهْلُهُ لِإِسْتِقْبَالِ

36-машқ

Шалвар. Кўйлак. Камзул. Бу шалвар узундир. Бу нимча тордир. Бу материал қимматдир. Янги шимимни бер. Янги

Күйлагингни кий. Янги шимимни кийдим. Бу мендан каттадир. Бу мендан кичикдир. Мен Фариддан кичикроқман. Сен Фотимадан каттароқсан. Бу менинг онамдир. Соат 8.00 да кечки овқатни едик. Фарид нимчасини ечяпти. Кечки овқатни келтир, эй хизматчи аёл.

الدَّرْسُ السَّابُعُ وَالثَّلَاثُونَ

بِيْنَيْقَةٌ. ابْنَةٌ. زَرُّ. قَنْسُوَةٌ. عَمَامَةٌ.
جَيْبٌ. حَذَاءٌ. جُرْمُوقٌ. زِرُّ. امَامٌ.
مُؤَذِّنٌ. ارْخَصٌ. أَغْلِي. سَمْعًا وَطَاعَةً.
عِنْدَمَا. عِنْدَمَا اذْهَبُ. فَرْوَةٌ. عُرْوَةٌ.

أين قانسونتك؟ أين طافيتك؟ هات قانسوني الجديدة. هات خفي. أين ابنتي يا اختي؟ البس جرمونك. سقط زر قميصي. محمود يزرك صدرته. زر قميصك. لا تلوث لباسك أبداً. نظف لباسك. هذه القنسنة أكبر من تلك. حفتك أخلي من خفي. طافيتك أرخص من طافيتني. أين طافيتك الجديدة؟ - في البيت. لم لا تلبسها؟ - البسها عندما اذهب إلى المدرسة. هل أخذت منديلك يا ابني؟ - نعم أخذته. أين هو؟ - في جيبك. البسي قميصك الجديد يا عائشة نذهب إلى الكتاب. سمعاً وطاعةً يا اختي. هذه الفروة رخيصة وتلك غالية. البس عمامتك أيها المؤذن. أين خذائي يا أمي؟ ضع منديلك في جيبك. العمامه يلبسها أئمه المساجد والمؤذنون. عروة قميصي صغيره بنية قميصي واسعة وبنيقة قميصك ضيقه.

1. Исми тафзил учта важхдан бирига биноан иштеймол қилинади:

а) музоф бўлган ҳолда;

б) “من” ҳарфи жор билан;

в) “ال” билан.

2. “ما” қўйидаги қўринишларда зоида бўлади:

“إِذَا” билан

“مَتَى” билан

إِذَا مَا تَرْجُجَ أَخْرُجَ

مَتَى مَا تَدْهَبُ أَذْهَبُ

“أَيْ” билан

“إِنْ” билан

أَيًّا مَا تَدْعُوا فَهُوَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى.

أَيْنَ مَا تَخْلُسُ أَجْلُسُ.

“إِنْ” билан

“عِنْ” билан

فَإِمَّا تَرَيْنَ مِنْ الْبَشَرِ أَحَدًا.

عِنْدَ مَا أَذْهَبَ

Марям сураси, 26-оят

Баъзи жор қилувчи ҳарф билан зоида бўлади:

فِيمَا رَحْمَةٌ مِّنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ

Ол-и Имрон сураси, 159-оят.

وَمِمَّا خَطِيَّتْهُمْ أَغْرِقُوا، وَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ

Мўминун сураси, 40-оят, Нух сураси, 25-оят.

وَزَيْدٌ صَدِيقٌ كَمَا أَنَّ عُمَرَ أَخِي

Музоф билан биргаликда кам келади:

غَضِبْتَ مِنْ غَيْرِ مَاجِرٍ

↓
зоида

Бу ерда “جُرم” лафзи “ما”дан бадал бўлиб, жор-мажрур бўлади ва яна шуларга ўхшаш зоида ўринлари келиши мумкин.

37-машқ

Бу дарс қийиндир. Бу шим кичкинадир. Бу салла каттадир. Бу дўппи кичкинадир. Бу маҳси ана у маҳсидан арzonдир. Бу дўппи ана у дўппидан қимматдир. Даstrўмолинг қаerда? Чўнтагимда. Менинг шалварим сенинг шалварингдан қимматроқдир. Кел, кундузги овқатни еймиз. Кел, кечки овқатни еймиз. Даstrўмолингни ол. Кавушингни ол. Менинг ёқам тордир. Кўйлагим янгидир.

الدَّرْسُ الثَّامِنُ وَالثَّالِثُونَ

فُقَازٌ

جَوْبَبٌ

قُبْعَةٌ. نَقْدٌ. نُقُودٌ. قُطْنٌ. دَفَاءٌ.

شَيْالٌ. صُوفٌ. مَتَاعٌ. تَاجِرٌ. دُكَانٌ.

كُتْبٌ. كَسْرٌ. يُقْرَأُ. ذِرَاعٌ. جِزْمَةٌ.

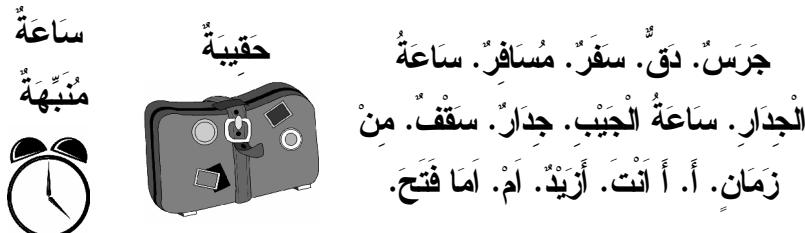
унди нуқод китир.ундк мал китир. ктб мктоб. хфظ дрс.
иғтх الشбак. кср القلم. ксрт المحرر. القميص یلبس تحت
الصدر. الفروة تلبس أيام الشتاء. على اللوح يكتب بالتبشير. العالم
يكرم. لوٹ الكراس الجديد. هذا جورب قطن وهذا جورب صوف.
جورب قطن ارخص من جورب صوف. هذه القبعة اكبر من تلك
القبعة. باع التاجر المتاع. خرجت الى السوق فدخلت دكانا فاشترىت
ثمانية اذرع قماشا. البس القفاز أيام الشتاء. العلماء يكرمون.
القلنسوة تلبس فوق الطاقية. البس الدفاء. ليست جزمتي. اين شيالي
يا امي؟ - هنا يا ولدي. ليست فروتي فخرجت الى الدار.

38-ماشқ

Дарс ўқылди. Дүппи кийилди. Сүз эшитилди. Кичкина дераза очилди. Катта қадаҳ синдирилди. Түн қиши куниди кийиллади. Муаллимам хурмат қилинади. Ковуш тоза қилинди. Дафтаримни кир қилма. Дафтар кир қилинди. Савдогар молни сотди. Дүконда мол сотилди. Сиз хурмат қилинасиз. Биз хурмат қилинамиз. Пулларинг қаерда? Чүнтагимда. Ковушингни кий. Дүппингни кий.

الدَّرْسُ التَّاسِعُ وَالثَّلَاثُونَ

هذا جَدَارٌ وَهَذَا سَقْفٌ. هَذِهِ سَاعَةُ الْجَبِيبِ وَهَذِهِ سَاعَةُ الْجَدَارِ.
 اشْتَرَيْتُ هَذِهِ الْجَزْمَةَ بِتَسْعَ رُوبِلَاتٍ وَأَرْبَعِينَ مَلِيمًا. هَذِهِ الْحَقِيقَةُ كَبِيرَةٌ
 وَهَذِهِ صَغِيرَةٌ. دقَّ الْجَرَسُ فَدَخَلَ التَّلَامِذَةُ الْفُصُولَ. هل دقَّ الْجَرَسُ يَا
 عَبْدُ اللهِ؟ - نَعَمْ يَا سَيِّدِي دقَّ مِنْ زَمَانٍ. أَمَا فَتَحْتَ الشَّبَابَكَ؟ هل لَبِسْتَ
 دَفَاعَكَ؟ أَمَا قَرَأْتَ دَرْسَكَ؟ أَأَنْتَ وَسَخْتَ هَذَا الْكُرَاسِ؟ أَأَنْتَ تَقُولُ هَذَا
 القَوْلُ؟ كُنْسَ الْبَيْتِ. يُفْتَحُ الشَّبَابَكُ. رَجَعَ الْمُسَافِرُ إِلَى بَلْدَتِهِ. أَمَا رَجَعَ
 كَرِيمٌ مِنْ سَفَرِهِ؟ أَفَرِيدُ كَتَبَ هَذَا الْمَكْتُوبَ أَمْ سَعِيدٌ. بِكَمِ اشْتَرَيْتَ هَذِهِ
 الْحَقِيقَةَ؟ - بِعِشْرِ رُوبِلَاتٍ يَا سَيِّدِي. أَمَا تَكْنُسُ الْبَيْتَ؟ أَيْنَ شَبَابُكَ؟ هَذِهِ
 سَاعَةُ مُحَمَّدٍ. أَسَعِيدُ جَاءَ إِلَيْكُمْ أَمْ كَرِيمٌ؟ هَذِهِ سَاعَةُ مُنْبَهَةٍ.

39-дарс

1. Ҳуруфу танбәхлар учтадир:

أَمَا، إِلَّا، هَا

Шулардан أَمَا، إِلَّا лар күпинча жумлаи феълияга ва жумлаи исмияга кириб келиши кузатилан.

ها эса күпинча исми ишораларга кириб келади.

اما ни алиф ўрнида، **هَا** ҳам келиши мумкин.

Масалан: **هَمَّا، عَمَّا**

Шу **هَمَّا، عَمَّا** лардаги алиф ҳам ҳазф қилиниб ишлатилиши кузатилган. Масалан:

هَمَّ، عَمَّ

2. Ҳуруфу атфалардан “أَمْ” ҳарфи мубҳам, яъни ноаниқ бўлган иккита ишдан бирига келади. “أَمْ” икки хил бўлади:

a) “أَمْ” – муттасил

b) “أَمْ” – мунқотеъ

А) “أم” – муттасил. Бунда “أم” дан олдинги ва кейинги жумла ўзаро қўшилиб, битта жумла бўлади. Биринчи жумлага ҳамзай истифҳомия (↓) кириши лозим бўлади. Чунки ҳамзай истифҳомия иккита баробар бўлган исм ёки жумланинг фақатгина биттасини аниқлашни талаб қиласди. Масалан:

أَفَرِيدْ كَتَبَ هَذَا الْمُكْتُوبَ أُمْ سَعْيَدٌ

Мана шу мисолда мактуб ёзилгани аниқ, лекин ким ёзгани номаълум бўлгани учун ҳамзай истифҳомия аниқликни талаб қилиб келяпти. Бир исм ҳамзага яқин турса, бошқаси “أم” – муттасилга яқин туради. Бу ерда “نعم” ёки “لا” деб жавоб бериб бўлмайди. Балки аниқ қилиб жавоб бериш лозим бўлади.

Б) “أم” – мунқотеъ. Бунда “أم” дан кейинги жумла ундан олдинги жумладан ажратилган бўлади. Бу “أم” икки ҳарфнинг маъносида келади. Булар қуйидагилар:

“بل” маъносида келади. Бунда изроб учун, яъни юқоридаги ҳукмни бўлиб, бошқа ҳукмга чиқариш учун келади. Ва ундан кейин яна иштибоҳ, яъни шак қилиб сўраш учун ишлайдиган “إِنَّهَا لَا يَلِمُ بِلْ أَشَاءُ” келади. Масалан:

إِنَّهَا لَا يَلِمُ بِلْ أَشَاءُ
↓
аслида
إِنَّهَا لَا يَلِمُ بِلْ أَشَاءُ

Шунда маъноси “Ўшалар туялармикин, йўқ, балки қўймикин?” дегани бўлади. Яъни, юқорида иснод кейингисига берилади.

39-машқ

Қачон келдинг? Ҳозир. Келган киши Каримми ё Саид? Эшик очилди. Дераза очилди. Дўппи кийилди. Бу хатни сен ёздингми? Бу дафтарни сен кир қилдингми? Чамадонинг қаерда? Бу ерда – хонада. Соат қаерда? Саид сафардан қайтдими? Бу соат неча сўм туради? Беш сўм туради. Деворий соат қаерда? Уйғотгич соат қаерда? Ён соат стол устидадир. Бу сўзни сен айтдингми?

الدَّرْسُ الْأَرْبَعُونَ

سَمَاءٌ. أَرْضٌ. شَمْسٌ. مَطَرٌ. ثَلْجٌ. كَوْكَبٌ.
جَبَلٌ. بَحْرٌ. بُحِيرَةٌ. نَهْرٌ. طَلْوَعٌ. غُرُوبٌ.
نُزُولٌ. صَعْدَةٌ. يَوْمٌ مُمْطَرٌ. يَوْمٌ مُصْحٌ.
نَضْجٌ. جُمُودٌ. شَدِيدٌ. بَرْدٌ. حَرٌّ.

طلع الكوكب. القمر لا يرى في الليل الممطر. نزل المطر. صعدت الجبل. هؤلاء ينزلون من الجبل. هذا الجبل رفيع جداً. متى تجيء علينا؟ -
غداً وقت غروب الشمس. في الصيف يطول النهار ويقصر الليل وينضج الأمصار كالبرتقال والليمون والنفاح والعنبر وغيرها. وينزل الأمطار ويكون الحر شديداً. في الشتاء يقصر النهار ويطول الليل وينزل الثلوج ويجمد الأنهار والبحيرات ويكون البرد شديداً جداً. الكواكب لا تطلع في الليالي الممطرة. يوم مصح. يوم ممطر. في البحر يكثر السمك. نضج الثمر في حديقتنا. في أيام الحر نغسل في البحيرة. السمك كثير في نهرنا. ذهبنا

يَوْمُ الْخَمِيسِ إِلَيْ الْغَابِ وَكَانَ الْحَرُّ شَدِيداً جَدًّا. فَاغْتَسَلَنَا فِي بُحِيرَةِ هُنَاكَ. وَبَقِيَنَا فِي الْغَابِ إِلَيْ وَقْتِ الْغُرُوبِ. ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَيْ الْبَيْتِ. وَكَاتَنْ أُمُّنَا حَضَرَتْ لَنَا عِشَاءً. فَتَعَشَّيْنَا وَشَرَبَنَا الشَّايِ. ثُمَّ صَلَيْنَا الْعِشَاءَ. وَفِي السَّاعَةِ الْعَاشرَةِ نِمَنَا عَلَى الْفِرَاشِ.

40-دارس

1. ئىشكىي چارфи жор бир неча маңнода келади:

a) ташбەخ учун: **كَالْبُرْتُقَالِ**

б) зоида бўлиб келади: **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْئٌ**

40-машқ

Менинг тўшагим. Осмон. Ер. Тоғ. Ёмғир. Қор. Кўл. Дарё. Денгиз. Тоққа чиқдим. Ёмғир ёғди. Қор ёғди. Ёмғир кўп ёғди. Очиқ кун. Очиқ тун. Тоғдан тушдилар. Қуёш ботди. Қуёш ботгандан кейин боғга бораман. Бу ойдир. Бу юлдузлар. Сизнинг боғингизда мева кўпdir.

الدَّرْسُ الْحَادِي وَالْأَرْبَعُونَ

قَرِيبٌ. بَعِيدٌ. صَعْبٌ. سَهْلٌ. وَزْنٌ.
مَسْئَلَةٌ. ارْأَدَةٌ. مَذْدُورٌ. قَطُّ. اذَا.
جَاءَ. اَنْ. يَجِبُ عَلَيْكَ. يَجِبُ عَلَيْكَ
اَنْ تَقْرَأَ دَرْسَكَ.

اين мизан؟ - هناك في الدكان. وزنت الغنب بالميزان. هذه المسئلة صعبة جدا وهذه سهلة. وزنت التفاح. يوزن التفاح. فريد يزن التفاح بالميزان. اين وضع البرتقال؟ - هنا في السلة. هل رأيت

صَاحِبُكَ سَعِيدًا الْيَوْمَ؟ – لَا، مَا رَأَيْتُهُ مُنْذُ خَمْسَةِ أَيَّامٍ. هُلْ تَعْرِفُ مُعْلَمَنَا يَا فَرِيدُ وَهُلْ رَأَيْتُهُ؟ – لَا، يَا سَيِّدِي لَا أَعْرِفُهُ قَطُّ. دَرْسُنَا الْيَوْمَ صَعْبٌ جِدًّا وَكَانَ دَرْسُ الْأَمْسِ سَهْلًا جِدًّا. هُلْ تُرِيدُ أَنْ تَذَهَّبَ مَعِي إِلَى السُّوقِ؟ – نَعَمْ بِكُلِّ سُرُورٍ. بَيْتِي قَرِيبٌ مِنَ السُّوقِ. بَيْتُكُمْ بَعِيدٌ مِنَ الْمَدْرَسَةِ. يَجِبُ عَلَيَّ التَّلْمِيذِ أَنْ يَحْتَرِمَ مُعْلِمَهُ دَائِمًا. يَجِبُ عَلَيْنَا أَنْ نَحْتَرِمَ أَبَوَيْنَا. إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَكُونَ رَجُلًا عَالَمًا فَاجْتَهِدْ فِي دَرْسَكَ كَثِيرًا. يَجِبُ عَلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ دَرْسِي. الْبَسِ الدَّفَاءَ إِذَا كَانَ الْيَوْمُ بَارِدًا وَإِذَا اشْتَدَ الْبُرْدُ فَالْبَسِ الْفَرْوَةَ. خَرَجَتْ أُمِّي إِلَى السُّوقِ فَدَخَلَتْ دُكَانًا فَاشْتَرَتْ ثَلَاثَةَ أَرْطَالٍ عَنِّبًا وَبِطِيخًا وَشَمَّامًا ثُمَّ رَجَعَتْ إِلَى الْبَيْتِ.

41-дарс

1. Марәйтінде “мұнда” ва ҳарғы замонда башланиш жойининг замони учун келади. Масалан:

مَارَأَيْتُهُ مُذْ يَوْمِ الْجَمْعَةِ

Лекин ҳозирги замонда эса зарфият учун келади.

Масалан:

يَوْمَنَا مَارَأَيْتُهُ مُذْ شَهْرِنَا

2. “لَمَّا” “إِذَا” ни ҳукмида бўлиб , асосан келаси замон учун зарф бўлади. Лекин аксар истеъмолда шарт бўлиб келади. Бу холатда шарт бўлаётган жумла музофун илайҳи бўлади.

Масалан:

إِذَا جَئْتَ أَكْرَمْتُكَ

Аслида шартда истеъмол қилинадиган калималар икки хил бўлади.

لو، إِذْمَا ، إِنْ

منْ، مَا، مَهْمَا، مَتَى ، أَيَّانَ ، أَيْنَ، أَتَى، حَيْثُمَا، إِذَا

14 – дарсда бу калималар ўзидан кейин иккита феълни жазм қилишлиги айтиб ўтилган эди. Лекин бу калималар орасидан **إِذَا** исми шарт жазм қилувчи калима бўлмагани учун, жазм қила олмайди.

41-машқ

Олма саватда. Тарозу қаерда? Бу ерда. Олма қаерда?
Мадрасага тўрт қундан бери бормадим. Сен дарсингни ёдлашинг керак. Бу дарс енгилдир. Бу дарс оғирдир. Бу масала жуда енгилдир. Буниси жуда оғирдир. Бизнинг уйимиз сизнинг уйингизга яқиндир. Сизнинг уйингиз мадрасадан узоқдир. Салимни ҳеч кўрмадим. Ўқитувчингизни ҳеч кўрмадим. Олмани тарозуда тортдим. Усмонни кўрдингми? Йўқ, уч қундан бери кўрмадим /кўрганим йўқ/.

الدَّرْسُ الثَّانِي وَلِأَرْبَعُونَ

عَمٌ. عَمَّةٌ. خَالٌ. خَالَةٌ. سُؤَالٌ. جَوَابٌ. خَتَنٌ. كَنَّةٌ.

مَدْحُّ. نَمٌ. زَوْجَةٌ. زَوْجٌ. اسْمٌ. وَحْدَيٌ. وَحْدَكٌ. وَحْدَهٌ.

بَلٌ. أَحْيَاتٌ. يُسَمِّي. سَأَلْتُ فَرِيدًا كِتَابًا. سَأَلْتُ فَرِيدًا عَنْكَ.

مَتَى تَجِيءُ الَّيْنَا؟ - غَدَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ. تَجِيءُ وَحْدَكَ أَمْ مَعَ زَوْجَتِكَ؟ - أَجِيءُ وَحْدَيٌ. كَرِيمٌ زَوْجُ عَائِشَةَ. فَاطِمَةُ زَوْجَةُ عَبْدِ اللَّهِ.
هَذَا عَمِّي. هَذِهِ عَمَّتِكَ. هَؤُلَاءِ أَعْمَامُنَا. هَؤُلَاءِ خَالَاتِي. أَخْوَالِي

يُحِبُّونَنِي كَثِيرًا. سَأَلْتُ فَرِيدًا كَتَابَهُ فَمَا أَعْطَانِي. مَا اسْمُكَ يَا وَلَدُ؟ – عَبْدُ الْمُحْسِنِ. وَمَا اسْمُ أَبِيكَ؟ – عَبْدُ الْكَرِيمِ. أَيْنَ أَبُوكَ الآنِ؟ – هُوَ سَافِرٌ إِلَى قَازَانَ. مَتَى يَرْجِعُ، إِلَّا تَعْرَفُ؟ – لَا، يَا سَيِّدِي لَا أَعْرَفُ. مُعَلِّمِي يَمْدُحُنِي كَثِيرًا وَيُسَمِّينِي بِالْتَّلْمِيزِ الْمُجْتَهَدِ وَأَمَّا أَخِي فَلَا يَمْدُحُهُ. بَلْ يَدْمُهُ أَحْيَانًا. هَذِهِ التَّلْمِيزُ يُسَمِّي مُحَمْدًا وَهَذَا أَحْمَدُ. اسْمُ هَذَا الولَدِ فَرِيدٌ. اسْمُ هَذِهِ الْمَرْأَةِ زُهْرَةٌ. سَأَلْتُكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ فَمَا أَجَبْتَنِي. زَوْجِتِي مُعْلِمَةٌ. زَوْجَهُ عُبَيْدَاللَّهِ اِمْرَأَةٌ صَالِحةٌ. زَوْجُكَ مُعْلِمٌ.

42-дарс

1. “ني” “ن” “ي” мутакаллим мозий ёки музорий феълига қўшилиб келганда уларнинг охирини касра қилиб қўйишидан сақлаш учун келган бўлиб, у “нуни виқоя” деб аталади.

2. Ҳуруфу атфалардан “بل” ҳарфи маълум бўлган иккита ишдан бириси учун келиб, маътуф ва маътуфун алайҳнинг ўртасидаги нисбатни бирига олиб беради.

Масалан:

ما جَاءَنِي زَيْدٌ بْلْ عَمْرُو

42-машқ

Бу боланинг исми Абдулҳаким. Холамнинг эри Олимдир. Сендан Маҳмуд тўғрисида сўрадим, жавоб бермадинг. Сеникига бир ўзим келдим. Эй ўқувчи, исмининг нима? Фарид. Кимнинг ўғлисан? Каримнинг ўғлиман. Фотима Абдуллоҳнинг хотинидир. Ўқитувчи Абдуллоҳни мақтади. Ўқитувчи Фаридни ҳамиша ёмонлайди. Умардан китобни сўрадим. Маҳмуд бизникига келди. Бу менинг амаким, буниси эса тоғам.

الدَّرْسُ الثَّالِثُ وَالْأَرْبَعُونَ

صَحِيقٌ. مَرِيضٌ. طَبِيبٌ. دَوَاءٌ. دَاءٌ.
شَفَاءٌ. مُعَايِنَةٌ. اصَابَةٌ. عَدَّةٌ. أَثْنَاءٌ.
مُسْتَشْفَى. لَمْ يَكُتبْ. أَجْزَاخَانَةٌ.

اَنَا صَحِيقٌ وَأَنْتَ مَرِيضٌ. عَبْدُ اللَّهِ صَحِيقٌ وَأَخْوَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ مَرِيضٌ. أَعْطَى الطَّبِيبُ الْمَرِيضَ دَوَاءً. أَيْنَ يُبَاعُ الْأَدوَيْةُ؟ - فِي الْأَجْزَاخَانَةِ. لَا تَضْحِكُوا أَثْنَاءَ الدَّرْسِ. مَرِضَ عُثْمَانُ خَمْسَةُ أَيَّامٍ فَلَمْ يَذْهُبْ فِي أَثْنَاهَا إِلَى الْمَدْرَسَةِ. اسْتَعْمَلَ الدَّوَاءَ إِذَا كُنْتَ مَرِيضاً. ذَهَبَ تَلْمِيذٌ إِلَى نَهْرٍ فِي يَوْمٍ بَارِدٍ. فَاغْتَسَلَ هُنَاكَ فَاصَابَهُ مَرِضٌ، فَأَخْذَوْهُ إِلَى الْمُسْتَشْفَى، فَعَانِيَتِهِ الطَّبِيبُ فَكَشَفَ دَاءَهُ فَأَعْطَاهُ دَوَاءً. بَقِيَ التَّلْمِيذُ مَرِيضاً عَلَى فَرَاسِهِ عَدَّةَ أَيَّامٍ. وَكَانَ يَبْكِي كَثِيرًا. بَعْدَ ثَلَاثَةِ أَسَابِيعٍ شُفِيَ التَّلْمِيذُ مِنْ مَرِضِهِ وَذَهَبَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. هَلْ سَأَلْتَ الْمُعْلَمَ عَنْ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ الصَّعَبَةِ؟ - لَا، مَا سَأَلْتُهُ. لَمْ لَمْ تَسْأَلْهُ؟ كَانَ يَجِبُ عَلَيَّ أَنْ تَسْأَلَهُ عَنْهَا.

43-дарс

1. ҳарфи жор мұжоваза, яғни бир-биридан ажратып учун келади. Масалан:

أَخَذْتُ عَنْهُ الْعِلْمَ

Агар шу **عَنْ** дан олдин ҳарфи жор келса, исмга айланади.

منْ عَنْ يَمِينِي
↓
منْ جَانِبِ يَمِينِي

43-машқ

Бу касалдир. Бу соғдир. Бу дори аччиқдир. Дори қаерда сотилади? Дорихонада. Қаерга кетяпсан? Дорихонага. Табиб касални қаради. Дорини истеъмол қил. Салим бугун мадрасага бормади. Мен соғломман. Фарид касал. Бир неча кун касал бўлдим. Касал шифо топди. Касалхонага бордим.

الدَّرْسُ الرَّابِعُ وَالْأَرْبَعُونَ

عَجُوزٌ

شُجَاعٌ. صَدِيقٌ. عَدُوٌ. جَبَانٌ.

لَيْسَ. هُوَ لَيْسَ بِغَنِيٍّ. فَتَىٌ. أَنَا

لَسْتُ بِفَقِيرٍ. فَتَاهٌ.

شَيْخٌ

هَذَا الرَّجُلُ شَيْخٌ. هَذَا الرَّجُلُ شُجَاعٌ. هَؤُلَاءِ الرِّجَالُ شُبُوخٌ. هَذَا الشَّيَّالُ لَيْسَ بِغَالٌ. أَنَا شُجَاعٌ وَأَنْتَ جَبَانٌ. هَذِهِ الْعَجُوزُ فَاضِلَةٌ. هَذَا عَدُوكُ. هَذَا الرَّجُلُ لَيْسَ بِجَبَانٌ. هَذِهِ الْمَرْأَةُ لَيْسَتْ بِعَجُوزٍ. أَنْتَ صَدِيقٌ. هَؤُلَاءِ أَعْدَاؤُنَا. هَذِهِ الْفَتَاهُ بَنْتُ تِلْكَ الْعَجُوزِ. صَدِيقُكَ عَالَمٌ. صَدِيقِي لَيْسَ بِمَرِيضٍ. عَدُوكَ لَيْسَ بِشُجَاعٍ. أَنَا لَسْتُ بِغَنِيٍّ. هُمْ لَيْسُوا بِفُقَرَاءٍ. أَنْتَ لَسْتُ بِمُجْتَهَدٍ يَا زُهْرَةً. أَنْتُمْ لَسْتُمْ بِبِخَلَاءٍ. هَذِهِ الْحَقِيقَيْهُ لَيْسَتْ بِرَحِيْصَهُ. هُمْ لَيْسُوا بِكَرَامٍ. هَؤُلَاءِ النِّسَاءُ عَجَائِزٌ. جَدِيْ شَيْخٌ كَبِيرٌ. الشَّبِيعُوكَ يُكَرِّمُونَنَّ. اكْرَمُوا الشَّيْخَ. اكْرَمُوا الْعَجَائِزَ. هَذِهِ الْفَتَاهُ مُعْلِمَهُ. هَذَا الْفَتَى فَاضِلٌ. اكْرَمُوا الشَّبِيعُوكَ إِيْهَا الْفِتَيَانَ.

44-машқ

Бу менинг дўстим. Бу менинг душманим. Абдураҳмон камбағал эмас. Бу баҳилдир. Бу баҳил эмас. Сен қари эмассан. Улар бой эмаслар. Бу кампирдир. Бу киши қўрқоқдир. Бу эркаклар қўрқоқдирлар. Бу қиз бизнинг мактабда муаллимадир. Қўрқоқ эркакни яхши кўрмайман. Сен дангасасан. Бу йигит олимдир. Мен дангаса эмасман. Дангаса бўлма. Дангаса ўқувчини ҳеч ким яхши қўрмайди. Сен қари эмассан.

الدَّرْسُ الْخَامِسُ وَالْأَرْبَعُونَ

خاتمٌ فَصُّ. سوارٌ قُرْطٌ عَقْدٌ مَرْجَانٌ ذَهَبٌ فَضَّةٌ مَعْدَنٌ لُؤلُؤٌ.
الْمَاسٌ يَاقُوتٌ قَوَيٌ ضَعِيفٌ ظَنٌ أَظْنُ فِي الْفَصْلِ مِنْ فَضْلِكَ.

خاتمي منْ ذَهَبٍ وَفَصَّهُ مِنْ يَاقُوتٍ. فِي الْبَحْرِ يُوجَدُ اللُّؤلُؤُ
وَالْمَرْجَانُ. هَذَا الْخَاتَمُ غَالِ جَدًا يُسَاوِي ثَلَاثِينَ رُوبِلًا. هَذَا السَّوَارُ
رَخِيصٌ يُسَاوِي خَمْسَ رُوبِلَاتٍ. أَيْنَ سَوَارِي يَا أُمِّي؟ - أَظْنُ فِي
الْخِزَانَةِ. خاتمي جَمِيلٌ. عَقْدٌ مِنْ لُؤلُؤٍ. سَوَارِي مِنْ فَضَّةٍ وَخاتَمِي
مِنْ ذَهَبٍ. الْخَاتَمُ يُصْنَعُ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفَضَّةِ وَغَيْرِ ذَلِكِ مِنَ الْمَعَادِنِ.
هَذَا الرَّجُلُ قَوِيٌّ جَدًا. هَوَلَاءُ الرِّجَالُ أَقْوِيَاءُ. أَيْنَ قُرْطِي يَا أَخْتِي؟ - لَا
أَعْرِفُهُ جَيْدًا، أَظْنُ فِي الْخِزَانَةِ. أَنْتَ قَوِيٌّ وَأَنَا ضَعِيفٌ. هَوَلَاءُ الرِّجَالُ
أَقْوِيَاءُ وَهَوَلَاءُ ضُعَفَاءُ. بِنْتِي تَلْبِسُ خاتَمَ فَضَّةً. الذَّهَبُ يَصْنَعُونَ مِنْهُ
الْأَسَاوِرَةَ وَالْخَوَاتِمَ وَالسَّاعَاتَ. لِبَسْتَ الْخَاتَمَ. هَذَا الْعَقْدُ جَمِيلٌ جَدًا.
يَكُونُ الْفَتَيَ قَوِيًّا وَالشَّيْخُ ضَعِيفًا. الْمَاسُ حَجَرٌ غَالٍ جَدًا.

45-дарс

1. “Афъалул қулууб”⁹² феъллари дилда бажариладиган феъллар бўлгани учун шу номни олган. Улар қуийдагилар:

Булар жумлаи исмияга кириб, унинг нимадан иборат эканини баён қиласди ва ўзига иккала исмни мафъул қилиб олади.

Масалан:

ظَنِنْتُ زَيْدًا عَالَمًا

Афъалул қулубларнинг хоссалари:

- уларнинг мафъулларидан бири зикр қилинса, бошқаси ҳам зикр қилинади (юқоридаги мисолга қаранг);
- уларнинг амалини бекор қилиш жоиз бўлади, қачонки уларнинг иккала исми мустақил калом бўлганда ва ўzlари эса ўттада ёки умуман кейин келса, юзага чиқади. Масалан:

زَيْدٌ حَسِبْتُ مُنْطَلِقٌ، زَيْدٌ مُنْطَلِقٌ ظَنِنْتُ

Юқорида жоиз дейилганидан ўз амалида қолдирса ҳам бўлади.

زَيْدًا حَسِبْتُ مُنْطَلِقًا، زَيْدًا مُنْطَلِقًا ظَنِنْتُ

⁹²Ўйлаш, ҳисоблаш маъносидаги феъллар.

- уларни истифҳомдан, нафийдан, ломи таъкиддан бурун амалдан тушириш вожиб бўлади.

Масалан:

عَلِمْتُ أَرْبَدَ عَنْكَ أَمْ عَمْرُو

--- ما زَيْدٌ بِقَائِمٍ

--- لَزَيْدٌ قَائِمٌ

- уларнинг фоили ва мағъули битта нарсага борадиган замир бўлиши мумкин. Масалан:

عَلِمْتُنِي مُنْطَلِقاً

Мана шу афъалул қулубларнинг орасидан айримларининг бошқа маънолари ҳам бор бўлиб, шу маънода қўлланилса, битта мағъулга ишлайдиган бўлиб қолади.

Масалан:

وَجَدْتُ	رَأَيْتُ،	عَلِمْتُ،	ظَنَنْتُ زَيْدًا فَاسِقًا،
↓	↓	↓	↓
أَصَبْتُ	أَبْصَرْتُ،	عَرَفْتُ،	إِتَهْمَتُ زَيْدًا ،

45-машқ

Узугим қаерда? Бу узук олтиндир. Бу ҳалқа кумушдир. Эй Саида, билакузукни таққин. Ҳалқамни қаерга қўйдинг? Мен кучлиман. Сен кучлисан. Бу узукнинг қўзи олмосдандир. Билакузук олтин ва кумушдан ясалади. Бу узук кимники? Меники. Узукни ол. Нега узукни олдинг?

الدَّرْسُ السَّادِسُ وَالْأَرْبَعُونَ

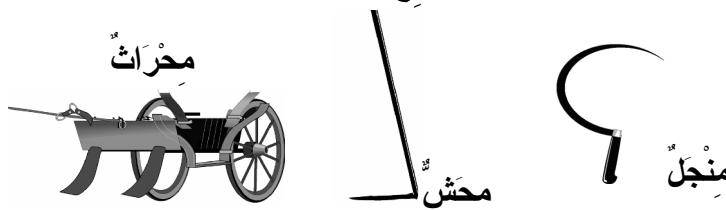
كُشْتَبَانُ. خِيطُ. ابْرَةُ. حَلَقُ. نَجَارُ. رَاتِبٌ. مُسْتَخْدِمٌ. أَحْمَرُ. أَصْفَرُ.
لِمَنْ؟ لِمَنْ هَذَا الْقَمَ؟

أَينَ الْخِيطُ؟ أَينَ الْكُشْتَبَانُ؟ هَاتِ ابْرَتِي. خُذْ آلَةَ الْخِيَاطَةِ. الْحَلَاقُ
يَحْلِقُ الشَّعَرَ بِالْمُوسَى. هَذَا الْطَّرْبُوشُ أَحْمَرُ وَهَذَا أَبْيَضُ. النَّجَارُ يَنْشُرُ
الْخَشَبَ بِالْمُنْشَارِ. ذَهَبْتُ إِلَيْ الْخِيَاطَةِ فَاعْطَيْتُهُ قَمَاشًا لِيَخْيِطَ لِي
بِنْطَالُونَ وَصُدْرَةً. خَاطَتِ الْخِيَاطَةُ قَمِيصًا لِابْنَتِي حَمِيدَةَ. هَذَا الْقَمِيصُ
أَصْفَرُ وَهَذَا أَبْيَضُ. لِمَنْ هَذَا الْكُشْتَبَانُ؟ – لِي يَا نَعِيمَةَ. احْلَقْ شَعْرِي
مِنْ فَضْلِكَ. هَذَا الْمُسْتَخْدِمُ يَخْدُمُ عَنْدَنَا بِرَاتِبِ شَهْرِيٍّ قَدْرُهُ خَمْسُ
جِنِيهَاتٍ. خَاطَتِ أُمِّي قَمِيصِي بِآلَةِ الْخِيَاطَةِ. لَا تَخِيِطِي قَمِيصِي
بِالْابْرَةِ. كَمْ رَاتِبُكَ؟ – رَاتِبِي خَمْسُونَ روْبِلًا. هَاتِ الدَّبُوْسَ يَا فَهِيمَةَ.
شَعْرُكَ طَوِيلٌ احْلَقْهُ بِالْمُوسَى.

46-машқ

Қызил күйлак, оқ күйлак. Ипни бериб, игнани ол.
Сарық күйлак қаерда? Тикувчи шалвар тикди. Тикувчи
аёл күйлак тикди. Сартарош сочни олди. Бу менинг
дүстим. Дурадгор ёғочни ёрятти. Менинг шалваримни
тик. Ангишвона қаерда? Тұғногиң /илгак/ қаерда?

الدَّرْسُ السَّابِعُ وَالْأَرْبَعُونَ

فَلَاحٌ. زَرْعٌ. شَعِيرٌ. قَمْحٌ. دَقِيقٌ. نُخَالَةٌ. يَحْشُ. حَشِيشٌ. عُشْبٌ.
يَحْرِثُ. هُنَّ. اَنْتُنَّ. يَكْتُبُنَّ. قَرْآنَ. اَفْهَمْنَ. ذَهَبْنَ.

الْفَلَاحُ يَحْرِثُ الْأَرْضَ بِالْمِحْرَاثِ. مِنْجَلٌ حَادٌ. الْفَلَاحَةُ تَحْصُدُ
الزَّرْعَ بِالْمِنْجَلِ. اِقْرَئِي دَرْسَكَ يَا فَاطِمَةً. اِقْرَأْنَ دُرُوسَكُنَّ اِيَّتُهَا الْبَنَاتُ.
مِنْجَلٌ كَهَامٌ. هَذَا الْمَحْشُ حَادٌ جَدًا. التَّمَمِيدَاتُ الْمُجْتَهَدَاتُ لَا يَضْحَكُنَّ
اَثْنَاءَ الدَّرْسِ. اَخَوَاتِي يَكْتُبُنَ الْمُكْتُوبَ إِلَيْ أَبِي. الْفَرَسُ يَأْكُلُ الْعُشْبَ
وَالْحَشِيشَ وَالشَّعِيرَ وَالنُّخَالَةَ. اَنْتُنَّ تَجْتَهَدُنَ اِيَّتُهَا الْبَنَاتُ؟ هَلْ قَرَأْتُنَّ
دُرُوسَكُنَّ اِيَّتُهَا الْبَنَاتُ؟_ نَعَمْ قَرَأْنَاهَا. الْفَلَاحُونَ يَشْتَغِلُونَ فِي الصِّيفِ
كَثِيرًا. يَحْرِثُونَ الْأَرْضَ وَيَزْرَعُونَ وَيَحْشُونَ الْحَشِيشَ وَيَحْصُدُونَ
الزَّرْعَ. نَحْنُ نَلْعَبُ بَعْدَ الدَّرْسِ وَهَلْ تَلْعَبِينَ اَنْتِ يَا زُهْرَةً؟

في النَّهْرِ وَالْبُحْرِ وَالْبَحْرِ. هَذَا يُسَاوِي ثَلَاثَ رُوبِلَاتٍ. هَاتِي

يُصْنَعُ ابْتَهَا الْفَتَاهُ. فَاطِمَةُ تَقْرَأُ الدَّرْسَ وَأُمُّهَا

يُصْنَعُ

وَ مِنَ الْحَدِيدِ. لِكُلِّ خَمْسِ أَصَابِعٍ.

47-машқ

Бу ҳаракатчандир. Бу деҳқонлар ғайратлидирлар. Бу қизлар кўп интилувчилардир. Эй хизматчи аёллар, деразаларни очдингизми? Бу ўроқ ўткирдир. Бу чалғи ўтмасдир. Эй ўқувчи қизлар, дарсларни фаҳмлангиз. Ўқувчилар мактабга кетдилар. Деҳқон пичан ўряпти. Деҳқонлар ёзда кўп шуғулланиб ерни ҳайдайдилар.

الدَّرْسُ الثَّامِنُ وَالْأَرْبَعُونَ

الَّذِي.
الَّتِي.
الَّذِينَ.
الَّلَّوَاتِي.

أَنَا الَّذِي أَعْلَمُ هَذَا التَّمِيِّذَةَ أَنَا الَّتِي خَطَّتْ هَذَا الْبَاسَ

أَنْتَ الَّذِي كَتَبْتَ هَذَا الْمَكْتُوبَ. أَنْتَ الَّذِي اشْتَرَيْتَ هَذَا الشَّيْلَ. أَنْتَ الَّتِي تُعْلِمُنِ هَذِهِ التَّلْمِيذَةَ. أَنْتَ الَّذِي تُقْدِمُ لَنَا الشَّايَ. هَلْ رَأَيْتَ التَّلْمِيذَ الَّذِي جَاءَ عَنَّا أَمْسِ. الْمَرْأَةُ الَّتِي تُعْلِمُ التَّلْمِيذَاتِ تُسَمَّى مُعْلِمَةً. الْخَيَاطَاتُ هُنَّ الَّلَّوَاتِي

يَخْطُنَ النِّيَابَ. إِذَا لَمْ تَسْتَعْمِلِ الدَّوَاءَ الَّذِي أَعْطَاهُ الطَّبِيبُ لَا تُشْفَى إِبَادًا. التَّلَمِيذَةُ الَّتِي لَا تُطِيعُ مُعْلِمَتَهَا لَا تَكُونُ مَحْبُوبَةً. جَاءَنِي صَدِيقِي الَّذِي أُحِبُّهُ كَثِيرًا. يُقَالُ لِلرَّجُلِ الَّذِي لَيْسَ لَهُ زَوْجٌ عَذْنًا وَلِلْمَرْأَةِ الَّتِي لَيْسَ لَهَا زَوْجٌ عَزْبَةً. يُقَالُ لِلرَّجُلِ الَّذِي يُحْسِنُ إِلَى الْفُقَرَاءِ كَرِيمًا. الْمَرْأَةُ الَّتِي رَأَيْنَاهَا أَمْسَ فِي الْجَنِينَةِ هِيَ زَوْجَهُ عَلَيَّ. الْفَتَاهُ الَّتِي رَأَيْنَاهَا أَمْسَ فِي الشَّارِعِ الْكَبِيرِ هِيَ ابْنَةُ مَحْمُودٍ. التَّلَمِيذَةُ الَّذِينَ رَأَيْنَاهُمْ قَبْلَ الظَّهَرِ فِي الْجَنِينَةِ يَتَعَلَّمُونَ فِي الْمَدْرَسَةِ الْحُسَيْنِيَّةِ. الرَّجُلُ الَّذِي يُعْلِمُ الْأَوْلَادَ يُسَمَّى مُعْلِمًا. الرَّجُلُ الَّذِي رَأَيْنَاهُ أَمْسَ فِي بَيْتِنَا هُوَ مُؤَذِّنُ الْمَسْجِدِ الْحُسَيْنِيِّ.

48-ماشқ

Кече бизникига келган киши ўқитувчидир. Қизларни ўқитадиган аёл муаллима деб айтилади. Бу ўқувчининг ўқитувчиси менман. Бу китобни дарсни яхши ўзлаштирган ўқувчига берамиз. Болаларни ўқитадиган одам ўқитувчи дейилади. Камбағалларга эҳсон қиласидиган одам сахий деб айтилади. Хотини йўқ киши бева дейилади.

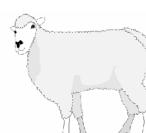
الدَّرْسُ التَّاسِعُ وَالْأَرْبَعُونَ

دِيكْ رُومِيْ

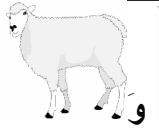

عَنْزَةٌ

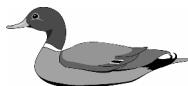

نَعْجَةٌ

اَهْلِيٌّ. بَرِّيٌّ. مَثْلُ. طَيْرُ. طَيْوُرُ. حَيَوانٌ. حَيَوانَاتٌ. اَرْنَبُ. جَمَلُ. ثَعْلَبٌ. اَسَدُ. فَهْدُ. نَمَرُ. غَزَالُ. بَطٌّ. حَمَامٌ. بَيْغاَعُ. عَصْفُورٌ. بُومٌ. نَسْرٌ.

من الحيوانات ما هو أهلي مثل البقرة و
وَ مِنْهَا مَا هُوَ بَرِّيٌّ مِثْلُ الْغَزَالِ وَالْأَرْنَبِ وَالثَّعَبِ وَالْأَسَدِ وَالنَّمَرِ وَالْدُّبِّ
وَالْدَّنْبِ وَالْفَهْدِ. وَالطَّيُورُ مِنْهَا مَا هُوَ أَهْلِيٌّ مِثْلُ الدَّجَاجَةِ وَالدِّيكِ

والوزُّ وَالطَّوُوسُ وَالْحَمَامُ وَالبَيْغاَءُ وَالبَلْبُلِ.

وَمِنْهَا مَا هُوَ بَرِّيٌّ مِثْلُ الْعَصْنُورِ وَالنَّسْرِ. ذَنْبُ

قَصِيرٌ وَأَمَّا ذَنْبُ فَطَوِيلٌ. فِي الغَابِ يُوجَدُ السَّنْجَابُ

وَالْدَّنْبُ وَالثَّعَبُ وَالْدُّبُّ وَالْأَرْنَبُ. الْكَلْبُ

وَرَاءَ الْأَرْنَبِ. الدَّجَاجَةُ وَ من الطَّيُورِ الْأَهْلِيَّةِ.

49-машқ

Күш, қүшлар, қаптар, чумчук, қуён, ўрдак, фоз, тулки. Ўрдак сувда сүзяпти. Қўй гўштини едим. Эчки – уй ҳайвони. Курканинг гўшти мазали. Бургут катта қушдир. Булбулнинг товуши ёқимлидир. Қуён қўрқоқ ҳайвондир. Товус чиройли қушдир. Арслон қўрқомас ҳайвондир. Бу фоз, бу ўрдак.

الدَّرْسُ الْخَمْسُونَ

تينٌ. رُطْبٌ. يُوسُفُ افْنِديٌ. رُمَانٌ. مَشْمِشٌ. خِيَارٌ. قَثَاءٌ. كُرْتُبٌ.
بَاذْنِجَانٌ. جَزَرٌ. لَفْتٌ. طَمَاطِمٌ. ثُومٌ. فَلْفُلٌ. بَطَاطِسٌ. ثَمَرٌ. فَاكِهَةٌ.
سَلَطَةٌ. قَطْفٌ. حُلُوٌ. حَامِضٌ. مَاضٍ. اِصَافَةٌ.

الفَوَاكِهُ الَّتِي تُؤْكَلُ مِنْهَا مَا هُوَ حُلُوٌ كَالْتَفَاحِ وَالْعَنْبِ وَالْتَّينِ

وَالرُّطَبِ وَ وَمِنْهَا مَا هُوَ حُلُوٌ حَامِضٌ
كَالْبُرْتُقَالِ وَالْيُوسُفِ افْنِديِ وَالرُّمَانِ وَالْمَشْمِشِ. أَمَّا الْلَّيْمُونُ فَهُوَ مِنَ
الْأَثْمَارِ الْحَامِضَةِ. وَمِنَ الْخُضْرَوَاتِ مَا يُؤْكَلُ أَخْضَرًا أَوْ مَمْلُوْحًا كَالْخِيَارِ
وَالْقَثَاءِ. وَمِنْهَا مَا يُؤْكَلُ مَطْبُوْخًا أَوْ مَمْلُوْحًا كَالْكُرْتُبِ وَالْبَاذْنِجَانِ.
وَمِنْهَا مَا يُضَافُ إِلَى الطَّبِيعَ وَالسَّلَطَةِ كَالْجَزَرِ وَاللَّفْتِ

 وَالْطَّمَاطِمِ وَالثُّومِ وَ وَالْفَلْفُلِ. أَمَّا الْبَطَاطِسُ فَيُؤْكَلُ
مَطْبُوْخًا فَقَطْ. فِي جُيَيْتَنَا يَبْتَدِئُ التَّفَاحُ وَالْبُرْتُقَالُ وَالْيُوسُفُ افْنِديٌ
وَغَيْرُهَا مِنَ الْأَثْمَارِ. ذَهَبْنَا يَوْمَ الْخَمِيسِ الْمَاضِي إِلَى الْبُسْتَانِ فَقَطَفْنَا
فِيهِ كَثِيرًا مِنَ الْبَطِيعَ وَالشَّمَامِ وَالْخِيَارِ وَالْجَزَرِ وَاللَّفْتِ وَالبَصَلِ.

50-машқ

Бизнинг боғда олма, анор, узум ва бошқа мевалар бор. Мандарин ва лимонни жуда яхши кўраман. Ўтган душанба куни бозорга бориб узум сотиб олдим. Лимон

аччиқиðир. Чойингни лимон билан ич. Шолғомни емайсанми? Бер, ейман. Мен саримсоқни яхши кўрмайман.

الدَّرْسُ الْحَادِي وَالْخَمْسُونَ

حَفِيدُ. ازْعَاجُ. بَيْضُ. بَاضَتِ الدَّجَاجَةُ. مَوْتُ. عَلَفُ. تَكْثِيرٌ. بَنْيٌ.
أَخْذَ يَقْرَأُ. انْ. إِنْ جِئْتَنِي أَكْرَمْتُكَ.

خَرَجَتْ فَاطِمَةُ إِلَى الدَّارِ وَاخْتَدَتْ تَلْعُبُ مَعَ الْكَلْبِ. فَرَأَتْهَا أُخْتَهَا الْكَبِيرَةُ مِنَ الشَّبَّاكِ وَقَالَتْ لَهَا لَا تَلْعَبِي يَا فَاطِمَةُ ادْخُلِي الْبَيْتَ وَاقْرَئِي دَرْسَكِ. فَلَمَّا سَمِعَتْ فَاطِمَةُ قَوْلَ أُخْتَهَا عَائِشَةَ أَطَاعَتْهَا وَدَخَلَتِ الْبَيْتَ وَاخْتَدَتْ تَقْرِأُ دَرْسَهَا. رَجَعَ فَرِيدٌ مِنَ الْكُتَّابِ إِلَى بَيْتِهِ فَجَاءَتِ إِلَيْهِ أُخْتَهَا الصَّغِيرَةُ فَهِيمَةٌ وَقَالَتْ لَهُ مَاذَا تَصْنَعُونَ يَا أَخِي فِي الْكُتَّابِ؟ قَالَ أُخْتَهَا الصَّغِيرَةُ فَهِيمَةُ وَقَالَتْ لَهُ مَاذَا تَصْنَعُونَ يَا جَدِّتِي؟ قَالَتْ آكِلُ نَتَّعَلُّمُ. فَقَالَتْ مَاذَا تَتَعَلَّمُونَ؟ قَالَ نَتَّعَلَّمُ الْقِرَاءَةَ وَالْكِتَابَةَ وَالْحِسَابَ وَالرِّسْمَ. قَعَدَتْ امْرَأَةٌ عَجُوزٌ عَلَى الْكُرْسِيِّ وَاخْتَدَتْ تَخْيِطُ الْقَمِيصَ. فَجَاءَ إِلَيْهَا حَفِيدُهَا عَلَيٌّ وَقَالَ لَهَا مَاذَا تَصْنَعِينَ يَا جَدِّتِي؟ قَالَتْ آكِلُ الْبَطِّيخَ يَا بُنْيَيْ. فَقَالَ عَلَيٌّ لَا، أَنْتَ تَخْيِطِينَ الْقَمِيصَ. قَالَتْ وَلَمَّا ذَا تَسْأَلُ أَذْنَ وَتُزْعِجْنِي؟ امْرَأَةٌ كَانَتْ لَهَا دَجَاجَةٌ تَبَيْضُ بَيْضَةً فَضَّةً. فَقَالَتْ إِنْ أَنَا كَثَرْتُ عَلَفَهَا بَاضَتْ بَيْضَتِيْنِ. فَلَمَّا كَثَرْتُ عَلَفَهَا مَاتَتْ.

51-дарс

1. “Афъалул муқораба”⁹³ феъллари кан ва унинг шериклари каби жумлаи исмиянинг устига кириб, насх⁹⁴

⁹³ Иш-ҳаракат яқинлигини билдирувчи феъллар.

⁹⁴ Хукмни бекор килиб, бошқа хукимга айлантириш.

қилювчи феъллар турқумига киради. Уларни яна “**كَادَ**” ва унинг шериклари” деб ҳам аташади.

Афъалул муқорабалар уч қисмга тақсимланади:

a) “афъалул муқорабалар”

كَادَ، أُوشَكَ، كَرَبَ (яқин бўлди)

أُوشَكَ زَيْدَ أَنْ يَصِلَّ

б) “афъалуш шуруълар⁹⁵”

شَرَعَ، طَفَقَ، أَنْشَأَ، أَخَذَ، عَلَقَ، هَبَّ، هَلْهَلَ، جَعَلَ (бошлади)

أَخَذَ زَيْدَ يَقْرَأُ.

в) “афъалур рожа⁹⁶”

عَسَيَ، حَرَيَ، إِخْلُوْقَ (умидки)

عَسَيَ زَيْدَ أَنْ يُوْفَقَ

2. “ان” шартиядан кейин гоҳо исм келиб қолади. Мана шундай ҳолатда ундан кейин битта феъл тақдир қилинади. Чунки бизга маълумки, “ان” шартия исмнинг устига келмайди. У тақдирий феълни, жумладаги зикр қилинган феъл тафсир қилиб беради. Масалан:

↓
انْ كَثَرْتُ اَنَا عَلَفَهَا

⁹⁵ Иш –харакат бошланганигини билдирувчи феъллар.

⁹⁶ Иш –харакат умидини билдирувчи феъллар.

51-машқ

Фарид ҳовлига чиқиб ўйнай бошлади. Опаси унга айтди: «Эй укам, ўйнама, кириб дарсингни ўқи». Фарид Фотиманинг гапига кириб дарсини ўқиди. Кичкина Карим Абдуллоҳга айтди: «Ўқишини, ёзишини, ҳисоблашни ва расм чизишини ўрганамиз». Фотима беш қундан бери касал эди. Фарид унинг хонасига кириб ўйнай бошлади. Унга онаси айтди: «Эй ўғлим, синглингни безовта қилиб, бу ерда ўйнама. Ҳовлига чиқиб ўйна». Фарид онасининг гапига қулоқ солиб, ҳовлида ўйнай бошлади.

الدَّرْسُ الثَّانِي وَالْخَمْسُونَ

أَيُّ. أَيُّهُمْ. أَيْنَا أَكْثُرُ اجْتَهَادًا. طَلَاسَةً. أَحَبُّ. رَائِبٌ. سَمْنٌ. جَرُّ. جَمِيعٌ. حِرَاسَةً. جِسْرٌ. قِطْعَةً. ظِلٌّ. أَنَّ. آخَرُ. اخْتَطَافٌ. رَمِيٌّ. بَدْلٌ.

قَالَ الْمُعْلِمُ لِتَلَامِذَتِهِ: إِيُّكُمْ يَا أَوْلَادِي يَعْرِفُ أَنْ يَكْتُبَ اسْمَهُ وَاسْمَ أَبِيهِ. قَالَ شَاكِرٌ أَنَا أَعْرِفُ يَا سَيِّدِي. فَقَالَ الْمُعْلِمُ أَنَّ أُخْرُجَ إِلَى اللَّوْحَةِ وَأَكْتُبْ اسْمَكَ وَاسْمَ أَبِيكَ. فَخَرَجَ شَاكِرٌ إِلَى اللَّوْحَةِ وَمَسَحَهَا بِالظَّلَّاسَةِ ثُمَّ أَخْذَ التَّبَاشِيرَ وَكَتَبَ شَاكِرٌ بْنُ عَارِفٍ. قَالَتْ زُهْرَةُ لِبَنَاتِهَا: أَيُّ الْحَيَوانَاتِ أَحَبُّ إِلَيْنَا الْبَقَرَةُ أَمِ النَّعْجَةُ أَمِ الْفَرَسُ أَمِ الْكَلْبُ؟ قَالَتْ فَاطِمَةُ الْبَقَرَةُ أَحَبُّ إِلَيْنَا يَا أُمِّي لَأَنَّهَا تُعْطِينَا لَبَنًا وَرَائِبًا وَسَمْنًا. وَقَالَتْ عَائِشَةُ النَّعْجَةُ أَحَبُّ لَأَنَّهَا تُعْطِي صُوفًا وَلَحْمًا. وَقَالَتْ فَرِيدَةُ الْفَرَسُ أَحَبُّ الْحَيَوانَاتِ لَأَنَّهُ يَحْرُثُ لَنَا الْأَرْضَ وَيَجْرُ الْمَرَاكِبَ. وَقَالَتْ كَرِيمَةُ الْكَلْبِ أَحَبُّ الْجَمِيعِ لَأَنَّهُ يَحْرِسُ لَنَا الْبَيْتَ. مَرَّ كَلْبٌ عَلَى جِسْرٍ وَفِي

فَمِهْ قَطْعَةُ لَحْمٍ. فَرَأَى ظَلَّهُ فِي الْمَاءِ فَظَنَّ أَنَّهُ كَلْبٌ أَخْرُ فِي فَمِهِ
قَطْعَةُ لَحْمٍ. فَارَادَ أَنْ يَخْتَطِفَهَا مِنْهُ وَرَمَيَ نَفْسَهُ فِي الْمَاءِ. فَسَقَطَتْ
قَطْعَةُ الْلَّحْمِ مِنْ فَمِهِ وَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا بَدِلَهَا.

52-дарс

1. **إِذَا** ва **إِذْنٌ** ларни ҳарфи жавоб ва ҳарфи жазо деб ҳам аташади. Айрим ривоятларга қараганда, agar музорий феълини насб қилса, **إِذْنٌ** деб, agar насб қилмаса, **إِذَا** деб ёзилади. Маънода **إِذَا** га кўпинча “демак” деб маъно берилса, **إِذْنٌ** га эса “ундай бўлса” деб маъно берилади.

2. **شَاكِرُ بْنُ عَارِفٍ** – доскадаги кўчирма гап.

3. Ал-ҳуруфу мушаббаҳатун бил феъл, яъни феълга ўхшаб ишлайдиган ҳарфлар мубтадо ва хабардан ташкил топган жумлаи исмияга кириб, мубтадони ўзининг исмига айлантиради. Хабарни эса рафъ қилади. Ва шу хабарни ўзининг хабарига айлантиради. Улар қуидагилар:

انَّ، أَنَّ، كَانَ، لَيْتَ، لَكَنَّ، لَعَلَّ

انَّ дан ташқари қолган ҳаммасига содрул калом, яъни гапнинг бошида келиши вожиб бўлади. Чунки **انَّ** ўзининг исми, хабари билан муфраднинг ҳукмида бўлиб, ё фоил, ё мафъул, ё мубтадо, ё хабар бўлиши мумкин. Бундан эса гапнинг ўртасида келиши маълум бўлади. Буларнинг барчасининг охирига “мои коффа⁹⁷” (**ما**) қўшилиб келса, улар амалдан туширилади. Масалан:

⁹⁷ **انَّ**, **إِنَّ**, **أَنَّ**, **أَنَّمَا**, **إِنَّمَا** каби юкламаларга қўшилиб “**انَّ**”, “**إِنَّ**”, “**أَنَّ**”, “**أَنَّمَا**” шакилларига айлантириб, уларнинг таъсирида бўлган сўзларни бош келишикка қайтариш.

إِنَّمَا زَيْدُ قَائِمٌ

Уларга (ما) “мои коффа” қўшилиб келганда феълга дохил бўлади. Чунки уларнинг феълга ўхшашлик аҳамияти қолмайди. Масалан:

كَانَمَا يَصَعُّدُ فِي السَّمَاءِ

Анъом сураси, 125-оят.

Ан жумланинг маъносини таъкидлайди, холос. Жумланинг маъносини ўзгартирмайди. Масалан:

إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ

Ан эса юқорида айтилганидек, ўзининг исми, хабари билан муфраднинг ҳукмида бўлади. Шунинг учун жумла қилиш лозим бўлган ўринларда касра қилиб ўқиш вожиб бўлади. Муфрад ўринларда эса фатҳа қилиб ўқиш вожиб бўлади.

Касра қилиб ўқиш ўринлари:

Гапнинг бошида келганда:

إِنَّ زَيْدًا قَائِمٌ

Қовл сўзидан ва унинг мазмунидаги исми фоилими, исми мағъулими, қайсисидан кейин бўлса ҳам, келганда, яъни мақулун қовл бўлганда:

قَالَ زَيْدٌ : أَنِّي مُسَافِرٌ

Аммо (قال - يَقُولُ) дан кейин шу феълларга мағъул суратда эътибор қилинса, ан ўқилади. Мавсулдан кейин келганда ҳам, чунки мавсулнинг силаси жумла бўлмай қолмайди, яъни жумла бўлади. Шунинг учун ан билан таъкидлаш лозим бўлади.

Macалан: جاءَ نِي الَّذِي إِنَّ أَبَاهُ قَائِمٌ

Фатҳа қилиб ўқиш ўринлари:

Фоил бўлганда:

أَعْجَبَنِي أَنَّكَ مُسَافِرٌ

Мафъул бўлганда:

أَنَا أُحِبُّ أَنَّكَ مُتَعَلِّمٌ

Музофун илайҳ бўлганда:

أَعْجَبَنِي اشْتَهَارُ أَنَّكَ عَالَمٌ

Мубтадо бўлганда:

أَنَّكَ قَائِمٌ أَعْجَبَنِي

Ло́ла́ дан кейин келганда араблар ан қилиб ўқиши лозим топдилар. Чунки у мубтадодир.

Macалан:

لوْلَا أَنَّكَ قَائِمٌ لَكَانَ كَذَا

Ло́ло́ дан кейин келганда ан ўқилади. Чунки у шартияга феъли шарт бўладиган тақдирий феълга фоилдир.

Macалан:

لوْ أَنَّكَ ← وَ لَوْ أَنَّكَ مُكْرِمٌ أَكْرَمْتَكَ.

Агар икки хил тақдир қилиш жоиз бўладиган бўлса, икки хил ўқиш жоиз бўлади.

Macалан:

منْ يُكْرِمِنِي فَأَنَّى أَكْرِمُهُ،

→ жумла деб қаралгани учун

منْ يُكْرِمِنِي فَأَنَّى أَكْرِمُهُ

→ муфрад деб қаралгани учун

“ان” ни тахиф қилиш мумкин. Лекин уни тўлғизиш учун битта “ل” таъкид керак бўлади.

Масалан:

إِنْ زَيْدًا لَقَائِمٌ

إنْ ни илғо, яъни бекор қилиб амалдан тушириши ҳам мумкин.

إِنْ زَيْدُ لَقَائِمٌ

آن ҳам таҳиф бўлиши мумкин. Унда исми муқаддар бўлган замири шанъ бўлади. Бу ҳолат ҳамма жумлаларга кетаверади.

Масалан:

أَشْهُدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

قد، (س) (ان) таҳиф қилиниб, феълга дохил бўлганда син سوق، ҳарфи нафий ҳам келиши мумкин.

Масалан:

عَلَمَ أَنْ سَيَقُولُ

Бу таҳиф қилинган آن ҳукмий исмга айлантирувчи носиба билан илтибос⁹⁸ бўлмаслиги учун бу музорий феълларни истиқболга хослайдиган قد، سوق، س، ҳарфи нафийлар келади.

Масалан:

لَئِلَّا يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ إِلَّا يَقْرُونَ ...

Ҳадид сураси, 29-оят.

كَانَ تاشбеҳ учун келади.

Масалан:

كَانَ زَيْدًا الْأَسْدُ

⁹⁸ Ноаниқ; (ўхшаш).

У тахиф қилиниши мумкин ва қуидаги **كَانْ** суратига эга бўлади. Бу ҳолда афсанах⁹⁹ луфатта қараганда амалдан туширилади.

Масалан:

كَانْ شَدِيَّاهُ حُقَّانٍ

لَكِنْ истидрок учун, яъни юқоридагини ўнглаш учун келади.

Масалан:

جَاءَنِي زَيْدٌ لَكِنْ عَمْرًا لَمْ يَجِئْ

У иккита бир-бирига мутогойир¹⁰⁰ бўлган каломнинг ўртасида келади. У тахиф бўлиб, бекор қилинади ва ҳарфи атфалардан деб қараш мумкин бўлади. У **لَكِنْ** бўлиб, тахиф бўлганда олдидан битта “و” келиши жоиз бўлади. У **وَلَكِنْ** кўринишига эга бўлади.

لَيْتَ таманий учун, яъни мумкин бўлган нарсани ҳам, мумкин бўлмаган нарсани ҳам орзу қилиш учун келади.

لَيْتَ زَيْدًا حَاضِرٌ، لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ.

لَعَلَّ тарожий учун, яъни умид қилиш учун келади. У мумкин бўлган нарсаларга ишлатилади.

لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

Талоқ сураси, 1-оят.

52-машқ

Ўқитувчи ўқувчиларга айтди: “Болаларим, қайси бирингиз кечаги дарсни яхши ўзлаштиргингиз?”

⁹⁹ Фасоҳатли луғатда.

¹⁰⁰ Тескари.

136 Араб тили дарслиги – таркиб қоидалари
Абдуллоҳ туриб айтди: “Мен яхши ўзлаштиридим”.
Ўқитувчи Абдуллоҳга айтди: «Сен яхши ўзлаштирдингми?» Абдуллоҳ айтди: “Йўқ, мен яхши ўзлаштирганим йўқ”. Ўқитувчи айтди: “Нега?” Абдуллоҳ айтди: “Чунки кеча мен касал эдим”.

تَمَ الْكِتَابُ الْأَوَّلُ بِعَوْنِ اللَّهِ

Шеър

تَمَ الْكِتَابُ الْأَوَّلُ بِعَوْنِ اللَّهِ الْكَرِيمِ
وَأَرْجُوْ مِنَ اللَّهِ الثَّوَابَ بِلَا انْقِطَاعٍ
وَشَيْئُ رَضِيَ اللَّهُ بِعَمَلِي الْقَلِيلِ
وَلِيَجْعَلِ اللَّهُ بِي مِنْ عَبْدِهِ الْمَغْفُورِ

مَبْدَأُ الْقِرَاءَةِ

II Kusm

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1

فَرِيدٌ

وَالَّدُ. مَخْزَنُ. مُكْثُ. أَمْرُ. عَزْمُ. طُولَ الْيَوْمِ. آنَا أَصْنَعُ
مِنْ بِخَمْسِ سَنِينَ.

فَرِيدُ عُمْرُهُ سَبْعُ سَنَوَاتٍ. وَأَخْتُهُ عَائِشَةُ عُمْرُهَا تِسْعُ سَنَوَاتٍ.
وَهِيَ تَعْلَمُ فِي الْكِتَابِ مِنْذُ سَنَتَيْنِ. وَآمَّا أَخُو فَرِيدِ فَهُوَ أَصْغَرُ مِنْهُ
بِثَلَاثٍ سَنَوَاتٍ. وَلَهُ جَدَّةٌ كَبِيرَةٌ فِي الْعُمْرِ. وَهِيَ تُحِبُّ فَرِيدًا مَحْبَبَةً
شَدِيدَةً. وَهُوَ أَيْضًا يُحِبُّهَا كَثِيرًا. آمَّا وَالَّدُ فَرِيدِ فَهُوَ يَشْتَغلُ بِالتجَارَةِ.
وَلَهُ مَخْزَنٌ كَبِيرٌ. فَهُوَ يَمْكُثُ فِيهِ طُولَ الْيَوْمِ بَيْعًا فِي هِيَ الْأَقْمَشَةِ. وَآمَّا
وَالدُّنْهُ فَهُيَ تَشْتَغلُ بِإِدَارَةِ أُمُورِ الْبَيْتِ. وَهُوَ لَمْ يَتَعَلَّمْ بَعْدُ شَيْئًا. وَقَدْ
عَرِمَ أَبُوهُ أَنْ يُرْسِلَهُ فِي الْخَرِيفِ إِلَى الْكِتَابِ لِيَتَعَلَّمَ الْقِرَاءَةَ وَالْكِتَابَةَ.

1-дарс

"قد" агар мозий феълидан олдин келса, шу мозий
феълини ҳозирги замонга яқинлаштириш учун ишлайди.
Масалан:

جَاءَ زَيْدٌ قَدْ رَكِبَ

Яна мозий феълини бира тўла ўтказиб юбориш учун ишлайди, яъни ўтган замонда бўлганини таъкидлайди ва у “таҳқиқия” дейилади. Масалан:

قد عزم

Агар ”قد“ музорий феълидан олдин келса, тақлил¹⁰¹ учун келади. Масалан:

قد يضرب زيد

1-машқ

Мен онамни жуда яхши кўраман. У ҳам мени жуда яхши кўради. Сени беш йилдан бери қўрганим йўқ. Бизнинг дўконимиз бор. Мен кеча унда кун бўйи турдим. Мен кузда мадрасага бораман. У ерда ўқиши ва ёзишни ўрганаман. Маҳмуд беш ёшдадир.

2

في الكتاب

هُنِيَّةٌ. تَعْظِيمٌ. بَدْءٌ. أَمْرٌ. اِمْلَاءٌ.
إِنْتِهَاءٌ. اِنْصِرَافٌ. كَ. كَمَا.

فِي السَّاعَةِ الثَّالِثَةِ صَبَاحًا دَقَّ
الْجُرَسُ. فَدَخَلَ التَّلَامِذَةُ الْكُتَّابَ.

وَأَخَذَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ مَكَانَهُ. وَكَانَ بَيْنَ هُؤُلَاءِ فَرِيدٌ أَيْضًا. وَبَعْدَ هُنِيَّةٍ
دَخَلَ الْمُعْلِمُ. فَقَامَ التَّلَامِذَةُ تَعْظِيمًا لَهُ. ثُمَّ بُدِيءَ الدَّرْسُ. فَقَامَ أَحَدُ التَّلَامِذَةِ

¹⁰¹Иш –харакат бажарилишини камайтириш.

وَقَرَأً دَرْسَ الْأَمْسِ. ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَرَأً كَمَا قَرَأً الْأَوَّلُ. ثُمَّ قَامَ فَرِيدٌ فَقَرَأً كَمَا قَرَأً الْأَوَّلَانِ. ثُمَّ أَمَرَهُ الْمُعْلِمُ أَنْ يَخْرُجَ إِلَيَّ الْلَّوْحَةَ. وَأَمْلَى عَلَيْهِ عَدَّةَ سُطُورٍ. وَبَعْدَ اِنْتِهَاءِ الدَّرْسِ اِنْصَرَفَ التَّلَامِذَةُ كُلُّهُمْ إِلَيَّ بِيُؤْتَهُمْ.

2-дарс

1. Мафъулун лаҳу ёки мафъулун лиажлиҳи деб феълнинг бажарилиш сабабини билдириб келган сўзга айтилади. Масалан:

ضَرَبَتْهُ تَدِيبًا

Аслида жумланинг тақдирний кўриниши қўйидагича бўлган:

ضَرَبَتْهُ لَتَدِيبَ

Мафъулун лиажлиҳини “ل” ни ҳазф қилиб, насб ҳолатда ишлатишлик шарти шуки, юқоридаги иш-ҳаракатнинг ҳам, мафъулун лиажлиҳининг ҳам бажарувчиси айни бир шахс бўлиши керак.

Масалан:

قَامَ التَّلَامِذَةُ تَعْظِيمًا لَهُ

2. Масдар ҳарфлари учта бўлади: “ما”, “اَنْ”, “اَنَّ”

“ما” билан “اَنْ” “اَنَّ” феълларга хос бўлади. Масалан:

أَمَرَهُ الْمُعْلِمُ أَنْ يَخْرُجَ
قَرَأً كَمَا قَرَأً الْأَوَّلُ

“اَنْ” эса фақатгина исмларнинг устига келади. Масалан:

أَعْجَبَتِي أَنَّكَ قَاتِمٌ

2-машқ

Дарс бошланди. Шогирдларнинг барчаси мадрасадан уйларига қайтишиди. Мен сендан тўрт ёш кичкинаман. Туриб кечаги дарсни ўқидим. Шогирдлар муаллимни улуғлаб ўринларидан туришди. Қуён қўрқоқ ҳайвондир. Арслон довюорак ҳайвондир. Доскага чиқиб биринчи бўлиб ёзdim.

3

كلبُ فَرِيدٌ

جَرْوُ. حَيْنُ. نَبَاحُ. سَرْحُ. لَحُوقُ.
قُدَامُ. اِبْصَالُ. قُدْرَةُ. طَيَّارُ.

كَلْبُ فَرِيدٌ جَرْوُ جَمِيلٌ. يُحِبُّ أَنْ
يَلْعَبَ وَيَرْكُضَ فِي الدَّارِ. هُوَ لَا يَأْكُلُ
شَيْئًا غَيْرَ الْخُبْزِ وَاللَّحْمِ. بَيْتُ فَرِيدٍ قُرْبُ بَيْتِ رَشِيدٍ. وَهِينَ يَذْهَبُ فَرِيدٌ
إِلَى صَاحِبِهِ رَشِيدٍ يَذْهَبُ الْجَرْوُ مَعَهُ وَيَدْخُلُ الدَّارَ. مَرَّةً ذَهَبَ مَعَ فَرِيدٍ
كَلْبُهُ وَرَأَيَ دِيكَ رَشِيدٍ يَسْرَحُ مَعَ الدَّجَاجِ. وَهِينَ رَأَءَهُ صَارَ يَنْبَحُ
وَيَرْكُضُ وَرَاءَهُ. اَنْظُرْ إِلَيْ جَرْوُ فَرِيدٍ فِي الصُّورَةِ. هُوَ لَاحِقٌ دِيكَ رَشِيدٍ.
وَالدِّيكُ يَرْكُضُ قُدَامَهُ. بَقِيَ كَلْبُ فَرِيدٌ يَرْكُضُ وَرَاءَ الدِّيكِ حَتَّى اَوْصَلَهُ
إِلَى آخِرِ الدَّارِ. فَطَارَ الدِّيكُ عَلَى الْحَائِطِ وَلَمْ يَقْرِرِ الْكَلْبُ أَنْ يَصِلَ إِلَيْهِ.

3-дарс

1. 1. “**Хин**” музоф бўлиб, ундан кейинги жумла музофун илайхининг ҳукмида келади. Унинг ўзи эса зарфи замон бўлади. Масалан:

حِينَ يَدْهُبُ

2. “مرَّةً” фақатгина зарф бўлиб келади.

Масалан:

لَقِيْتُهُ مَرَّةً

لَقِيْتُهُ ذَاتَ الْمَرَارِ

3. ҳарфи атфа “ثُمَّ” га ўхшаб тартиб ҳамда муҳлатга далолат қиласди. Лекин муҳлати “ثُمَّ”га нисбатан озроқ, “فُ”га нисбатан эса кўпроқ бўлади.

“حتَّىٰ” нинг маътуфи ўз маътуфун алайҳисининг бир жузъи бўлади ва қувватли тарафини ёки заиф тарафини ифодалайди. Масалан:

نَمْتُ الْبَارِحَةَ حَتَّىٰ الصَّبَاحَ
заиф тарафи:

مَاتَ النَّاسُ حَتَّىٰ الْأَنْبِيَاءُ
кувватли тарафи:

3-машқ

Хўрор қичқирди. Кучук югурди. Хўрор товуқлар билан юрди. От югурди. Бу юкни кўтара олмадим. Сенинг олдингга озгина вақтдан кейин бораман. Муаллим менга дарсимни ўқишни буюрди. Бир соатдан сўнг дарс тугайди. Шундан кейин уйга қайтаман. Муаллим ўқигани каби ўқидим. Отангни улуғлагин. От югурга бошлади.

الكتابُ

تَقْوِيمٌ. خَرِيطَةٌ. رَفِيقٌ. تَلْقَى. اسْتِمَاعٌ.
اسْتِمَاعٌ لَهُ. تَعْيِينٌ. فَائِزٌ. تَضْيِيعٌ. سُدَّيٌ.
حَلٌّ. سِيرَةٌ. شَرْحٌ. مَنْ. هَكَذَا. جَائِزَةٌ.

كَرِيمٌ تَلْمِيذٌ صَغِيرٌ السِّنِّ. وَهُوَ وَلَدٌ
مُؤَدِّبٌ جَدًا. يُحِبُّ الْكِتَابَ حُبًّا شَدِيدًا. يَدْهُبُ إِلَيْهِ بَاكِرًا وَلَا يَتَأَخَّرُ عَنِ
الدَّرْسِ أَبَدًا. وَهُوَ مُجْتَهِدٌ فِي دُرُوسِهِ كَثِيرًا وَلَا يَلْعَبُ إِلَّا فِي الْوَقْتِ
الْمُعِينِ لِلْلَّعْبِ. وَلَذِكْ يُحِبُّهُ مُعَلِّمُهُ وَآبَوَاهُ وَأَفْارِبُهُ وَكُلُّ مَنْ يَعْرِفُهُ.
الفَصْلُ الَّذِي يَتَعَلَّمُ فِيهِ كَرِيمٌ حُجْرَةً غَيْرَ كَبِيرَةً. يُوجَدُ فِيهَا مَقَاعِدُ
لِلْتَّلَامِذَةِ وَمَكَتبٌ وَكُرْسِيٌّ لِلْمُعَلِّمِ. تَرَى امَّا الْمَقَاعِدُ لَوْحَ التَّبَاشِيرِ وَفِي
الْجِدَارِ سَاعَةً وَتَقْوِيمًا وَخَرَائِطَ وَعَدَّةَ رُسُومٍ. فِي هَذِهِ الصُّورَةِ نَرَى
كَرِيمًا وَرَفِيقَهُ جَالِسِيْنَ عَلَى الْمَقَاعِدِ. وَالْمُعَلِّمُ وَاقِفٌ امَامَهُمْ. وَهُمْ
يَتَلَقَّوْنَ الآنَ مِنْهُ دَرْسَ الْحِسَابِ. اُنْظُرْ كَيْفَ يَسْتَمِعُونَ لِمُعَلِّمِهِمْ بِرِغْبَةٍ
شَدِيدَةٍ. مَرَّةً اعْطَاهُمُ الْمُعَلِّمُ مَسْئِلَةً صَعِبَةً مِنَ الْحِسَابِ. وَوَعَدَ الْفَائِزَ
بِجَائِزَةٍ. وَعَيْنَ يَوْمَ الْامْتِحَانِ. فَامَّا كَرِيمٌ فَلَمْ يُضِيِّعْ وَقْتَهُ سُدَّيٌّ بِلْ
صَرْفَهُ إِلَى حَلِّ الْمَسْئِلَةِ. وَامَّا بَقِيَّةُ الْأَوْلَادِ فَلَمْ يَجْتَهِدُوا مِثْلَ كَرِيمٍ. بِلْ
صَرَفُوا أَكْثَرَ أَوْقَاتِهِمْ إِلَى اللَّعْبِ. فَلَمَّا جَاءَ وَقْتُ الْامْتِحَانِ لَمْ يَقْدِرْ أَحَدٌ
عَلَى شَرْحِ الْمَسْئِلَةِ مِثْلَ كَرِيمٍ. فَاسْتَحْسَنَ الْمُعَلِّمُ سِيرَةَ كَرِيمٍ وَمَدَحَهُ

واعطاه الجائزه. فلما جاء كريم بالجائزه الى بيته سر به أبواه كثيراً
واشتري له أبوه دراجة صغيره. وهكذا نال كريم جائزتين.

4-дарс

1. Мустасно – чиқарыб олинган деганидир. У икки хил бўлади:

- а) муттасил;
 - б) мункотеъ.

А) Муттасил мустасони минхуга туташган бўлиб, кўп сонли нарсаларнинг ичидан “**喻**!” ва унинг шериклари ёрдами билан чиқарилган исмдир. Юқорида зикр қилингандан кўп сонли нарсалар лафзий ёки тақдирий бўлиши мумкин. Масалан:

جاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا → لافزیй

Бу ерда күп сонли нарса **الْقَوْمُ** дир.

ماجاءَنِي إِلَّا زَيْدٌ → takd̄iriy

Жумланинг тақдирий қўриниши қўйидагича бўлади:

مَاجَاءَنِي أَحَدٌ إِلَّا زَيْدٌ

Б) Мунқотеъ – “^ڻ” ва унинг шериларидан кейин, юқоридаги қўп сонли нарсалардан чиқарилмаган ҳолатда зикр қилинганд бўлади. Масалан:

جَاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا حَمَارًا

ёки

جاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا زِيدًا

Мустасно уч хил эъробланади:

А) Насб үқилиши вожиб бўлади.

1) Юқоридаги жумла мұжаб калом, яғни мусбат жумла

бўлиб, “إِلَّا” нинг ўзи эса сифат бўлмаслиги керак.

Масалан:

جَاءَنِي الْقَوْمُ إِلَّا زَيْدًا

Мўжаб калом деганда асосан истифҳом, нафий, наҳий билан келмаслиги керак.

2) Мустасно мустаснои минҳудан муқаддам бўлиб, олдига ўтиб қолганда;

Масалан:

جَاءَنِي إِلَّا زَيْدًا الْقَوْمُ

3) Мустасно аксар истеъмолда мустаснои мунқотеъ бўлганда;

Масалан:

مَا فِي الدَّارِ أَحَدٌ إِلَّا حَمَارًا

4) Мустасно қўпинча لәйкун, лиз, маҳла, ма уда, хла, уда лардан кейин келса, насб ўқилади. Масалан:

جَاءَنِي الْقَوْمُ عَدَّا زَيْدًا

Б) Насб ўқилиши жоиз, лекин бадал муҳтор¹⁰² бўлади. Бунда “إِلَّا” дан юқоридаги жумла фойри мўжаб калом бўлиши ҳамда мустаснои минҳу зикр қилинган бўлиши керак.

Маслан:

قَبْلًا	يَقْرَأُونَ إِلَّا قَبْلَهُ
nasb жоиз	бадал муҳтор

В) Омилнинг тақозосига қараб ўқилади. Бунда “إِلَّا” дан юқоридаги мўжаб калом бўлиб, мустаснои минҳу зикр қилинмаган бўлса, маъно тўғри бўлиши учун омилнинг тақозосига қараб эъробланади.

¹⁰² Ихтиёр қилинган.

Масалан:

مَا ضَرَبْتِ إِلَّا زَيْدٌ

2. “**كيف**” исми истифҳомлардан бўлиб, ўзидан олдинги ёки кейинги феълга ҳол бўлаверади.

3. Бир қанча калималар борки, улар замон ёки маконга далолат қилгани учун зарфдан ноиб бўлиб ишлатилади ва насб ҳолатда эъробланади. Улар қуидагилар:

Масдар

مُثْلٌ، أَيْ ، بَعْضٌ، كُلٌّ

Масалан:

إِنْتَظَرْتُكَ اِنْصِرَافَ الطُّلَابِ

Жумланинг тақдирний кўриниши қуидагича бўлади:

إِنْتَظَرْتُكَ وَقْتَ اِنْصِرَافِ الطُّلَابِ

4. **هَذَا** → **هَا** – танбеҳ, **ذَا** – ташбеҳ, **ذَهَبَ** – ишора.

4-машқ

Сўзимга қулоқ сол. Вақтингни бекорга ўтказма. Имтиҳон вақти бўлди. Жуда қийин масалани ечдим. Бизнинг мадрасада қўп хариталар ва бир неча расмлар бор. Ўйин учун белгиланган вақтдагина ўйна. Бу календар жуда қимматдир. Имтиҳонда баланд даражага чиқиб мукофот олдим. Карим одобли бола. У мактабни жуда яхши кўради. Барча вақтини ўйинга сарфламайди.

منفعة القراءة

منفعة. ذات ليلة. استعداد. ميل. طي. لا بد. تخلية. قضاء. حدوث. خطر. تعليق. بلوغ. انكسار. غرق.

جلس رشيد ذات ليلة بالقرب من المصباح. وأخذ يستعد لدروسه. وكان لا يحب القراءة ولا يميل إليها. ولكنه فعل ذلك خوفاً من الجراء. وبعد أن درس قليلاً طوي الكتاب وسأل أمّه قائلاً لماذا يتعلم الناس القراءة وما المنفعة منها؟ فقالت له أمّه لا بد من القراءة يا ابني ومنافعها كثيرة لا تعرفها الآن. قال يا أمي خليني في البيت. فاتني لست أحب المدرسة ولا القراءة. وإذا بقيت هنا أقضى لك أشغالك ولا أعصيك أبداً. فقالت يا ابني اسمع مني حكاية الصبي الذي لم يعرف القراءة وماذا حدث له: كان ولد سائراً في الطريق. فوصل إلى نهر عليه جسر من خشب. ورأى أمام الجسر لوحاً معلقاً مكتوبًا عليه لا تعبر على هذا الجسر فيه خطر. فلما قرأ الولد الكلام المكتوب لم يعبر على الجسر. بل سار إلى جسر آخر وعبر عليه. وبلغ المكان المقصود سالماً. وبعد ذلك جاء غلام آخر لا يعرف القراءة. فرأى اللوح المعلق ومشي فيه. ولما بلغ وسط الجسر انكسر تحت رجله لوح قديم فسقط في النهر وغرق في الماء.

5-дарс

1. “ع” нафий жинс ﴿ن﴾ ва унинг шериклари каби жумлаи исмиянинг устига кириб келиб, ҳукмини ўз исмининг жинсидан нафий қилади. Нахвшунос олимлар унга иккита ном беришган.

Улар қуидагилардир: а) *насс* (نص)

б) *истифроқ* (камраб олиш)

А) *Насс* (نص) деб ном берганларига сабаб шуки, у бир маънодан ташқари қўп маънога эҳтимоли бўлмасдан туриб, ҳукмини ўз исмининг жинсидан нафий қилади.

Б) Истифроқ деб ном берганларига сабаб шуки, унинг нафий маъноси ўз исмининг барча жинсини қамраб олади. Масалан:

لَإِنْسَانَ مُخْلَدٌ

“Бирон инсон зоти абадий эмас”. Бу ерда “абадий эмас” деганда нафий маъно инсоннинг барча жинсини қамраб оляяпти.

“ع” нафий жинснинг бир қанча шартлари бор. Улар қуидагилар:

1) Унинг исми ва хабари накра бўлмоғи керак. Чунки унинг исми агар маърифа бўлиб қолса, у чекланиб қолиб, истифроқлик маъносидан чиқиб кетади. Аммо накра бўлиши эса умумни тақозо этади, хусусан, нафийдан кейин келса.

2) У билан унинг исми ўртасида фосила бўлмаслиги керак. Бу шарт исми билан хабари ўртасида ҳам жорий бўлади. “ع” нафий жинснинг исми агар муфрад, яъни изофа ҳам эмас, шибҳи музоф ҳам эмас бўлса, фатҳага мабний бўлади.

Masalan: لاَ رَجُلٌ فِي الْبَيْتِ

Агар унинг исми музоф ёки шибҳи музоф бўлса, насб бўлади.

Masalan: لَا غَلَامَ رَجُلٌ حَاضِرٌ

Агар “لا” нафий жинснинг хабари маълум бўлса, кўпинча ҳазф бўлиб кетади. Масалан:

5-машқ

Китобни ёпдим. Қаламим синди. Кўприкдан ўтдим. Бу ишда кўп қўрқинч бор. Мен ҳозир мадрасага боришим керак. Жума куни Фарид ҳузурига бордим. У билан кун бўйи коптоқ ўйнадим. Сўнг уйга қайтиб, кам овқат едим. Озгинадан кейин ухлашга ётдим. Кийимларимни қозиқقا илиб қўй. Сенга ёрдамлашаман.

6

الدُّبُّ

دَأْبٌ. وَحْشٌ. تَفْتِيشٌ. صَيْدٌ. اذًا.
هَوْلٌ. زَحْفٌ. صَرَاحٌ. تَصْوِيبٌ. بَنْدُقِيَّةٌ.
اطْلَاقٌ. رَصَاصٌ. اصَابَةٌ. اخْطَاءٌ. تَمَاوِتٌ.
شَمٌ. تَنَفُّسٌ. اضْرَارٌ. جُثَّةٌ. مِزَاجٌ. هَمْسٌ.
مُرَافَقَةٌ. دَنِيَّةٌ. فِي الْحَالِ.

مَحْمُودٌ وَسَعِيدٌ كَانَا يَتَعَلَّمَانِ فِي مَدْرَسَةٍ وَاحِدَةٍ وَفِي فَصْلٍ وَاحِدٍ.
وَكَانَ مِنْ دَأْبِهِمَا الْخُرُوجُ إِلَى الْغَابَةِ الْقَرِيبَةِ مِنَ الْقَرْيَةِ لِصَيْدِ بَعْضِ
الْوُحُوشِ الصَّغِيرَةِ. فَخَرَجَا مَرَّةً عَلَى عَادِتَهُمَا إِلَى تِلْكَ الْغَابَةِ. فَبَيْنَمَا هُمَا
يُقْتَشِّلَانِ فِي الْغَابَةِ عَنِ الصَّيْدِ إِذَا دُبٌ يَرْحَفُ إِلَيْهِمَا. وَهُوَ يَصْرُخُ صُرَاخًا
هَائِلًا. فَأَخَذَ الْغُلَامَيْنِ خَوْفًا شَدِيدًا. فَصَوَّبَ مَحْمُودٌ بَنْدَقِيَّتَهُ إِلَى الدُبِّ
وَأَطْلَقَ الرَّصَاصَ. وَلَكِنَّهُ ذَهَبَ سُدِّيَ وَلَمْ يُصْبِهُ. فَرَمَيَ بَنْدَقِيَّتَهُ فِي الْحَالِ
وَصَعَدَ فِي شَجَرَةٍ قَرِيبَةٍ مِنْهُ. وَأَمَّا سَعِيدٌ فَكَانَ أَيْضًا قَدْ أَطْلَقَ إِلَى الدُبِّ
الرَّصَاصَ وَأَخْطَأَهُ. وَكَانَ الدُبُّ قَدْ اقْتَرَبَ إِلَيْهِ. فَلَقِي نَفْسَهُ إِلَى الْأَرْضِ
وَتَمَاهَتْ. فَجَاءَ إِلَيْهِ الدُبُّ وَأَخَذَ يَشْمُهُ. وَلَمَّا رَأَهُ لَا يَتَحرَّكُ وَلَا يَتَفَسَّ
ظَنَّ أَنَّهُ مَيِّتٌ فَتَرَكَهُ بِدُونِ أَنْ يُضْرِبَ بِهِ. لَأَنَّ الدُبَّ لَا يَمْسُ الجُنَاحَ الْمَيِّتَةَ.
وَلَمَّا ذَهَبَ الدُبُّ وَغَابَ عَنْ أَعْيُنِهِمَا نَزَلَ مَحْمُودٌ مِنَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ لِسَعِيدٍ
مُمَازِحًا لَهُ: أَنِّي رَأَيْتُ الدُبَّ قَدْ هَمَسَ إِلَيْيَ أَذْنِكَ فَأَخْبَرْتُي مَاذَا قَالَ لَكَ.
فَأَجَابَهُ سَعِيدٌ: أَنَّهُ قَالَ لِي لَقْدَ أَخْطَأْتَ كَثِيرًا بِمُرَافِقَتِكَ هَذَا الْغُلَامُ الدَّنِيءُ.
أُطْلِبُ الْجَارَ قَبْلَ الدَّارِ وَالرَّفِيقَ قَبْلَ الطَّرِيقِ.

6-дарс

1. “بَيْنَا”， ”بَيْنَ“، ”بَيْنَما“ лар музоф бўлиб, улардан кейинги жумла музофун илайхининг ҳукмида келади. Уларнинг ўзи эса, зарфи замон бўлади.

2. Биринчи «Мабдаъ ул-қироат» китобининг 43-дарсида “عَنْ” ҳарфи жор ҳақида маълумотлар айтиб ўтилган. Ҳозир эса, яна бир қанча мулҳақ¹⁰³ маълумотларни айтиб ўтамиз.

¹⁰³ Кўшимча.

Улар қүйидагилар:

- а) бадал учун келади (үрнига);
Бақара сураси, 48–123-оят.

يَوْمَ لَا تَجْرِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْءًا

- б) таълил учун келади;

مَافَعَلَ ذَلِكَ إِلَّا عَنْ اضْطُرَارٍ

- в) истеъло учун келади;

أَحَبَّتُ الْإِحْسَانَ إِلَى الْفُقَرَاءِ عَنْ كَثْرَةِ الصَّلَاةِ

- г) “ب” маъносида келади;

وَ مَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَى

Нажм сураси, 3-оят.

6-машқ

Айиқ жуда қаттиқ товуш билан қичқирди. Тоққа чиқдим. Даражтдан тушди. Менга айт-чи, Мұхаммад сенга нима деди? Бу милтиқ жуда қимматдир. Уни ўлган деб ҳисобладим. Бу жуда noctor хизматкор. Овқатни пулама. Мұхаммадни изладим, лекин уни топа олмадим. Қуён тутдик. Мени қаттиқ қүрқув олди. Унинг қулоғига нима дединг? Милтиқни қүёнга түғриладим.

7

الْوَلَدُ وَالصَّدَّى

مَرْجُ. فِرَارُ. صَدَّى. غَصَبُ. سَبُ. شَتَمُ. اعَادَةُ. مُشَاتَمَةُ. شَكَائِيَةُ.
إِخْتِبَاعٌ. سِوَى. طَرْقُ. قَبْلُ ذَلِكَ. فِيمَا هُوَ يَقْرَأُ. عِنْذُ ذَلِكَ. أَعْلَى صَوْتِهِ.

خَرَاجٌ عَلَيْهِ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَيِ الْصَّحَرَاءِ. وَبَيْنَمَا هُوَ يَمْشِي فِيهَا وَصَلَّى إِلَيْهِ
مَرْجٌ قَرِيبٌ مِنْ غَابَةٍ كَثِيرَةِ الْأَشْجَارِ. وَفِيمَا هُوَ يَلْعَبُ فِي الْمَرْجِ فَرَّ مِنْ

أَمَامَهُ طَيْرٌ. فَصَرَخَ عَلَيْهَا هَا هَا. فَرَجَعَ إِلَيْهِ الصَّدِيقيِّ فِي الْحَالِ. أَمَّا عَلَيْهِ فَعَجَبَ مِنْ ذَلِكَ كَثِيرًا. لَا لَهُ مَا كَانَ يَعْرُفُ قَبْلَ ذَلِكَ مَا هُوَ الصَّدِيقيُّ. وَظَنَّ أَنَّ فِي الْغَابَةِ وَلَدًا يَصْرُخُ مِثْلَ صَرَاخِهِ. فَقَالَ مَنْ أَنْتَ يَا هَذَا؟ فَلَجَابَهُ الصَّدِيقيُّ مِنْ أَنْتَ يَا هَذَا؟ فَصَرَخَ عَلَيْهِ بِأَعْلَى صَوْتِهِ أَنْتَ أَحْمَقُ. فَلَجَابَهُ الصَّدِيقيُّ أَنْتَ أَحْمَقُ. وَعَنْدَ ذَلِكَ اشْتَدَّ غَضْبُ عَلَيْهِ وَأَخْذَ يَسْبُبُ وَيَشْتَمُ. وَكَانَ الصَّدِيقيُّ يُعِيدُ إِلَيْهِ شَاتِئَهُ كَلْمَةً فَكَلْمَةً. وَعَنْدَ ذَلِكَ أَخْذَ عَلَيْهِ يُفْتَشُ عَنِ الْوَلَدِ الَّذِي شَاتَئَهُ . وَلَمَّا مِنْ يَجِدُهُ عَادَ إِلَيْهِ بَيْتِهِ وَشَكَا أَمْرَهُ إِلَيْهِ . وَقَالَ لَهُ : يَا أَبِي كَانَ وَلَدٌ مُخْتَبِئًا فِي الْغَابَةِ . وَحِينَ وَصَلَّتِ إِلَيْهِ الْقُرْبَ مِنْهُ أَخْذَ يَسْبُبُهُ وَيَشْتَمُهُ . فَقَالَ أَبُوهُ : لَمْ تَسْمِعْ يَا أَبْنَي سِوَيْ صَدِيقيَ كَلَامَكَ . وَأَنْتَ الَّذِي بَدَأْتَ بِالشَّتَمِ . فَرَجَعَ إِلَيْكَ صَدَاهُ مِنْ وَسْطِ الْغَابَةِ . وَلَا عَجَبٌ مِنْ ذَلِكَ . فَإِنَّ مَنْ طَرَقَ الْبَابَ سَمِعَ الْجَوابَ .

بَلَاءُ الْإِنْسَانِ مِنَ اللِّسَانِ

7-дарс

1. Биринчи “Мабдаъ ул-қиyroат” китобининг 6-дарсида “منْ” харфи жор ҳақида маълумот айтиб ўтилган эди. Ҳозир эса яна бир қанча мулҳақ маълумотларни айтиб ўтамиз. Улар қуийдагилар:

a) таълил учун келади;

مِمَّا خَطِئَتِهِمْ أَغْرِقُوا (Нух сураси, 25-оят)

б) бадал учун келади;

أَرَضِيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ (Тавба сураси, 38-оят)

в) ب “ ” маъносида келади;

يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيًّا (Шуро сураси, 45-оят)

г) ажратиш маъносида келади;

وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسَدَ مِنْ الْمُصْلَحِ (Бакара сураси, 220-оят)

7-машқ

Эшикни тақииллатдим, очилмади. Нимага очилмади? Боққа яшириндим. Бор товуши билан қичқирди. Дўстингни сўкма. Баланд ерга кўтарилима. Жуда кўп дарахтли боққа бордик. Мен бундан олдин сени билмас эдим. Бу кўкаламзор ер жуда кенгдир. Сенинг сўзингдан жуда ажабландим. Мен ҳовлида ўйнаётган пайтда тўсатдан Фарид келди. Ҳолимни яқинларимга шикоят қилдим. У дарсдан қочди.

8

الصَّيَادُ وَالدُّبُّ

تَرَبِيَّةُ الْفَأْنَةِ مُفَارَقَةُ بَذْلٍ وَسُعْدٍ.
حَشَرَاتُ اِيَّادِهِ جِهَةُ ذُبَابٍ قَتْلُ خَيْرٍ.

صَيَادٌ صَادَ دُبًّا وَرَبَّاهُ فَلَفَّهُ الدُّبُّ كَثِيرًا وَاحْبَهُ حُبًّا شَدِيدًا فَكَانَ يَمْشِي مَعَهُ مِنْ مَكَانٍ إِلَى آخَرَ وَلَا يُفَارِقُهُ وَيَبْذُلُ وُسْعَهُ فِي طَاعَتِهِ وَيَحْفَظُهُ إِذَا نَامَ مِنَ الْحَشَرَاتِ الْمُؤْذِيَّةِ مَرَّةً خَرَجَ الصَّيَادُ إِلَيْ بَعْضِ الْجِهَاتِ وَمَعَهُ الدُّبُّ فَنَزَلَ فِي الطَّرِيقِ فِي ظِلِّ شَجَرَةٍ لِيَسْتَرِيحَ فَلَمَّا نَامَ الصَّيَادُ أَخَذَ الدُّبُّ يَحْرُسُهُ عَلَيْ حَسْبِ عَادَتِهِ فَسَقَطَتْ دُبِابَةٌ عَلَيْ

وَجْهِهِ. فَمَنْعَهَا الدُّبُّ مَرَارًا وَهِيَ تَرْجُعٌ وَتَسْقُطٌ عَلَى وَجْهِهِ. وَعِنْدَ ذَلِكَ
غَضْبِ الدُّبُّ غَضِيبًا شَدِيدًا وَأَخْذَ قَطْعَةً حَجَرٍ لِيُقْتَلَ بِهَا الذِّبَابَةَ. فَرَمَاهَا
بِهَا وَهِيَ عَلَى وَجْهِهِ. فَمَاتَ الصَّيَادُ فِي الْحَالِ.
عَدُوُّ عَاقِلٌ خَيْرٌ مِنْ صَدِيقٍ جَاهِلٍ.

8-дарс

1. Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китобининг иккинчи дарсида “فِي” ҳарфи жор ҳақида маълумотлар айтиб ўтилган. Ҳозир эса яна бир қанча мулҳақ маълумотларни айтиб ўтамиш. Улар қуийдагилар:

а) мусоҳаба учун келади;

جَاءَ فِي الْقَوْمِ

б) таълил учун келади;

قُتِلَ فِي ذَنْبِهِ

в) муқояса (қиёс) учун келади;

مَاعِلْمِي فِي بَحْرِهِ إِلَّا قَطْرَةً

г) “ب” маъносида келади;

إِنْتَ بَصِيرٌ فِي عَمَلِكَ

д) “الى” маъносида келади;

رَدَّ يَدَهُ فِي جَيْبِهِ

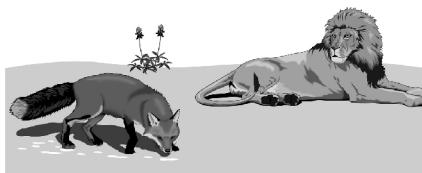
е) “من” маъносида келади;

مَضَتْ عَلَيَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ فِي ثَلَاثِ سِنِينَ →

→ مِنْ نَحْوِ ثَلَاثِ سِنِينَ

8-машқ

Сенга күп эргашдим. Сендан ажрамадим. Сени күп вақт тарбия қылдик. Ҳовлидан ўт чиқди. Овқатта пашша тушди. Бугун одатимга қўра мадрасага эрта соат саккизда бордим. Кеча бироз кечиккан эдим. Бир дараҳт сояси остида сояландим. Сенинг олдингга неча марта бориб уйингдан топмадим. Фотима овни бошлади. Дарсни ёдлашга барча кучимни сарф этдим.

9

اسد وَثَعْلَبٌ
شِيْخُوْخَةُ. احْتِيَالُ.

تَمَارُضٌ. غَارٌ. كُلَّمَا. اتِّيَانٌ. افْتَرَاسٌ. تَسْلِيمٌ. مَالَكٌ. مَالَكٌ لَا تَقْرَأُ. غَيْرٌ
أَنَّهُ. أَبُو الْحُصَيْنِ. أَثْرٌ. تَمْيِيزٌ. تَفْكِيرٌ. لَا يَتَبَغِي.

اسد شاخ وَضَعْفَ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَى صَيْدِ الْوُحُوشِ. وَأَرَادَ أَنْ يَحْتَالَ
لِنَفْسِهِ فِي الْمَعِيشَةِ. فَتَمَارَضَ وَالْقَيْ نَفْسَهُ فِي بَعْضِ الْغِيرَانِ. وَكَانَ
كُلَّمَا اتَّاهَ زَائِرٌ مِنَ الْوُحُوشِ افْتَرَسَهُ دَاخِلَ الْغَارِ وَأَكَلَهُ. وَاتَّيَ الثَّعَلَبُ
يَوْمًا وَوَقَفَ عَلَى بَابِ الْغَارِ مُسْلِمًا عَلَيْهِ قَائِلًا لَهُ كَيْفَ حَالُكَ يَا سَيِّدَ
الْوُحُوشِ؟ فَقَالَ لَهُ الْأَسَدُ مَالَكٌ لَا تَدْخُلُ يَا أَبَا الْحُصَيْنِ؟ فَقَالَ لَهُ الثَّعَلَبُ
يَا سَيِّدُ قَدْ كُنْتُ أَرَدْتُ ذَلِكَ. غَيْرَ أَنِّي أَرَى عِنْدَكَ آثَارَ أَقْدَامَ كَثِيرَيْنِ قَدْ
دَخَلُوا وَلَسْنُتُ أَرَى أَنْ قَدْ خَرَجَ أَحَدُ مِنْهُمْ. مَعْنَى الْحَكَايَةِ أَنَّ الْإِسْلَانَ لَا
يَتَبَغِي لَهُ أَنْ يَفْعُلَ شَيْئًا إِلَّا بَعْدَ أَنْ يُفْكِرَ فِيهِ وَيَمْيِيزَهُ.

9-дарс

1. Кләма музоф бўлиб, ундан кейинги жумла музофун илайҳининг ҳукмида келади ва унинг ўзи эса зарфи замон бўлади.

2. Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китобининг учинчи дарсида “علي ” ҳарфи жор ҳақида маълумотлар айтиб ўтилган эди. Ҳозир эса яна бир қанча маълумотларни келтирамиз.

Улар қўйидагилар:

а) мусоҳаба учун келади;

بَذَلَ الْمَالَ عَلَيِ فَقْرِهِ

б) мужоваза учун келади; عنْ маъносига ;

رَضِيَ عَلَيْهِ

в) зарфият учун келади;

دَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَيِ حِينَ غَفَلَةٍ

г) таълил учун келади;

عَلَامَ تَضْرِبُنِي

д) “ب” маъносига келади;

إِرْكَبْ عَلَيِ إِسْمُ اللَّهِ

е) истидрок (тузатиш) учун келади;

عَلَيْ أَنَّ قُرْبَ الدَّارِ خَيْرٌ مِنَ الْبُعْدِ

Шу ердаги “علي ” ҳарфи жор юқоридаги жумлага тааллуқ топади ёки “التحقيق” деган тақдир қилинадиган мубтадонинг хабари бўлади.

3. Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китобининг ўнинчи дарсида “ل” ҳарфи жор ҳақида маълумотлар айтиб ўтилган эди. Ҳозир эса яна бир қанча мулҳақ маълумотларни айтиб ўтамиш. Улар қўйидагилар:

а) таъдия учун келади;

مَا أَشَدُ حُبَّ زَيْدٍ لِعَمْرُو

6) маъноларида келади.

9-машк

Ялқов бола күп дашном ейди. Тулки товуқни тутди. Отам қарыб заифлашиб қолди. Эшигинг олдида түхтаб сенга салом бердик. Сенга нима бўлдики, мени тергайсан? Кечаки тушликдан сўнг бобомни зиёрат қилдим. Тулки жуда ҳийлакор ҳайвондир. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Савр горида уч кун турдилар. Унинг орқасидан юрдим.

10

أَعْضَاءُ الْإِنْسَانِ

شَقِيقٌ. خَدٌ. نَرَاعٌ. سَاقٌ. ذَقْنٌ. صَدْرٌ. مَعَدَّةٌ. غَرَضٌ. عَرَقٌ.
وَقَائِيَةٌ. تَغْطِيَةٌ. اِنْطَبَاقٌ.

قال سليم مخاطباً شقيقه يوسف الصغير: لك يا يوسف عينان واحدة عن يمينك والأخرى عن شمالك. ولك اذنان واحدة عن يمين رأسك والأخرى عن شمالك. ولك ايضاً خدآن وذراعان ومرفقان ويدان وساقان وركبتان وقدمان. ولكن لك جبهة واحدة وانف واحد ودقن واحد وصدر واحد ومعدة واحدة. فهل تعرف وظيفة كلّ عضو منها؟ وكان يشير باصبعه إلى الأعضاء التي كان يسمّيها. وبينما هما كذلك اذ رأهما المعلم. فقال سليم صاححاً: قل ما الفائد من الحاجبين بين الجبهة والعينين؟

- الغَرَضُ مِنْهُمَا أَنَّهُمَا يَمْنَعُانْ سُقُوطَ الْعَرْقِ مِنَ الْجَبَهَةِ إِلَى الْعَيْنَيْنِ.
- أَصَبَتْ وَمَا فَائِدَةُ الْأَجْفَانِ؟
- انَّهَا تَنْقِي الْعَيْنَيْنِ مِنَ الْأَذَى.
- صَدَقْتَ فِي جَوَابِكَ لَأَنَّ الْجُفْنَ يُعْطِي كُرَةَ الْعَيْنِ كُلَّهَا عِنْدَ النَّوْمِ.
- وَفَضْلًا عَنْ ذَلِكَ أَنَّهُ يَنْطَبِقُ سَرِيعًا عَلَى الْعَيْنِ كُلَّمَا مَرَّ أَمَامَهَا شَيْءٌ بِشَدَّةٍ.

10-машқ

Сенинг туғишигандын ишенинг Мұхаммад менинг дүстүрмидир. Аллоҳ бизни оғриқдан сақлаган эди. Жуда ҳам терладим. Икки қўлингни икки тирсагингга қадар ювгин. Нимага куласан? Қўли билан қўёшга ишора қилди. Эй дүстүм, ғазабланма! Совутни ўрнат! Кўзларингдан ёшни арт! Қайси бирингиз фаолроқсиз? Мени зиёрат қиласанг, жуда ҳам хурсанд бўлар эдим.

11

اعْضَاءُ الْاَنْسَانِ

نسِيَانُ. شَعْرُ. عَنْدَنِذ. اسْتِيقَافُ. خَشِيَّةُ. ذَرَّةُ. تَطَابِيرُ. جَوُ. تُرَابُ.

هَوَامُ. كَلَّا. تَهْدِيدُ. مَا. تَنْبِيَةُ. سَرِيعُ. عَنْدَمَا يَقْرَأُ.

وَبَعْدَ ذَلِكَ قَالَ الْمُعْلِمُ لَهُمَا.

- لَا تَنْسِيَا الشَّعْرَ النَّابِتَ عَلَيَّ أَطْرَافِ الْأَجْفَانِ فَمَا اسْمُهُ؟ فَاجَابَهُ يُوسُفُ
- يُقَالُ لَهُ أَهْدَابُ.

- فَمَا الْفَانِدُ مِنْهُ؟

- فَشَقَ عَلَيِ الْأَخْوَيْنِ الْجَوَابُ. فَقَالَ لَهُمَا عَنْدَنِدَ الْمُعْلَمُ.
- انَّهَا تَسْتُوقِفُ كُلَّ مَا يُخْشِي وَقُوَّهُ فِي الْعَيْنِ مِنَ الذَّرَّاتِ الْمُتَطَاهِرَةِ فِي الْجَوَّ كَالْتُرَابِ وَالْهَوَامُ. ثُمَّ قَالَ مُخَاطِبًا لِيُوسُفَ.
- قُلْ لِي يَا يُوسُفُ هَلْ تَكُونُ عِنْدَكَ مَفْتُوحَتَيْنِ أَوْ مُطَبَّقَتَيْنِ عِنْدَمَا تَكُونُ يَقْطَانَ؟
- انَّهُمَا تَكُونَانِ مَفْتُوحَتَيْنِ.
- وَمَتَى نِمْتَ؟
- تَكُونَانِ مُطَبَّقَتَيْنِ.
- وَإِذْنَكَ كَيْفَ تَكُونَانِ وَأَنْتَ نَائِمٌ؟ فَضَحِكَ يُوسُفُ مِنْ هَذَا السُّؤَالِ وَقَالَ
- هَلْ تُطْبِقُ الْأَذَانُ؟
- إِلَّا تَعْرِفُ السَّبَبَ فِي بَقَائِهَا مَفْتُوحَةً؟
- كَلَّا.
- إِنَّ الْأَذْنَنِ لِلنَّائِمِ كَالْحَارِسِ. وَلِذَلِكَ تَبْقَيْ دَائِمًا مَفْتُوحَةً. فَإِذَا هَدَدَ النَّائِمَ خَطَرُ مَا نَبَهَتْهُ سَرِيعًا.

11-дарс

Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китобининг ўттиз түққизинчидарсида ҳуруфу танбехлар ҳақида айтиб ўтилган эди. Энди шу ҳуруфу танбехлардан “إلا” нафақат ҳуруфу танбех бўлиб, балки бир қанча таркибда келиши мумкин. Улар қуийдагилар:

У билан калом бошланади:

А) Истифтоҳ ҳарфи бўлади. Яъни, ўзидан кейинги айтилаётган нарсанинг аниқ эканига далолат қилади.

Масалан:

الا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ

Бақара сураси, 13-оят.

Б) Арз бўлади. Яъни, у билан таклиф этилади.

Масалан:

الا تَنْزِلُ بِنَا

В) Тахлиз (تحضيض) бўлади. Яъни, у билан кескин ҳолда ундалади.

Масалан:

الا تَتُوبُ وَ تَرْتَدُ عَنْ غَيْرِكَ

А) Ҳарфи тахлизнинг қуийдаги шериклари ҳам бор.

لَوْمًا، لَوْلًا، اَلَا، هَلَّا

Булар тахлиз бўлиб ишлаганда лафзий ёки тақдирий суратдаги феълларга кириши лозим бўлади.

Масалан:

Лафзий

هَلَّا ضَرَبْتَ زَيْدًا. هَلَّا تَضْرِبُ زَيْدًا.

Тақдирий

هَلَّا زَيْدًا ضَرَبْتَهُ. هَلَّا زَيْدًا تَضْرِبُهُ.

Булар мозий феълига кириб келса, мухотоб феълини бажармай тарк этгани учун уни маломат қилиб, танбеҳ бериш маъносига ишлайди. Агар музорий феълга кириб келса, мухотобдан шу феълни бажаришга ундаш ҳамда талаб қилиш маъносига ишлайди. Яъни, гўё амр маъносига бўлади.

11-машқ

Мұҳаммад дүсти Маҳмудни чақири. Абдуллох күчада кетаётган эди, түхтатдим-да, «Қаёққа бормоқчисан?» деб сўрасам, у: “Боққа бормоқчиман”, деди. “Кеч кирса, бораман”, дедим. Нега бу хизматкор сени қўрқитади? Кеча сенинг ҳузурингга боришни унутдим. Қуш ҳавода учади. Унинг қўзлари қора ва киприклари узун. Кичик ҳашаротлар ёқимсиздир. Қулоқ ухлаган кишига соқчи кабидир.

12

الْتَّعْبُ وَالْعُنْقُودُ

مُشَاهِدَةٌ. لَوْنٌ. رُطْبٌ. اِيَادٌ. بُغْيَةٌ. تَعْبٌ. سَعْيٌ. اِمْكَانٌ. طُلُوعٌ.
جَوْفٌ. لَهَبٌ. حَصْرٌ. خَسَانٌ.

حَكَايَةً عَنْ تَعْبٍ * * * قَدْ مَرَ وَسْطَ الْعَنْبِ
وَشَاهِدَ الْعُنْقُودَ فِي * * * لَوْنٍ كَلُونْ الدَّذْهَبِ
وَغَيْرُهُ مِنْ جِنْسِهِ * * * أَسْوَدٌ مِثْلَ الرُّطْبِ
وَالْجُوعُ قَدْ أَوْدَى بِهِ * * * بَعْدَ اِذَانِ الْمَغْرِبِ
فَجَاءَ يَبْغِي اَكْلَةً * * * مِنْهُ وَلَوْ بِالْتَّعْبِ
سَعَيَ فَمَى امْكَنَ اَنْ * * * يَطْلُعَ فَوْقَ الْخَشَبِ
فَرَاحَ مِثْلَمَا اتَى * * * وَجَوْفُهُ فِي لَهَبِ
وَقَالَ هَذَا حَصْرٌ * * * رَأَيْنِهِ فِي حَلَبِ
قَالَ لَهُ الْعُنْقُودُ بَلْ * * * خَسِنْتَ فَادْهَبْ يَاغِبِي
طُولُ لِسَانٍ فِي الْهَوَا * * * وَقَصْرٌ فِي الذَّنَبِ.

12-дарс

1. "لوْ" ҳарфи шарт ҳақида қўшимча маълумотлар:

А) Ҳарфи имтиноъ бўлади, яъни шартнинг бажарилмагани туфайли жавобнинг ҳам бажарилмагани ифодаланилади.

Масалан:

لَوْ جَاءَنِي لَأَكُرْمَتُهُ

Б) Ҳарфи масдар бўлади. Яъни, "أَنْ" нинг ҳукмида бўлиб, ўзидан кейинги музорий феълини масдарга айлантиради, лекин насл қўлмайди. "لوْ" нинг масдар бўлиб ишлаши кўпинча **وَدَّ يَوْدُ** – **وَدَّ** феълидан кейин келганда кўринади.

Масалан:

وَدُوا لَوْ تَأْتِيهِمْ

В) Таманий (орзу) учун келади.

"لوْ" таманий бўлиб келганда унинг жавоби "فَ" билан насл ҳолатда келади.

Масалан:

لَوْ تَأْتَنِي فَتُحَدِّثَنِي

Г) "اَلَا" каби арз, яъни таклиф учун келади ва унинг жавоби "فَ" билан насл ҳолатда келади.

Масалан:

لَوْ تَنْزِلْ عَنْنَا فَتُصِيبَ خَيْرًا

Д) Тақлил учун келади.

Масалан:

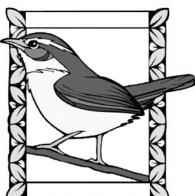
تَصَدَّقُوا وَلَوْ بِظُلْفٍ مُّحْرَقٍ

12-машқ

Бир шингил узум едим. Ўрмонда бир тулкини кўрдим. Менинг қорним очди. Эртага аzonдан кейин ҳузурингга бораман. Тулки жуда ҳийлакор ҳайвондир. Узум жуда лаззатлидир. Муҳаммаднинг ҳовлиси ёнидан ўтдим. Оз бўлса ҳам, менга бер-чи! Сенинг ҳузурингга боришни хоҳлайман. Қисқа қовурға. Узун тил.

13

عُصْفُورُ مَرِيمَ

قَفَصٌ. حَوْلٌ. وَدْعٌ. اطْعَامٌ. لُعْبَةٌ. تَرْكٌ.
بَدْرٌ. حُزْنٌ. حِينًا بَعْدَ حِينٍ. بِمَا آتَهَا.

кан لمريم عصفور جميل. وكانت تحبه كثيراً. فعملت له قفصاً ووضعته فيه. وكان العصفور اليها يأتي الى مريم ويأكل من يدها. وكانت تفتح له القفص حيناً بعد حين. فيخرج ويقعد على رأس القفص او يطير حول البيت. وبما انها كانت تحبه كثيراً ما كانت تدع احداً غيرها يطعمه. وارسلت لها عمنتها يوماً من الايام لعبه جميلة. فطارت مريم فرحاً. وبقيت تلعب بها طول ذلك النهار. ونسىت ان تطعم العصفور. وفي الغد جاء اليها سعيد ابن خالها. فلعبت معه طول النهار بلعبتها ولعبة اخري جاء بها سعيد. ونسىت ان تطعم العصفور. وفي اليوم الثالث تركت اللعبة وجاءت الى العصفور وفي يديها شيء من البذور لتطعمه فوجدها ميتاً في القفص. وكان قد مات من الجوع. فحزنت مريم عليه حزناً شديداً.

13-дарс

1. Хуруфу атфалардан “أُو” ҳарфи атфа мубҳам, яъни ноаниқ бўлган ҳолатдаги иккита ишдан бирига келади.

Масалан:

جَاءَ زَيْدٌ أَوْ عَمْرُو

2. “بُ” ҳарфи жор сабаб учун ҳам келади.

Масалан:

لَقِيتُ بِزَيْدٍ الْأَهْوَالَ

3. Атф баён юқорига сифат бўлмаган ҳолда тобе бўлиб, ўз матбуъсини равшанлаштириб келади. Масалан:

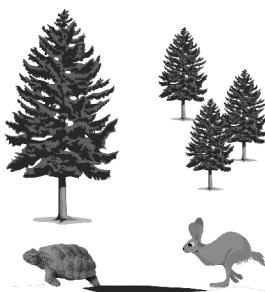
اَقْسَمَ بِاللهِ اَبُوْ خَفْصٍ عُمَرُ

13-машқ

Кеча сенинг ҳузурингга боришни унутдим. Марям қушини овқатлантириди. Карим билан кун бўйи ўйнадим. Бу ўйинчоқ жуда мароқлидир. Чумчуқ уй тепасидан учди. Қуш очликдан ўлди. Дўстимга жуда қаттиқ қайфурдим. Булбул қафасда. Тун бўйи ухламадик. Эй дўст, қайфурма! Онамни жуда яхши кўраман.

14

سُلْحَفَاةُ وَأَرْنَبٌ

سُلْحَفَاةُ. تَسَابِقُ. حَدٌ. اِتْكَالٌ. خَفَّةٌ. تَوَانِيٌّ.
بُطْءٌ. تَقْرِيْطٌ. اِسْتُمْرَارٌ. رُؤيْدًا. اِسْتِيقَاظٌ. جُهْدٌ.
سَبْقٌ. خَيْيَةٌ. اَمْلٌ. اَذٌ. نَدَمٌ. اِضْطَرَارٌ.

يُحْكِيَ أَنَّ سُلْحَفَةً وَارْتَبَأَا تَسَابَقَتَا مَرَّةً. وَجَعَلَتَا الْحَدَّ بَيْنَهُما شَجَرَةً. وَقَدْ اتَّفَقَتَا عَلَى أَنَّ مَنْ تَصْلُ إِلَى الشَّجَرَةِ قَبْلَ الْآخْرَى تَكُونُ لَهَا جَائِزَةٌ عَظِيمَةٌ تُعْطِيهَا الْآخْرَى. أَمَّا الْأَرْتَبُ فَقَدْ اتَّكَلَتْ عَلَى خَفَّتِهَا فِي الْجَرِي فَتَوَانَتْ فِي الطَّرِيقِ وَنَامَتْ. وَأَمَّا السُّلْحَفَةُ فَلَعِلْمَهَا بِبُطْءِهِ حَرَكَتِهَا لَمْ تَنْتوَانْ وَلَمْ تُفْرِطْ بِلِ اسْتَمْرَرَتْ فِي السَّيْرِ رُوِيدًا رُوِيدًا حَتَّى وَصَلَتْ إِلَى الشَّجَرَةِ. فَعَنْدَ مَا اسْتَيْقَظَتِ الْأَرْتَبُ مِنْ نَوْمِهَا لَمْ تَجِدْهَا. فَجَرَتْ بِكُلِّ جُهْدِهَا لِتَسْبِقَ السُّلْحَفَةَ. وَلَكِنْ خَابَ أَمْلُهَا وَذَهَبَ جَرِيْهَا وَتَبَعَّهَا سُدِّيْ. إِذْ رَأَتْ أَنَّ السُّلْحَفَةَ قَدْ سَبَقَتْهَا وَوَصَلَتْ إِلَى الشَّجَرَةِ قَبْلَهَا. فَنَدِمَتْ عَلَى تَفْرِيْطِهَا كَثِيرًا. وَاضْطَرَرَتْ أَنْ تَدْفعَ إِلَيْهَا الْجَائِزَةَ الْمُعِينَةَ.

14-дарс

1. امр феъли маъносидаги исми феъл бўлибгина қолмай, балки ҳол бўлиб ҳам келади. Чунки у **ارْوَد - يُرْوِد** феълининг тасфир¹⁰⁴ қилинган масдардир.

2. **إِذْ** зарф бўлибгина қолмай, балки таркибда яна бир қанча ўринларда келади. Улар қуидагилар:

a) **إِذْ** муфожоат¹⁰⁵ учун келади, масалан:

بَيْنَمَا آنَا جَالِسٌ إِذْ جَاءَ زَيْدٌ

b) **إِذْ** таълил учун келади, масалан:

ضَرَبْتُ ابْنِي إِذْ أَسَاعَ

¹⁰⁴ Кичрайтирилган.

¹⁰⁵ Тўсатдан, қўккисдан, бехосдан.

в) **إِذْمَا** бўлиб, шарт ва жазо ҳолатларидан бири бўлиб, иккита феълни жазм қилади ва **إِنْ** каби ҳарф бўлган ҳолат ёки **مَتَى** каби зарф бўлган ҳолатда эъробланади, лекин **إِذْمَا** билан жазм бўлиши камдан-кам келади.

14-машқ

Эй бола, дангаса бўлма! Уйқудан эрта соат олтида уйғондим. Тек тургани учун ҳечам хафа бўлмадим. Гапиргани учун бир неча марта надомат қилдим. Унга мактуб ёзишга мажбур бўлдим. Ҳаракат қилган киши ҳеч бир вақт надомат қилмайди. Бу оғир ва мана бу енгил. Унинг умиди чиппакка чиқди. Бу ишда жуда кўп камчиликка йўл қўйдим. Бола йиглади. Фотима ўйнади.

15

حَسَنٌ أَفْنَدِي وَابْنُهُ مُحَمَّدٌ

حاضر. عظيم. اکثر. غلط. توسیخ. توبیخ. لزوم. خط. بنی.
الصُّورُ الْمُتَحرِّكَةُ.

حسن افندي - ارني يا محمد الاشياء التي في محفظتك
محمد - حاضر يا أبي. هذا هو لوح الاردواز وهذا هو قلم الاردواز.
وأنا كل يوم أكتب الإملاء والحساب في الكراس.
- عظيم - ولماذا لا تكتب الحساب في الكراس؟
- أنا أكتب الحساب في الكراس أيضا ولكنني أحب الكتابة في
الاردواز اكثر.

- وَمَا سَبَبُ ذَلِكَ.

- لَأَنِّي اذَا غَلَطْتُ فِي كَلْمَةٍ اوْ فِي مَسْأَلَةٍ يُمْكِنُنِي أَنْ أَمْسِحَهَا.
أَمَّا اذَا كُنْتُ أَكْتُبُ فِي الْكُرَاسِ وَغَلَطْتُ فِي كَلْمَةٍ فَلَا يَحْسُنُ مَسْحُهَا.
لَآنَ الْمَسْحَ يُوَسْخُ الْكُرَاسَ.

- أَهَذَا كُرَاسُ الْإِمْلَاءِ؟

- نَعَمْ يَا أَبِي وَأَمَّا كُرَاسُ الْحِسَابِ فَإِنِّي تَرَكْتُهُ فِي الْكِتَابِ.

- أَنْتَ مُجْتَهِدٌ كُرَاسُكَ نَظِيفٌ.

- مَعِيَ فِي الْفَصْلِ وَلَدُّ وَسَخٌ جِدًا. وَكُلَّمَا أَخَذَ الْقَلْمَ وَكَتَبَ وَسَخَ
كُرَاسَهُ وَاصَابَعَهُ بِالْحِبْرِ. وَدَائِمًا يُوَبِّخُهُ الْمُعْلَمُ. هَلْ تُحِبُّ أَنْ تَرَى
رَسْمِيِّ، يَا أَبِي. أَنَا رَسَمْتُ هَذَا الشَّكْلَ بِقَلْمَ الرَّصَاصِ.

- هَذَا الرَّسْمُ جَمِيلٌ. وَلَكِنْ يِلْزَمُكَ أَنْ تُنْتَظِفَ هَذِهِ الْخُطُوطَ بِالْمُمْسَحةِ.
ضَعْ يَا بُنَيَّ كُتُبَكَ وَكَرَارِيسِكَ فِي مَحْفَظَتِكَ ثُمَّ الْبِسْ الْبِسْتَكَ نَذْهَبُ
مَعًا لِمُشَاهَدَةِ الصُّورِ الْمُتَحَرِّكَةِ. وَبَعْدَ الرُّجُوعِ تُحْضِرُ دُرُوسِكَ.

15-машқ

Бу китоб сумкададир. Бу доска ва мана бу қора қалам. Бу масалани ечишда янгилишдим. Унинг дафтари кир, менинг дафтарим тоза. Дарсларингни тайёрла. Дарсларни тайёлладик. Қаламимни мадрасада қолдирдим. Сен ҳозир мадрасага боришинг керак. Рангли қалам билан ёз. Бармоғимни қора бўёғга беладим. Нега бизнинг ҳузуримизга келмайсан? Китобларни сумкага солиб, остононадаги устунга илиб қўйдим.

16

الصَّبِيُّ الَّذِي يُحِبُّ اللَّعْبَ

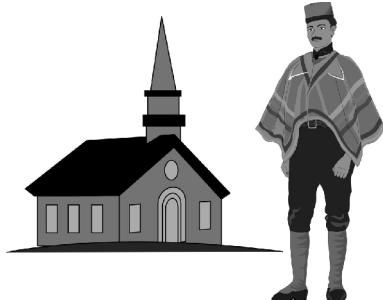
لَيْتَ لَيْتَنِي. غَزْلٌ. كَيْ. كَيْ يَكْتُبَ. زَهْرٌ. شَمْعٌ. شَكٌ. بِلَاشَكٌ. كَمَا رَأَيْتَ مِنْقَارٌ. عُشْ. رَبْضٌ. صَفِيرٌ. اِنْطِلَاقٌ. اِدَنْ.

صَبِيُّ اِرْسَلَتْهُ اُمُّهُ اِلَى الْمَدْرَسَةِ. وَبِمَا اَنَّهُ يُحِبُّ اللَّعْبَ كَثِيرًا اِرْسَلَتْ مَعَهُ اُخْتَهُ لِتُوَصِّلَهُ اِلَى الْمَدْرَسَةِ وَتَرْجِعَ. وَفِيمَا هُمَا ذَاهِبَانِ وَصَلَّا اِلَى شَجَرَةَ عَظِيمَةٍ. فَأَرَادَ الصَّبِيُّ اَنْ يَقْعُدَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ. وَقَالَ يَا لَيْتَنِي نَبَقَى هُنَا وَلَا نَذْهَبَ اِلَى الْمَدْرَسَةِ. قَالَتْ اُخْتُهُ لَا، لَيْسَ اَعْنَدِي وَقْتُ لِلَّعْبِ فَبَعْدَ اَنْ اُوْصِلَكَ اِلَى الْمَدْرَسَةِ يَبْغِي اَنْ اُرْجِعَ وَأَنْزِلَ اِلَى السُّوقِ وَأَسْتَرِي لَامِي صُوفَاً وَغَزْلاً لِكَيْ نَسْتَقْلَ وَنَعِيشَ. ثُمَّ رَأَيَ الصَّبِيُّ وَهُوَ فِي الطَّرِيقِ نَحْلَةَ تَطِيرُ مِنْ زَهْرَةِ اِلَى زَهْرَةِ. فَقَالَ يَا لَيْتَنِي بِدُونِ شُغْلٍ مِثْلِ هَذِهِ النَّحْلَةِ فَانَّهَا لَا تَقْرَأُ وَلَا تَكْتُبُ. فَقَالَتْ اُخْتُهُ غَلَطْتَ يَا اَخِي. النَّحْلَةُ لَيْسَتْ بِدُونِ شُغْلٍ بَلْ تَجْمَعُ عَسَلًا وَشَمْعًا اِسْتَعْدَادًا لِاِيَامِ الشَّتَاءِ. وَبَعْدَ اَنْ مَشَيَا قَبِيلًا رَأَيَا عَصْفُورًا. فَقَالَ بِلَاشَكٌ هَذَا العَصْفُورُ لَيْسَ لَهُ شُغْلٌ. يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مُثْلَهُ. فَقَالَتْ لَهُ اُخْتُهُ لَيْسَ الْعَصْفُورُ بِدُونِ شُغْلٍ كَمَا ظَنَنتَ يَا اَخِي. الاَّ تَرَى اَنَّهُ حَامِلٌ فِي مِنْقَارِهِ حَشِيشًا لِبَيْنِ عُشَّهُ. وَبَعْدَ اَنْ سَارَ قَبِيلًا رَأَى كَلْبًا رَابِضًا بِجَانِبِ الطَّرِيقِ. فَقَالَ لِاُخْتِهِ خَلَيْنِي الْعَبْ مَعَ الْكَلْبِ. اَنَّهُ لَيْسَ لَهُ شُغْلٌ وَمَا اَتَمَ الصَّبِيُّ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ حَتَّى سَمِعَ اِنسَانًا

يَصْفُرُ لِلْكَلْبِ. فَقَامَ الْكَلْبُ وَتَوَجَّهَ نَحْوَهُ. فَانْطَلَقَا مَعًا إِلَى الْغَابِ لِلصَّيْدِ. وَلَمَّا رَأَى الصَّبَّى أَنَّ لَكُلَّ مِنَ النَّحْلَةِ وَالْعُصْفُورِ وَالْكَلْبِ شُغْلًا يَعْمَلُهُ قَالَ أَذْنَ اذْهَبُ إِلَى الْمَدْرَسَةِ، وَبَعْدَ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى الْبَيْتِ أَسَأْلُ أُمِّيْ فُرْصَةَ الْعَبْ فِيهَا مَعَ رُفَاقَىِ.

16-машқ

Мұхаммад айтди: «Мен билан боғда ўйнагин». У: «Йүқ, ўйнашга бормайман. Мен ҳозир иш билан бандман, ўйнашга вақтим ҳам йүқ», деди. «Ундай бўлса, асрдан кейин ўйнаймиз». «Бош устига, бўлмаса, ўшанда ўйнаймиз». Ипак қурти бизга ипак беради. Эй воҳ! Шу киши каби олим бўлсам-ку! Дарсимни тайёргандан сўнг бокёга бораман. Унда дўстларим билан юраман. От уй ёнида ётибди. Қуш уясидадир. Хизматкор қаттиқ сўкилди.

17

تَوْفِيقٌ ذَاهِبٌ إِلَى الْمَدْرَسَةِ

انْتِقادُ. سِيرُ. حلُّ. افْتَدَاعُ.
تَحْقِيرُ. مُحَافَظَةُ. عَدُّ. اتَّعَاظُ.
حَمْلُ. بَعْدَ أَنْ كَتَبَ.

قَالَتِ الْأُمُّ صَبَاحًا لَابْنَهَا تَوْفِيقٍ أَنْتَ إِلَآنَ ذَاهِبٌ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. فَتَعَالَ لَأَنْظُرْ هَلْ تَكُونُ ثِيَابُكَ نَظِيفَةً. وَلَمَّا تَقْدَمَ أَخْذَتْ تَنْقِدُهُ جِيدًا. ثُمَّ قَالَتْ لَهُ لَا يَلِيقُ بِكَ أَنْ تَذَهَّبَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ قَبْلَ أَنْ تَغْسلَ وَجْهَكَ وَيَدِيكَ وَتُمْشِطَ

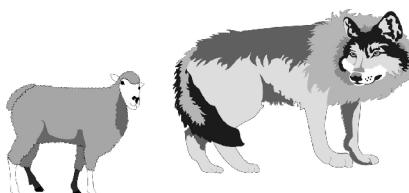
شَعْرُكَ. اُنْظِرْ إِلَيْ حَذَائِكَ فَإِنَّ سِبْرَهُ مَحْلُولٌ وَالَّى رِدَائِكَ فَإِنَّهُ وَسْخٌ. إِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ يَجِبُ عَلَيْكَ عَمَلُهُ صَبَاحًا هُوَ أَنْ تَكُونَ نَظِيفًا. فَاقْتُدْ بِوَالِدِكَ فِي ذَلِكَ. إِلَّا تَعْلَمُ يَا ابْنِي أَنَّ وُجُودَكَ فِي الْمَدْرَسَةِ عَلَيَّ هَذَا الْحَالِ يُدْعُ تَحْقِيرًا لِمَعْلُومَكَ. أَمَّا عِنْدَكَ الْأَشْيَاءُ الْلَّازِمَةُ لِلْمُحَافَظَةِ عَلَيَّ النَّظَافَةِ؟ فَهُنَّاكَ الطَّسْتُ وَالْمَاءُ وَالصَّابُونُ وَالْمَنْشَفَةُ وَالْمَشْطُ وَالْفُرْشَةُ. فَاتَّعِظْ تَوْفِيقَ بِكَلَامِ أَمْهِ وَعَادَ إِلَيْ حُجْرَتِهِ. وَبَعْدَ أَنْ غَسَلَ وَجْهَهُ وَمَشَطَ شَعْرَهُ وَنَظَفَ حِذَاءَهُ حَمَلَ كُتُبَهُ وَذَهَبَ إِلَيْ الْمَدْرَسَةِ كَمَا رَأَيْتَ فِي الصُّورَةِ.

17-машқ

Муаллимингни таҳқиrlама. Совун, тароқ, тишчүтка тозалаш учун керак нарсалардир. Барча ишларда одобли болаларга эргаш, одобсизлар билан бирга бўлма! Бу ҳолда сени кўрмай, бор, юзингни юв ва кийимларингни тозала! Одобли бола ҳам шундай бўладими? Ўқувчи бола ҳар вақт тоза бўлиши лозим. Муаллимнинг сўзларидан ваъзнасиҳат ол. Боғчани тугатдим-да, мадрасага йўл олдим.

18

الذِّئْبُ وَالْخَرُوفُ الصَّغِيرُ

خَرُوفٌ. مُرْتَفِعٌ. تَعْكِيرٌ.
عالٌ. مُنْخَفِضٌ. عِقَابٌ.
ولادةٌ.

كَانَ فِي قَدِيمِ الزَّمَانِ خَرُوفٌ عَطْشَانٌ. وَكَانَ صَغِيرًا جَدًّا. فَذَهَبَ إِلَيْ نَهْرٍ صَغِيرٍ لِيَشْرَبَ مِنْهُ. وَكَانَ هَذَا النَّهْرُ قَرِيبًا مِنْ غَابَةٍ عَلَيْ جَبَلٍ

مُرتفعٌ. فَخَرَجَ مِنِ الْغَابَةِ ذَئْبٌ وَنَزَلَ حَتَّى جَاءَ إِلَيَ الْخَرُوفِ. وَقَالَ لَهُ أَنْتَ عَكَرْتَ عَلَى الْمَاءِ الَّذِي أَشْرَبْتُ مِنْهُ. فَقَالَ الْخَرُوفُ كَيْفَ أَعْكَرُ عَلَيْكَ الْمَاءَ مَعَ كَوْنِكَ أَنْتَ فِي الْجِهَةِ الْعَالِيَّةِ الَّتِي يَأْتِي مِنْهَا الْمَاءُ وَأَنَا فِي الْجِهَةِ الْمُنْخَفَضَةِ الَّتِي يَأْتِي إِلَيْهَا الْمَاءُ. فَقَالَ الذَّئْبُ لِلْخَرُوفِ أَنْتَ إِلَآنَ تَكَدَّنِي وَكُنْتَ فِي الْعَامِ الْمَاضِي تَشْتَمِنِي. فَقَالَ الْخَرُوفُ أَنَا مَا كُنْتُ وَلَدَتُ فِي الْعَامِ الْمَاضِي. فَإِنَّ عُمْرِي سَنَةً أَشْهُرٌ فَقَطْ. فَقَالَ الذَّئْبُ اذْنَ أَخُوكَ هُوَ الَّذِي شَتَمِنِي. فَقَالَ الْخَرُوفُ لِيَسَ لِي أَخٌ. فَقَالَ الذَّئْبُ اذْنَ أَبُوكَ هُوَ الَّذِي شَتَمِنِي. فَقَالَ الْخَرُوفُ أَنَا يَتِيمٌ وَلَيْسَ لِي أَبٌ وَلَا أَمَّ. فَقَالَ الذَّئْبُ اذْنَ أَحَدُ أَقْارِبِكَ أَوْ أَصْحَابِكَ كَانَ شَتَمِنِي. فَلَا بُدُّ مِنْ عِقَابِكَ. ثُمَّ حَمَلَهُ بِأَسْنَانِهِ وَذَهَبَ بِهِ إِلَيَ الْغَابَةِ وَأَكَلَهُ.

18-машқ

Эй болалар, сувни ифлослантирганлар. Менга ёлғон сүзлама. Мен олти ўшдаман, дүстим Салим саккиз ўшда. Бу бола ўтган йили туғилди. Онам қызы туғди. Менинг Мұхаммад исмли дүстим бор, у мени жуда яхши күради. У мени ўтган жума боғчага олиб борди. Унинг ичида уч соат юрдик. Одобли бола сүкмайди. Менинг отам, онам ва яқынларим йўқ.

19

الكلب

دَعْوَةُ ابْرَازٍ. تَنَاؤلُ. الْمُ. مَدُّ. كَيْفَ. مَا.
كَانَ صَبِيًّا فَقِيرًّا جَالِسًا فِي الطَّرِيقِ يَأْكُلُ قطْعَةَ خُبْزٍ. فَرَأَيْ كَلْبًا نَائِمًا بَعِيدًا عَنْهُ. فَدَعَاهُ وَأَبَرَزَ لَهُ الْخُبْزَ حَتَّى ظَنَّ الْكَلْبُ أَنَّهُ سَيُعْطِيهِ

منه لُقْمَةً. فَقَرُبَ مِنْهُ لِيَتَنَوَّلَ الْخُبْزَ. وَإِذَا بِالصَّبَّيِّ ضَرَبَهُ بِعَصَمِ عَلَيْهِ رَأْسَهُ. فَفَرَّ الْكَلْبُ صَارِخًا مِنْ شَدَّةِ الْأَلَمِ. وَكَانَ رَجُلٌ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ يَنْظُرُ مِنْ شُبَّاكَ بَيْتِهِ. فَرَأَيْ كُلَّ مَا حَصَلَ. فَلَأْخَذَ عَصَمًا وَوَقَفَ بِالْبَابِ وَدَعَا الصَّبَّيَّ وَأَبْرَزَ لَهُ الثَّمَنَ. فَمَدَ الصَّبَّيُّ يَدَهُ لِيَأْخُذَ الثَّمَنَ. فَضَرَبَهُ الرَّجُلُ بِالْعَصَمِ عَلَيْ أَصَابِعِهِ ضَرَبَةً جَعَلَتْهُ يَصْرُخُ أَشَدَّ مِنْ صُرَاخِ الْكَلْبِ. ثُمَّ قَالَ لِلرَّجُلِ كَيْفَ تَضْرِبِنِي وَأَنَا لَمْ أَطْلُبْ مِنْكَ شَيْئًا؟ فَأَجَابَهُ الرَّجُلُ قَائِلًا وَكَيْفَ تَضْرِبُ الْكَلْبَ وَهُوَ لَمْ يَطْلُبْ مِنْكَ شَيْئًا؟

19-машқ

Менга Мұхаммадни чақыр! Ушбу мискинга битта хурмо бўлса ҳам, бер. Уни тахта билан урган эдим, қаттиқ бақирди. Қаттиқ йиғлади. Сенинг қийнашларинг мени бақиришга мажбур этди. Қўлингни чўз, ушбу пулни бераман. Сени чақирган эдим, вақтида келмадинг. Мұхаммад: «Бугун қўп ҳаракат қилдим», деганида «Унданай бўлса, мукофот олар экансан», дедим.

20

اللَّعْبُ

أَهْلًا. وَمَرْحَبًا. هَنَاءُ.
طَرَبُ. وَاجِبَاتُ. عَنَاءُ.
إِيرَاثُ. انْقَبَاضُ. كَمَدُ.
أَرَاحَةُ. بَلِيدُ. رَوْمُ. مَرَامُ.
كَذَاكُ. كَذَلِكُ. انْمَاءُ.

مَرْحَبًا أَهْلًا بِوقْتِ اللَّعْبِ *** إِنَّهُ وَقْتُ الْهَنَاءِ وَالْطَّرَبِ
 وَاجِبَاتُ الدَّرْسِ لَا نُنْكَرُهَا *** قَطُّ لَكُنْ دَائِمًا نَذْكُرُهَا
 اِنْ لَعَبْنَا لَمْ نَكُنْ نَحْقِرُهَا *** غَيْرَ أَنَّ الْوَقْتَ وَقْتُ اللَّعْبِ
 كَثْرَةُ الدَّرْسِ عَنَاءُ لِلْجَسَدِ *** تُورُثُ النَّفْسَ اِنْقِبَاضًا وَكَمْدًا
 لَيْسَ كَاللَّعْبِ دَوَاءُ لِلْوَلَادِ *** لَا يُرِيحُ النَّفْسَ غَيْرُ اللَّعْبِ
 يَا رَعَاهُ اللَّهُ مِنْ لَعْبِ مُفِيدٍ *** مُذْهَبٌ عَنَّا عَنِ الدَّرْسِ الشَّدِيدِ
 كُلُّ مَنْ ضَيَّعَ الْوَقْتَ بِلَيْدٍ *** غَيْرُ أَهْلٍ لِنَشَاطِ اللَّعْبِ
 مَعَ ذَاكَ الدَّرْسُ اُولَئِي مَا يُرَامُ *** غَيْرَ أَنَّ الْكُلَّ يَجْرِي بِنِظامٍ
 اِنَّمَا اللَّعْبُ بِلَا دَرْسٍ حَرَامٌ *** وَكَذَاكَ الدَّرْسُ دُونَ اللَّعْبِ

20-дарс

1. Мафъулун биҳи феъли ҳазф бўлишининг тўртта вожиб ўрни бор. Шулардан иккинчиси биринчи “Мабдаъ улқироат” китобининг тўртинчи дарсида айтиб ўтилган. Ҳозир эса бизлар биринчиси, яъни эшитилган ҳолида ҳазф бўлиши билан танишамиз.

Масалан:

Яъни, “Хуш келибсиз” дегани бўлади. Луғавий маъноси эса “Ёлғиз бўлиб ажралма ва аҳил бўлгин”.

2. Хуруфу атфалардан “بَلْ”^{“Лән”} ва “لَا”^{“Ла”} каби маътуф ва маътуфун алайҳга бўлган нисбатни таъйин қилиб, биттасига олиб беради. Аммо “لَكِنْ”^{“Лекин”} нафий учун лозим бўлади. Яъни, ундан олдинги ёки кейинги жумла манфий бўлиши керак.

Масалан:

جَاءَ نِي زَيْدٌ وَ لَكِنْ عَمْرُو لَمْ يَجِئِ

20-машқ

Ўйин бола учун жуда фойдали нарсадир. У тананироҳатлантириб, қўнгилга шодлик олиб келади. Лекин у учун муайян бир вақт таъйинлаш лозим. Дарс вақтида ўйнаган бола одобсиз ва ялқовдир. Сен вақтингнинг барчасини бир хил ўтказма. Балки ўйинга тегишли вақтда ўйнагин, ўқишига тегишли вақтда ўқигин. Ўйинсиз дарс фойдасиздир. Шунингдек, дарссиз ўйиндан фойда йўқдир.

21

القرْدُ وَ النَّجَارُ

وَتَدٌ. قِبْلٌ. تَدَلِّي. شَقٌّ. نَزْعٌ. عَصْرٌ. كَادٌ. كَادَ يَمَوْتُ. غُشِيَ عَلَيْهِ.

يُحْكِي أَنَّ قِرْدًا رَأَى نَجَارًا يَشْقُ خَشْبَةً وَهُوَ رَاكِبٌ عَلَيْهَا. وَكَانَ كُلُّ مَا شَقَّ مِنْهَا ذَرَاعًا ادْخَلَ فِيهَا وَتَدًا. فَوَقَفَ الْقِرْدُ يَنْتَظِرُ إِلَيْهِ وَقَدْ أَعْجَبَهُ ذَلِكُ ثُمَّ أَنَّ النَّجَارَ ذَهَبَ لِبَعْضِ حَاجَتِهِ. فَلَرَادَ الْقِرْدُ أَنْ يَفْعَلَ كَمَا فَعَلَ النَّجَارُ. فَرَكِبَ الْخَشْبَةَ وَجَعَلَ وَجْهَهُ قِبْلَ الْوَتَدِ وَظَهَرَهُ قِبْلَ طَرْفِ الْخَشْبَةِ. فَتَدَلَّى ذَنْبَهُ فِي الشَّقِّ. ثُمَّ أَنَّهُ نَزَعَ الْوَتَدَ فَعَصَرَ الشَّقَّ ذَنْبَهُ. فَأَخَذَ يَصْرُخُ صُرَاخًا

هائلاً وكاد يُغشى عليه من شدة الألم. وفي ذلك الوقت جاء النجار إلى الخشبة فرأه على تلك الحلة. فأخذ عصاً وأخذ يضربه ضرباً شديداً. فكان ما لقي من النجار أشد مما لقي من الخشبة.

21-ماشқ

Касалга қараб турдим. Кийимни илгичга илгин. Мұхаммад ёзгани каби ёзишни орзу қилдим. Отам ҳушидан кетди. Ўлишига оз қолди. Йиғлаб юборай дединг. Бу ишдан фойдаланишим бошқа ишдан фойдаланишдан яхшироқ әди. Аллоҳдан соғлик ва саломатлық сүраймиз. Баъзи бир юмушларим учун унинг ҳузурига бордим. Овқатланишга киришдик. Юзимни қибла тарафға қаратдим-да, хуфтон намозини ўқишига киришдим. Сен шу ҳолда мадрасага боришинг лозим.

22

بِلَا أَبِ

دَمْعٌ. جَرِيَانٌ. ضَبْطٌ. رِقَّةٌ. رَفَعَ صَوْتَهُ بِالْبُكَاءِ

كَانَ صَبِيًّا صَغِيرًّا يَتِيمًا يَأْتِي إِلَيَّ الْمَدْرَسَةَ لِيَتَعَلَّمَ الْقِرَاءَةَ وَالْكِتَابَةَ. وَفِي يَوْمٍ مِنِ الْأَيَّامِ كَتَبَ لَهُ الْمُعْلِمُ هَذِهِ الْقَاعِدَةَ: اكْرِمْ أَبَاكَ وَأَمْكَ لَكِي يَكْتُبَ مِثْلَهَا فِي كُرَاسِهِ. فَأَخَذَ الصَّبِيُّ الْكُرَاسَ وَكَتَبَ بَعْضَ أَسْطُرَ ثُمَّ تَرَكَ الْقَلْمَ وَبَكَيَ. وَصَارَتْ دُمُوعُهُ تَجْرِي عَلَيْ خَدَيْهِ. ثُمَّ أَخَذَ يَكْتُبُ لَكَنَّهُ لَمَّا كَانَ يُفَكِّرُ فِي أَبِيهِ لَمْ يَقْدِرْ أَنْ يَضْبُطَ نَفْسَهُ. فَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالْبُكَاءِ. فَقَالَ لَهُ الْمُعْلِمُ مَالِكٌ يَا ابْنِي مَاذَا جَرَى لَكَ؟ قَالَ لَا أَقْدِرُ أَنْ

اکتب علی هذه القاعدة. لأنّي يتيمٌ من الآباء. فارجُو أنْ تكتب لي غيرها. فرق قلب المعلم له وقطع من الكراس الورقة التي حرّكت في قلبه الخُزْن على أبيه وكتب له غيرها.

22-машқ

У нечага кирди? Фотима жуда күп йиғловчи қиз. Ёши икки чаккасига оқди. Ота-оналарингизни ҳар вақт ҳурмат қилинг. Чунки ота-онасини ҳурмат қилмаган кишини Аллоҳ таоло севмайди. Мен етимман. Менинг ҳеч бир яқин кишим йўқ. Менга бироз пул бериб тур, бозорга бориб китоб сотиб оламан. Эй биродар! Бугун жумадан кейин бизнинг ҳузуримизга келишингни ўтинаман. Тилингни ёлғондан сақла, ҳеч кимни сўқма ва койима ҳамда ёмон сўзларни гапирма. Ушбу мискинни кўргач, кўнглим оғриди. Ҳузуримга чақирдим-да, овқатлантирдим. Кейин қўлига бир сўм пул бердим.

23

طِيَاشَةُ سَلِيمٍ

طِيَاشَةً. آنَ وَقْتُ الدَّرْسِ. تَهِيُّؤْ. عَاجِلًا. فَوْتُ. دَوَرَانْ. نُهُوضُ. خُطْوَةً. التِّقَاطُ. مُسَاعَدَةً. صَرْفُ.

سلیم ولد صغير السن. ولكن طائش جدا لا يعرف أين يضع ثيابه وكتبه، فيضيع الوقت في التفتيش عنها. ومرارا يتاخر عن الوقت المعين للذهاب إلى المدرسة. ففي ذات يوم صباحاً قالت له والدته: - يا سليم قد آن وقت الذهاب إلى المدرسة فتهيا حالاً.

- سَمِعًا وَطَاعَةً.

- هل أَحْضَرْتَ السَّلَةَ الَّتِي تَضَعُ فِيهَا الزَّادَ؟

- نَعَمْ.

- أَيْنَ كِتَابُكَ سَلاسِلُ الْقِرَاءَةِ؟

- لَا أَعْرِفُ.

- أَيْنَ وَضَعْتَهُ أَمْسِ بَعْدَ أَنْ قَرَأْتَ دَرْسَكَ.

- نَسِيَتُ.

- فَتَشَّ عَنْهُ عَاجِلًا قَبْلَ أَنْ يَفُوتَ الْوَقْتُ.

فَأَخَذَ سَلِيمٌ يُقْتَشِّ عنِ الْكِتَابِ مُضْطَرًّا وَيَدُورُ فِي الْبَيْتِ بِدُونِ فَائِدَةٍ. وَلَمَّا رَأَتْهُ أُمُّهُ عَلَى هَذَا الْحَالِ نَهَضَتْ لِتُقْتَشِّ مَعَهُ. وَفِي اُولَى خُطُوَّةٍ وَجَدَتْهُ فِي أَسْفَلِ الْكُرْسِيِّ فِي حُجْرَتِهِ فَاتَّقْطَطَتْهُ وَأَعْطَتْهُ إِيَاهُ. فَأَخَذَهُ سَلِيمٌ وَتَوَجَّهَ نَحْوَ الْبَابِ. وَعِنْدَ ذَلِكَ سَأَلَتْهُ أُمُّهُ قَائِلَةً:

- وَأَيْنَ كِتَابُ الْحِسَابِ؟

- لَا أَعْرِفُ.

- أَهَذَا تَذَهَّبُ إِلَى الْمُدْرَسَةِ بِدُونِ كُتُبٍ. فَمَا الْفَائِدَةُ مِنْ ذَهَابِكِ؟
اسْمَعِ السَّاعَةَ إِنَّهَا تَدْقُ الثَّمَانِيَّ.

- انْ تَأْخَرْتُ عَنِ الدُّخُولِ إِلَى الْمُدْرَسَةِ فِي الْوَقْتِ الْمُعِينِ أُعَاقِبُ عَقَابًا شَدِيدًا. فَأَرْجُو مِنْكَ أَنْ تُسَاعِدَنِي عَلَى وِجْدَانِ الْكِتَابِ. وَكَانَ يَدُورُ فِي الْبَيْتِ بَاكِيًّا. فَنَهَضَتْ أُمُّهُ مَرَّةً ثَانِيَّةً فَوَجَدَتِ الْكِتَابَ وَرَاءَ الْخِزَانَةِ وَأَعْطَتْهُ إِيَاهُ وَمَسَحَتْ دُمُوعَهُ وَصَرَفَتْهُ قَائِلَةً لَهُ إِذَا حَافَظَ عَلَى التَّرْتِيبِ لَمْ تَأْخُرْ عَنِ الدَّرْسِ وَلَمْ تَبْكِ وَلَمْ تَحْزَنْ.

23-машқ

Соат беш бўлганини билдириди. Мактабга иккинчи марта бордим. Дарс вақти бошланди. Вақт ўтиб кетади, деб қўрқдим. Китобингни изла. Китобим шкаф орқасига тушиб кетди. Дарсдан кечикдинг. Нега дарсдан кечикдинг? Эй дўстим, қайтурма! Карим узун бола, лекин жуда енгил. Абдуллоҳ қаерга кетганини биласанми? Йўқ, билмайман. Китобларингни сумкага сол. Чой ичишга киришидик. Дарсимни ўқигандан сўнг ўйнашга чиқдим. Менга мана шу китобни бер-чи!

24

مَنْ ظَلَمَ غَيْرَهُ ظَلِمٌ

أَرْمَلَةُ. جُنُّ. تَنَازُعٌ. قِسْمَةُ. رُجَاحٌ. قَضْمٌ. رَدٌّ. كَفَةٌ. تَلَاشٌ.
إِمْسَاكٌ. عَجَلَةٌ. إِنْقَامٌ. حَكَمٌ. إِنْصَارَافٌ. إِنْهٌ.

اشترىتْ أَرْمَلَةً مُسْكِنَةً قِطْعَةً جُنُّ لِتَتَعَشَّى بِهَا هِيَ وَأَوْلَادُهَا الْيَتَامَى.
فَسَرَقَهَا هِرَانٌ وَتَنَازَعَا فِي قِسْمَتِهَا. فَذَهَبَا بِهَا إِلَى قَرْدٍ لِيَقْضِي بَيْنَهُمَا.
فَفَرَّحَ الْقَرْدُ بِذَلِكَ وَاسْتَحْضَرَ فِي الْحَالِ مِيزَانًا. وَقَسَمَ الْجُنُّ قَطْعَتَيْنِ
كَبِيرَةً وَصَغِيرَةً وَجَعَلَ كُلَّ قِطْعَةً مِنْهُمَا فِي كَفَةٍ. فَرَجَحَتِ الْكَبِيرَةُ عَلَى
الصَّغِيرَةِ. فَتَنَاوَلَ الْكَبِيرَةَ وَقَضَمَ مِنْهَا قِطْعَةً كَبِيرَةً يَقْصُدُ بِذَلِكَ أَنْ تُسَاوِي
الصَّغِيرَةَ. فَلَمَّا رَدَّهَا فِي الْكَفَةِ رَجَحَتِ الثَّانِيَةُ فَلَأَخْذَهَا وَفَعَلَ بِهَا كَمَا فَعَلَ
بِالْأُولَى فَقَالَ لَهُ الْهِرَانُ أَعْطِنَا مَا بَقِيَ فَقَدْ رَضِينَا بِالْقِسْمَةِ. فَقَالَ لَهُمَا انْ

رَضِيْتُمَا فَالْعَدْلُ لَا يَرْضِيْ. ثُمَّ انَّهُ كُلُّمَا رَجَحَتْ قَطْعَةُ أَكْلٍ مِنْهَا. فَقَالَ
لَهُ الْهَرَانِ حِينَ رَأَيَا انَّ كُلُّتَا الْقَطْعَتَيْنِ كَادَتَا انَّ تَتَلاشِيَا نَرْجُو مِنْكَ انَّ
تُمْسِكَ عَنِ الْوَزْنِ وَتَرْدُدَ لَنَا مَا بَقِيَ. فَقَالَ الْقَرْدُ لَا تَعْجَلَا إِيْهَا الصَّدِيقَانِ
فَإِنَّهُ كَمَا حَكَمْتُ لَكُمَا يَنْبَغِي انَّ احْكُمَ لِنَفْسِي فَمَا بَقِيَ فَهُوَ قِيمَةٌ تَعْبِي. ثُمَّ
الْتَّقَمَ الْبَاقِي مِنِ الْجُبْنِ وَأَشَارَ لَهُمَا اِشَارَةَ الْحُكْمِ الْعَدْلِ بِالْإِصْرَافِ.
وَمَا مِنْ يَدِ اَلَّا يَدُ اللَّهِ فَوْقَهَا * * * وَلَا ظَالِمٌ اَلَّا وَيُبْلِي بِأَظْلَمَ

24-дарс

1. **لَيْسَ** афъалу ноқиса каби нафий маънони ифодалайдиган бир қанча ҳарфлар бор. Улар қуидагилар:
مَا، لَا، لَات، إِنْ

مَا زَيْدٌ قَائِمًا

Шулар орасидан **مَا** нинг шартлари қуидагилардир:
а) Унинг хабари исмидан кейин келиши керак. Faqatgina хабаришибхий жумла бўлсагина, жоиздир:

مَا فِي الْبَيْتِ اَحَدٌ

б) **ما** дан кейин зоида келмаслиги керак. Акс ҳолда мухмал, яъни эътиборсиз бўлади:

مَا إِنْ زَيْدٌ قَائِمٌ

в) **ما** нинг хабари **إِلَّا** билан бирга келмаслиги керак. Акс ҳолда **ما** амалдан тўсилади.

مَا مُحَمَّدٌ اَلَّا رَسُولٌ

↓
مُلْغِي яъни, амалдан бекор қилинади.

г) **ما** хабарининг маъмули унинг исмига муқаддам бўлмаслиги керак.

مَا زَيْدُ قَارِئًا كِتَابًا

‘Л нинг шартлари қўйидагилар:

- а) унинг исми ва хабари накра бўлмоғи керак;
- б) хабари исмидан кейин келмоғи керак;
- в) хабари **لَا** билан бирга келмаслиги керак;
- г) хабарининг маъмули исмига муқаддам бўлиши жоиз эмас.

‘Ин нинг шартлари қўйидагилар:

- а) исми маърифа, хабари накра бўлмоғи керак;
- б) хабари исмидан кейин келмоғи керак;
- в) хабари **لَا** билан бирга келмаслиги керак;
- г) хабарининг маъмули исмига муқаддам бўлмаслиги керак.

‘Лат нинг шартлари қўйидагилардир:

- а) унинг исми ва хабари жамланмай, балки улардан бири ҳазоф бўлиши лобуддир¹⁰⁶;
- б) **لَات** фақатгина замонга далолат қиласидиган калималар билан бирга келади, хусусан, **حِينَ، سَاعَةً، أَوْاَنَ** калималари билан бирга келади;

تَدْمُ الْأَنَ وَ لَاتَ حِينَ مَنْدَمٌ.

¹⁰⁶ Лозимдир.

وَ لَاتَ حِينُ مَنْدَمٍ

“Хозир надомат қиласан. Ҳолбуки, вақт надомат вақти әмас”.

24-машқ

Қассоб бир бўлак гўшт ўраб берди. Ҳеч кимга зулм қилма! Эй биродар, ошиқма! Йифидан тўхта. Бу гўштни ўлча. Мана бу ёғни ўлчангиз. Менинг китобимни қайтариб бер. Фарид билан Салим иккиси тиришқоқ шогирд. Буни рози қилиб олдингми? Қани эди, шу киши каби олим бўлсам!

25

الغُرَابُ وَالثَّعَلْبُ

معشر. اشتياق. تغريد. اطراب.
جزيل. اغترار. ذو. إنكم معاشر العلماء
محترمون. منظر.

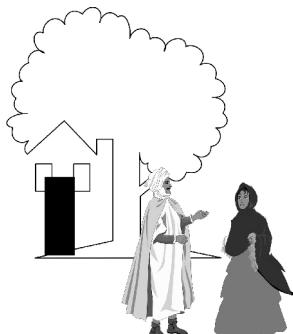
يُحَكَى أَنَّ عُرَابًا سَرَقَ قِطْعَةً لَحْمًا وَطَارَ بِهَا حَتَّى نَزَلَ عَلَى شَجَرَةَ لِيَأْكُلُهَا. وَكَانَ تَحْتَ الشَّجَرَةَ ثَعَلْبٌ. فَلَمَّا رَأَى الغُرَابَ أَرَادَ أَنْ يَأْخُذَ قِطْعَةَ الْلَّحْمِ مِنْهُ بِالْحِيلَةِ. فَقَالَ إِنَّكُمْ معاشرَ الغَرَبَانِ صُورُكُمْ جَمِيلَةٌ وَأصواتُكُمْ حَسَنَةٌ وَلَا أَعْرِفُ مِنْ بَيْنِ الطُّيُورِ أَحْسَنُ مِنْكُمْ صَوْتاً وَأَجْمَلُ مَنْظَرًا. وَإِنِّي قد اشتفتُ لسماع أصواتكم. فَأَرْجُو مِنْكَ أَنْ تُعْرِدَ قَلِيلًا وَتُتَطَربَنِي بِصَوْتِكَ الْجَمِيلِ. وَلَكَ مِنِّي جَزِيلُ الشُّكْرِ. فَاغْتَرَّ الغُرَابُ بِذَلِكَ وَظَنَّ أَنَّهُ كَمَا وَصَفَ الثَّعَلْبُ ذُو صَوْتٍ جَمِيلٍ. فَفَرِحَ شَدِيدًا وَلَمْ يَمْلِكْ نَفْسَهُ حَتَّى فَتَحَ فَمَهُ وَصَاحَ. فَسَقَطَتْ قِطْعَةُ الْلَّحْمِ مِنْ فَمِهِ. فَأَخَذَهَا الثَّعَلْبُ وَأَكَلَهَا.

25-машқ

Булбул чиройли овози билан мени қаттиқ хурсанд қилди. Қушлар сайдади. Күзлар ёшланды. Халқнинг сўзига алданма. Қарға учди ва дараҳт устига қўнди. Унинг оғзида бир бўлак гўшт бор эди. Тулки келиб, унинг чиройли товушини мақтай бошлади. Қарға тулкининг сўзига алданиб қичқира бошлади. Бундан кейин оғзидаги бўлак гўшт ерга тушди. Тулки уни олиб ея бошлади.

26

العالِمُ وَابْنُهُ

اسْتَدْانٌ. خَسَّةٌ. طَفْلٌ. مُخَالَطَةٌ. مُوقَدٌ.
فَحْمٌ. نَارٌ. اتْسَاخٌ. تَأْثِيرٌ. اثْرٌ فِيهِ. قَرِينٌ.
سُوءٌ. طَبْعٌ.

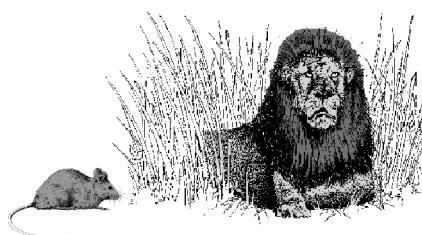
يُحْكَى أَنَّ أَحَدَ الْعُلَمَاءِ اسْتَأْذَنَتْهُ ابْنَتُهُ ذَاتَ يَوْمٍ أَنْ تَذَهَّبَ مَعَ أَخِيهَا الصَّغِيرِ إِلَيْ بَنْتِ أُخْرَى مَعْرُوفَةِ بِالْخَسَّةِ وَالدَّنَاعَةِ. فَلَمْ يَأْذِنْ لَهَا وَالدُّهَا. فَقَالَتْ لَهُ أَتَظُنُّنَا أَطْفَالًا حَتَّى تَخَافُ عَلَيْنَا مِنْ مُخَالَطَةِ هَذِهِ الْبَنْتِ. وَكَانَ أَمَامَهَا مُوقَدٌ فِيهِ فَحْمٌ فَلَأَخَذَ قَطْعَةً مِنَ الْفَحْمِ وَقَالَ لَهَا أَمْسِكِي هَذِهِ الْقَطْعَةَ. فَامْتَنَعَتْ لَأَنَّهَا ظَنَّتْ أَنَّ بَهَا نَارًا. فَقَالَ لَهَا لَا تَخَافِي أَنَّهُ لَيْسَ فِيهَا نَارٌ. فَلَمَّا عَلِمَتْ أَنَّهَا خَالِيَّةٌ مِنَ النَّارِ أَمْسَكَتْهَا بِيَدِهَا. فَاتَّسَخَتْ يَدُهَا فَرَمَتْهَا. فَوَقَعَتْ عَلَيْ ثِيَابِهَا فَاتَّسَخَتْ أَيْضًا. فَقَالَ لَهَا وَالدُّهَا أَرَيْتِ أَنَّ إِمسَاكَ الْفَحْمِ قَدْ اثْرَ فِي يَدِيَكِ وَثِيَابِكِ. كَذَلِكَ قَرِينُ السُّوءِ تُؤَثِّرُ مُخَالَطَتُهُ فِي الطَّبَاعِ.

26-машқ

Биродарим Саидникига боришига онамдан рухсат сўрадим. Рухсат берди, лекин икки соатдан кейин уйга қайтишимни таъкидлади. Икки соат ўйнагач, у билан бизникига келдик. Қуёш ботгунча бирга ўйнадик. Хасис, ёмон болага қўшилма. Ҳар вақт одобли болалар билан бирга бўл. Кўмир ушлаган эдим, қўлим қорайди. Олимлар ҳурматли кишилардир. Ўтинни ўчоқга сол. Мана шу ёмон болалар билан ўйнайсанми? Сен одобли болалар билангина ўйнашинг керак.

27

الشَّبْلُ وَالْفَارُ

- شَبْلٌ. اضطجاع. جُحرٌ.
- نَظْرَةٌ. مُخْلِبٌ. حَيْرَةٌ. هَرَبٌ.
- عَطَبٌ. بُقْعَةٌ. شَرَكٌ. مَلَكٌ.
- حَيَاةٌ. قَرْضٌ. أَفْلَاتٌ. رَتْعٌ.
- رَوَاحٌ. مَصْرَعٌ. كَيْدٌ. بَأْسٌ. أَيْدٌ.
- آجَلاً. انْبَرَى يَكْتُبُ. مَا زَالَ يَبْكِي.

الشَّبْلُ كَانَ وَسَطَ النَّهَارِ *** مُضْطَجِعًا أَمَامَ جُحرِ الْفَارِ
 فَخَرَجَ الْفَارُ إِلَيْهِ مَرَّةٌ *** وَلَمْ يَكُنْ رَآهُ غَيْرَ نَظَرَهُ
 وَإِنَّمَا عَرَفَهُ بِالْوَاصْفِ *** وَبِالْمُخَالِبِ الَّتِي بِالْكَفِّ
 فَحَارَ هَذَا الْفَارُ أَيْنَ يَذَهَبُ *** وَكَيْفَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ يَهْرُبُ

وَإِذَا رَأَهُ الشَّبْلُ خَائِفًا ذَهَبَْ * * * وَقَالَ سِرِّ يَا فَارُ لَا تَخْشَعَ الْعَطَبَْ
 وَبَعْدَ حِينَ ذَلِكَ الشَّبْلُ وَقَعَْ * * * فِي شَرَكٍ قَدْ مُدَّ فِي اِحْدَ الْبُقْعَ
 مَرَّ بِهِ الْفَارُ فَقَالَ مَا جَرَىْ * * * وَمَا الَّذِي هُنَّا رَمَاكَ يَا تُرَىْ
 يَا مَلَكَ الْوُحُوشِ مَاذَا تَصْنَعُْ * * * وَفِي الْحَيَاةِ مَا أَظْنُ تَطْمَعَْ
 ثُمَّ اِنْبَرَىْ يَقْرِضُ فِي ذَلِكَ الشَّرَكَْ * * * وَالشَّبْلُ فِيهِ رَابِضٌ وَمَا اِحْتَرَكَْ
 وَلَمْ يَزِلْ يَقْرِضُ فِيهِ جُمْعَةَْ * * * بِسْنَهُ حَتَّىِ اسْتَطَاعَ قَطْعَهُْ
 فَأَفَانَتَ الشَّبْلُ وَرَاحَ يَرْتَعُْ * * * وَقَدْ نَجَا مِنْهُ وَزَالَ الْمُصْرَعُْ
 وَقَالَ بِالصَّبَرِ وَبِالْمُدَاوَمَهِْ * * * يُدْرِكُ مَا لَا تُدْرِكُ الْمُقَاوَمَهِْ
 وَرُبُّمَا نَالَ الْفَتَىِ بِكِيدَهِْ * * * مَا لَمْ يَنْلِ بِبَاسِهِ وَأَيْدِهِْ
 وَانَّ مَنْ كَانَ لِخَيْرٍ عَامِلاًْ * * * يَلْقَى جَزَاهُ عَاجِلاًْ أَوْ آجِلاًْ

27-дарс

1. жумласининг тақдирний кўриниши қуидагичадир:
 маъноси – “... деган савол туғилади,
 айтинг-чи”.

1. “رُبَّ” ҳарфи жор тақлил, яъни камликни билдириш учун келиб, унга содрул қалом вожиб бўлади. Ва у саҳиҳ истеъмолга қараганда сифатланувчи накра исмга кириб келади. Чунки накра исмнинг ўзи тақлилга далолат қилади, яна устига-устак накра исм сифатланса, тақлил маъноси зиёдалашади.

Масалан:

رُبَّ رَجُلٌ كَرِيمٌ لَفِيْتُهُ.

Кўпинча رُبٌّ нинг феъли мозий бўлган ҳолатда ҳазф қилинади.

رُبٌّ رَجُلٌ كَرِيمٌ

Баъзида эса رُبٌّ насб ҳолатидаги накра исм билан тамизланган мубҳам замирга кириб келади.

Лекин замир муфрад музаккар бўлади.

رُبُّهُ رَجُلٌ، رُبُّهُ رَجَالٌ، رُبُّهُ إِمْرَأً

Тамизи тасния жам, муаннас бўлса ҳам, замир муфрад музаккарлигича қолаверади.

رُبٌّ дан кейин ما – moi коффа қўшилиб келиб, уни амалдан туширади ва жумлаларнинг устига кириб келади.

رُبَّمَا يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا

Ҳижр сураси, 3-оят.

رُبٌّ нинг ўрнига ишлатиладиган “و” ҳам бўлади. У ҳам тақлилни ифода этиб, сифатланувчи бўлган накра исмнинг устига кириб келади.

وَ بَلْدَةٌ لَيْسَ لَهَا أَنِيْسٌ

27-машқ

Мушук сичқон ини олдида турган эди, сичқон уни қўрдида: «Бу ерда нима қилиб турибсан, эй душман?» деди. Мушук унга: «Йўқ, мен сенга душман эмасман, сени жуда яхши қўраман, сенинг отанг менга дўст эди, сен билан ҳам дўстлашибни хоҳлайман», деди. Сичқон: «Сен отам билан дўст экансан, нимага уни ёдинг?» деди. Мушук: «Мен уни

186 Араб тили дарслиги – маркиб қоидалари яхши кўрганим учун едим», деди. Сичқон: «Ундаи бўлса, мен сен ила дўст бўлишни хоҳламайман», деди-да, инига кириб кетди. Арслон йиртқич ҳайвонларнинг подшоҳидир. Тулки тузоқча илинди. Сабр билан мақсаддага эришасан.

28

التَّلْفُرَافُ

صَحِيقٌ. تَلْفُرَافُ. مَكْتَبُ التَّلْفُرَافِ. بَدْلُ. انتظارٌ.

حَسَنٌ - هَلْ أَنْتَ مُسَافِرٌ الْيَوْمَ إِلَيْ بَلْدَكُمْ يَا كَامِلُ؟

كَامِلٌ - نَعَمْ سَاسَافِرُ فِي قَطَارِ الظَّهَرِ.

- وَهَلْ أَرْسَلْتَ إِلَيْ أَبِيكَ مَكْتُوبًا لِأَجْلٍ أَنْ يُرْسِلَ لَكَ فَرْسًا إِلَيْ الْمُحَطَّةِ.

- لَا وَلَكِنْ سَارْسُلُ إِلَيْ أَبِي الْآنِ.

- أَظُنُّ أَنَّكَ إِذَا كَتَبْتَ مَكْتُوبًا الْآنَ لَا يَصِلُ إِلَيْ بَلْدَكُمْ إِلَّا غَدَاءً.

- صَحِيقٌ. وَلَكِنْ سَارْسُلُ إِلَيْ أَبِي تَلْفُرَافًا.

- وَكَيْفَ تُرْسِلُ تَلْفُرَافًا؟

- أَكْتُبُ الْكَلَامَ الَّذِي أُرِيدُ أَنْ أَقُولَهُ لَأَبِي وَأُعْطِيهِ لِلرَّجُلِ الَّذِي فِي مَكْتَبِ التَّلْفُرَافِ وَهُوَ يُرْسِلُ إِلَيْ أَبِي فِي أَقْلَ منْ سَاعَةٍ.

- فِي أَقْلَ منْ سَاعَةٍ؟ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ. وَلِمَاذَا لَا يَكْتُبُ كُلُّ النَّاسِ

تَلْفُرَافَاتِ بَدْلَ الْمَكَاتِيبِ؟

- لَا إِنَّ أَجْرَةَ الْمَكْتُوبِ عَشْرُ مَلِيمَاتٍ وَأَمَّا أَجْرَةُ التَّلْفُرَافِ فَكَثِيرَةٌ.

- كَمْ أَجْرَةُ التَّلْفُرَافِ؟

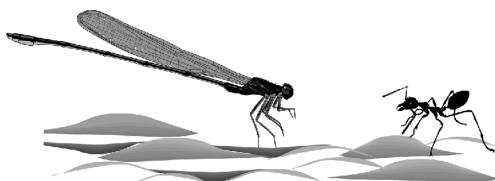
- أَجْرَةُ كُلِّ كَلْمَةٍ وَاحِدةٍ فِي التَّلْفُرَافِ سَبْعُ مَلِيمَاتٍ. اُنْظُرْ هَذِهِ هِيَ

صُورَةُ التَّلْفُرَافِ الَّذِي كَتَبْتَهُ لَأَبِي.

- انتظر حتى أعد الكلمات.
- ان فيه عشر كلمات.
- نعم ولذلك أجرته سبعون ملیماً. أنا الآن ذاهب إلى مكتب التلغراف لأرسل هذا إلى أبي. هل تريدين أن تذهب معى؟
- نعم أريد أن أذهب معك لأنني مكتب التلغراف فإنني ما رأيته قط.

28-машқ

Дүстүм билан бирга телеграмма юбориш учун телеграфхонага бордим. Телеграф ҳаққи мактуб ҳаққидан ортиқ экан. Қаерга сафар қылмоқчисан? Тошкентта. У ердан қачон қайтасан? Бир ҳафтадан кейин қайтсам керак. Пешиндан сұнг бироз ётдим. Бургут қүшларнинг подшохидир. Булбул қүшларнинг энг гүзал товушлиси дидир. Уни ҳеч күрганим йўқ. Лекин сүз орқали биламан. Сенинг ҳузурингга бироз вақтдан кейин келаман. Мен билан вокзалга борасанми? Бораман.

29

الصُّرُصُورُ وَالنَّمْلَةُ

صُرُصُورٌ. نَمْلَةٌ.
غَنَاءٌ. تَرْتُمٌ. عَشْبٌ. إِدْخَارٌ. قُوتٌ. هُزَالٌ. خُطُورٌ. بَالٌ. إِسْتِقْرَاضٌ.
إِقْرَاضٌ. سَدٌ. رَقْصٌ.

يُحَكِّي أَنَّ صُرُصُورًا قَضَى زَمْنَ الصَّيْفِ فِي الْغَنَاءِ وَالْتَّرْتُمْ بَيْنَ الْأَعْشَابِ وَالْأَزْهَارِ. وَلَمْ يَدْخُرْ شَيْئًا مِنَ الْقُوتِ لِأَيَّامِ الشَّتَّاءِ. فَجَاءَ الشَّتَّاءُ وَلَيْسَ عِنْدَهُ شَيْءٌ لِيَأْكُلُهُ. فَأَخَذَتْهُ الْحِيرَةُ وَالْحُزْنُ وَلَمْ يَعْرِفْ

مَاذَا يَصْنَعُ. وَكَانَ الْجُوعُ يُتَّبِعُهُ يَوْمًا فَيَوْمًا إِلَى أَنْ هَزَلَ هُزَالًا شَدِيدًا. وَأَمْسَكَ عَنِ الْفَقْرِ وَالْغَنَاءِ. وَكَانَ قَرِيبًا مِنْهُ نَمْلَةٌ قَدْ اشْتَغَلَتْ فِي الصَّيفِ اشْتَغَالًا شَدِيدًا. وَادْخَرَتْ لِنَفْسِهَا مَا يَكْفِيهَا مِنَ الْقُوَّةِ إِلَى فَصْلِ الرَّبَّيْعِ. فَخَطَرَ بِبَالِهِ أَنْ يَقْصُدَ النَّمْلَةَ وَيَسْتَقْرِضُهَا شَيْئًا مِنَ الْقُوَّةِ. فَذَهَبَ إِلَيْهَا وَقَالَ لَهَا أَسْأَلُكَ يَا جَارِتِي بِحَقِّ الْجُواَرِ بَيْنَنَا أَنْ تُقْرِضِنِي شَيْئًا أَسْدُ بِهِ جُouِي. فَقَدْ أَهْزَلَنِي الْجُوعُ وَلَمْ أَجِدْ أَحَدًا غَيْرَكَ اسْتَقْرِضُهُ. وَسَارَدُ إِلَيْكَ عَنْدَ مَحْيَى الصَّيفِ مَا أَعْطَيْتَهُ مِنَ الْقُوَّةِ بِزِيَادَةِ. فَقَالَتِ النَّمْلَةُ مَاذَا كُنْتَ تَصْنَعُ أَيْهَا الصَّدِيقُ فِي فَصْلِ الصَّيفِ عَنْدَ مَا كَانَ النَّاسُ يَسْتَعْدُونَ لِلشَّتَّاءِ؟ وَلَمْ لَمْ تَسْتَعِدْ كَمَا اسْتَعِدَ غَيْرُكَ؟ وَهَلْ كُنْتَ مَرِيشًا طُولَ الصَّيفِ؟ قَالَ كَلَّا يَا صَدِيقِي. أَنَّى كُنْتُ أَضْيَ أَوْقَاتِي بِالْغَنَاءِ وَلَمْ يَخْطُرْ بِبَالِي أَنْ أَدْخِرَ لِلْيَامَ الشَّتَّاءِ. فَاجْبَتْهُ النَّمْلَةُ مُسْتَهْزِءَةً أَذْنَ يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَقْضِيَ الشَّتَّاءَ فِي الرَّقْصِ. فَمَثُلكُ لَا يَسْتَحِقُ الرَّحْمَةَ وَالْإِحْسَانَ.

29-машқ

Дүстимдан беш сүм қарз олдим. Фарид озиб кетди. Үнга мактуб ёзиш күнглимдан ўтди. Қийинчилик кунлар учун тайёргарлик қил. Бу мискинга бир кунлик озуқа бер, шу билан очлигини кетказсин. Вақтини иш билан ўтказди. Камбағаллар ҳолидан хабар ол ва уларга инъом эхсон қил. Чумоли каби тиришқоқ бўл, суварак каби ялқов бўлма. Қўшни хотин бизга икки сүм қарз берди. Ўрмонга бордик-да, дарахтлар, майсалар, гуллар орасида ўйнадик, пешин вақти бўлганида ювиндик ва кўлдан балиқ тутдик. Оқшом вақтида уйга қайтдик.

30

الناسك والمكررة

سميين. قيادة. منزل. مكر. تشاور. عرض. شأن. عرض له. قبل العيد بيومين. احتال عليه. سحر عينه. حيث.

كان الناسك عدة روبلات من النقود. فأحب أن يشتري بها خروفًا ليجعله قرباناً فخرج قبل العيد بيومين إلى السوق واشتري خروفًا سميناً. وفيما هو يقوده إلى منزله وهو يفك في شأن الخروف وسمنه ويسأله الله تعالى أن يجعله قرباناً مقبولاً عنده أذراه جماعة من المكررة فتشاوروا بينهم أن يأخذوه من الناسك بالحيلة. فعرض له أحدهم وقال له أيها الناسك ما هذا الكلب الذي معك؟ ثم عرض له الآخر فقال لصاحبه ليس هذا ناسكا لأن الناسك لا يقود كلبا وليس هذا من فعل الناسك. ثم عرض له الثالث وقال لهما ما شأن هذا الناسك يقود كلباً أظن أنه مجنون فلم يزالوا يحتالون على الناسك بمثل هذا الكلام حتى لم يشك أن الذي يقوده ليس خروفا وإنما هو كلب. وأن الذي باعه أيام سحر عينه. فأطلقه من يده وتوجه إلى منزله. فلما غاب الناسك عن أعين المكررة أخذوا به وتوجهوا حيث شاءوا.

30-ماشқ

Бизнинг уйимиз сизга жуда яқин. Бизнинг маҳаллада бир сўфи туради. У жуда ҳам яхши киши. Кўп намоз ўқииди, қўп рўза тутгади, бирор кишиига жабр қилмайди. Унинг бир кичик ўғли бор. У жуда одобли бола. Бобомнинг ҳурматидан менга зўр бир олма берди. Мен уни ўртоғим

Фотима билан бирга едим. Бу қиши жуда қаттиқ ҳаракат қылған эдим, озиб кетдим. Сенинг олдингта қурбон ҳайитидан уч қун олдин келаман. Бөгчага боришга ўзаро келишиб олдик.

31

الكرة

تَبَعَ مَحْلُّ. تَلَقَّى بِيَدِهِ. هُدُوءٌ. شُخُوصٌ. وَادِيٌّ. عَمِيقٌ. غَرِيبٌ.
مَسْكُنٌ. تَرَبِّيْنُ. مَا أَعْلَمُ مُحَمَّداً. مَا أَحْسَنَ هَذَا الْكِتَابَ. تَعْلِيْقٌ.

خَرَجَ التَّلَامِذَةُ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى سَاحَةِ الْمَدْرَسَةِ. ثُمَّ خَرَجَ الْمُعْلِمُ بَعْدَهُمْ لِكَيْ يَلْعَبَ مَعَهُمْ. وَسَلَّمُهُمْ قَاتِلًا بِأَيِّ لُعْبَةٍ تُرِيدُونَ أَنْ تَلْعَبُوا. فَاجْتَابَهُ بَعْضُهُمْ نَلْعَبُ بِلُعْبَةِ التُّفَاحَةِ. وَقَالَ آخَرُونَ لَا بل نَلْعَبُ بِالْكُرْبَةِ. وَتَحْنُّ أَكْثَرُ عَدَدًا مِنَ الَّذِينَ يُحِبُّونَ لُعْبَةَ التُّفَاحَةِ. فَقَالَ الْمُعْلِمُ إِذْنَ نَتَبَعُ الْجَانِبَ الْأَكْبَرَ وَنَلْعَبُ بِالْكُرْبَةِ. ثُمَّ وَقَفَ عَلَى مَحَلٍ عَالٍ فِي طَرْفِ السَّاحَةِ وَأَخْذَ يَرْمِيَ الْكُرْبَةَ إِلَى الْأَوْلَادِ. فَمَنْ تَلَقَّاهَا بِيَدِهِ مِنْهُمْ كَانَ يَرْمِيَهَا إِلَيْهِ أَيْضًا إِلَى أَنْ يَأْخُذُهَا أَخْرُ مِنْهُ. وَعِنْدَ انْقِضَاءِ وَقْتِ اللَّعْبِ دَقَّ جَرْسُ الْمَدْرَسَةِ. فَدَخَلَ التَّلَامِذَةُ كُلُّ وَاحِدٍ إِلَى مَكَانِهِ. ثُمَّ وَقَفَ الْمُعْلِمُ وَقَالَ لَهُمْ أَسْمَعُوا يَا أَوْلَادِي أَقْصَى عَلَيْكُمْ قَصَّةً عَنْ كُرْبَةِ كَبِيرَةٍ عَجِيبَةٍ. فَسَكَتَ التَّلَامِذَةُ كُلُّهُمْ وَجَلَسُوا هَادِئِينَ لَا يَتَحرَّكُونَ. وَعَيْنُهُمْ شَاحِشَةٌ إِلَى الْمُعْلِمِ. فَقَالَ تُوجَدُ كُرْبَةٌ كَبِيرَةٌ جَدًّا مُعَلَّقةٌ فِي السَّمَاءِ مُزِينَةٌ بِالْأَعْشَابِ وَالْأَرْهَارِ. وَعَلَيْهَا جِبَالٌ عَالِيَّةٌ وَأَوْدِيَّةٌ عَمِيقَةٌ تَجْرِي فِيهَا الْأَنْهَارُ. وَمِنَ الغَرِيبِ أَنَّهَا لَا تَسْكُنُ دُقِيقَةً وَاحِدَةً بَلْ تَتَحرَّكُ عَلَى الدَّوَامِ بِمَا عَلَيْهَا مِنْ الْأَعْشَابِ وَالْأَرْهَارِ وَالْجِبَالِ وَالْأَوْدِيَّةِ

وَالْأَنْهَارُ. وَهَذِهِ الْكُرْتَةُ هِيَ الْأَرْضُ الَّتِي نَعِيشُ فِيهَا وَنَبْنِي عَلَيْهَا الْبُيُوتَ وَالقُرَى وَالْمُدُنَّ. وَفِي غَابَاتِهَا تَسْكُنُ الْوُحُوشُ وَالطَّيْورُ. اللَّهُ خَلَقَ هَذِهِ الْأَرْضَ وَجَعَلَهَا مَسْكُنًا لَنَا وَرَبَّنَا بِالْمُرْوُجِ وَالْأَشْجَارِ وَأَجْرَى فِيهَا الْأَنْهَارَ وَجَمَعَ الْبِحَارَ. مَا أَعْظَمَ اَعْمَالَكَ يَا رَبُّ كُلِّهَا بِحِكْمَةٍ صَنَعْتَ.

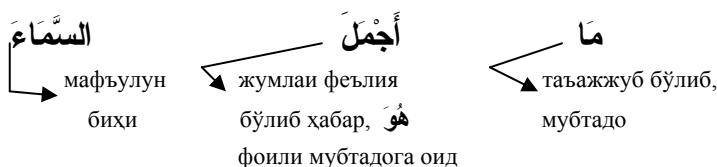
31-дарс

1. Жумлаи исмия билан жумлаи феълия ўртасида мутараддид¹⁰⁷ бўлган бир қанча жумлалар мавжуддир. Улар таъажжуб¹⁰⁸, мадҳ ва замм¹⁰⁹ жумлалардир. Шулардан таъажжуб жумласи жумлаи исмия ёки жумлаи феълия деб эътибор қилингган. Чунки унинг иккита сийфаси бор. Бири мубтадо бўлиб, эъробланадиган исм билан бошланади. Иккинчиси исми фоилга муҳтож бўладиган феъл билан бошланади.

Масалан:

“Осмон чиройлидир”

“Нима осмонни чиройли қилди?”

¹⁰⁷ Иккиланган, тараддулга тушган.

¹⁰⁸ Таъажжуб, ҳайратни ифодаловчи икки феъл.

¹⁰⁹ Мактов ва маломат феъллари.

Контогинг мунча чиройли, уни қаердан олдинг? Отам бозордан сотиб олиб келди. Уйда бирга ўйнайлик. Жуда яхши бўлади. Кийимларимни илгичга илдим. Бу водий жуда чуқурдир. Ухлаб қолмасдан кеч тунгача ўтирик. Бу жуда ажиб нарса. Бувим менга жуда чиройли ҳикоя айтиб берди. Бу ўралган нарса узундир. Аллоҳ таоло еру осмонни яратди. Осмонни қўёш, ой ва юлдузлар билан зийнатлади. Ерни ўтлар, гуллар, ўрмонлар, тоғлар, жилгалар, кўллар ва денгизлар билан зийнатлади. Биз бу нарсаларнинг барчасидан фойдаланамиз.

32

لَا تُرْعِجْ بِضَجَّتِكَ مَرِيْضًا عَلَى فَرَاسَهِ
افراغ. تنويم. اتفاق. مُعالَجَة. بغضاء. حَثٌ. ازِعَاجٌ. ضَجِيجٌ.
انين. حُمَى. نِظَرَة. خَجْلٌ. شَرَاعٌ. أَذَى. رُبَّا.

مرضت فاطمة شقيقة سليم مرضًا شديداً لم تقدر معه على الرقاد. وكانت والدتها قد أفرغت جميع الحيل لتنويمها فلم تستف شبيها. فاتتفق أنها نامت بعد معايجه دامت خمسة أيام. وفي أثناء رقادها أخذ شقيقها سليم عن طيش منه لا عن بغضاء يركض في البيت ويحدث حسانا من خشب كان قد أهداه إليه أبوه في عيد الأضحى. فخرجت في الحال والدته من الحجرة و وبخته لازعاجه شقيقته. فسكت سليم هنيهة ثم عاد إلى الضجيج والحركة. و كان يصيح (دهدہ) و يضرب الفرس بالسوط. وما زال كذلك حتى اتبهت أخته وأنت من شدة الحمى. فنظرت عندهن والدته

نَظَرَةً غَصْبِيًّا. فَحَجَلَ سَلِيمٌ مِنْ تِلْكَ النَّظَرَةِ فَذَهَبَ فِي الْحَالِ إِلَى حُجْرَةٍ
بعِيْدَةٍ وَأَخْذَ كِتَابَهُ وَشَرَعَ يُحْضِرُ دُرُوسَهُ بِجِدٍ وَ نَشَاطٍ.
رَبُّ مَنْ تَرْجُو بِهِ دَفْعَ الْأَذَى * * * عَنْكَ يَأْتِيكَ الْأَذَى مِنْ قِبْلِهِ

32-дарс

1. Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китобининг ўн биринчи дарсида мафъулун мутлоқнинг феъли қарина қоим бўлгани учун жоиз бўлган ҳолда ҳазф қилиниши айтиб ўтилган эди. Ҳозир эса мафъулун мутлоқнинг феъли бир қанча ерларда қиёсан ҳазф бўлиши ва шулардан бири ташбех¹¹⁰ учун келган мафъулун мутлоқни ўрганамиз. Юқорида айтиб ўтилганидек, мафъулун мутлоқ бир қанча ерларда қиёсан¹¹¹ ҳазф бўлади. Шулардан бири ташбех учун келган мафъулун мутлоқдир. Ташбех учун келган мафъулун мутлоқ аъзоларининг бажарадиган феълларига далолат қилган ҳолида ташбех учун келган мафъулун мутлоқдир. Мафъулун мутлоқнинг бу тури мафъулун мутлоқ маъносидаги исмни ҳамда мафъулун мутлоқ соҳибини ўз ичига олган жумладан кейин келади.

Масалан:

مرَرْتُ بِهِ فَإِذَا لَهُ صُرَاحٌ صُرَاحٌ الثَّلْثَى

¹¹⁰ Ўхшатиш.

¹¹¹ Коидага биноан.

32-машқ

Бу менинг ота-она бир туғишган синглимдир. Үнга раҳм күзи ила қарадим. Отни қамчиладим. Оғриқдан жуда қаттиқ сакради. От чопди. Үнинг ортидан ит чопди. Дарсдан кечикканим учун муаллим менга танбеҳ берди. Озгина бўлса ҳам, энди тек тур. Ўтган рамазон ҳайитида отам менга бир китоб ҳадя қилди. Ўртоғим Фотима ёш болани йиғлатди.

33

الصَّيَادُ وَالسَّمَكَةُ

تَحْكِيمٌ. طُعْمٌ. صَنَارَةٌ. غَطْسٌ.
شَبَكٌ. ضَفْدَعٌ. طَعْمٌ. شَبَعٌ.
تَخْلِيَةٌ. سَبِيلٌ. كِبْرٌ. شَبَكَةٌ. عَيْنٌ. مَفْقُودٌ. حَتَّىٌ. لِيَتَمَّا

اتَّقَ الْحَالُ مَعَ الصَّيَادِ * * * فِي بَلْدَةٍ مِنْ أَصْغَرِ الْبِلَادِ
أَنْ حَكَمَ الطُّعْمَ عَلَى الصَّنَارَةِ * * * مِنْ بَعْدِ مَا قَدْ عَمِلَ اسْتِخَارَةً
فَفَطَسَتْ فِي الْمَاءِ بَعْضَ اذْرُعٍ * * * وَشَبَكَتْ سَمَكَةً كَالْأَصْبَعِ
قَالَتْ لَهُ وَ هَلْ لِمَثْنِي مَنْفَعَةٌ * * * يَا لِيَتَمَّا بَدَلْتَنِي بِضَفْدَعَةٍ
إِنِّي صَغِيرَةٌ وَلَيْسَ بِي طَمَعٌ * * * إِذْ لَيْسَ لِي طَعْمٌ وَلَا مِنِّي شَبَعٌ
خَلَّ سَبِيلِي سَتَّينَ أَكْبُرُ * * * وَ بَعْدُ فِي هَذَا الْمَكَانِ احْضَرُ
وَارِمٌ إِلَى الْبَحْرِ لِصِيدِي شَبَكَةً * * * حَتَّى تَقُولَ النَّاسُ صَادَ سَمَكَةً
فَقَالَ بَلْ أَكُونُ عَيْنَ الْجَاهِلِ * * * إِذَا تَرَكْتُ عَاجِلًا بِأَجِلِ
وَ عَاجِزٌ مَنْ تَرَكَ الْمَوْجُدًا * * * طَمَاعَةً وَ طَلْبَ الْمَفْقُودَا

33-машқ

Кичкина шаҳар. Катта бўлди. Бу шаҳарларнинг энг каттасидир. Йўқни излаб, борни ташлама. Кичкина балиқ тутдим. Сувда чўмилдик. Бу денгизда балиқ кўп. Кеча ҳузурингга ким келди: Муҳаммадми ёки Маҳмуд? Йўқ, Муҳаммад келмади, балки Маҳмуд келди. Бу балиқ ва бу қурбақадир. Бўлмайдиган нарсани умид этма! Бу тоғлар жуда каттадир. Бу водийлар жуда чуқурдир.

34

الْوَزُ وَ الْكُرْكِيُّ

كُرْكِيُّ. عَدَيرُ. جَوُّ. خَصْلَةُ. أَيْلُ. اتْقَانُ. حَيْرُ. هَبُ.

كُرْكِيُّ رَأَى وَزَّا يَسْبِحُ فِي الْغَدَيرِ وَيَقُولُ فِي
نَفْسِهِ بِصَوْتٍ رَفِيعٍ أَنَا طَائِرٌ عَجِيبٌ جَدًا. حَيْثُ
أَمْشَى فِي الْأَرْضِ وَاسْبَحُ فِي الْمَاءِ وَاطْبَرُ فِي الْحَوْ. وَلَا يُوجَدُ طَائِرٌ
غَيْرِي يَجْمِعُ تِلْكَ الْحَصَالَ. فَتَأْنَا مَلَكُ الطَّيْورِ كُلُّهَا. فَلَمَّا سَمِعَ الْكُرْكِيُّ كَلَامَ
الْوَزَّ قَالَ لَهُ يَا أَيْلَدَ الطَّيْورِ لَمْ تَفْتَخِرْ بِمَا لَا يَصْحُ بِهِ الإِفْخَارُ. هَبْ أَنَّكَ
تَقْدُرُ عَلَى الْمَشْيِ وَعَلَى الصَّبَاحَةِ وَعَلَى الطَّيْرَانِ وَهَلْ تَسْتَطِعُ أَنْ
تَرْكُضَ مِثْلَ أَيْلَيْلَ وَتَسْبِحَ مِثْلَ السَّمَكِ وَتَطْبِيرَ مِثْلَ النَّسْرِ؟ أَنَّكَ أَنْ تَعْرِفَ
شَيْئًا وَاحِدًا وَتُتَقْتَهُ حَيْرٌ مِنْ أَنْ تَعْرِفَ أَشْيَاءَ مِنْ غَيْرِ اتْقَانِ.

34-машқ

Ушбу қушнинг товуши жуда чиройли. Бу гулда кеча кўп қушларни кўрдим. Бойёғли жуда баҳайбат қушдир. Айтдилар: «Бир бойёғли бир чумчуқни тутиб олди. Чумчуқ ўзининг ейилишини билгач, унга: «Эй подшоҳ! Исмингни

менга айт, мени ейдиганнинг исмини билиб олай», деди. Бойўғли оғзини озгина очиб: «Мен бойўғлиман», деди. Чумчуқ: «Эшитмадим, қаттиқроқ гапир», деди. Бойўғли чумчуқнинг алдаганини билмасдан оғзини катта очганча: «Мен бойўғлиман», деб бор овози ила бақирди. Шу пайт чумчуқ унинг оғзидан қутулиб учиб кетди.

35

الذبابة

هَنَاءُ. قَبْضُ. أَيَّاهُ. وَالْأَ. سَقْفُ. حَالَمًا. اخْفَاءُ. إِقَامَةُ. دَفْعٌ.
جَنَاحٌ. وَقْوَعُ. طَنِينٌ. احْسَاسٌ.

مَالَكَ أَيُّهَا الْوَلَدُ الصَّغِيرُ لَا يَهْنَا لَكَ عِيشٌ إِلَّا بِضَرْرِي. فَلَا تَرَانِي فِي
مَكَانٍ حَتَّى تَمُدُّ يَدَكَ وَتُحَاوِلَ أَنْ تَقْبِضَ عَلَيَّ. مَاذَا عَمِلْتُ مَعَكَ مِنَ الشَّرِّ؟
إِنَّا ذُبَابَةً صَغِيرَةً ضَعِيفَةً وَأَنْتَ كَبِيرٌ قَوِيٌّ. وَلَكِنْ لَا تَنْظُنْ أَنَّ اللَّهَ أَعْطَاكَ
الْقُدْرَةَ لِكَيْ تَضُرَّ بِالْمُخْلُوقَاتِ الصَّغِيرَةِ مِثْلِي. اللَّهُ قَدْ وَهَبَ لِي الْحَيَاةَ
فَدَعْنِي أَحْيِي الْحَيَاةَ الَّتِي وَهَبَ لِي أَيَّاهَا الْخَلْقُ. هَلْ أَخْبَرُكَ أَحَدًا عَنِ
الْأَشْيَاءِ الْعَجِيبَةِ الَّتِي فِي جَسْمِ الذُّبَابَةِ؟ مَا أَظُنُّ أَنَّكَ سَمِعْتَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكِ
وَالْأَمْمَالَ مَا كُنْتَ تَفْرَحُ بِأَمْسَاكِي وَضَرَرِي. إِنَّا أَقْرَرُ أَنْ أَمْشِي عَلَى السَّقْفِ
وَأَرْجُلِي إِلَى فَوْقُ وَرَأْسِي إِلَى تَحْتُ بِكُلِّ سُهُولَةٍ كَمَا أَمْشِي فِي أَرْضِ
الْبَيْتِ. لَا فَرْقٌ عِنْدِي. كَمْ مَرَّةً مَدَدْتُ يَدِكَ لِكَيْ تُمْسِكَنِي وَلَمْ تَقْدِرْ. فَإِنِّي
حَالَمًا كُنْتَ تَمُدُّ يَدَكَ كُنْتُ أَطِيرُ سَرِيعًا إِلَى مَكَانٍ آخَرَ قَبْلَ أَنْ تَصْلِي إِلَيَّ.
أَنْتَ تَنْظُنْ أَنَّ لِي عَيْنَيْنِ فَقَطْ مِثْلَكَ. وَلَذِكَ تَمُدُّ يَدَكَ مِنْ خَلْفِي. وَتَجْتَهَدُ أَنْ
تُخْفِيَهَا عَنِّي ظَانًا أَنِّي لَا أَقْرِرُ أَنْ أَرَاكَ. مَعَ أَنَّهُ حَالَمًا تَمُدُّ يَدَكَ أَرَاكَ

وَاهْرُبُ. لَأَنَّ لِي عَيْوَنًا كَثِيرَةً لَكُنَّهَا ثَابِتَةً لَا تَتَحرَّكُ مُثْلَ عَيْنِيْكَ. فَإِنَّ كُلَّ عَيْنٍ مِنْ عَيْنِيْ مُرْكَبَةٌ مِنْ مِئَاتِ مِنْ عَيْوَنٍ صَغِيرَةٍ. وَكُلُّ وَاحِدَةٍ مِثْلُ رَأْسِ الْإِبْرَةِ. وَاَنْظُرْ بِهَا إِلَى كُلِّ الْجِهَاتِ إِلَى قَدَامِ وَإِلَى خَلْفِ وَإِلَى كُلِّ جَانِبٍ. وَبِهَذِهِ الْعَيْوَنِ الصَّغِيرَةِ ارَى كُلَّ مَنْ يَمْدُّ يَدَهُ مِنْ وَرَائِي لِكِي يُمْسِكَنِي وَأَطْيَرُ وَأَسْلَمُ مِنْهُ. اتَّنَى لَسْتُ أَقِيمُ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ. بَلْ أَطْيَرُ إِلَى حِيثُ اشَاءُ. وَاقِعٌ عَلَى أَطْيَبِ الْمَأْكُولَاتِ وَأَحْلَى الْمَشْرُوبَاتِ. وَإِذَا دَفَعْنِي أَحَدٌ أَذْهَبُ ثُمَّ أَرْجِعُ إِلَى حِيثُ كُنْتُ. لَسْتُ أَحَبُّ كُثْرَةَ الصَّوْتِ. فَلَا يَعْمَلُ جَنَاحَايَ صَوْتاً حِينَ أَطْيَرُ وَلَا حِينَ اَقِعُ، فَأَعْمَلُ كُلَّ مَا أَعْمَلُهُ مِنْ دُونِ طَنَبِينِ. وَلَا يُحِسْ بِي أَحَدٌ إِلَّا حِينَ اَقِعُ.

35-машқ

Овқатга пашша тушди. Уни тутиш учун қўлимни узатган эдим, тута олмадим. Бухорода икки ой турдик. Ҳар қушнинг икки қаноти бор. Кўп кулишни ёқтиримайман. Эй ялқов, ниманг билан мақтанасан? Аллоҳга ҳеч нарса яширин эмас-ку. Хоҳлаган жойингга бораман. Пашшанинг кўзлари жуда кўп. Буларнинг барчаси нина учи каби кичкинадир.

36

الْحَمَارُ وَالثَّورُ

انْقِطَاعٌ. اِرْشَادٌ. خَلَاصٌ.
عَلَفٌ. صَاحِبٌ. نَدْمٌ. خُسْرَانٌ.
حُلُولٌ. لَئِلَّا. يَهْرُبٌ.

يُحْكَى أَنَّهُ كَانَ لِرَجُلٍ حَمَارٌ وَ ثُورٌ. وَكَانَ الْحَمَارُ فِي غَایَةِ الرَّاحَةِ لَا يَعْمَلُ شَيْئًا. وَأَمَّا الثُّورُ فَكَانَ يَعْمَلُ بِدُونِ انْقِطَاعٍ. فَذَهَبَ يَوْمًا إِلَى صَاحِبِهِ الْحَمَارِ وَشَكَا إِلَيْهِ امْرَأَهُ وَطَلَبَ مِنْهُ أَنْ يُرْسِدَهُ إِلَى طَرِيقَةٍ يُمْكِنُهُ بِهَا أَنْ يَخْلُصَ مِنْ هَذِهِ الْمُشْقَةِ الشَّدِيدَةِ. فَقَالَ لَهُ الْحَمَارُ الرَّأْيُ لَكَ يَا صَاحِبِي أَنْ تَتَمَارِضَ وَلَا تَأْكُلَ عَلَفَكَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فَإِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ تَرَكَ صَاحِبَنَا غَدًّا وَلَمْ يَأْخُذْ لِلْحِرَاثَةِ فَتَسْتَرِيحَ فَقَبْلَ الثُّورِ نَصِيحةَ الْحَمَارِ وَعَمِلَ بِإِشَارَتِهِ. وَلَمَّا كَانَ الصَّبَاحُ حَضَرَ صَاحِبُهُمَا فَرَأَى الثُّورُ لَمْ يَأْكُلْ عَلَفَهُ. فَتَرَكَهُ وَأَخْذَ الْحَمَارَ بَذْلَهُ وَحَرَثَ عَلَيْهِ كُلَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ. فَتَعَبَ الْحَمَارُ كَثِيرًا وَنَدَمَ عَلَى نَصِيحةِ الثُّورِ. وَلَمَّا رَجَعَ عَنِ الدُّمَاءِ قَالَ لَهُ الثُّورُ كَيْفَ حَالُكَ يَا أَخِي؟ فَقَالَ بِخَيْرٍ. غَيْرُ أَنِّي سَمِعْتُ الْيَوْمَ صَاحِبَنَا يَقُولُ إِذَا اسْتَمَرَ الثُّورُ عَلَى هَذَا الْحَالِ وَلَمْ يَأْكُلْ عَلَفَهُ فَلَا بُدَّ مِنْ ذَبْحِهِ لَثَلَاثَ أَخْسَرَ ثَمَنَهُ. فَالرَّأْيُ لَكَ يَا صَاحِبِي الآنَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَى عَادِتِكَ وَتَأْكُلَ عَلَفَكَ لَثَلَاثَ يَحْلُّ بِكَ هَذَا الْبَلَاءُ الْعَظِيمُ. فَلَمَّا سَمِعَ الثُّورُ مَا قَالَ الْحَمَارُ ظَنَّ أَنَّهُ صَادِقٌ فِي قَوْلِهِ وَأَنَّهُ نَاصِحٌ لَهُ فَقَامَ فِي الْحَالِ وَأَخْذَ يَأْكُلُ عَلَفَهُ. وَلَمَّا رَأَى الرَّجُلُ عِنْدَ الصَّبَاحِ أَنَّ عَلَفَ الثُّورِ مَأْكُولٌ ظَنَّ أَنَّهُ شُفِيَّ مِنْ مَرَضِهِ وَأَخْذَهُ لِلْحِرَاثَةِ كَعَادَتِهِ.

36-машқ

Ялқов шогирд мадрасага бормаслик учун ўзини касалга солди. У түғри сўзли киши. Отимизни жуда оз баҳога сотиб кўп хафа бўлдик. Тиришқоқ бола хафа бўлмайди. У сенга насиб этади. Бугун узлуксиз ишладим. Сенинг олдингга эртага бормоқчиман. Кун бўйи ҳўкиз билан ер ҳайдадик. Бу катта бало. Унга ҳолимни шикоят қилдим. Сенга бало келди.

37

الْعِزَّةُ وَ الذَّئْبُ

عَرِيشٌ. عَنْزَةٌ. مُطَارَدَةٌ. مَرَّ لَا يَلُوِي عَلَى أَحَدٍ.

كَانَ رَجُلٌ شَيْخٌ يُقْيِيمُ فِي غَابَةٍ فِي عَرِيشٍ لَهُ. وَكَانَ هَذَا الشَّيْخُ حَارِسًا لِتَلْكَ الْغَابَةِ. وَكَانَ لَهُ عَدَّةٌ مِنَ الدَّجَاجِ وَ عَنْزَةٌ. فَفِي ذَاتِ يَوْمٍ كَانَتِ الْعَنْزَةُ تَرْعَى قَرْبَ الْعَرِيشِ وَ الدَّجَاجِ حَوْلَهُ إِذْ خَرَجَ ذَئْبٌ مِنْ وَسْطِ الْغَابَةِ وَتَوَجَّهَ نَحْوَهَا. وَكَانَ هَذَا الذَّئْبُ لَمْ يَسْمَعْ صِيَاحَ الدَّيْكِ قَطُّ. وَفِيمَا هُوَ مُقْتَرِبٌ إِلَى الْعَرِيشِ إِذْ صَاحَ الدَّيْكُ صِيَاحًا شَدِيدًا. فَلَمَّا سَمِعَ الذَّئْبُ صِيَاحَ الدَّيْكِ خَافَ خَوْفًا شَدِيدًا وَهَرَبَ لَا يَلُوِي عَلَى شَيْءٍ. فَظَنَّتِ الْعَنْزَةُ أَنَّهُ هَرَبَ خَوْفًا مِنْهَا. فَصَارَتْ تَتَبَعُهُ وَتُتَطَارِدُهُ. فَلَمَّا بَعْدَ الذَّئْبُ عَنِ الْعَرِيشِ قَلِيلًا رَجَعَ إِلَيِّ الْعَنْزَةِ وَ افْتَرَسَهَا. فَمَاتَتِ الْمِسْكِينَةُ قَتْلَ حُمَقِهَا.

37-машқ

Бўри. Айиқ. Тулки. Арслон. Йўлбарс. Кийик. Қуён. Ит қуённи қувди. Тулки товуқни тутди. Бу ўрмонда кўп йиртқичлар бор. Алҳамдуиллаҳ, касалликдан тузалдим. Бу киши қоровулдир. Ҳеч нарсага қарамасдан югурди. Тонг отди. Хўроз қичқирди. Қариялар масжидга кетди. Қоровул пойлоқчилик қилди. Қароқчилар юртга кирди. Бечора хотин вафот этди.

38

الدُّرُوسُ

جِدٌ. رَوْضَةٌ. ثَمَرٌ. أَيْمَاضٌ. اطْرَاحٌ. اغْتِنَامٌ. فَشَلٌ. مُبَادَرَةٌ. تَهْجِيْجٌ.
مَلَلٌ. كِبِيسٌ. فَارِغٌ. احْرَازٌ. التِّمَاسُ. أَوَانٌ. ذَلٌّ. هَمٌّ. أَجَلٌ.

جَدَ كُلَّ الْجَدِ فِي الدَّرْسِ تَنَلْ * * * مِنْ رِيَاضِ الْعِلْمِ أَشْمَارَ الْأَمْلِ
 انَّمَا الْوَقْتُ كَبْرُقُ مُؤْمِضٍ * * * فَاغْتَمَهُ وَ اطْرَحْ عَنْكَ الْكَسْلُ
 لَا تُضِيغْ أَوْلَ الْعُمْرِ سُدِّيَ * * * فَتَرَى آخِرَهُ شَرَّ الْفَشْلُ
 فُرْصَةُ التَّحْصِيلِ لِلتَّنْمِيَةِ فِي * * * أَوْلَ الْعُمْرِ فَبَادَرَ بِالْعِجْلِ
 اقْرَأَ الدَّرْسَ تَهْجَأً وَ انْتَهَزْ * * * كُلَّ وَقْتِ الدَّرْسِ لَا تَشْكُو الْمَلَلُ
 أَنْتَ لَا يُرْضِيَكَ كَيْسُ فَارَغُ * * * كَيْفَ عَقْلُ فَارَغُ يَا مَنْ عَقْلٌ
 احْرَزَ الْعِلْمَ بِعُقْلٍ ثَابِتٍ * * * وَ التَّمَسْ فِي جَمْعِهِ خَيْرَ الْحَيَلِ
 مَا أَوَانَ اللَّهُوَ هَذَا أَنَّهُ * * * وَقْتُ دَرْسٍ وَاجْتِهَادٍ وَعَمَلٍ
 إِنْ صَرَفْتَ الْوَقْتَ فِي الْلَّعْبِ وَلَمْ * * * نَتَبَهَ لِلدرْسِ تُحَقَّرْ وَ تُذَلَّ
 هَمَّكَ اصْرُفْهُ إِلَى جَائِزَةٍ * * * إِنْ تَنَلَّهَا تَنَلَّ الْفَخْرِ الْأَجْلُ

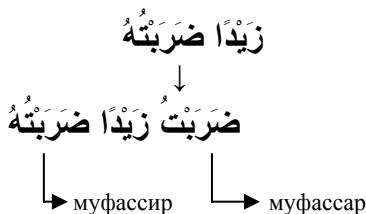
38-дарс

Аввалги дарсларда мағъулун биҳи феъли ҳазф бўлишининг тўртта вожиб ўрни бор экани, шулар орасидан иккинчиси ва биринчиси айтиб ўтилган эди. Энди эса шу дарсимизда учинчиси келгандир. Бу мағъулун биҳи шундай исмки, унинг наасб қилувчи омили, яъни феъли кейин тафсир қилиб беришлик шартига биноан яшириб қўйилган мағъулун биҳидир. Омили, яъни феъли яшириб қўйилган ушбу мағъулун биҳи шундай исмки, ундан кейин бир феъл ёкишибҳи феъл келган бўлиб, мазкур исмга қайтувчи замирига ёки мазкур исмга алоқадор бўлган нарсасига амал қилиб (омил бўлиб), шу исмнинг айни ўзига амал қилишдан (омил бўлишдан) юз ўтирган ҳолатда бўлади. Юз ўтирган ҳолати шундай даражада бўладики, агар мазкур исмнинг устига (унинг олдидан) ўша феълнинг айни ўзини ёкишибҳи феълни ё шу феълнинг муносабини, яъни

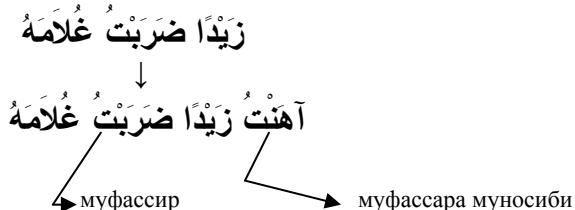
маъндошини олиб, ўтказилса, шунда мазкур исмни наасб қила оладиган ҳолатда бўлмоғи керак.

Масалан:

1)

2)

38-машқ

Вақтни фанимат бил. Ялқовни тарқ қил. Сен бўш кимсага рози бўлсанг-да, бўш ақлга рози бўлмаслигинг керак. Яшин ялтиради. Вақтни беҳудага кетказдик. Бу вақт иш, дарс вақти эди. Кўп дам олдингиз, ўрнингиздан туринг-да, ишни давом эттиринг. Дарсларимиз жуда оғир. Сени ҳеч қачон унутмайман. Бола йиглади. Муаззин аzon айтди.

39

اَصْطَدَتْ دُبًّا

- اَصْطَدَتْ دُبًّا.

- جَيْءَ بِهِ هُنَا.

- لَا يَجِدُهُ.
- اذْنَ خَلَّ سَبِيلَهُ وَ جِئْءَ اُنْتَ نَفْسُكَ
- وَ لَكِنْ هُوَ لَا يُخْلِي سَبِيلِي.

39-машқ

Бир деҳқон билан айиқ ўртасида дўстлик бор эди. Икковлари бирлашиб буғдой экишди. Йифим вақти келганида ҳалиги деҳқон айиқقا: «Эй дўст, энди буғдойни бўлишайлик. Сен қайси томонини хоҳлайсан, устиними ёки остини?» деди. Айиқ: «Ости тарафини хоҳлайман», деди. Бу билан деҳқон айиқни алдади. Иккинчи йил икковлари шолғом экишди. Йифим пайти бўлганида ҳалиги деҳқон айиқ олдига келиб: «Эй биродар, бу йил қайси бирини танлайсан, устиними ёки остини?» деди. Айиқ бу гал алданишдан қўрқиб устки томонини ихтиёр қилди. Лекин бу гал ҳам алданди. Бундан кейин айиқ деҳқон билан бутунлай дўстлик алоқасини узди.

40

الْكَلْبَةُ وَ الْبُوَءَةُ

كَلْبَةٌ. تَعَيِّرُ. لَبُوءَةٌ. بَطْنٌ.

يُحْكِي أَنَّ كَلْبَةً عَيَّرَتْ لَبُوءَةً فَقَالَتْ أَنَا الدُّ ثَمَانِيَةُ فِي بَطْنٍ وَاحِدٍ وَأَنْتَ لَا تَلَدِينَ لَا وَاحِدًا. فَقَالَتِ الْلَّبُوءَةُ لَا أَنِي الدُّ أَسَدًا وَأَنْتَ تَلَدِينَ الْكَلَابَ. فَقَلِيلٌ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ.

40-машқ

От. Ит. Мушук. Эшак. Хўкиз. Эчки. Така. Хўроз. Товуқ. Товуқ тухум қилди. Хўроз жуда қаттиқ қичқирди. Хўкиз билан ер ҳайдадик. Мушук миёвлади. Ит вовиллади. Эчки карамни еди. Ит баъзи вақтларда бир қориндан саккизта бола туғади. Камбағални уялтирма. Киссамда ўн сўм пул бор. Уйқудан уйғондим. Сувда сузишади. Унинг ялқовлиги учун танбеҳ бердим. Ёз фаслини ўйин-кулгига ўтказдик. Қуш сайради. Халқнинг сўзига алданма! Пешин вақти ўтди. Оқшом вақти кирди. У кичик кўнгилли хотин.

41

الْيَرَاعَةُ وَ الْقِرَدَةُ وَ الطَّائِرُ

قرد. ریح. یراعه. شراره.
حطب. نفح. تروح. ایقاد. تدقنه.
نداء. تبین. استقامه. تقویم. عود.
انحناء. قوس. اباء.

كَانَ جَمَاعَةً مِنَ الْقِرَدَةِ يَسْكُنُونَ
فِي جَبَلٍ فَبَحَثُوا فِي لَيْلَةٍ بَارِدَةٍ ذَاتِ

رِيَاحٍ وَأَمْطَارٍ عَنْ نَارٍ فَلَمْ يَجِدُوا. فَرَأُوا يَرَاعَةً تَطِيرُ كَانَهَا شَرَارَةً نَارَ
فَقَنُوْهَا نَارًا. فَجَمَعُوا حَطَبًا كَثِيرًا وَ الْقَوْهُ عَلَيْهَا. وَجَعَلُوا يَنْفُخُونَ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَتَرَوَّحُونَ بِأَيْدِيهِمْ طَمَعًا فِي أَنْ يُوقِدُوا نَارًا تُدْفَنُهُمْ مِنَ الْبَرِّ.

وَكَانَ قَرِيبًا مِنْهُمْ طَائِرٌ عَلَى شَجَرَةِ يَنْظُرُ مَا يَصْنَعُونَ فَجَعَلَ يَنْادِيهِمْ وَيَقُولُ لَا تَتَعَبُوا فِإِنَّ الَّذِي رَأَيْنَمُوهُ لَيْسَ بِنَارٍ فَلَمَّا لَمْ يَسْمَعُوا قَوْلَهُ عَزَمَ عَلَى الْقُرْبِ مِنْهُمْ لِيُبَيِّنَ خَطَاهُمْ فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ فَعَرَفَ مَا عَزَمَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ لَا تَطْلُبْ تَقْوِيمَ مَا لَا يَسْتَقِيمُ فِإِنَّ الْعُودَ الَّذِي لَا يَنْحْتِنَ لَا يُعْمَلُ مِنْهُ الْقُوْسُ فَأَبَى الطَّائِرُ أَنْ يَطِيرَ وَاقْتَرَبَ إِلَى الْقِرْدَةِ لِيُعْرَفُهُمْ أَنَّ الْبِرَاعَةَ لَيْسَتْ بِنَارٍ فَتَنَوَّلَهُ بَعْضُ الْقِرْدَةِ وَضَرَبَ بِهِ الْأَرْضَ فَمَاتَ

41-машқ

Камон ясадик. Озроқ букилди. Бу түғри йүлдир. Мұхаммадни чақири. Үчоққа ўтинг сол. Лампани қүйинг. Үрмонга боришни ният қиілдим. Дүстингни изла. Тошкентдаги ҳайвонот боғида турли ҳайвонларни күрдим. Улар бўрилар, айиқлар, тулкилар, филлар, маймунлар ва бошқа ҳайвонлардир.

42

الفَأْرُ

ظَلَامٌ احْتِشَامٌ يَابِسٌ حِرْمَانٌ نَفِيسٌ زُبْدَةٌ حَلِيبٌ سَمْنٌ مُغَارَةٌ

الْفَأْرُ لَا يَخْرُجُ فِي النَّهَارِ *** بَلْ يَخْتَبِي فِي دَاخِلِ الْأَحْجَارِ
لِكِنَّهُ إِذَا أَتَى الظَّلَامَ * * * وَكَانَ أَهْلُ الْبَيْتِ فِيهِ نَامُوا
يَسْرَحُ فِي الْبَيْتِ بِلَا احْتِشَامٍ * * * يَأْكُلُ مَا شَاءَ مِنَ الطَّعَامِ
فَتَارَةً يَأْكُلُ خُبْزًا يَابِسًا * * * وَتَارَةً يَحْرِمُنَا النَّفَائِسًا
مِنْ لَحْمَةٍ أَوْ زُبْدَةٍ أَوْ جُبْنِ * * * أَوْ مِنْ حَلِيبٍ طَيْبٍ أَوْ سَمْنٍ

ثُمَّ إِذَا أَحَسَّ بِالْهَرَّ ظَهَرٌ * * * غَادَ طَيْبَ الْعِيشِ فِي الْبَيْتِ وَفَرَّ
يَلْتَمِسُ النَّجَاهَ وَ السَّلَامَهُ * * * مِنْ دُونِ آنِ تَأْخُذُهُ نَدَامَهُ

42-машқ

Қаймоқни жуда яхши күраман. Онам беш қадоқ пишлоқ сотиб олди. Узоқ вақт яшади. Бу нон қотган. Хонада яшириндим. Баъзи вақтда ўқийман. Бир соат ухладим. Хоҳлаганингни егин ва хоҳлаганингни ич! Хоҳлаган вақтда ётамиз, хоҳлаган вақтда турдик. Аллоҳдан саломатлик сўраймиз. Бухоро шаҳрини тарқ қилдик.

43

الذِبَابَةُ وَ الثَّوْرُ

تَثْقِيلٌ. ثَقَلَ عَلَيْهِ. اِعْلَامٌ. شُعُورٌ.

ذِبَابَهُ وَقَعَتْ عَلَى قَرْنِ ثُورٍ. وَظَنَنَتْ أَنَّهَا ثَقَلَتْ عَلَيْهِ. فَقَالَتْ لَهُ أَنْ كُنْتُ قَدْ ثَقَلْتُ عَلَيْكَ فَاعْلَمْتُ حَتَّى أَطِيرَ عَنْكَ. فَقَالَ لَهَا الثُّورُ يَا هَذِهِ مَا شَعَرْتُ بِنُزُولِكِ حَتَّى يُرِيْحَنِي فِرَاقُكِ.

43-машқ

Чумоли. Пашиша. Чивин. Бурга. Бит. Чигиртка. Бугун оз ухладим. Чивинлар тез кўпаяди. Бит, бурга, чивин инсонга азият берадиган ҳашаротлардир. Суварак жуда ялқовдир. Чумоли жуда ҳаракатчандир. Бу пашиша катта, буниси эса кичкинадир. Бу оғир ва бу енгилдир. Бизнинг олдимизга қачон келишингни менга билдири. уни ботир деб биламан.

44

الثعلبُ

دَهَاءُ. امْتَصَاصٌ. قَصْبُ السُّكَرِ. بَلْدَةٌ كَذَا.

اغْنَاءُ. قَطْرَةٌ. مِشْمِشٌ. بُسْتَانٌ. شَرَهٌ. هَرْوَلَهٌ. غَرِيبٌ. سَلْخٌ. عَرْضٌ.

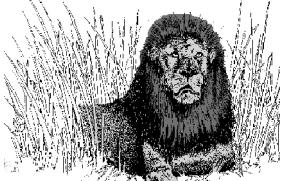
الثعلبُ أَكْثَرُ الْحَيْوَانَاتِ احْتِيَالًا وَدَهَاءً. وَالإِنْسَانُ يَسْبُّ إِلَيْهِ حِيلًا كَثِيرًا غَيْرَ صَحِيحَةٍ. مِنْهَا أَنَّ ثَعَلَبَيْنِ التَّقَيَا فِي مَكَانٍ فَسَأَلَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ عَنْ مَحْلِ اقْمَانَتِهِ. فَأَجَابَهُ أَنَّهُ يَسْكُنُ فِي سَاحِلِ نَهْرٍ حَيْثُ يَمْتَصُّ قَصْبُ السُّكَرِ. فَقَالَ الْآخَرُ تَعَالَ مَعِي إِلَى بَلْدَةٍ كَذَا حَيْثُ أُغْنِيكَ عَنْ مَصْنُونِ الْقَصْبِ الَّذِي لَا تَنَالُ مِنْهُ قَطْرَةٌ إِلَّا بَعْدَ الْمُشْفَقَةِ الشَّدِيدَةِ. فَتَرَى فِيهَا الْمِشْمِشَ الْوَانًا وَغَيْرِهِ مِنَ الثَّمَارِ الْلَّذِيَّةَ. فَتَبَعَهُ حَتَّى إِذَا بَلَغَا تِلْكَ الْبَلْدَةَ دَخَلَا بُسْتَانًا كَثِيرًا الْأَشْجَارِ. وَفِيهِ مِنَ الْمِشْمِشِ شَيْءٌ كَثِيرٌ. فَأَخَذَا يَأْكُلُانِ بِشَرَهٍ شَدِيدٍ. فَأَحَسَّ بِهِمَا الْبُسْتَانِيُّ وَهَرْوُلُ نَحْوَهُمَا بِعَصَاهُ. فَفَرَّ الْأَوَّلُ. أَمَّا الثعلبُ الْآخَرُ فَلَكَوْنُهُ غَرِيبُ الدَّارِ هُنَاكَ لَمْ يَسْتَطِعْ عَلَى الْفِرَارِ. فَقَبَضَ الْبُسْتَانِيُّ عَلَيْهِ ثُمَّ نَادَاهُ رَفِيقُهُ مِنْ بَعِيدٍ أَيْنَ الْمُلْتَقَى؟ فَأَجَابَهُ صَبَاحًا فِي سُوقِ الْفِرَاءِ. يَعْنِي أَنَّهُ سَيَنْبُخُ وَيُسْلَخُ قَبْلَ الصَّبَاحِ وَيُعَرَضُ جِلْدُهُ لِلْبَيْعِ فِي السُّوقِ.

44-машқ

Боғбон ўғрини тутди. Отнинг териси сотилди. Ўрикни яхши кўраман. У жуда ёмон киши. Фалон шаҳарда учрашдик. Бизнинг полизда тарвуз, қовун, карам, шолғом, сабзи, пиёз ва бошқа сабзавотлар бор. Шакарқамишни сўрдим. Сенинг турадиган жойинг қаерда? Ялқовлигимдан кўп афсусландим.

45

الأسدُ وَ الْمُسَافِرُ

ابطاءٌ. وُثوبٌ. صَخْرٌ. شَاهِقٌ. هُوَةٌ.
دَبِيبٌ. حَافَّةٌ. ضَرْسٌ. غُصْنٌ. نَصْبٌ. قُدُومٌ.
نُورٌ. تَحْطُمُ.

كَانَ رَجُلٌ مُسَافِرًا فِي النَّوَاحِي الْجُنُوبِيَّةِ مِنْ أَفْرِيقِيَّةِ. فَوَصَلَ فِي سَفَرِهِ إِلَى صَحْرَاءِ وَاسِعَةٍ. فَرَأَى فِيهَا أَسْدًا عَنْ بُعْدٍ. وَاتَّفَقَ أَنَّ الْأَسَدَ رَأَاهُ أَيْضًا وَجَعَلَ يَتَبَعُهُ. وَكَانَ إِذَا أَسْرَعَ الْمُسَافِرُ يُسْرِعُ وَإِذَا أَبْطَأَ يُبْطِئُ وَإِذَا وَقَفَ يَقْفُ. فَفَهِمَ أَنَّ الْأَسَدَ يَتَبَعُهُ عَنْ بُعْدٍ حَتَّى إِذَا أَتَى الظَّلَامَ يَتَبَعُ عَلَيْهِ وَيَفْتَرُسُهُ. وَلَمْ يَكُنْ الْمُسَافِرُ يَقْدِرُ أَنْ يَفْرَغَ مِنْ وَجْهِهِ لَأَنَّ الْأَسَدَ أَشَدُّ مِنْهُ سُرْعَةً. فَفَكَرَ فِي أَنْ يَخْتَالَ لَهُ حِيلَةً يُهْلِكُهُ وَيَتَخلَّصُ مِنْهُ. فَجَاءَ إِلَى صَخْرٍ شَاهِقٍ تَحْتَهُ هُوَةٌ عَمِيقَةٌ وَدَبَّ عَلَى يَدِيهِ وَرِجْلِيهِ وَاخْتَبَأَ عَنْدَ حَافَّةِ وَرَاءِ ضَرْسِهِ مِنْهُ. وَرَأَى هُنَاكَ فِي بَعْضِ شُقُوقِ الصَّخْرِ غَصْنَ شَجَرَةٍ يَابِسًا فَنَصَبَهُ وَجَعَلَ عَلَيْهِ جِبَّةً وَطَرْبُوشَةً عَلَى هِيَةِ رَجُلٍ وَلَمَّا فَرَغَ مِنْ ذَلِكَ رَأَى أَنَّ الْأَسَدَ قَادِمُ الْيَهِ يَسِيرُ سَيِّرَ الْخَائِفِ عَلَى فَرِيسْتِهِ أَنْ تَنْفَرَ مِنْهُ. وَحِينَ دَنَّ مِنَ الْجُبَّةِ وَالْطَّرْبُوشِ وَثَبَ عَلَيْهِمَا فَسَقَطَ إِلَى اسْقَلِ الْهُوَةِ فَتَحْطَمَ وَمَاتَ.

45-машқ

Тошкент шаҳрига сафар қилдик. Жуда кенг саҳрода бўлдик. Жуда кечикдик. Бурга сақради. Бола ўрмалаб юрди. Сени йироқдан қўрдим. Мен ҳаракатчанман. Сен эса мендан-да ҳаракатчансан. Мусофир ўз шаҳрига

қайтди. Сендан қочмадик. Сен мени ҳалок этдинг. Жуда қаттиқ мاشаққатдан кейин оғирликдан қутулдим. Дарсни тугатишиди. Чуқурга йиқилдим.

46

النَّاسُكُ

امْتَلَاءُ. اسْتِلْقَاءُ. عَكَازَةُ. غَلَاءُ. حَبْلٌ. اسْتِجَارٌ. أَكَارُ. فَاحِرُ. نَجِيبٌ. تَرَعْرُعٌ. تَشْدِيدٌ.

يُحْكَى أَنَّ نَاسًا كَانَ يُرْسَلُ إِلَيْهِ أَحَدُ التُّجَارِ كُلَّ يَوْمٍ رَطْلَيْنِ مِنَ الْعَسْلِ. فَكَانَ النَّاسُكُ يَأْكُلُ مِنْهُ حَاجَتَهُ وَيَضْعُ البَاقِي فِي جَرَّةٍ وَيُعَلِّقُهَا فِي وَتَدٍ فِي نَاحِيَةِ الْبَيْتِ وَلَمْ يَمْضِ عَلَى ذَلِكَ شَهْرٌ حَتَّى امْتَلَأَتِ الْجَرَّةُ فَبَيْنَمَا هُوَ ذَاتُ يَوْمٍ مُسْتَقْرٍ عَلَى ظَهْرِهِ وَالْعُكَازَةُ فِي يَدِهِ اذْتَفَرَ فِي غَلَاءِ الْعَسْلِ. فَقَالَ سَابِيعٌ مَا فِي هَذِهِ الْجَرَّةِ بِدِينَارٍ وَأَشْتَرَى بِهِ عَزْتَنْيَنْ فَتَحْبَلَانِ وَتَلَانِ فِي كُلِّ خَمْسَةِ أَشْهُرٍ مَرَّةً. وَلَا تَمْضِي إِلَّا عَدَةُ سَنَوَاتٍ حَتَّى تَصِيرُ الْعَزْتَانِ مَعْرًا كَثِيرًا. فَأَبَيَّعُ بَعْضَ الْمَعْرِ وَأَشْتَرَى بِشَمْهَهِ بَقْرًا وَأَشْتَرَى أَرْضًا وَبَدْرًا وَاسْتَأْجَرُ اكْرَةً وَأَرْزَعُ عَلَى الشَّيْرَانِ وَاتَّفَعَ بِالْبَلَانِ إِلَاثًا وَأَوْلَادَهَا. فَلَا يَأْتِي عَلَيَّ خَمْسُ سَنِينِ إِلَّا وَأَصِيبُ مِنَ الزَّرْعِ مَالًا كَثِيرًا. فَلَبِنِي بَيْتًا فَلَاحِرًا وَأَشْتَرَى أَفْرَاسًا نَجِيبَةً وَاسْتَأْجَرُ خَادِمًا وَخَادِمَةً وَاتَّرَوَجُ امْرَأَةً صَالِحةً جَمِيلَةً. فَتَحَمَّلُ ثُمَّ تَأْتِي بِغُلَامٍ نَجِيبٍ فَأَخْتَارُ لَهُ أَحْسَنَ الْأَسْمَاءِ. فَإِذَا تَرَعَّرَ أَدَبَتُهُ وَأَحْسَنْتُ تَلَدِيهُ وَأَشَدَّدُ عَلَيْهِ فِي ذَلِكَ. فَإِنْ أَطَاعَنِي وَلَا ضَرَبْتُهُ بِهَذِهِ الْعُكَازَةِ. وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْجَرَّةِ فَكَسَرَهَا. فَسَأَلَ مَا فِيهَا إِلَى وَجْهِهِ.

46-дарс

1. **الْأَلَا** дан кейин келган “و” зоида бўлади.

46-машқ

Қалам синди. Қаламни синдиридинг. Кўлмак тўлди. Сўфи чалқанча ётди. Бу отдан бирор марта фойдаланмадингиз. Дўстим Алини беш йилдан бери кўрганим йўқ. Мен хонада дарс ўқиётганда дўстим Аҳмад кириб келди. Эллик сўм маошга бир ишчини ёлладик.

47

الثَّعْلَبُ وَ مَكْرُهٌ

مائِدَةُ خُوانٍ لِيفٌ تَهْيَةٌ.

قالَ بَعْضُهُمْ كُنَّا فِي سَفَرٍ فِي أَرْضِ الْيَمَنِ. فَوَضَعُنَا الْمَائِدَةَ لِنَتَعَشَّى. وَحَضَرَتْ صَلَادَةُ الْمَغْرِبِ. فَقُمْنَا لِكَيْ نُصْلِي ثُمَّ نَتَعَشَّى. وَتَرَكْنَا الْمَائِدَةَ كَمَا هِيَ. وَكَانَتْ فِيهَا دَجَاجَتَانِ. فَجَاءَ الثَّعْلَبُ وَأَخْذَ احْدَاهُمَا. فَلَمَّا صَلَيْنَا أَسْفَنا عَلَيْهَا. فَبَيْنَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ اذْ جَاءَ الثَّعْلَبُ عَلَى مَقْرُبَةٍ مِنَا وَفِي فَمِهِ شَيْءٌ كَانَهُ الدَّجَاجَةُ فَوَضَعَهُ. فَبَادَرْنَا إِلَيْهِ وَنَحْنُ نَحْسِبُهُ الدَّجَاجَةَ. فَجَاءَ إِلَيْهِ الْأُخْرَى وَأَخْذَهَا مِنْ فَوْقِ الْخُوانِ. وَأَخْذَنَا الَّذِي قُمْنَا لِنَأْخُذَهُ فَإِذَا هُوَ لِيفٌ قَدْ هَيَّأَ مِثْلَ الدَّجَاجَةِ. فَرَجَعْنَا وَقَدْ خَسَرْنَا الدَّجَاجَتَيْنِ بِسَبَبِ مَكْرُهٍ.

47-машқ

Бу қатиқ эскидир. Ҳар вақт намоз ўқи. Фарид рўза тутди. Камбағалларга ёрдам қил. Мискинларга овқат

бер. Уни от деб гумон қилибман, ҳолбуки у эшак экан. Намозга шошил. Болалар, овқатта келинглар. Ош дастурхонга қўйилди. Аллоҳга итоат қилинглар. Ҳўқиз сўйдик. Бир томчи сув чанқаган кишига жуда қимматлидир.

48

مُصَاحِبَةُ الْأَشْرَارِ

نُمُّ. حَبٌّ. مُوَاظِبَةٌ. اِتْلَافٌ. سُبْتَةٌ. اِيْقَاعٌ. شَرٌّ.

يُحْكَى أَنَّ فَلَاحًا زَرَعَ فِي أَرْضِهِ قَمْحًا. فَنَبَتَ الزَّرْعُ وَ نَمَّا حَتَّى ظَهَرَ فِيهِ الْحُبُّ. وَ كَانَتِ الْغَرْبَانُ مُوَاظِبَةً عَلَى الْأَكْلِ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ حَتَّى اِتَّلَفَ سَنَابِلُ الْقَمْحِ. فَلَمَّا رَأَى الْفَلَاحَ ذَلِكَ عَزَمَ عَلَى قَتْلِهَا. وَ كَانَتِ عِنْدَهُ بَيْغاَءٌ تُخَالِطُ هَذِهِ الطُّيُورَ. فَخَرَجَتْ ذَاتُ يَوْمٍ عَلَى حَسَبِ عَادِتِهَا لِمُرَافَقَةِ هَوَلَاءِ الْغَرْبَانِ بِدُونِ أَنْ يَعْلَمَ صَاحِبُهَا بِذَلِكَ. وَ قَدْ اتَّفَقَ أَنَّ هَذَا هُوَ الْيَوْمُ الَّذِي اسْتَعِدَ فِيهِ الْفَلَاحُ لِقَتْلِ الْغَرْبَانِ لِيَسْلِمَ مِنْ شَرِّهَا. فَأَخَذَ بِنُدْفِيَّتِهِ وَرَمَى الْغَرْبَانَ. فَسَقَطَ مِنْهَا ثَلَاثَةٌ عَلَى الْأَرْضِ مِيَّتَةً وَ اِنْكَسَرَتْ رِجْلُ الْبَيْغاَءِ. فَلَمَّا رَأَى الْفَلَاحُ الْبَيْغاَءَ مَطْرُوحَةً عَلَى الْأَرْضِ مَكْسُورَةَ الرِّجْلِ اسْتَغَرَبَ ذَلِكَ لَأَنَّهُ مَا كَانَ يَعْلَمُ بِوُجُودِهَا مَعَ الْغَرْبَانِ. ثُمَّ قَالَ لَهَا أَنَّ ذَلِكَ مَا حَصَلَ لَكَ إِلَّا مِنْ مُصَاحِبَةِ الْأَشْرَارِ. وَ بَعْدَ ذَلِكَ حَمَلَهَا إِلَى الْبَيْتِ عَلَى تِلْكَ الْحَالِ. فَلَمَّا رَأَى أَوْلَادَ الْفَلَاحِ الْبَيْغاَءَ اسْفَوْا عَلَيْهَا كَثِيرًا وَ سَأَلُوا أَبَاهُمْ عَنْ سَبَبِ مَا حَصَلَ لَهَا. فَاجَبَ أَبُوهُمْ أَنَّ مُصَاحِبَةَ الْغَرْبَانِ الْأَشْرَارِ هِيَ التِّي أَوْقَعَتْهَا فِي هَذِهِ الْمُصِيبَةِ. ثُمَّ أَنَّ الْبَيْغاَءَ شُقِّيَّتْ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْ مَرْضِهَا وَ صَارَتْ تَقُولُ دَائِمًا لَأَوْلَادِ الْفَلَاحِ (لَا تُصَاحِبُوا الْأَشْرَارَ). لَا تُصَاحِبُوا الْأَشْرَارَ).

48-машқ

Ерни ҳайдадик-да, буғдой сепдик. Буғдой ўсиб, бошоқ чиқарди. Ўрим вақти бўлганида бордик-да, уни ўриб олдик. Қарғанинг оёғи синди. Ёвузлар билан бирга бўлишинг дуруст эмас. Нимага йиглаляпсан, сенга нима бўлди? Алҳамдулилаҳ, отам беморликдан тузалди. Ундан айрилганим учун кўп қайғурдим. Кўп афсусландим. Улар билан бирга эканингни билмаган эдим. Сени ҳалокатга кетган, дейишди.

49

منْ عَلِمَ؟

شَيْدُ. جَنْيُ. كَلَّ. تِلَوَةُ. لَحْنُ. خَزْنُ. وَكْرُ.

مَنْ عَلِمَ الْعُصْفُورَ أَنْ * * يَبْنِي عُشًا فِي الشَّجَرِ
 كَقَصْرٌ مِنْكَ شَادَهُ * * وَ لَمْ يَضْعِ فِيهِ حَجَرٌ
 مَنْ عَلِمَ النَّحْلَةَ أَنْ * * تَجْنِي مِنَ الزَّهْرِ الْعَسْلُ
 قُوتَا لَأَيَّامِ الشَّتَّا * * تَجْمِعُهُ بِلَا كَلَّ
 مَنْ عَلِمَ الْبَلْبَلَ أَنْ * * يَتَّلُّ أَطَابِ الْغَا
 يُطْرِبُ كُلَّ خَاطِرٍ * * بِكُلِّ لَحْنٍ حَسْنَا
 أَمْ مَنْ هَدَى النَّمْلَةَ أَنْ * * تَجْمَعَ فِي الصَّيْفِ الطَّعَامُ
 تَخْزِنُهُ فِي وَكْرِهَا * * لَحِينِهِ عَلَى اِنْتِظَامٍ
 اللَّهُ قَدْ عَلِمَهَا * * ذَاكَ وَ اَعْطَهَا الْهُدَى
 وَهُوَ لِكُلِّ مُرْسِدٍ * * لِكُلِّ خَيْرٍ اَبَداً

كَذَّاكَ يُعْطِي خَيْرَهُ * * * لُكْلُ مَنْ مِنْهُ يَسْلُ

فَاطْلُبْ إِلَيْهِ آمِلاً * * * مَا خَابَ مَنْ لَهُ أَمْلٌ

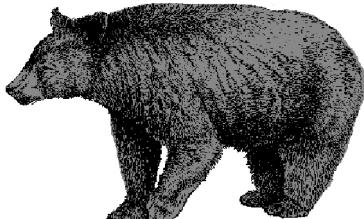
49-машқ

Асалари гуллардан шира олади. Булбул чиройли овози билан бизни хурсанд қилди. Унга бир йиллик озуқа бердим. Қуръондаги бир сурани ўқидим. Унга яхши шेърлар ўқитдим. Кун қоронгулашди. У жуда роҳатда. Китобларни сумкага сол-да, бироз дам ол. Чумолидан ишлашни ўрган. У мендан тўрт ёш каттадир. Бувимдан хат олдим.

50

الْعَزْةُ وَ الدُّبُ

ثُقْبٌ. صَبَغٌ. جَدْيٌ. كَرْبٌ. خِدَاعٌ.

خَرَجَتْ ذَاتَ يَوْمٍ عَزْةً لِتُحْضِرِ

لَوْلَادَهَا الصَّفَارِ شَيْنًا يَسْدُ جُوْعَهُمْ. وَلَخَوْفَهَا عَلَيْهِمْ مِنَ الدُّبِّ أَوْ صَتْهُمْ
أَنْ لَا يَفْتَحُوا الْبَابَ إِلَّا عِنْدَ عَوْدَتِهَا. فَبَعْدَ خُرُوجِهَا يَقْتَلُنَّ أَتَى الدُّبُ وَدَقَّ
الْبَابَ. فَقَالُوا مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ أَنَا عَمْكُمُ الْخَرُوفُ اتَّيْتُ لِزِيَارَتِكُمْ. فَقَالُوا لَا.
نَحْنُ لَا نَفْتَحُ إِلَّا لِأَمْنًا. فَدَهَبَ الدُّبُ ثُمَّ رَجَعَ وَدَقَّ الْبَابَ فَسَأَلُوهُ مَنْ أَنْتَ؟
قَالَ الدُّبُّ أَنَا أُمْكُمْ. فَاقْتَرَبُوا جَمِيعًا مِنَ الْبَابِ وَنَظَرُوا مِنْ ثُقُوبِهِ فَأَبْصَرُوا
أَرْجُلَهُ السَّوْدَاءَ فَقَالُوا لَا نَفْتَحُ لَآنَ أَرْجُلَكَ سَوْدَاءُ وَأَرْجُلُ أُمْنَا بَيْضَاءُ.
فَلَمَّا سَمِعَ الدُّبُّ ذَكَ ذَهَبَ حَالًا وَصَبَغَ أَرْجُلَهُ بِلَوْنِ أَبْيَضَ. ثُمَّ عَادَ إِلَى
الْبَابِ وَدَقَّهُ وَقَالَ أَنَا أُمْكُمْ. فَلَمَّا أَبْصَرُوا بَيْاضَ أَرْجُلِهِ تَحَقَّقُوا أَنَّ أُمَّهُمْ

بِالْبَابِ وَفَتَحُوا. فَدَخَلَ الدُّبُّ مُسْرِعًا وَافْتَرَسَهُمْ إِلَّا وَاحِدًا كَانَ أَخْفَى.
فَلَمَّا عَادَتْ أُمُّهُمْ لَمْ تَجِدْ إِلَّا الْجَدْيَ الْبَاقِي مِنْ أُولَادِهَا. وَلَمَّا سَأَلَتْهُ عَنِ
السَّبَبِ أَخْبَرَهَا بِمَا جَرَى فَأَشْتَدَّ كَرْبُهَا وَبَكَتْ وَحَزَنَتْ حُزْنًا شَدِيدًا. وَقَالَتْ
يَا وَلَدِي أَنَّ هَذَا كُلُّهُ نَتْيَاجٌ تَسَاهُلُكُمْ وَعَدَمُ تَأْمُلُكُمْ فِي الْأَمْوَارِ. لَأَنَّ
أَجْوَبَكُمْ هِيَ الَّتِي أَرْشَدَتْ عَدُوكُمُ إِلَى كُلِّ مَا عَمِلْتُمْ مِنَ الْحِيلِ وَفَتَحْتَ لَهُ
بَابَ الْخِدَاعِ فَسَهَّلَ عَلَيْهِ افْتِرَاسُ أَخْوَتِكَ.

50-машқ

Эшик ёриғидан қарадим. Сизни зиёрат қилиш учун келдим. Онам менга ёвуз болалар билан ўйнамаслигимни тавсия қилди. Шунинг учун мен ҳар вақт одобли болалар билангина ўйнайман. Менга ош ҳозирлагин. Менга эшикни очинглар. Уйимизни яшил бүёқ билан бўядик. Дўстим вафот этди, унга кўп қайфурдим. Бу сенинг ишинг натижасидир. Душманлардан сақлан.

51

اللّصانِ وَالْحِمَارُ

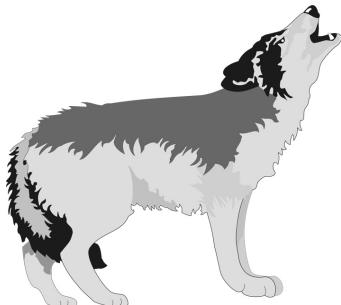
مُضِيٌّ. مُقَابِلَةٌ. صَحْفَةٌ. اعْجَابٌ. رُقْقَقٌ. رِبْحٌ.

يُحْكَى أَنَّ لَصَيْنَ سَرَقاً حِمَارًا وَمَضَى أَحَدُهُمَا لِيَبْيَعُهُ. فَقَابَلَهُ رَجُلٌ مَعَهُ
صَحْفَةٌ فِيهَا سَمَكٌ. فَقَالَ لَهُ أَتَبْيَعُ هَذَا الْحِمَارَ؟ قَالَ لَهُ أَمْسِكْ هَذِهِ
الصَّحْفَةَ حَتَّى أَرْكَبَهُ وَأَجْرِيَهُ فَإِنْ أَعْجَبَنِي اشْتَرِيَتُهُ. فَأَمْسَكَ اللَّصُّ
الصَّحْفَةَ وَرَكِبَ الرَّجُلُ الْحِمَارَ. وَأَخَذَ يُجَرِيَهُ ذَهَابًا وَأَيَابًا حَتَّى ابْتَعَدَ عَنِ

اللصُّ كَثِيرًا. فَدَخَلَ بَعْضَ الْأَرْقَةِ وَمَا زَالَ يَقْطَعُ بِهِ مِنْ زُقَاقٍ إِلَى أَخْرَى حَتَّى اخْتَفَى عَنْهُ. فَلَأَخَذَتِ اللَّاصِحَّةُ مِنْ ذَلِكَ وَعَرَفَ أَخْيَرًا أَنَّهَا حِيلَةٌ عَلَيْهِ. فَرَجَعَ بِالصَّحْفَةِ فَلَتَقَاهُ رَفِيقُهُ فَقَالَ مَا فَعَلْتَ بِالْحَمَارِ هَلْ بِعْنَهُ؟ قَالَ نَعَمْ. فَقَالَ بِكَمْ بِعْنَهُ؟ قَالَ بِرِأسِ مَالِهِ وَهَذِهِ الصَّحْفَةُ رِبْحٌ.

51-машқ

Жуда күп мол фойда қылдик. Дүстим Абдуллоҳга кичик күчада йўлиқдим. Бир товоқ ош едик. Бу отингни қанчага сотасан? Олтмиш беш сўмга сотаман. Жуда қиммат экан. Эллик сўмга берсанг, оламан. Йўқ, эллик сўмга бера олмайман. Хоҳласанг, олтмиш сўмга ол, хоҳламасанг, олма! Мен бундан бор-йўғи беш сўм фойда қиламан. Қарғаларни тутдик. Беш кун ўтди, лекин қайтгани йўқ.

52

الذئبُ

وَجَارُ. بَرِيهَةُ. حَاسَّةُ. شَمُّ. فَرْسَخُ.
عَوْدُ. اِنْفَرَادُ. عَوَاءُ. جَرُّ. اِسْتِنَافُ.
وَلَيْسَ لَهُ قُوَّةٌ تُذَكَّرُ.

الذئبُ منْ أَشْرَسِ السَّبَاعِ خُلُقاً وَأَشَدَّهَا خِيَانَةً وَأَضَرَّهَا لِلنَّاسِ. وَهُوَ أَكْبَرُ مِنَ الْكَلْبِ وَأَشَبُهُ الْحَيْوَانَاتِ بِهِ. وَيَتَخَذُ وَجَارَهُ فِي الْغَابَاتِ الْبُعِيْدَةِ عَنْ مَسَاكِنِ النَّاسِ. وَيَعِيشُ أَيَّامَ الصَّيْفِ عَلَى الْأَرَابِ وَالْعَصَافِيرِ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْحَيْوَانَاتِ الصَّغِيرَةِ. وَأَمَّا فِي الشَّتَاءِ فَيَخْرُجُ مِنَ الْغَابَاتِ فَيَطُوفُ فِي

البراري جماعات في طلب الفريسة. وليس له قوّة تذكر ولكنّه لا يعرّف الخوف. فإذا اشتدّ عليه الجوع يزداد شراسةً فيقصد القرى ويهاجم على القمم والبقر والخيل. وأكثر ما يهاجم عليها في الصبح حين ينام الكلاب. وهو يخاف الإنسان إذا لم يهرب منه. ولكنّه إذا علم أنه يخافه ويهرّب منه يطمع فيه فiderكه ويقتصر عليه. وحاسة الشم فيه قوية جداً فقد يشم الشيء من فرسخ أو أكثر. ومن عادته أنه إذا أكل فريسته وشبع منها لا يعود إليها أبداً. ومن خصاله أيضاً أنه إذا مرض انفرد عن الذئاب لأنّها إذا أحست بمرض واحد منها تجتمع إليه فتأكله. ومن عجيب أمره أنه إذا اشتدّ عليه الجوع عوّي فيجتمع إليه الذئاب ويفق بعضها تجاه بعض. فمن ولّى منها وتب إليه الباقيون واقتلوه.

يُحكي أن أحد الأشراف كان راكباً مع زوجته مركبة شتوية تجرّها ثلاثة أفراس. فللحقة قطيع من الذئاب يريده افتراسه. فأخذ السائق يحثُ الأفراس ويسريها بالسّوط فراراً من الذئاب. وجعلت الذئاب تشتدّ في الجري حتى ادركت المركبة. فأمر الرجل السائق أن يخلّي أحد الأفراس لكي تشتعل به عنهم. فاكتله في مدة قصيرة ثم استأنفت الجري. فخلّى لها السائق فرساً آخر. وأما الثالث فأوصلهم إلى قريتهم سالمين.

52-машқ

Бўри увиллади. Итлар вовиллади. Унинг айтарли илми йўқ. Нима учун дўстларингдан айрилдинг? Бўри йиртқичларнинг халқقا энг заарлисиdir. Халқнинг молидан таъма қилма. Ошқозонимда жуда қаттиқ оғриқ сездим. Овқатдан тўйдик. Эҳ, ёшлиқ вақтим қайтса-ку!

Сенинг олдингга қисқа вақтда қайтаман. Бизнинг бир пода қўйимиз бор.

الْحَمَامَةُ وَالثَّعْبُ وَمَالِكُ الْحَرَيْنُ

مَالِكُ الْحَرَيْنُ. بَيْضُ. نَخْلَةُ. خَضَانَةُ. إِفْرَاخُ. شَاطِئُ. هَمْزُ. دَقُّ.

КАНТ ҲИМАМЕ ТИБІСУН ВІ РАС НХЛЕНДІРІЛДЕ ЖІДА. ВІКАТ ЛА ТЕСТЕПІҮН АН ТІБІСІ УШЫА АЛА БЕД ТЕБ ШІДІД ВІНАЕ КІБІР ҰСІБ ӨТІЛ НХЛЕНДІРІЛДЕ. ФІДА АТМЕТ БІНАЕ УШЫА БАСТАТ ТУМ ҲІСІНТ БІЙІСІХА ФІДА АФРХАТ ВІ АДРКЕТ ФРАХХА ГАЕАХА ТІЛБІЛ АУТАД АН ЙӘДІБ ЫЛІХА ФАХАФ МНЕ ФАЛАНГІ ФРАХХА ГАЕАХА ІЛІХА. ФІБІНМА ҲІ ДАТ ЙОУМ ҖАЛСАСА ВІ УШЫА ҲІЗІНДЕ ВІДА АДРК ЛЕА ФРХАН АД АКІЛ МАЛК ҲІРІН ФОУҚУ ОЛ НХЛЕНДІРІЛДЕ ФЛМА РАЙ ҲИМАМЕ ҲІЗІНДЕ ФАЛ ЛЕА یА ҲИМАМЕ МАЛІ АРАК ШІДІДДЕ ҲЕМ СІЙНЕ ҲІЛДА? ФАКАЛТ ЛЕ یА МАЛК ҲІРІН АННІ АБІЛІТІСІН ТІЛБІЛ КЛМА АДРК ФРАХХИ ГАЕАХИ ФЕДДІНІ БАЛСУОДАЛІ ҒАРМІ ҲІЛІХА ФРАХХИ МЕН ҲОУФ. ФАЛ ЛЕА МАЛК ҲІРІН АДА АТАК ҲІДЕ МЕРДА ФОУЛІ ЛЕ АСЧУД АІЛІХА ТІЛБІЛ АН КҮНТ ТЕСТЕПІҮН ФІДА АМКНК ДЛК АТІРІ АТА ФАЛЖУ БІНГСІ МНК. ТУМ ТАР МАЛК ҲІРІН ЕЛІ ШАСТИЕ НЕРДІ. ФАҚАБІЛ ТІЛБІЛ ВІФЕЛ БАЛҲИМАМЕ КМА КАН ЙЕГҮЛ МЕН قБІЛ. ФАЛЖАБІТ ҲИМАМЕ КМА ҰЛМЕА МАЛК ҲІРІН. ФАКЛ ЛЕА МЕН ҰЛМК ҲІДА? ФАКАЛТ ҰЛМЕА МАЛК ҲІРІН. ФАТОЖЕ ТІЛБІЛ ЕЛІ МАЛК ҲІРІН ВОЖДЕ ВАҚФА ОЛЫ ШАСТИЕ НЕРДІ. ФАКЛ ЛЕ یА МАЛК ҲІРІН АІН ТІГҮЛ РАСК АДА АТАК АРІЙХ ҲІМІНК? ФАЛ АН ҲІМІЛІ. ФАЛ ТІЛБІЛ ФІДА АТТК АН ҲІМІЛК АІН

تجعلُ رأسك؟ قالَ عن يمينِي أو خلفِي. قالَ فإذا أتاكَ من كُلّ جهة؟ قالَ أجعلُه تحتَ جنَاحِي. قالَ الثَّعْبُ وكيفَ تستطِيعُ ذلكَ الا تُرِيَّني كيفَ تصنِعُ؟ فادخلَ مالكَ الْحَرَبَينُ رأسه تحتَ جناحِه فوثَبَ علَيْهِ الثَّعْبُ فأخذَهُ ثُمَّ هَمَّ هَمْزَةً دقَّ بِها عَنْقَهُ. ثُمَّ قالَ يا عَدُوَّ نَفْسِكَ تُعلِمُ الْحَمَامَةَ الْحِيلَةَ وَتَعْجِزُ عَنْ ذَلِكَ لِنَفْسِكَ. ثُمَّ قَتَلَهُ وَأَكَلَهُ.

53-ماشى

Қүш боласини очиб чиқарди. Чумчук уя ясади. Товуқ тухум қилди. Ҳалокатдан қутулди. Күл четида ўтириб күп балиқ тутдик. Бу хурмо дарахти жуда катта. Бу киши хоин. Бўри итга жуда ўхшайдиган ҳайвон. Соҳилга ҳар кун боришга одатландик. Нега биздан қўрқасан? Сени ейдиган бўри эмасмиз. Менинг ҳолим жуда ночор. Бу қаламни менга бер-чи. Касб қилишдан ожиз қолдим.

54

الغرَابُ

اعْتَدَالٌ. ابْصَارٌ. دَهْنٌ. قَفْزٌ. فَوْتٌ. تَلْفُتٌ.
تَأْكِيدٌ. تَمَرْنٌ. وَضْعٌ. مُطَوْلٌ.

كَانَ الْغُرَابُ فِي الزَّمَانِ الْخَالِيِّ *** يَمْشِي عَلَى رِجْلِيهِ بِاعْتَدَالٍ
فَأَبْصَرَ الْعَصْفُورَ يَوْمًا يَلْعَبُ * * * وَقَدْ دَهَنَ عَقْلُ الْغُرَابِ الْعَجَبُ
فَلَمْ يَرِلْ يَسْتَحْسِنُ التَّفَاتَهُ * * * وَقَفَزَهُ حِينَ مَشَى وَفَاتَهُ
وَفَكَرَ الْغُرَابُ فِي تَلْفُتَهُ * * * وَطَيْرَهُ وَوَثِبَهُ وَخَفَتَهُ
وَأَكَدَ الْعَزْمَ عَلَيْهِ تَقْلِيَدِهِ. * * * وَحَاوَلَ الْخُرُوجَ عَنْ حُدُودِهِ

وَلَمْ يَزِلْ يَعْمَلُ مَا فِي وُسْعِهِ * * * وَلَمْ يُفْكِرْ فِي الَّذِي مِنْ طَبِيعَةِ
 فَخَابَ مِنْهُ السَّعْيُ بَعْدَ زَمَانٍ * * * مُطَوَّلٌ قَضَاهُ فِي التَّمَرُّنِ
 وَعَادَ لِلْوَضْعِ الْقَدِيمِ الْأَوَّلِ * * * وَمَا شَفَقَ النَّفْسُ بِنَيْلِ الْأَمْلِ
 لَكِنَّهُ قَدْ نَسِيَ التَّمَشِّي * * * وَلَمْ يَعْدُ يَعْرِفُ كَيْفَ يَمْشِي

54-дарс

1. Биринчи “Мабдаъ ул-қироат” китоби таркиб қоидаларининг ўттиз учинчи дарсида **كان** ва унинг шериклари ҳақида қисқача маълумот бериб ўтилган эди. Ҳозир эса айтиб ўтилган афъалу ноқисаларидан бири бўлмиш нинг маъносида, амалида, шартларида унга шерик бўлган бир қанча феъллар бор бўлиб, шулар ҳақида қисқача тўхталамиз. Дастреб **كان** ва унинг шерикларининг умумий шартларидан энг муҳимларини кўриб чиқсан. Улар қуийдагилар:

1. Уларнинг исми шибҳий жумла бўлмаслиги керак.
2. Уларнинг исми улардан кейин келиши керак ва уларнинг хабари жумлаи иншоия бўлмаслиги керак.
3. Уларнинг исми ва хабари бирга зикр қилинмоғи керак ва ҳоказо. Афъалу ноқисларнинг орасидаги **صار** нинг ўзига хос шартлари мавжуд бўлиб, улар қуийдагилардир:
 1. Юқоридаги айтиб ўтилган умумий шартлар.
 2. Унинг хабари мозий жумлаи феълия бўлмаслиги керак.

صارَ الْمُتَكَلِّمُ سَكَتَ، صَارَ الْجَالِسُ وَقَفَ деб бўлмайди.

Энди **صار** нинг маъносида, амалида, шартларида унга ўхшаб келадиган феъллар мавжуддир. Уларнинг энг машҳурлари ўн биттадир:

آضَ، رَجَعَ، عَادَ، إِسْتَحْلَلَ، قَدَّ، حَارَ، إِرْتَدَّ، تَحَوَّلَ، غَدَّا، رَاحَ، جَاءَ.

54-машқ

Узокдан айиқни күрдим. Унинг жавобидан қониқдим. Маймун тақлид қилувчи ҳайвон. У яхши ўргатади. Унутдингми? Ўзингни унугланга солма. Дарс ўқиб беш соат вақт ўтказдим. Вақтим бекор кетди. Мақсадимга эришдим. Сайд тиришқоқ шогирд, лекин одобсиздир. Чумоли каби ҳаракатчан бўл. Жиннимисан? Нимага уни уряпсан?

55

رجعتُ بخفي حنينٍ

اعرabiٌ. الحِيرَةُ. اسْكَافٌ. مُسَاوِمَةٌ. اضْمَارٌ. حَذَاءُ. مَكْمَنٌ. عَقْلٌ. اغْتِيَاطٌ.

يُحْكَى أَنَّ أَعْرَابِيًّا قَصَدَ الْحِيرَةَ لِيَشْتَرِي بَعْضَ الْأَمْتَعَةِ. فَقَاتَلَهُ وَهُوَ فِي سُوقِهَا اسْكَافٌ يُدْعِي حُنَيْنًا وَبِيهِ خُفَانٌ. فَسَاوَمَهُ الْأَعْرَابِيُّ بِهِمَا وَلَمْ يَشْتَرِهِمَا لِغَلَاءِ شَمْنَهُمَا. فَاغْتَاظَ الإِسْكَافُ عَلَيْهِ وَأَصْمَرَ لَهُ فِي نَفْسِهِ السُّوءَ. فَخَرَجَ إِلَى الطَّرِيقِ الَّذِي لَا بُدَّ لِلأَعْرَابِيِّ مِنَ الْمُرُورِ بِهِ. فَعَلَقَ أَحَدُ الْخُفَيْنِ فِي شَجَرَةٍ عَلَى ذَلِكَ الطَّرِيقِ وَتَقَدَّمَ قَليلاً وَطَرَحَ الْآخَرَ وَأَخْتَفَى. فَجَاءَ الْأَعْرَابِيُّ حَذَاءَ الْخُفِّ الَّذِي فَوْقَ الشَّجَرَةِ فَقَالَ مَا أَحْسَنَ هَذَا الْخُفَّ وَمَا أَشْبَهُهُ بخُفٌّ حُنَيْنٌ لَوْ كَانَ مَعَهُ الْآخَرُ لَأَخْذَتُهُ. ثُمَّ تَقَدَّمَ فَرَأَى الْخُفَّ الْآخَرَ مَطْرُوحًا. فَنَزَّلَ وَعَقَلَ بَعِيرَهُ وَأَخَذَهُ وَرَجَعَ لِيَأْخُذَ الْأَوَّلَ. وَفِي ذَلِكَ الْوَقْتِ خَرَجَ حُنَيْنٌ مِنْ مَكْمَنِهِ فَأَخَذَ الْبَعِيرَ وَذَهَبَ. فَلَمَّا رَجَعَ الْأَعْرَابِيُّ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي عَقَلَ فِيهِ بَعِيرَهُ لَمْ يَجِدْهُ. فَتَسَاءَلَ كَثِيرًا وَرَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ مَاشِيًّا. فَسَأَلُوهُ بِمَ رَجَعَتْ مِنَ الْحِيرَةِ؟ فَلَجَابُهُمْ بِقَوْلِهِ: (رجعتُ بخفي حنين) فَصَارَتْ مِثْلًا يُضْرَبُ لِكُلِّ مَنْ رَجَعَ خَائِبًا مِنْ سَعْيِهِ.

55-машқ

Онам мендан хафа бўлди. Дўстимнинг уйи ёнидан ўтдик. Дараҳт устида бургут кўрдим. Агар олим бўлсанг, ҳурмат қиласман. Отни боғладингизми? Ҳа, боғладим. Этикчи этик тикди. Менинг Тошкентга боришимдан бошқа чорам йўқ. Кўкат бозорига бориб, кўкатлар олиб қайтдик. Ўрмондан уйга пиёда қайтдим.

56

البِيَاعُ

عَرِيشْ. حَكَائِهْ. كَثِيفْ. سَرْبْ. كَرْزْ. نَقْرْ. لَبْ. مَعْقُوفْ. مَفْصِلْ.
رُقْيْ. اسْتَحْمَامْ. تَبَرْدْ. جُنُومْ. تَصْفِيقْ. هُبُوبْ. قِيلْوَةْ. بَيْتُوَةْ.
ازْدِحَامْ. مَبِيتْ. لِحَاءْ.

البِيَاعُ طائِرٌ عَلَى قَرَ الْحَمَامَةِ. لَهُ لِسَانٌ عَرِيشْ وَقُوَّةٌ عَلَى حَكَائِهِ
الْأَصْوَاتِ. فَالْأَلَيْفُ مِنْهُ يَحْفَظُ كَلَامَ النَّاسِ وَيُعِيدُهُ إِذَا سَمِعَهُ مَرَّةً بَعْدَ مَرَّةً
وَهُوَ يَخْتَلِفُ فِي الْلَّوْنِ فَقَدْ يَكُونُ أَخْضَرًا أَوْ أَصْفَرًا أَوْ أَيْيَضًا. وَيَكُثُرُ فِي
غَابَاتِ الْبُلْدَانِ الْحَارَّةِ كَالْهَنْدُ وَأَفْرِيَقِيَّةِ وَأَمْرِكِيَّةِ الْجُنُوبِيَّةِ. وَأَحَبُّ الْغَابَاتِ
إِلَيْهِ مَا كَانَ مِنْهَا كَثِيفٌ الشَّجَرُ أَخْضَرُ الْوَرْقِ. فَتَجْتَمِعُ عَلَى أَعْصَانِ
الْأَشْجَارِ اسْرَابًا كَثِيرَةُ الْعَدْدِ تَصْبِحُ وَتُصَوَّتُ أَصْوَاتًا مُخْتَلَطَةً فَيُسْمَعُ لَهَا
ضَجِيجٌ شَدِيدٌ. وَهُوَ يَعِيشُ عَلَى اثْمَارِ الْأَشْجَارِ. وَالْكَرْزُ الْبَرِّيُّ يَلْذُ لَهُ أَكْثَرُ
مِنْ سَائِرِ الْأَثْمَارِ وَلَا سِيمَاءَ بِزْرُهُ. فَإِنَّهُ يَضْرِبُهُ بِمَنْقَارِهِ فَيَنْقُرُهُ وَيَسْتَخْرُجُ
لِبَهُ فِي الْحَالِ. وَمَنْقَارُ الْبِيَاعِ قَوِيٌّ حَادٌ قِسْمُهُ الْأَسْفَلُ قَصِيرٌ وَالْأَعْلَى

طويلاً معقوفاً على الأسفل. وأما رجله فهى مفصلة إلى أصابعه وللأصابع مفاصيل لينة فيطويها كيف يشاء كما يطوى الإنسان أصابع يديه. وبها يستعين على الصعود إلى الأشجار فيتعلق بمنقاره فى غصن ويمسك برجله آخر ثم يجذب نفسه إلى فوق. ولا يزال يرقى هكذا حتى يصل إلى رأس الشجرة. والبيغاء يحب الاستحمام كثيراً. فلا تزال البيغاوات تطير في طلب الماء من غابة إلى غابة حتى تقع على غدير أو نهر فيه ماء صاف فتنزل تبرد فيه زماناً. ثم تصعد وتتجثم جميعها في الشمس تصفف ريشها بمناقيرها إلى أن تنشف. وعند الظهر عند اشتداد الحر تقصد البيغاوات مكاناً ظليلاً من الغابة لا تصييه الشمس فتنام فيه على الأخصان نوماً خفيفاً. وعند العصر أو بعده قليلاً تهبط من قيلولتها وترجع إلى الصياح وتنشر في طلب القوت ثم تعود إلى الاستحمام. وعند الغروب تبيت في جوف شجرة وتزدحم حتى يضيق بها المبيت. والمتأخر منها يتعلق بمنقاره ومخالبه بلحاء الشجرة حول المبيت طول الليل.

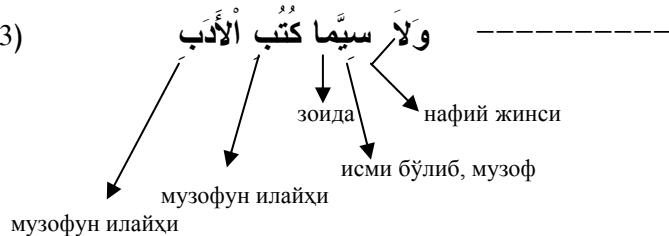
56-دارس

1. Бундан олдинги дарслардан бирида لا - нафий жинс хақида маълумот айтиб ўтилган эди. Ҳозир эса шу لا - нафий жинс билан боғлиқ бўлган “ла سیما” деган иборани кўриб чиқамиз. У учта калимадан иборатдир. لا + سیما + ما

Бу иборани уч хил эъроблаш мумкин.

Мубтадо - ҳабар жумласи мавсулага силадир.

56-машқ

Унинг тили узун. Овози чиройли. Қўзлари кичкина. Қулоқлари эшак қулоқлари каби катта. Ҳар бармоқнинг бўғинлари бор. Саҳрова кеч киргиздик. Бу ҳикояни кўп марта эшидим. Бургут ва қарға учиб кетди. Тоза сув ичдилар. Мазали таомлар едик. Самарқанд шаҳрида узоқ йиллар турдик. Ҳозир ватанимиз Тошкентга қайтамиз. Бола уйқусидан уйғонди.

57

السُّلْحُفَةُ وَالْبَطَّانِ

غِيْضُ. بِيَانُ. فَقًا. كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى ارْضَائِكَ.

يُحْكَى أَنَّ غَدِيرًا كَانَ عِنْدَهُ عُشْبٌ وَكَانَ فِيهِ بَطَّانٌ. وَكَانَ فِي الْغَدِيرِ سُلْحُفَةٌ بَيْنَهَا وَبَيْنَ الْبَطَّتَيْنِ صَدَاقَةً. فَاتَّفَقَ أَنْ غِيْضَ ذَلِكَ الْمَاءُ. فَجَاءَتِ الْبَطَّانُ لِوَدَاعِ السُّلْحُفَةِ وَقَالَتَا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَإِنَّا ذَاهِبَتَانِ عَنْ هَذَا الْمَكَانِ لِأَجْلِ نُقْصَانِ الْمَاءِ عَنْهُ. قَالَتْ أَنَّمَا يَبْيَنُ نُقْصَانُ الْمَاءِ عَلَى مِثْلِ الَّتِي كَانَتِ السَّفَيْنَةُ لَا أَقْدَرُ عَلَى الْعِيشِ إِلَّا بِالْمَاءِ. فَلَمَّا اتَّمَّا فَنَقْدَرَانِ عَلَى الْعِيشِ حَيْثُ كُنْتُمَا فَادْهَبَا بِي مَعْكُمَا. قَالَتَا نَعَمْ. قَالَتْ كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى حَمْلِيِّ. قَالَتَا نَأْخُذُ بِطَرْفِيِّ عُودٍ وَتَقْبِضِينِ بِفَيْكَ عَلَى وَسَطِهِ وَنَطِيرُ بَكَ فِي الْجَوَّ. وَإِيَّاكَ إِذَا سَمِعْتَ النَّاسَ يَتَكَلَّمُونَ أَنْ تَنْطَقِي. ثُمَّ أَخْدِتَهَا فَطَارَتَا بِهَا فِي الْجَوَّ. فَقَالَ النَّاسُ عَجَبٌ سُلْحُفَةٌ بَيْنَ بَطَّتَيْنِ قَدْ حَمَلتَهَا. فَلَمَّا سَمِعَتْ ذَلِكَ قَالَتْ فَقًا اللَّهُ أَعْيُنْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ. فَلَمَّا فَتَّحَتْ فَاهَا بِالنُّطُقِ وَقَعَتْ عَلَى الْأَرْضِ فَمَاتَتْ.

57-дарс

1. Мафъулун биҳи феъли ҳазф бўлишининг тўртта вожиб ўрни бор, улардан биринчи, иккинчи ва учинчилари аввалги дарсларда айтиб ўтилди. Ҳозир эса тўртинчи ўрнини кўриб чиқамиз. Наҳв китобларида буни “таксир” ўрни деб юритилади. “Таксир” эса “огоҳ этиш” демакдир. Бу тахзир ўрни иккита кўринишга эга, бири мафъулун биҳидан илгари **إِنْقِ** деган феъл тақдир қилинади ва шу феълдан кейинги зикр қилинган нарсадан огоҳ этилади.

إِيَّاكَ وَالْأَسَدَ ← بَعْدَ إِيَّاكَ وَالْأَسَدَ

“Шердан сақлангинг”.

Иккинчи хил кўринишда эса эҳтиёт қилдириш керак бўлган исм икки бор зикр этилади. Ҳар бирига алоҳида алоҳида феъл тақдир қилинади.

وَ الطَّرِيقَ الْطَّرِيقَ ← إِنْقِ الْطَّرِيقَ إِنْقِ الْطَّرِيقَ

57-машқ

Ёлғон гапиришдан сақлан. Бу овулда тура олмайман. Анҳорнинг суви камайди. Эй икки дўстим, мени ўзингиз билан боғчага олиб боринг. Фотиҳа сурасини ўқидим. У намозни доимий ўқийди. Қуён тез чопадиган ҳайвон. Ялқовни тарқ қилинг. Ҳеч кимга адоват сақлама. Балиқнинг барча тури фақат сувда яшай олади.

58

الْحُوتُ

زَعْفَةٌ. فَكٌ. اشْتِبَاكٌ. فَغْرٌ. شِدْقٌ. هُدْبٌ. مَصْفَاةٌ. ابْتِلَاعٌ. مَهْلٌ.
 حُوتٌ. تَجْهِيزٌ عُدَّةٌ. مَطْرَدٌ. حَرْبَةٌ. غَرْزٌ. ادْمَاءٌ. عَيَاءٌ. عَوْمٌ. شَحْمٌ.
 زَيْتٌ. قَارْبٌ. قَلْبٌ.

الحوت أعظم الحيوانات جسمًا. وأظنك لم تر في زمانك كله بيّنا
 كبيّراً يكفي لأن يسع حوتاً واحداً. وهو يعيش في البحر ويسبح فيها
 بواسطة ذنبه وزعنافه كسائر الأسماك. ولكن لا يُعد منها لأنّه يتفسّر
 الهواء كما نتنفسه نحن. وللحوت فمّ كبير جداً. وليس له شيء من
 الأسنان و لكن في فكه الأعلى عظاماً دقيقةً مشتبكةً بعضها ببعضٍ
 ومتردلة منه كأهداب التّوب. وهو يعيش على الأسماك الصغيرة السابحة
 في البحر. فإذا رأى عدداً منها يفغر فاه الواسع فيدخله الماء بما فيه من
 الأسماك. ثم يخرج الماء من شدقته خروجه من المصفاة وتبقى الأسماك
 مشتبكة بلاهداب العظيمية فيبتاعها على مهله. والتجار يجهزون السفن
 بالرجال والعدد لصيده فيصطاده الصيادون طعاً بالمطارد والحراب
 المشعّبة فتغرز في جسمه وتندمه كثيراً جداً. ولا يزالون يطعونه حتى
 يعيّا من التعب وسيلان الدم ثم يموت عائماً على وجه الماء. فيأخذون
 شحمة ويضعونه في البراميل و يحملونه إلى بلادهم لكنّه يستخرجوا منه
 زيتاً. وفي صيده خطأ كبير على قوارب الصيادين لما يحدث من
 الأضطراب الشديد في سطح البحر عند ارتفاع الحوت و هبوطه. وقد
 يضرب القارب بذنبه فيكسره أو يقلبه بمّا فيه.

58-машқ

Балиқ фақат сувда яшай олади. У жуда күп турлидир. Уни қармоқ ва түр билан тутишади. Кит ҳайвонларнинг энг каттасидир. У дengизда яшайди. Уни кема устида маҳсус қуроллар билан санчиб тутишади. Лекин уни овлашда овчилар учун қўрқинч бор. Чунки у баъзи вақтда ўзини кемага урганда кема силкинади ёки ағанайди.

الْعَلْجُومُ وَالسَّرَّطَانُ

تعشيش. أجمة. اقتبات. هرم. سرطان. علجم. كابة. هئنا. هنالك. نفاد. مكابرة. قصب. تل. اجابة. تمكّن. كلبتان. فعاش بها ما عاش. حباً وكرامة.

يُحْكَى أَنَّ عَلْجُومًا عَشَّشَ فِي أَجْمَةٍ كَثِيرَةِ السَّمَكِ. فَكَانَ يَقْتَاتُ بِمَا فِيهَا مِنَ السَّمَكِ. فَعَاشَ بِهَا مَا عَاشَ ثُمَّ هَرَمَ فَلَمْ يَسْتَطِعْ صِيدًا. فَأَصَابَهُ جُوعٌ وَهُزَالٌ شَدِيدٌ. فَجَلَسَ يَوْمًا حَزِينًا يَلْتَمِسُ الْحَيْلَةَ فِي امْرِهِ. فَمَرَّ بِهِ سَرَطَانٌ فَرَأَى حَالَتَهُ وَدَنَا مِنْهُ وَقَالَ لَهُ مَا لَى إِرَاكَ إِلَيْهَا الطَّائِرُ هَذَا حَزِينًا كَثِيرًا؟ قَالَ الْعَلْجُومُ وَكَيْفَ لَا أَحْرَنَّ وَقَدْ كُنْتُ أَعِيشُ مِنْ صِيدِ مَا هَهُنَا مِنَ السَّمَكِ. وَإِنِّي رَأَيْتُ الْيَوْمَ صَيَادِينَ قَدْ مَرَا بِهَا الْمَكَانَ فَقَالَ احْدُهُمَا لِصَاحِبِهِ أَنَّ هَهُنَا سَمَكًا كَثِيرًا أَفَلَا نَصِيدُهُ أَوْ لَا؟ فَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ فِي مَكَانِ ذَذَا سَمَكًا أَكْثَرَ مِنْ هَذَا السَّمَكِ فَنَبَدَأْ بِذَذَا فَإِذَا فَرَغْنَا مِنْهُ جَنَّا إِلَى هُنَا فَصَدَنَا مَا فِيهِ مِنَ السَّمَكِ. وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُمَا إِذَا فَرَغُوا مِنْ صِيدِمَا هنالكَ مِنَ السَّمَكِ جَاءَ إِلَى هُنَا فَاصْطَادَا مَا فِيهَا مِنَ السَّمَكِ. فَإِذَا كَانَ ذَذَا فَهُوَ هَلَكَ وَنَفَادَ مُدْتَى. فَلَمَّا سَمِعَ السَّرَطَانُ ذَذَا مِنْهُ اتَّلَقَ إِلَى جَمَاعَةِ السَّمَكِ فَأَخْبَرَهُنَّ بِذَذَا. فَاقْبَلُنَّ عَلَى الْعَلْجُومِ وَاسْتَشَرُنَّهُ فِي امْرِهِنَّ. فَقَالَ الْعَلْجُومُ أَمَا مُكَابِرَةُ الصَّيَادِيْنَ فَلَا طَاقَةَ لِبِهَا. وَلَا أَعْلَمُ حَيْلَةَ إِلَّا الذَّهَابُ إِلَى غَدِيرٍ قَرِيبٍ مِنْ هُنَا فِيهِ سَمَكٌ كَثِيرٌ وَمِيَاهٌ وَقَصْبٌ. فَإِنْ اسْتَطَعْنَا إِلِتْقَالَ إِلَيْهِ كَانَ فِيهِ سَعَادَتُكُنَّ. فَقُلْنَ لَهُ إِنَّا لَا نَسْتَطِيْعُ ذَذَا إِلَّا بِمَعْوِنَةٍ مِنْكَ فَنَرْجُوكَ أَنْ تَحْمِلُنَا

إِلَى ذَلِكَ الْغَدِيرِ فَأَجَابَ الْعُلَجُومُ إِلَى طَبِّهِنَّ وَجَعَلَ يَحْمُلُ كُلَّ يَوْمٍ سَمَكَتِينَ حَتَّى يَتَهَى بِهِمَا إِلَى تَلٌ فَيَأْكُلُهُمَا فَلَمَّا جَاءَ الْعُلَجُومُ ذَاتَ يَوْمٍ لَأَخْذَ السَّمَكَتِينَ عَلَى عَادَتِهِ أَقْبَلَ عَلَيْهِ السَّرْطَانُ فَقَالَ لَهُ أَنِّي أَيْضًا أُرِيدُ أَنْ أَذْهَبَ إِلَى ذَلِكَ الْغَدِيرِ فَأَرْجُوكَ أَنْ تَحْمِلَنِي إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ حُبًا وَكَرَامَةً وَاحْتَمَلَهُ وَطَارَ بِهِ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنَ التَّلِ الَّذِي كَانَ يَأْكُلُ السَّمَكَ فِيهِ نَظَرَ السَّرْطَانُ فَرَأَى عَظَامَ السَّمَكِ مَجْمُوعَةً هُنَاكَ فَعَلِمَ أَنَّ الْعُلَجُومَ هُوَ صَاحِبُهَا وَأَنَّهُ يُرِيدُ بِهِ مَثْلَ ذَلِكَ فَلَأَخْذَ يُدِيرُ الْحَيْلَ لِلخَالِصِ عَنِ الْعُلَجُومِ وَاهْلَكَهُ حَتَّى تَمَكَّنَ مِنْ عُنْقِهِ فَعَصَرَهَا بِكَلْبِتِيهِ فَمَاتَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الْأَجْمَةِ الَّتِي كَانَ يَعِيشُ فِيهَا فَأَخْبَرَ جَمَاعَةَ السَّمَكِ بِالْقِصَّةِ

59-машқ

Күш уя ясаб тухум қўйди. Ундан кейин бола очиб чиқарди. Жума намозини ўқиб бўлдик. Буни кўтаришга менинг кучим етмайди. Унга яқин бордим. Бу қиссани ҳеч кимга айтма. Биз билан овқатланишга борасанми? Мен унга қарши тура олмайман. Аллоҳнинг ёрдами бўлмаганида бу ишни қила олмасдик. Эй душман! Бармоғимни қонатдинг. Унинг ёвузлигидан қутулиш учун ҳийла топдик. Бу жуда улғайган, саксон беш ёшда.

60

أَيُّ الثَّلَاثَةِ أَشَدُ حُمْقًا؟

تَمْنَىٰ. عِشْرَةٌ. طَوْقٌ. زِقٌ. وَيْحٌ. وَيْحٌ.

يُحْكَى أَنَّ أَحْمَقَيْنِ اصْطَحَبَا فِي طَرِيقٍ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِلآخرَ تَعَالَ نَتَمَنَّ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ الطَّرِيقَ تُقْطَعُ بِالْحَدِيثِ فَقَالَ أَنَا أَتَمَنَّ قُطْعَانَ غَنَمٍ

أَنْتَفُ بِأَلْبَانِهَا وَلُحُومِهَا وَأَصْوَافِهَا وَقَالَ الْآخَرُ أَنَا أَتَمَّنِي قُطْعَانَ ذَئَبٍ
أَرْسِلُهَا عَلَى غَنَمٍ حَتَّى لَا تَنْتَرُكَ مِنْهُ شَيْئًا. فَقَالَ وَيَحْكَ أَهْذَا مِنْ حَقٌّ
الصَّحْنَةِ وَحَرْمَةِ الْعُشْرَةِ؟ فَتَصَارَأْهَا وَتَخَاصَّهَا وَاشْتَدَّتِ الْخُصُومَةُ
بَيْنَهُمَا حَتَّى تَمَاسَكَا بِالْأَطْوَاقِ. ثُمَّ تَرَاضَيَا عَلَى أَنَّ أَوَّلَ مَنْ يَطْلُعُ
عَلَيْهِمَا يَكُونُ حَكْمًا بَيْنَهُمَا. فَطَلَعَ عَلَيْهِمَا شَيْخٌ بِحَمَارٍ عَلَيْهِ رِزْقَانٌ مِنْ
عَسْلٍ. فَحَدَّثَاهُ بِحَدِيثِهِمَا فَأَنْزَلَ الرِّزْقَيْنِ وَفَتَحَهُمَا حَتَّى سَالَ الْعَسْلُ عَلَى
الْتُّرَابِ. ثُمَّ قَالَ صَبَّ اللَّهُ دَمِي مِثْلَ هَذَا الْعَسْلِ إِنْ لَمْ تَكُونَا أَحْمَقَيْنِ.

60-дарс

1. **وَيَحْكَ** феъли махзулун мутлоқдир. Унинг феъли истеъмолдан тушиб қолган, яъни мана шу **وَيَحْك** нинг навидан бўлган феъл йўқдир. Унинг маъноси баъзида мақтов, баъзида таъажжуб, баъзида эса бирорни ёмонлагандаги ишлатилади. Агар у рафъ қилиб ўқилса, мубтадо бўлади. Насб қилиб ўқилса, юқорида айтиб ўтилгандек, мағъулун мутлоқ бўлади.

60-машқ

Сендан беш сўм қарз бериб туришингни сўрайман, Худо хоҳласа, ўн беш кундан кейин қайтараман. Балиқ ёғи камқонликка фойдадир, лекин ошқозонга заарлидир. Овчи балиқ билан ризқланади. Дўстим вафот этди, Аллоҳ раҳмат қиласин. Болаларингни яхшилаб тарбия қил. Уларнинг одобли бўлишларига ҳаракат қил. Аллоҳ ва Унинг расулига итоат қил. Аллоҳ ва Унинг расулига итоат қилмаган кишилар дунё ва охиратда зиён кўргувчилардир.

تَمَّ الْكِتَابُ الثَّانِي بِعَوْنِ اللَّهِ

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Али ал-Жорим ва Мустафо Амин. “ан-Нахвул возих фи қоваъидил лугатил арабийяти”, Дору қубоил хадиса, Қоҳира. 2007.
2. Абдулазиз Муҳаммад Фохир. “Тавзихун-Нахв шарҳ ибн Ақил”, Қоҳира. 1995.
3. Муҳаммад Муҳйиуддин Абдулҳамид. “Шарҳ ибн Ақил ала алфияти ибн Молик”, Дорул фикр, Байрут. 1979.
4. ад-Дуктур Абдуҳ ар-Рожиҳий. “Ат - татбиқун - нахвий”, Мактабатул маъариғ, ар-Риёз. 1999.
5. Ибн Ҳожиб. “ал - Кофия” . Тошкент. 1330- хижрий сана.
6. Абдурраҳмон Жомий. “Шарҳ мулло”. Мустафо Муҳаммадхон матбаъаси, Тошкент. 1307- хижрий сана.
7. Махмуд аз-Замахшарий. “ал-Унмузаж”. Тошкент ислом университети нашриёти. 2001 йил.

АРАБЧА СЎЗЛАРНИНГ ТАРЖИМАЛАРИ

1			
дафтар	كُرَاسٌ	ўқувчи	تَلْمِيذٌ
чизгич	مَسْطَرٌ	ёзяпти	يَكْتُبُ
перо	رِيشَةٌ		3
қофоз	وَرَقٌ	қаламдон	مِقْلَمَةٌ
бу	هَذَا	чироқ	مَصْبَاحٌ
қаерда	أَيْنَ	гугурт	كَبْرِيتٌ
нима	مَا	хона	حُجْرَةٌ
ол	خَذْ	бўр	تَبَاشِيرٌ
келтир	هَاتِ	устида	عَلَى -
Босма	نَشَافَةٌ	Доскага ёз	أَكْتُبْ عَلَى
2			
синф	فَصْلٌ	ким	مَنْ
ёзув курсиси	مَكْتُبٌ الْمُعْلَمٌ	ўқи	أَفْرَا
сиёҳ	حِبْرٌ	кир	أَدْخُلُ
ўчиргич	مِحَاجَةٌ	тушун	أَفْهَمْ
ручка	مَاسَكَةٌ	үтири	أَقْعَدُ
курси	كُرْسِيٌّ	дераза	شُبَابُك
бу ерда	هُنَا		4
...да (қўшимча)	فِي	уй	بَيْتٌ
синфда	فِي الْفَصْلِ	ҳовли	دَارٌ
ўқияпти	يَقْرَأُ	токча	رَفٌ
		бала	وَلَدٌ

овқат	طَبِيعٌ	мен	اتا
чой	شَائِي	сан	أنتَ
кофе, қаҳва	قَهْوَةً	у	هوَ
шакар	سُكَّر	қачон	متى
еяпти	يَأْكُلُ	дан (күшимчаси)	منْ
ичяпти	يَشْرَبُ		أخْرُجْ مِنْ
эй	يَا	мадрасадан чиқ	الْمَدْرَسَةِ
эй фарид	يَا فَرِيد	қичқиряпти	يَصِحُّ
билан	بِ	тойчоқ	مُهَرْ
5		7	
бүёек қалам	فَلَمُ الرَّصَاصِ	сузяпти	يَسْبِحُ
тош қалам	فَلَمُ الْأَرْدُوازِ	түп	كُرْةٌ
у ерда	هُنَاكَ	...ми	هُلْ
зал	رَدْهَةٌ	ёзяптими ?	هَلْ يَكْتُبُ ؟
гүшт	لَحْمٌ	балиқ	سَمَكٌ
нон	خُبْزٌ	сув	ماءٌ
кел	تَعَالَى	сут	لَبَنٌ
ёдла	احْفَظْ	кейин	بَعْدَ
эшик	بَابٌ	дарсдан кейин	بَعْدَ الدَّرْسِ
ухляяпти	يَنَامُ	олдин	قَبْلَ
6		8	
югуряпти	يَرْكُضُ	туряпти	يَقُومُ
товуқ	دَجَاجَةٌ	қарайяпти	يَنْظُرُ
бузоқ	عَجْلٌ	үйнаяпти	يَعْبُرُ
		ха	نَعَمْ

Маҳмуднинг	قَمْ مُحَمْدٌ	8	сукут қилмоқ	سُكُوت
қалами	ه		нима учун	لِمْ
унинг	ك		куляпти	يَضْحَى
сенинг	ي		йиғляяпти	يَبْكِي
менинг	يِ			11
яхши кўради	يُحِبُّ		кесмоқ	فَطْعٌ
итоат қиласди	يُطِيعُ		чанқамоқ	عَطْشٌ
	9		кўп	كَثِيرٌ
ўрмон	غَابٌ		оз, кам	فَلَيْلٌ
боғ	جُنْيَةٌ		бой	غَنِيٌّ
...га (қўшимча)	إِلَى		камбағал	فَقِيرٌ
мадрасага	إِلَى الْمَدْرَسَةِ		эркак киши	رَجُلٌ
сичқон	فَارٌ		ана у	ذَلِكَ
мушук	هُرٌ		олдида	أَمَامٌ
бор, топилади	يُوجَدُ		орқасида	وَرَاءُ
очди	فَتَحَ			12
миндим	رَكِبْتُ		чизғичлар	مَسَاطِرٌ
кетдинг	ذَهَبْتُ		дафтарлар	كَرَارِيسٌ
айфир от	حَصَانٌ		тахталар	الْوَاحٌ
	10		дарслар	دُرُوسٌ
лаган	طَبَقٌ		босмалар	نَشَافَاتٌ
туз	مُلحٌ		ўқувчилар	تَلَامِذَةٌ
устида	فَوقٌ		эшиклар	أَبْوَابٌ
остида	تَحْتٌ		биз	نَحْنُ

сизлар	اَنْتُمْ	булар	هُوَلَاءِ
улар	هُمْ	уларнинг	هُمْ
ўқингизлар	اقْرَأُوا	сизларнинг	كُمْ
жойнамозлар	مُصَلَّيَاتٍ	бизнинг	نا
мисвоклар	مَسَاوِيَكُ		14
	13		
бобо	جَدَّ	пиёлалар	فَنَاجِينَ
боболар	أَجْدَادٌ	пичоқлар	سَكَاكِينَ
буви, момо	جَدَّةٌ	отлар	أَفْرَاسٌ
бувилар	جَدَّاتٍ	итлар	كَلَابٌ
оталар	آبَاءٌ	ҳам, яна	إِيْضًا
оналар	أُمَّهَاتٍ	мен ҳам ёздим	أَنَا أَيْضًا كَتَبْتُ
ака -укалар	اخْوَةٌ	юрмоқ	مَشْنِي
опа-сингиллар	أَخْوَاتٍ	қўймоқ	وَضْعٌ
شاҳар	بَلْدَةٌ	у ч л а м о қ (қаламни)	بَرْزِي
синфлар	فَصْوُلٌ	келмоқ	مَجِيءٌ
деразалар	شَبَابِيَّكُ	ўрганмоқ	تَعْلُمٌ
	15		
ўғиллар	ابْنَاءٌ	курсилар	كَرَاسِي
қизлар	بَنَاتٍ	ўқитувчилар	مُعْلِمُونَ
болалар	أَوْلَادٌ	сотиб олмоқ	اشْتِرَاءُ
қофозлар	أَورَاقٌ	сотмоқ	بَيْعٌ
мадрасалар	مَدَارِسٌ	ҳозир	الآنَ
эй!	إِيْهَا	фақат	فَقَطْ
эй ӯқувчи	إِيْهَا التَّلْمِيذُ	фақат ҳозир	الآنَ فَقَطْ

күрмөк	رُؤْيَةٌ	тиришқоқ	مُجْتَهِدٌ
соҳиб, ўртоқ	صَاحِبٌ	дангаса	كَسْلَان
бирга	مَعَ	катта	كَبِيرٌ
ёздингиз	كَتَبْتُنَا	кичкина	صَغِيرٌ
ўқидингиз	قَرَأْتُنَا	узун	طَوِيلٌ
кетдилар	ذَهَبُوا	қисқа	قَصِيرٌ
кейин, сўнг	ثُمَّ	янги	جَدِيدٌ
	16	эски	قَدِيمٌ
ошпаз	طَبَاخٌ	ўткир	حَادٌ
ошхона	مَطْبَعٌ	ўтмас	كَهَامٌ
пинирмоқ	طَبَخٌ	супурмоқ	كَنْسٌ
бозор	سُوقٌ	болға	مَطْرَقةً
қарамоқ	الْتَفَاتٌ		18
ҳурмат қилмоқ	احْتَرَامٌ	калит	مَفْتَاحٌ
сўз айтмоқ	قُولٌ	калитлар	مَفَاتِيحٌ
эшитмоқ	سَمَاعٌ	баланд	رَفِيعٌ
доимо, ҳамиша	دَائِمًا	паст	وَضِيعٌ
ўнг	يَمِينٌ	кенг	وَاسِعٌ
чап, сўл	شَمَالٌ	тор	ضَيقٌ
сиёҳдонлар	مَحَابِرٌ	итоатлик	مُطْبِعٌ
ўйнама	لَا تَلْعَبْ	осий	طَصٌ
ўйнамангиз	لَا تَلْعَبُوا	одобли	مُؤَدِّبٌ
хизматчи	خَادِمٌ	одобсиз	غَيْرُ مُؤَدِّبٍ
бия	حَرْجٌ		

чирайли	جَمِيلٌ	лимон	لِيْمُونٌ
хунук	قَبِيجٌ	узум	عَنْبَرٌ
қулфламоқ	أَفْفَالٌ	жуда	جَدَا
ёрмоқ, араламоқ	نَشْرٌ	қадоқ	رَطْلٌ
үтин, ёғоч	خَشْبٌ	лаззатли	لَذِيدٌ
улинг	هُ	аччиқ	مُرّ
сенинг	ئَنْ	жоним билан	بِكُلْ أَرْتِيَاحٍ
менинг	نِى	жуда хурсандлик билан	بِكُلْ سُرُورٍ
<hr/>		19	
күча	شَارِعٌ	учун	لِ
үтмоқ	مُرُورٌ	ёзмоқ учун	لِيَكْتَبَ
эрталаб	بَاكِرا	<hr/>	
кечикиб	مُتَّاخِرًا	1	وَاحِدٌ
очиқ	مَفْتُوحٌ	2	ثَانٌ
ёпиқ	مَقْفُولٌ	3	ثَلَاثَةٌ
бугун	الْيَوْمَ	4	أَرْبَعَةٌ
бугун кечаси	الْيَوْلَةُ	5	خَمْسَةٌ
суюкли	مَحْبُوبٌ	6	سِتَّةٌ
суюксиз	مَمْقوَتٌ	7	سَبْعَةٌ
яхши	جَيِّدًا	8	ثَمَانِيَةٌ
тушмоқ	سُقُوطٌ	9	تِسْعَةٌ
<hr/>		10	عَشْرَةٌ
<hr/>		20	مَلِيمٌ
олма	تُفَاحٌ	сўм	رُوبِلٌ
апелсин	بُرْتُنْقَالٌ	танга (чақа)	قرْشٌ

Миср пули	جَنِيَّةٌ	секунд, сония	ثَانِيَةٌ
баҳоси	قِيمَةٌ	баҳор	رَبِيعٌ
қанча?	كَمْ	ёз	صَيفٌ
туради	يُسَاوِى	куз	خَرِيفٌ
	22	қиши	شَاءٌ
кутубхона	مَكْتَبَةٌ	15	خَمْسَةٌ عَشَرَ
китоб сотувчи	كُتُبِيٌّ	23	ثَلَاثَةٌ وَعِشْرُونَ
ишламоқ, шу- фулланмоқ	أَشْتَغَالٌ	100	مِائَةٌ
20	عَشْرُونَ	1000	الْفَ
30	ثَلَاثُونَ	фасл	فَصْلٌ
40	أَرْبَعُونَ		24
50	خَمْسُونَ	таҳорат оляпти	يَتَوَضَّأُ
60	سَتُّونَ	намоз ўқияпти	يُصَلِّي
70	سَبْعُونَ	тос тогора	طَسْتٌ
80	ثَمَائِونَ	совун	صَابُونٌ
90	تِسْعُونَ	ювмоқ	غَسلٌ
	23	артмоқ	تَنْشِيفٌ
йил	سَنَةٌ	бет юз	وَجْهٌ
ой	شَهْرٌ	намоз	صَلَاةٌ
ҳафта	أُسْبُوعٌ	бомдод	فَجْرٌ
кун	يَوْمٌ	пешин	ظَهَرٌ
кундузи	نَهَارٌ	аср	عَصْرٌ
минут, дақиқа	دَقِيقَةٌ	шом	مَغْرِبٌ
кечаси	لَيْلٌ	хуфтон	عَشَاءٌ

	25	бармоқ учи	أَنْمُل
инсон	انسان	тирноқ	ظُفْر
инсонлар	ناس	мўйлов	شَارِب
бош	رأس	сон	فَخذ
соch	شعر	ҳаракатлантирмоқ	تَحْرِيك
пешона	جَهَةٌ	ҳамиша	ابدا
қош	حَاجَبٌ	йўқ	لا
лаб	شَفَةٌ	ёлғон гапирмайди	لا يَكْنُبُ
бурун	اف	қора	اسْوَدُ
офиз	فَمٌ	ок	ابْيَضُ
тил	لسان		27
қўл	يد	соқол	لِحْيَةٌ
бармоқ	اصبع	ўнг қўл	يَدِ يُمْتَنِي
ушламоқ	امْسَاكٌ	чап қўл	يَدِ يُسْرَى
ёлғон	ذِنْبٌ	тепа лаб	شَفَةَ عَلِيَا
мен учун	لى	остки лаб	شَفَةَ سُقْلَى
сен учун	ڭڭ	оёқ	رجُل
баъзиси	بعض	тўпиқдан пастки	قَدَم
ҳаммаси	كُلّ	оёқ (қўл ёки оёқ) ичи	رَاحَةٌ
	26	ошиқ	
қовоқ	جَفْنٌ	тирсак	كَعْبٌ
киприк	هْبٌ	тизза	مِرْفَقٌ
кафт	كَفٌّ	тиш	رُكْبَةٌ
бўйин	عنْقٌ	ҳар ким	سَنْ
			كَلْ أَحَدٌ

ўқимади	ما فَرَأَ	пойтахт	عاصمة
ҳеч ким фаҳмламади	ما فَهِمَ أَحَدٌ	қишлоқ	قرية
ҳеч ким келмади	مَاجِعَ أَحَدٌ	раҳмат айтмоқ	شكر
	28	яхшилик қилмоқ	احسان
эрталаб	صَبَاحًا	қайтмоқ	رجوع
кечаси	مَسَاءً	қолмоқ	بقاء
эртага	غَدَّا	арzon	رئيس
кеча	امْسَى	қиммат	غال
қандай?	كَيْفَ	ота-она	ابوان
ҳолинг қандай?	كَيْفَ حَالُكَ؟	қариндошлар	آقارب
поезд	قطار		30
Аллоҳ сени сақласин	حَفَظَكَ اللَّهُ	үқитувчи (киши)	معلم
сайидим	سَيِّدٍ	үқитувчи (аёл)	معلمة
менда	عَنْدِي	үқувчи	تلميذ
сенда	عَنْدَكَ	үқувчи (қиз)	تلميذة
унда	عَنْدَهُ	үқувчilar	تلاميذ
вокзал	محَطة	үқувчи қизлар	تلميذات
йўналмоқ	تَوْجِهٌ	эркак	رجل
темир йўл	سِكَّةٌ حَدِيدَةٌ	эркаклар	رجال
	29	аёл	امرأة
оч (киши)	جائِع	хотинлар	نساء
ташна, чанқоқ (киши)	عَطْشَان	бу (аёл)	هذه
саҳий	كَرِيمٌ	ана у	تلائى
бахил	بَخِيلٌ	катта (аёл)	كبيرة

	31	كۈرپا, түшак	فَرَاش
у (аёл)	هِيَ	ئىزىپسان	تَكْبِينَ
мактаб	كُتَّاب		34
ئىزىپти (аёл)	تَكْبِيْتُ	دaraohat	شَجَرَ
	32	ухлатмоқ	تَنْوِيْمٌ
стол	تَرَابِيْةٌ	fiшт	لَبَنِ
ёз	أُكْتُبْ يَا إَيْ	ўсмоқ	نَبَتٌ
Оиша	عَائِشَةٌ	тайёрламоқ	احْضَارٌ
унинг (аёл)	هَا	бермоқ	أَخْطَاءٌ
сенинг (аёл)	كَهْ	ўйнади (аёл)	لَعْبَتْ
кел	تَعَالَى	ҳали ёзмадим	مَا كَتَبْتُ بَعْدَ
тарамоқ	تَمْشِيْطٌ	бала	وَلِيدٌ
	33	болага қаровчи (энага)	حَاضِنَةٌ
тозаламоқ	تَنْظِيفٌ	бешик	مَهْدٌ
ифлос қилмоқ	تَلْوِيْثٌ	беламоқ	قَمْطَرٌ
суртмоқ, ишқаламоқ	مَسْحٌ	қўлбоғич	قَمَاطٌ
тозаламоқ	نَظِيْفٌ		35
кир	وَسْخٌ	эгар	سَرْجَ
кийим	لِبَاسٌ	эгарламоқ	اسْرَاجٌ
бўлади	يَكُونُ	юганламоқ	الْجَامٌ
бўл	كُنْ	темир	حَدِيدٌ
аммо	أَمَّا	асбоб	آلَةٌ
келтир, бер	هَاتِيَ	ясамоқ ишламоқ	صَنْعَةٌ
дастрўмол	مَنْدِيلٌ	нима	مَذَا

ундан бошқа	وَغَيْرُ ذَلِكَ	тикмоқ	خِيَاطَةٌ
қозон	قَدْرٌ	келтирмоқ	تَقْدِيمٌ
мис	نُحَاسٌ	куртка	دِرَاعَةٌ
оқ күрғошин	قَصْدِيرٌ		
пүлат	فُولَادٌ	дүппи	طَافِيَّةٌ
писка	مُوسَى	салла	حَامَةٌ
эгов	مِبْرَدٌ	кисса, чүнтак	جَيْبٌ
курак	مَجْرَفَةٌ	қимматроқ	أَغْلَى
	36	арzonроқ	اِرْخَصُ
Чакмон (устки кийим)	رَدَاءٌ	эшитдим ва итоат	سَمْعًا وَطَاعَةٌ
кийимлар	الْبَسَةُ	қилдим	عِنْدَمَا اذْهَبْتُ
куйлак	قَمِيصٌ	борган вақтимда	فَرْوَةٌ
иштон	سَرْوَالٌ	түн чопон	زَرٌ
т а р б у ш	طَرْبُوشٌ	тұгмаламоқ	بَنِيَّةٌ
газмол	قَمَاشٌ	ёқа	أَبْنَةٌ
кундузги овқатни	تَغْدَى	бүйинтуриқ	جَرْمُوقٌ
емоқ	تَعْشَى	калиш	عُرُوهٌ
кечки овқатни		петла	
емоқ		тұгма	زَرٌ
кундузги овқат	غَدَاءٌ	махси, этик	خَفٌّ
кечки овқат	عَشَاءٌ		
...гандада	لَمَّا		
каттароқ	أَكْبَرٌ	шляпа	فُبَعَةٌ
кичикроқ	اصْفَرٌ	пул	نَقْدٌ
кыймоқ	لُبْسٌ	пуллар	نُقُودٌ
ечмоқ	نَزْعٌ	пахта	قَطْنٌ
	38		

палто	دَفَاع	қүёш	شَمْسٌ
жун, юнг	صُوف	յولдуз	كَوْكَبٌ
мато	مَتَاع	ёмғир	مَطَرٌ
савдогар	تَاجِر	қор	ثَلْجٌ
шайёл (иштон бөгич)	شَيَّال	tof	جَبَلٌ
дўкон	دُكَانٌ	денгиз	بَحْرٌ
газ (узунлик ўлчови)	ذِرَاعٌ	күл	بُحَيْرَةٌ
синдиromoқ	كَسْرٌ	дарә	نَهْرٌ
ёзилди	كُتْبَ	чиқмоқ	طَلْوَعٌ
ўқилади	يُقْرَأُ	ботмоқ	غُرُوبٌ
Туфли	جِزْمَةٌ	тушмоқ	نُزُولٌ
<hr/>		39	صُوْدُ
қўнфироқ	جَرَسٌ	кўтарилимоқ	بَرْدٌ
чалмоқ	دقَّ	совуқ	حَرَّ
девор	جَدَارٌ	иссиқ	
шифт	سَقْفٌ	ёмғирли кун	يَوْمٌ مُمْطَرٌ
кўпдан бери	مِنْ زَمَانٍ	очиқ кун	يَوْمٌ مُصْحَّحٌ
сен	أَنْتَ	пишмоқ	نَضْجٌ
Зайдми?	أَزِيدٌ	музламоқ	جُمُودٌ
ёки	أَمْ	қаттиқ	شَدِيدٌ
очмадими?	أَمَا فَتَحَ	ой	قَمَرٌ
<hr/>		41	
осмон	سَمَاءٌ	яқин	قَرِيبٌ
ер	أَرْضٌ	узоқ	بَعِيدٌ
		қийин	صَعْبٌ

осон	سَهْلٌ	бир ўзи	وَحْدَةٌ
вазн	وَزْنٌ	балки	بَلْ
дан бери	مُنْذٌ	баъзизда	اِحْيَا
15 кундан бери	مُنْذٌ خَمْسَةً أَيَّامٍ	номланади	يُسَمَّى
ҳеч	فَطَّ	Фариддан китоб-	سَأْلَتُ فَرِيدًا
агар	إِذَا	ни сўрадим	كَتَبَأَنْ
агар келса	إِذَا جَاءَ	Фариддан сен	سَأْلَتُ فَرِيدًا عَنْكَ
сенга вожиб	بِجُبْ عَلَيْكَ	хақингда	سَوْرَادِيم
бўлади			
сенга дарсингни	يَجُبْ عَلَيْكَ أَنْ		
ӯқишилгинг во-			
жиб бўлади	تَقْرَأْ دَرْسَكَ		

43

соғлом	صَحِيحٌ
касал	مَرْيِضٌ
дори	دَوَاءٌ
дард, оғриқ	دَاءٌ
тузатмоқ	شَفَاءٌ
қарамоқ	مُعَايَنَةٌ
етмоқ	اِصَابَةٌ
бир неча	عَدَّةٌ
асносида	اِثْنَاءٌ
ёзмади	لَمْ يَكْتُبْ
дорихона	اِجْرَاخَانَةٌ

куёв	خَتَنٌ عَرْبِيُّسٌ
эр	زَوْجٌ
элинг	زَوْجُكَ
хотин	زَوْجَةٌ
мақтамоқ	مَذْحَحٌ
ёмонламоқ	ذَمَّ
бир ўзим	وَحْدَى
бир ўзинг	وَحْدَكَ

ботир, шижоатли	شُجَاعٌ
дўст	صَدِيقٌ
душман	عَدُوٌّ
қўрқоқ	جَبَانٌ

44

эмас	لَيْسَ		46
у бой эмас	هُوَ لَيْسَ بِغَيْرِ		خَيْطٌ
мен		ип	
камбағал	اَنَا لَسْتُ بِفَقِيرٍ	игна	ابْرَةٌ
эмасман		сартарош	حَلَقٌ
чол, қария	شَيْخٌ	дурадгор	نَجَارٌ
йигит	فَتَىٰ	маош	رَاتِبٌ
кампир	عَجُوزٌ	хизматчи	مُسْتَخَدِّمٌ
қыз	فَتَاهَةٌ	қызыл	أَحْمَرٌ
		сариқ	أَصْفَرٌ
халқа	فُرْطٌ	ким учун, кимники?	لِمَنْ ؟
шода	عَدْ	түғнағич (илгак)	دَبُوسٌ
тилла	ذَهَبٌ		
узук	خَاتَمٌ		47
маржон	مَرْجَانٌ	чалғи	مَحْشٌ
билик узук	سُوَّارٌ	дәхқон	فَلَاحٌ
күмиш	فَضَّةٌ	экмоқ	زَرْعٌ
ёқут	يَاقُوتٌ	буғдой	فَمْحٌ
дур	لُؤْلُؤٌ	арпа	شَعِيرٌ
олмос	الْمَاسٌ	ун	دَقِيقٌ
узукнинг кўзи	فَصَّ	керапак	نَخَالَةٌ
кучли	قَوِيٌّ	пичан	حَشِيشٌ
кучсиз	ضَعِيفٌ	ӯт-ӯлан	عَشْبٌ
гумон қилмоқ	ظَنٌّ	улар (аёл)	هُنَّ
синфда деб гумон	اَظْنُّ فِي الْفَصْلِ	ӯқияпсан	تَقْرَآنٌ
қиляпман		фаҳмлангиз	أَفْهَمَنٌ
илтимос, марҳамат қилиб	مِنْ فَضْلِكَ		

кетдилар	ذَهْبٌ	чумчуқ	عُصْفُور
қайтдингиз	رَجَعْنَ	бойүғли	بُوم
	48	бургут	سَنْر
шундай кишики	الَّذِي	йүлбарс	نَمَرٌ
шундай аёлки	الَّتِي	шундайики	ما
шундай кишиларки	الَّذِينَ	хайвонлар-	مِنَ الْحَيَوانَاتِ مَا هُوَ
шундай аёлларки	اللَّوَاتِي	дан уй ҳайвон	أَهْنِي
мен бу ўкув-	اَنَا الَّذِي اَعْلَمُ هَذَا	бўлганлари бор	
чини ўқитаман	الْتَّلَمِيذُ		50
	49		
уй ҳайвони	أَهْنِي	анжир	تِينٌ
ёввойи	بَرَّى	хурмо	رَطَبٌ
каби	مِثْلٌ	мандарин	يُوسُفُ اَفْنَدِي
кийик	غَزَالٌ	анор	رُمَانٌ
қүш	طَيْرٌ	ўрик	مِشْمِشٌ
қүшлар	طَيْرُوْرٌ	бодринг	خِيَارٌ
қүён	اَرْتَبٌ	тарра	قِثَاءٌ
туя	جَملٌ	карам	كَرْتَبٌ
тулки	شَعْبٌ	бақлажон	بَازْجَانٌ
арслон, шер	اسَدٌ	сабзи	جزْرٌ
қоплон	فَهْدٌ	шалғам	لَفْتٌ
ўрдак	بَطٌّ	помидор	طَماطمٌ
каптар	حَامٌ	сармсоқ	شَوْمٌ
тўти	بَعْغاَءٌ	қалампир	فُلْفُلٌ
		картошка	بَطَاطِسٌ
		мева	ثَمَرٌ

ҳосил, мева	فَاكِهَةٌ	52
аччиқ чучук	سَلَطَةٌ	اَيْ
узмоқ	قَطْفٌ	اِيُّهُمْ
ширин	حُلُوًّا	اَيْنَا اَكْثَرُ اِجْتَهادًا
нордон	حَامِضٌ	تِيرِيشِقْوَكْرَمْزِيز
ўтган	مَاضٍ	لَاتَّا
қўшмоқ	اَضَافَةٌ	طَلَاسَةٌ
<hr/>		51
набира	حَفِيدٌ	جَرَّ
ўлмоқ	مَوْتٌ	جَمِيعٌ
ҳайвоннинг еми	عَلْفٌ	حَرَاسَةٌ
кўпайтиromoқ	تَكْثِيرٌ	جَسْرٌ
безовта қилмоқ	إِرْعَجٌ	قَطْعَةٌ
тухум қўймоқ	بِيْضٌ	ظَلٌّ
тухум	بِيْضَةٌ	آخَرُ
товуқ тухум қишли	بَاضَتِ الدَّجَاجَةُ	اَخْتَطَافٌ
ундай бўлса	اَذْنٌ	رَمْنٌ
ўғилча	بُنَىٰ	بَدْلٌ
бошлади	اَذْهَانٌ	بَدْلَهٌ
ўқий боплади	اَخْذَ يَقْرَأُ	
агар	اَنْ	
агар менга келсанг	اَنْ جِئْتَنِي	
мен сени ҳурмат	اَكْرَمْتُكَ	
қиламан		

ИККИНЧИ ҚИСМ ЛУФАТЛАРИ

	1	
Ота	وَالدُّ	قَرَاتُ كَمَا
Дүкөн	مَخْزَنٌ	مَعْلِمٌ فَرَأَ الْمَعْلُمُ
Турмоқ	مُكْثٌ	
Иш	أَمْرٌ	جَرْوَهُ
Қасд қилмоқ	عَزْمٌ	حِينْ
Кун бўйи	طُولُ الْيَوْمِ	نُبَاحُ
Мен сендан	أَنَا أَصْغَرُ	سَرْخُ
беш ёш кичик-	مِنْكَ بِخَمْسٍ	لُحْوقُ
ман	سِنِينْ	قَدَامُ
	2	
Озгина вақт	هُنِيَّةٌ	إِصَالٌ
Улугламоқ	تَعْظِيمٌ	فَدْرَةُ
Бошламоқ	بَدَءٌ	طِيرَانٌ
Буюрмоқ	أَمْرٌ	طَارٌ
Имло қилмоқ,	أَمْلَاءُ	فَدَرَ عَلَيْهِ
ёзмоқ		حِينَ يَقْرَأُ
Тугамоқ	الْتَّهَاءُ	تَقْوِيمٌ
Кетмоқ	اِنْصَرَافٌ	خَرِيقَةٌ
Каби, (гани- дек)	فَعْلٌ	رَفِيقٌ
	3	
Муаллим ўқига- нидек ўқидим		
	4	
Пайтда, вақтида		
Вовилламоқ		
Ўтламоқ		
Етмоқ		
Олди томон		
Етиб олмоқ		
Қодир бўлмоқ		
Учмоқ		
Учди		
Унга қодир бўлди		
Ўқиётган пайтда		
Тақвим (календар)		
Харита		
Ўртоқ		

Дарс олмоқ	تَلْقَى	Лозим, чорасиз	لَا بُدَّ
Тингламоқ, қулоқ солмоқ	إِسْتِمَاعُ	Үқишиңг лозим Колдиromoқ.	لَا بُدَّ مِنِ الْقِرَاءَةِ
Унга қулоқ солди	إِسْتَمَعَ لَهُ	(бүш, ҳоли қол- дирмоқ)	تَخْلِيَّةٌ
Устун чиқмоқ, ғолиб	فَائِزٌ	Бажармоқ, ўтамоқ	فَضَاءٌ
Бекор ўтказмоқ	تَضْيِيقٌ	Осиийлик қилмоқ	عَصْيَانٌ
Беҳуда, бўш	سُدَىٰ	Пайдо бўлмоқ	حَدُوثٌ
Ечмоқ	حُلُّ	Осмоқ, илмоқ	تَطْلِيقٌ
Юриш-туриш, сийрат	سِيَرَةٌ	Кўрқинч, хатар	خَطَرٌ
Изоҳ қилмоқ, оч- моқ	شَرْحٌ	Эришмоқ, етмоқ	بُلُوغٌ
Шундайки, (мавсу- ла маъносида)	مَنْ	Синмоқ	إِنْكَسَارٌ
Ҳар бир сени яхши кўрадиган	كُلُّ مَنْ يُحِبُّكَ	Ботмоқ, чўкмоқ	غَرْقٌ
Шундай қилиб	وَهَذَا		6
Мукофот	جَائزَةٌ	Одат	دَأْبٌ
Белгиламоқ	تَعْيِينٌ	Ваҳший хайвон	وَحْشٌ
	5	Изламоқ	تَفْتِيشٌ
Фойда	مَنْفَعَةٌ	Китобни	فَتَشَّ عَنِ
Кечаларнинг бирда	ذَاتَ لَيْلَةٍ	қидирди	الْكِتَابِ
Ҳозирламоқ, тай- ёрламоқ	إِسْتَعْدَادٌ	Овламоқ, ов	صَيْدٌ
Кўнгил бермоқ, мойил бўлмоқ	مَيْلٌ	Вақтики, агар	إِذَا
Ёпмоқ	طَرْ	Чоғда	بِينَما

Мен ёлғиз	بَيْنَمَا آنَا	Хато құлмоқ (те-	أَخْطَاءٌ
үзим синфда	أَقْرَأْ فِي	гиза олмаслик)	أَخْطَاءٌ
үқиётган чоғ-	الْفَصْلُ وَهُدًىٰ	Овчи овлашда	الصَّيَادُ
имда муаллим	إِذَا الْمُعَلِّمُ دَخَلَ	хатога йўл қўйди	الصَّيَادُ
кириб келди	هَوْلُ	Ўликка солмоқ	تَمَاوِتٌ
Қўрқинч	هَائِلٌ	Ҳиддамоқ, искамоқ	شَمٌ
Қўрқинчли	زَحْفٌ	Нафас олмоқ	تَنْفُسٌ
Судралиб юрмоқ	زَحْفٌ	Зарар құлмоқ	اضْرَارٌ
Гўдак эмаклаб	الصَّبِيْبِ	Унга зарар қилди	اضْرَارَ بِهِ
юрди	زَحْفٌ	Мазаҳ құлмоқ	مِزَاحٌ
Аскар душман	الصَّبِيْبِ	Секингина пи-	هَمْسُنْ
томон бости-	الْعَسْكُرُ	чиrlаб айтмоқ	
риб борди	إِلَى الْعَدُوْ	Үртоқ бўлмоқ	مُرَاقَفَةٌ
Қатпиққынғармоқ	صَرَاخٌ	Ночор, пасткаш	نَسِيءٌ
Тўғриламоқ,	تَصْوِيبٌ	Гавда, жусса	جُثَثَةٌ
нишонга олмоқ	بُنْدَقِيَّةٌ	Шу онда	فِي الْحَالِ
Милтиқ	اطْلَاقٌ		7
Отмоқ	رَصَاصٌ		
Ўқ	إِصَابَةٌ	Яйлов, ўтлоқ	مَرْجَعٌ
Тегмоқ	إِصَابَةٌ	Қочмоқ	فَرَارٌ
Милтиқ қуёнга	إِصَابَتٌ	Акс-садо	صَدَائِي
тўғриланди	الْبُنْدَقِيَّةُ الْأَرْبَبِ	Аччиқланмоқ	غَضَبٌ

Сўкмоқ	سَبْ	Сарф қилмоқ	بَذْلُ
Ҳақорат қилмоқ	شَتْمُ	Тоқат, куч	وَسْعٌ
Қайтармоқ	اعادَة	Барча кучини сарф қилди	بَذْلٌ وَسْعَةٌ
Сўкишмоқ	مشَائِمَةٌ	Ҳашарот	حَشَرَةٌ
Шикоят қилмоқ	شَكَايَةٌ	Азият бермоқ	إِيَّازٌ
Холатимни дўстимга ши- коят қилдим	شَكُوتُ حَالِيٍّ إِلَى صَدِيقِي	Тараф	جَهَةٌ
Яшириномоқ, беркинмоқ	اخْتِبَاعٌ	Соя	ظَلٌّ
Бошқа	سوَى	Пашша	بُبَابٌ
Тақиллатмоқ, (қоқмоқ)	طَرْفُ	Үлдирмоқ	قَتْلُ
У ўқиган пайтда	فِيمَا هُوَ يَقْرَأُ	Яхшидир	خَيْرٌ
Шу вақтда	عَنْدَ ذَلِكَ		9
Овозини борича	اعْلَى صَوْتِهِ	Каримоқ, кек- саймоқ	شَيْخُوخَةٌ
Сўзма-сўз	كَلْمَةٌ فَكَلْمَةٌ	Ҳийла қилмоқ	اِحْتِيَالٌ
Бундан олдин	قَبْلَ ذَلِكَ	Ўзига ўзи ҳий- ла қилди	اِحْتَالَ لِنَفْسِهِ
	8	Касалга ўхшат- моқ (солмоқ)	تَمَارُضٌ
Тарбия қилмоқ	تَرْبِيَةٌ	Fop	غَارٌ
Улфат бўлмоқ	الْفَةٌ	Ҳар ўқиганида	كُلَّمَا قَرَا
Ажралмоқ, ай- рилиш	مُفارَقَةٌ	Келмоқ	اتْيَانٌ
		Овламоқ, тутмоқ	افْتَرَاسٌ
		Ўлжа,	فَرِيسَةٌ
		овланган нарса	

Салом бермоқ	سَلَامٌ	Ошқозон, меъда	مَعْدَةٌ
Унга салом берди	سَلَامٌ عَلَيْهِ	Мақсад	غَرَضٌ
Сенга нима бўлди	مَا لَكَ تَبْكِي؟	Тер	عَرَقٌ
Сенга нима бўлди ийфляйсан	غَيْرَ أَنْ	Сақламоқ	وَقَائِةٌ
Лекин	غَيْرَ إِنَّهُ	Ўрамоқ	تَفْطِيهٌ
Лекин у	أَبُو الْحُصَينِ	Юмилмоқ	اَنْطِبَاقٌ
Тулкининг лақаби	أَبُو	Ёпмоқ	اَطْبَاقٌ
Из	أَثْرٌ		11
Ажратмоқ	تَمْيِيزٌ	Унутмоқ, эсдан	نَسْيَانٌ
Фикр юритмоқ	تَفْكِيرٌ	чиқармоқ	شَفَرٌ
У ҳақда фикр юритди	فَكَرَ فِيهِ	Соч, тук	عَنْدَهُ
Лозим эмас, лойиқ эмас.	لَا يَنْبَغِي	Шу вақтда	شَقَّ
		Кийин бўлди	
	10	Тўхтатмоқ	اسْتِيقَافٌ
Туғишган, ака-ука	شَفِيقٌ	Кўрқмоқ	خَشْيَةٌ
Яноқ	خَذٌ	Кўрқилади	يُخْشِي
Билак	ذِرَاعٌ	Зарра	ذَرَّةٌ
Болдир	سَاقٌ	Сочилмоқ, та- ралмоқ, тўзимоқ	تَطَابِيرٌ
Жағ	نَفْنُ	Об-ҳаво	جَوُ
Кўкрак	صَدْرٌ	Тупроқ	تُرَابٌ
		Ҳашаротлар	هَوَامٌ

Йўқ	كَلَّا	Чиқмоқ	طُلُوغ
Кўрқитмоқ	تَهْدِيدٌ	Қорин	جَوْفٌ
Нимадандир	مَا	Ташналик	لَهَبٌ
Нимадандир кўрқди	خَطَرٌ مَا	Пишмаган узум	حَصْرٌ
Огоҳ этмоқ	تَنْبِيَةٌ	Ноумид бўлмоқ	خَسَاءٌ
Тез	سَرِيعٌ		13
Ўқиган вақтда	عَنْدَ مَا يَقْرَأُ	Қафас	فَصْ
	12	Атроф	حَوْلٌ
Кўрмоқ, шоҳи- ди бўлмоқ	مُشَاهَدَةٌ	Ташламоқ, қол- дирмоқ	وَدْعٌ
Тус, ранг	لَوْنٌ	Уни йифлаган	وَدْعَتُهُ
Хурмо	رُطْبٌ	холда қолдирдим	يَبْكِي
Ҳалок қилмоқ	إِيْدَاءٌ	Мени устимдан	لَا دَعْنَةٌ
Уни ҳалок қилди	أَوْدَى بِهِ	кулишига йўл қўймайман	يَضْحَكُ مِنْيَ
Истамоқ, хоҳ- ламоқ	بُغْيَةٌ	Овқат бермоқ	اطْعَامٌ
Онирлик, мاشақат	تَعْبٌ	Ўйинчоқ	لُغْبَةٌ
Уринмоқ, ҳара- кат қилмоқ	سَفْيٌ	Тарқ қилмоқ	تَرْكٌ
Имкон бўлмоқ	إِمْكَانٌ	Дон, уруғ	بَذْرٌ
Унга имкони бўлди	إِمْكَانٌ	Хафа бўлмоқ	حُزْنٌ
Сенга чиқишини имкони бўлди	إِمْكَانٌ	Вақти-вақти	حِينَانَا بَعْدٌ
	الْخُروجُ	билан	حِينٌ

Унинг шундай **بِمَا أَنْهَى**
 қиилганлиги са-
 бабли муалли-
 ми яхши күради **يَجْتَهُدُ كَثِيرًا**
يُحْبِّهُ مَعْلَمَةٌ

14

Тошбақа **سَلْحَقَةٌ**
 Мусобақалаш-
 моқ, ўзишмоқ,
 пойга ўйнамоқ **تَسَابِقُ**
 Чегара **حَذْفٌ**
 Таянмоқ, су-
 янмоқ **اتْكَالٌ**
 Енгиллик **خَفَةٌ**
 Ялқовлик қиилмоқ **تَوَانِيٌّ**
 Секин **بُطْءٌ**
 Эътиборсизлик **تَفْرِيظٌ**
 Б а р д а в о м
 бўлмоқ **اسْتَمْرَارٌ**
 Уйғонмоқ **اسْتِيقَاظٌ**
 Куч, тоқат **جَهَدٌ**
 Ўзмоқ **سَبْقٌ**
 Муваффақият-
 сизлик **خَيْرَيَةٌ**
 Умид **أَمَلٌ**
 Шу пайт **إِذْ**
 Ўкинмоқ, на-
 домат қиилмоқ **نَدَمٌ**

Мажбур бўлмоқ, **اضْطَرَارٌ**
 мажбур қиилмоқ **اضْطَرَةٌ**
 Уни мажбур қиилди **اضْطَرَرَ**
 Мажбур бўлди **اضْطَرَرَ**

15

Хозир **حَاضِرٌ**
 Зўр, улуғ (бу
 ўринда яхши,
 гўзал маъносида) **عَظِيمٌ**
 Кўпроқ **أَكْثَرٌ**
 Янглишмоқ,
 хато қиилмоқ **غَلطٌ**
 Кир қиилмоқ **تَوْسِيْخٌ**
 Танбеҳ бермоқ,
 огоҳлантириш **تَوْبِيْخٌ**
 Лозим бўлмоқ **لُزُومٌ**
 Чизик **خَطٌّ**
 Ўғлон **بُنَىٌّ**
 Ҳаракатли су-
 рат, мултфилм **الصُّورُ الْمُتَحَرِّكَةُ**

16

Кошки **لِيْتٌ**
 Кошкиди мен
 қишлоғимга **لَيْتَنِيْ ارْجِعُ**
 қайтсам **إِلَى قَرْبِيِّيِّ**
 Тўқийдиган ип **غَزْلٌ**
 Учун **كَيْ**

Ёзиш учун	كىيكتب	Сақламоқ, да- вом этмоқ	تَحْكِيمٌ
Гул	زَهْرٌ	Санамоқ,	مُحَافَظَةٌ
Мум	شَمْعٌ	хисобламоқ	عَدٌ
Шак-шубҳа	شَائِقٌ	Ваъзланмоқ	اتِّعَاظٌ
Шак-шубҳасиз	بِلَاشَائِقٍ	Кўтармоқ	حَمْلٌ
Кўрганингдек	كَمَا رأيْتَ	Ёзгандан кейин	بَعْدَ إِنْ كَتَبَ
Тумшуқ(кушлар- нинг тумшуғи)	مِنْقَارٌ		
Ин, қуш ини (уяси)	عُشْ		
Ётмоқ (ит ва бошқа ҳайвон- ларнинг ётиши)	رَبْضٌ		
Хуштак чалмоқ	صَفِيرٌ		
Аср намозини	وَمَا صَلَى الْعَصْرُ		
ўқиб бўлмаси- дан қуёш ботди	حَتَّىٰ غَابَتِ الشَّمْسُ		
Ундей бўлса	إِذْنٌ		
Кетмоқ	اِنْطَلِقَانٌ		
			18
		Кўзичоқ	
		Баланд	خُروفٌ
		Лойқалатмоқ,	مُرْتَفَعٌ
		булғамоқ	تَعْكِيرٌ
		Сувни лойқа- латди	عَكْرَ المَاءِ
		Юқори, тепа	عَالٌ
		Юқори макон	مَكَانٌ عَالٌ
		Паст	مُنْخَفَظٌ
		Паст макон	مَكَانٌ مُنْخَفَظٌ
		Жазоламоқ	عِقَابٌ
		Туғмоқ	ولَادٌ
Танқид қилмоқ	انْتَقَادٌ	Киз бола туғди	وَلَدَتْ أُنْثِي
Тасма, боғич	سَيْرٌ	Ўтган йили	وَلَدَ فِي الْعَامِ
Ечилган	مَحْلُولٌ	туғди	الْمَاضِي
Эргашмоқ	اقْتَدَاعٌ		
Камситмоқ			

17

Танқид қилмоқ	انْتَقَادٌ
Тасма, боғич	سَيْرٌ
Ечилган	مَحْلُولٌ
Эргашмоқ	اقْتَدَاعٌ
Камситмоқ	

Чақирмоқ, дағват құлмоқ	دَعْوَةٌ	Араб тили дарслиги – таркиб қоидалари	تُورلیک, روҳат-	انقباض
Мұхаммадни чақири	دَعَا مُحَمَّداً	СИЗЛИК		
Күрсатмоқ	إِبْرَازٌ	Қайғы	كَمَدٌ	
Олмоқ, тановул құлмоқ	تَنَاؤلٌ	Роҳатланмоқ	إِرَاحَةٌ	
Алам, оғриқ	الْمُ	Эсипаст, зәхни		
Чұзмоқ	مَذْ	паст		بَلِيْدٌ
Қандай	كَيْفٌ	Маромида		رَفْمٌ
Шундай (Мавсұла маңында)	مَا	Аллоҳ асрасин	رَعَاكَ اللَّهُ	
Хосил бўлган нарсани барчасини кўрди.	فَرَأَى كُلُّ مَا حَصَلَ	Бу фойдали	يَارَعَاهُ اللَّهُ	

Хуш келибсиз	أَهْلًا	Шу билан бирга, шуни сингари,	مَعَ ذَاكَ = مع ذَكَرٍ	الْمُفَيدٌ
Шодлик (Шеър вазнида келгани учун ҳамза тушган)	وَمَرْحَبًا بِكَ	Шунингдек	هَذَا = كَذَاكَ = كَذَلِكَ	
Каттиқ хурсандчилик	طَرَبٌ	Ҳам		اَنَّمَا
Вазифалар	وَاجِبَاتٌ	Мен ҳам		اَنَّمَا اَنَّ

Машаққат	عَنَاءٌ	Пона	وَتَدٌ
Келтирмоқ	إِيرَاثٌ	Тараф, томон	قَبْلٌ
		Осилиб тушмоқ, солмоқ	تَدَلِّي
		Ёрмоқ, ёриқ	شَقٌّ

Суғурмоқ	نَزْعٌ	Хозирланмоқ	تَهْيُّوْ
Сиқмоқ	عَصْرٌ	Тез	عَاجِلًا
Яқин бўлди	كَادَ	Ўтмоқ	فَوْتٌ
Ўлишига оз қолди	كَادَ يَمُوتُ	Айланиб юрмоқ	دَوَّانٌ
Ҳуши кетди	غُشَّىٰ عَلَيْهِ	Турмоқ	نُهُوضٌ
Ҳуши кетади.	يَغْشَى عَلَيْهِ	Биринги қадамида	خُطْوَةً
		Олмоқ (ерга тушган нарсани)	الْتَقَاطٌ
	22	Ёрдам бермоқ	مُسَاعَدَةً
Кўз ёши	دَمْعٌ	Юбормоқ	صَرْفٌ
Оқмоқ	جَرَيَانٌ		
Сенга нима	ما ذَا جَرَى		24
бўлди	أَتَى؟	Бева хотин	أَرْمَلَةً
Тутмоқ, забт	ضَبْطٌ	Сир, пишлок	جُبْنٌ
этмоқ	رِقَةٌ	Низолашмоқ, жанжаллашмоқ	تَنَازُعٌ
Юмшамоқ	رَفْعٌ صَوْتَهُ	Бўлмоқ	قَسْنَمَةً
Йиғлаганда ово- зини кўтарди	بِالْبُكَاءِ	Босмоқ, оғир келмоқ	رَجْحَانٌ
	23	Ўмармоқ, юлиб олмоқ	قَضْمٌ
Қовушмаган, енгилтак	طِيشَةٌ	Қайтармоқ	رَدٌ
Бўлди	أَنْ	Тарози палласи	كَفَّةً
Дарс вақти	آن وَقْتٌ	Битмоқ	تَلَاشِي
бўлди	الدَّرْسِ	Тийилмоқ	امْسَاكٌ

Шошилмоқ	عَجْلَةٌ	Ки ч к и н т о и	طَفْ
Қопмоқ (тишлаб узиб олмоқ)	الْتَّقَامُ	Бола	مُخَالَطَةٌ
Ҳакам (ҳукм қилувчи)	حَكْمٌ	Қатнашмоқ, аралашмоқ	مُوقَدٌ
Кетмоқ.	اِنْصَرَافٌ	Үчоқ	فَحْمٌ

25

Жамоа, гурӯҳ	مَعْشَرٌ	Таъсир этмоқ	تَأْثِيرٌ
Сиз уламолар жамоаси ҳурматлисизлар	أَنْكُمْ مَعَاشِرُ الْعَلَمَاءِ مُحْتَمُونَ	Унга таъсир этди	أَثَرَ فِيهِ قَرِينٌ
Му ш то қ бўлмоқ	اِشْتِيَاقٌ	Ўртоқ, йўлдош	سُوءٌ
Сайрамоқ	تَغْرِيدٌ	Ёмон	السُّوءُ قَرِينٌ

Шодлантирилмоқ	اِطْرَابٌ	Табиат	طَبْعٌ
Кўп раҳмат	جَزِيلٌ	Ўтин	حَطَبٌ
Алданмоқ	اَغْتِرَارٌ		

Эга	ذُو	Арслон боласи	شِبْلٌ
Мол эгаси	ذُو مَالٍ	Ётмоқ	اضْطِجَاعٌ
Илм эгаси	ذُو عِلْمٍ	Тешик	جُحرٌ
Ораларингизда	مَنْ يَبْتَكِمْ	Бир қараш	نَظَرَةٌ
Кўриниш.	مَنْظَرٌ	Йиртқиҷ ҳайвон ва қушларнинг тирноғи	مَخْلُبٌ

26

Изи сўрамоқ, рухсат сўрамоқ	اسْتَدْانٌ	Ҳа ў р о н бўлмоқ	حَيْرَةٌ
Хасис	خَسَّةٌ	Қочмоқ	هَرَبٌ

Үлім, ҳалокат	عَطْبٌ	Т е л е г р а ф	مَكْتَبٌ
Бир парча ер (үрин)	بُقْعَةٌ	идораси	تَلْفَرَافٌ
Тузоқ, ов	شَرَكٌ	Үрни	بَدْلٌ
Подшох	مَلَكٌ	Мактуб ўрнига	بَدْلُ الْمَكْتُوبٍ
Тириклик	حَيَاةٌ	Кутмоқ.	إِنْظَارٌ
Кесмоқ	فَرْضٌ		29
Қутилмоқ	أَفْلَةٌ	Ниначи	صُرْصُورٌ
Үтламоқ	رَسْنَةٌ	Чумоли	نَمْلَةٌ
Кечаси кетмоқ, мутлақ кетмоқ	رَوَاحٌ	Күшиқ айтмоқ	غَنَاءٌ
Ҳалок бўлмоқ	مَصْرَغٌ	Куйламоқ	تَرْكُمٌ
Ҳийла	كَيْدٌ	Ўт-ўлан	عَشْبٌ
Қувват	بَاسٌ	Фамламоқ	ادْخَارٌ
Куч, қувват маъносида	إِيْدٌ	Озуқа, ризқ	قُوتٌ
Келажакда	آجَلاً	Ориқлик	هُزَالٌ
Ёза бошлади	أَنْبَرَى يَكْتُبُ	Кўнгилга тушмоқ	خُطُورٌ
Ҳамон йиғламоқда	مَا زَالَ يَبْكِي	Кўнгил	بَالٌ
Ҳамон кулмоқда	لَمْ يَزَلْ يَضْحَكْ	Қарз сўрамоқ	اسْتَقْرَاضٌ
		Бермоқ (қарз бермоқ)	اَقْرَاضٌ
Tўғри	صَحْيَحٌ	Тўсмоқ, қопламоқ	سَدٌ
Телеграф	تَلْفَرَافٌ	Рақсга тушмоқ	رَقْصٌ

		وَادِيٌّ
Семиз	سَمِينْ	عَمِيقٌ
Семизлик	سَمْنُ	غَرِيبٌ
Етакламоқ	قَيَادَةً=قُودُ	مَسْكَنٌ
Үй, ўрин	مَنْزُلٌ	تَرْبِيَّةٌ
Хийла құлмоқ	مَكْرٌ	مَا أَعْمَمْ مُحَمَّدًا
Хийлакор	مَاكِرٌ	مَا أَحْسَنَ هَذَا
Кенгаш құлмоқ	شَاعُورٌ	الْكِتَابُ
Күрінмоқ	عَرْضٌ	تَعْلِيقٌ
Унга күрінди	عَرَضَ لَهُ	32
Иш	شَانْ	أَفْرَاغٌ
Хайитдан икки	قَبْلُ الْعِيدِ	أَفْرَغَ جَمِيعَ
кун олдин	بِيَوْمَيْنِ	الْحِيلُ
Унга хийла құлди	اَخْتَالَ عَلَيْهِ	تَنْوِيْمٌ
Күзини сәхрлаган	سَحْرَ عَيْنَهُ	اِتْفَاقٌ
Хоҳлаган то-	حَيْثُ شَافُوا	مُعَالَجَةٌ
монларига		
		بَغْضَاءٌ
		حَثٌّ
Эргашмоқ	تَبَعٌ	إِعْلَاجٌ
Унга эргаши	تَبَعَةٌ	
Үрин	مَحْلٌ	
Құли билан	تَلَقَّى بِيَدِهِ	ضَجْيَّنْ
олди		
Тинч турмоқ,	مَهْدُّ	أَنِينْ
тик турмоқ		
Юқори күта-	شُخُوصُ	حُمَّى
рилмоқ		

Раҳмат назари	نظرة رحمة	Йўқ	مَفْقُودٌ
Уялмоқ	حُجْلٌ	Бўшатмоқ,	تَخْلِيَّةٌ
Бошламоқ	شَرَعٌ	қўйиб юбормоқ	
Зарар	أَذَى	Таълил учун	حَتَّىٰ
Кўп	رُبٌّ	келган	لَيْتَمَا
Кўп киши	رُبَّ مَنْ	Кошки	
			34
	33		
Маҳкамлааб қўймоқ	تَحْكِيمٌ	Турна	كُرْكِيٌّ
Таом	طَعْمٌ	Кўл	غَدِيرٌ
Қармоқ	صَنَارَةٌ	Ҳаво	جَوُّ
Сувга чўммоқ,	غَطَسٌ	Хислат	خَصْلَةٌ
шўнғимоқ		Кийик	إِيلٌ
Илинтирмоқ	شَبَكٌ	Ишни яхшилаб	اتْقَانٌ
Бақа	ضَفْدَعٌ	қўилмоқ	
Тўймоқ	شَبَعٌ	Ўйла	هَبٌ
Йўл	سَبِيلٌ	Чунки	حَيْثُ
Қарилик	كَبِيرٌ	Яхшилиқ	خَيْرٌ
Кекса бўлди	كَبِيرٌ		35
Кекса бўлади	يَكْبُرُ	Тинч, роҳатли	هَنَاءٌ
Каттароқ	أَكْبَرُ	Яшаш унга	هَنَالَهٌ
Тўр	شَبَكَةٌ	роҳатли	الْعِيشُ
Кўз	عَيْنٌ	Қабз қўилмоқ,	قَبْضٌ
Жоҳилнинг кўзи	عَيْنُ الْجَاهِلِ	ушламоқ, тутмоқ	
		Уни	إِيَاهُ
		Агар ундаи	
		бўлмаса	وَالَا
		Шифт	سَقْفٌ

Чоғда	حالما	Күвмоқ	مُطَارَدَةٌ
Үқиган чоғингда	حالما قرأت	Хеч кимга	مَرَّ لَا يَنْوِي
Яширмоқ	اخْفَاءُ	қарамасдан	عَلَى أَحَدٍ
Турмоқ	اقْامَةٌ	үтиб кетди	
Құвмоқ	دَفْعَةٌ		38
Қанот	جَنَاحٌ	Тиришмоқ	جَذْ
Тушмоқ, құйнмоқ	وْقُوعٌ	Гулли бөг	رُوضَةٌ
Финифлаш	طَنِينٌ	Мева	ثَمَرٌ
Сезмоқ	احْسَاسٌ	Ялтирамоқ	إِيمَاضٌ
		Ташламоқ	اطْرَاحٌ
	36	Фанимат билмоқ	أَغْتَنَامٌ
Кесилмоқ	انْقِطَاعٌ	Муваффаққи- ятсизлик	فَشَلْ
Тұғри йүлни күрсатмоқ	إِرْشَادٌ	Шошилмоқ	مُبَارَدَةٌ
Құтулмоқ	خَلَاصٌ	Хижжаламоқ	تَهْجِيَا
От озифи	عَلْفٌ	Малолланмоқ	مَلْ
Әга, ўртоқ	صَاحِبٌ	Хамён, кармон	كَيْسٌ
Надомат этмоқ	نَدْمٌ	Бүш	فَارَغٌ
Зиён құлмоқ	خُسْرَانٌ	Тұпламоқ, әга бүлмоқ	اَحْرَازٌ
Тушмоқ, келмоқ	حُلُولٌ	Талаб құлмоқ	الْتَّمَاسٌ
Қоғамаслиги	لَئَلًا	Вақт	أَوَانٌ
учун	يَهْرُبٌ	Хүрлик	ذَلٌ
	37	Фам	هَمٌ
Чайла, уйча	عَرِيشٌ	Улуғ, зүр	جَلِيلٌ
Она эчки	عَنْزَةٌ	Жуда улуғ	أَجَلٌ

	40	Бош тортмоқ	بَأْءَ
Она ит	كَلْبَهُ		
Айбламоқ	تَعْبِيرٌ		
Она арслон	لَبُوَّهُ	Қоронгулик	ظَلَامٌ
Қорин	بَطْنٌ	Уялмоқ	إِحْشَامٌ
Мушук миёвлади.	مَاءَ الْهَرْ	Куруқ	يَابِسٌ
	41		
Маймун	قَرْدٌ	Маҳрум қилмоқ	حِرْمَانٌ
Шамол	رِيحٌ	Уни овқатдан маҳрум қилди	حِرْمَهُ الطَّعَامُ
Тилла құнғиз	بِرَاعَةٌ	Нафис	نَفِيسٌ
Үт учқуни	شَرَارَةٌ	Қаймоқ	زَبْدَةٌ
Үтин	حَطْبٌ	Сут	حَلِيبٌ
Пуфламоқ	نَفْخٌ	Сут ёғи	سَمْنٌ
Шамол қилмоқ	تَرْفُحٌ	Ташламоқ, тарк этмоқ	مُغَارَةٌ
Ёндиromoқ	إِنْقَادٌ	Бир парча гүшт	نَحْمَةٌ
	43		
Олов ёндиromoқ	وَقْدَ النَّارِ	Оғирлик қилмоқ,	نَفْلِيْنِ
Иситмоқ	تَدْفَئَةٌ	Унга оғирлик қилди	ثَقَلَ عَلَيْهِ
Қичқирмоқ	نَدَاءٌ	Билдирмоқ	أَعْلَمٌ
Баён қилмоқ	تَبَيْنَنِ	Бурга	بَرْغُوْثٌ
Тұғри бўлмоқ	اسْتَقَامَةٌ	Сезмоқ	شُعُورٌ
Тұғриламоқ	تَقْوِيمٌ	Бит	قَمْلٌ
Ёғоч	عُودٌ		
Букилмоқ	أَنْحَاءٌ	Доҳий	دَهَاءٌ
Камон	فَوْسٌ	Бошлиқ кимса	دَاهِى
	44		

Сүгурмоқ	امْتِصَاصٌ	Коя	ضَرْسُ
Шакарқамиш	قَصْبُ السُّكُرِ	Бутоқ, шох	غُصْنُ
Фалон шаҳар	بَلْدَةُ كَذَا	Тикмоқ, қадамоқ	نَصْبٌ
Беҳожат бўлмоқ	أَغْنَاءُ	Келмоқ	فَذُومٌ
Унга мол бериб	ادْفَعْهُ الْمَالَ	Нафратланмоқ, қочмоқ	نُفُورٌ
сўрашдан беҳо-	فَاعْنَيْتُهُ	Парчаланмоқ	تَحْطُمٌ
жат қилдим	الْسُّؤَالُ		
Бир томчи	قَطْرَةٌ		46
Ўрик	مَشْمَشٌ	Қаландар	نَاسِكٌ
Бўстон	بُسْتَانٌ	Тўлмоқ	إِمْتَلَاءٌ
Очкўз	شَرَةٌ	Чалқанча ётмоқ	اسْتَفْقَاءٌ
Югурмоқ	هَرْوَلَةٌ	Учи темирли	عُكَازَةٌ
Фарив	غَرْبٌ	таёқ (найза)	غَلَاءٌ
Тунамоқ	سَلْخٌ	Қимматбаҳо	خَلَاءٌ
Намойиш қилмоқ	عَرْضٌ	Юкли бўлмоқ	حَبْلٌ
		Ижарага олмоқ	اسْتِجَارٌ
	45	Дон	بَذْرٌ
Секин, кечикмоқ	ابْطَاءٌ	Экинчи	اَكَارٌ
Сакрамоқ	وُثُوبٌ	Муҳташам	فَاحِرٌ
Катта тош	صَخْرٌ	Зотли	نَجِيبٌ
Буюк	شَاهْقٌ	Ўсмоқ	تَرَعِّعٌ
Чуқур	هُوَةٌ	Қаттиқлаштирмоқ	تَشْدِيدٌ
М у н к а й и б ,			47
ўрмалаб юрмоқ	دَبِيبٌ	Дастурхон	مَائِدَةٌ
Чет	حَافَةٌ	Хонтахта	خُوانٌ
Йўл чети	حَافَةُ الطَّرِيقِ		

Хурмо пүстлөгү	لِيْفٌ	Қаттиқ қайғы	كَرْبَّ
Хозирламоқ	تَهْيَةٌ	Алдамоқ	خِدَاعٌ
	48		51
Үсмоқ	نُمُّ	Үтмоқ, кетмоқ	مَضِّيٌّ
Уруғлик, дон	حَبٌّ	Үтди, кетди	مَضَىٰ
Давом этмоқ	مُوَاظَبَةٌ	Йүлиқмоқ	مُقَابَلَةٌ
Талафот етказмоқ	اَتْلَافٌ	Мұхаммадга	
Бошоқ	سُبْلَةٌ	йүүлиқдим	قَابِلُتُ مُحَمَّداً
Туширмоқ	إِيقَاعٌ	Товоқ (беш кишилик)	صَحْفَةٌ
Ёмонлик	شَرٌّ	Товоқ (үн кишилик)	قَصْعَةٌ
	49	Товоқ (үн кишидан юқори)	جَفَّةٌ
Күттармоқ	شَيْدٌ	Ажаблантирмоқ	اعْجَابٌ
Бинони қуриб күттармоқ	شَيْدُ الْبَنَاءِ	Бу нарса мени	أَعْجَبَتِي هَذَا
Термоқ, йифмоқ	جَنْيٌ	ажаблантириди	الشَّئْءُ
Үқимоқ	تَلَوَّهٌ	Қайтмоқ	إِيَابٌ
Күй	لَحْنٌ	Кичкина күча	رَفَاقٌ
Сақламоқ	خَزْنٌ	Фойда	رَبْحٌ
Қүш уяси	وَكْرٌ		52
Чарчаш, оғриқ	كَلَّ	Бўри ва айиқ uyaşı	وِجَارٌ
	50	Саҳро	بَرِيَّةٌ
Тешик	نَقْبٌ	Ҳис қилиш	حَاسَّةٌ
Бўямоқ	صَبْغٌ	Искамоқ, ҳид- ни сезмоқ	شَمٌ
Бир ёшга тўлма- ган эркак эчки	جَذْيٌ		

Уч миллігә тенг масофа	فَرْسَخْ عَوْذْ	54
Қайтмоқ	أَنْفَرَادْ	اعْتِدَالْ
Ёлғизланмоқ	عَوَاءُ	ابْصَارْ
Увилламоқ	مَرْكِبَةُ	دَهْيٌّ
Чена	شَتْوَيَةُ	قَفْزٌ
Тортмоқ	جَرْ	فَوْتٌ
Яңидан бошламоқ	اسْتَنْفَافٌ	تَلْفُتٌ
Уни айтарлық	وَلَيْسَ لَهُ قُوَّةٌ	تَأْكِيدٌ
құввати йүқ	تُذَكْرٌ	تَمَرْنٌ
	53	
Илон	مَالِكُ الْحَرَبِينَ	
Тухум қўймоқ	بَيْضُ	وَضْعٌ
Товуқ тухум	بَاضَ الدَّاجَاجَةُ	مُطْوَلٌ
қўйди	نَخْلَةٌ	55
Хурмо дарахти	حَضَانَةٌ	أَعْرَابِيٌّ
Қўйнига олмоқ	حَضَنَتِ الْمَرْأَةُ	الْحِيرَةُ
Она гўдакни қўй- нига олиши	الصَّبَى	اسْكَافٌ
Товуқ тухумини	حَضَنَتِ الدَّاجَاجَةُ	مُسَاوَمَةً
қўйнига олди	بَيْضَهَا	اَضْمَارٌ
Жўжа очмоқ	أَفْرَاحُ	حِذَاءُ
Қутулмоқ	نَجَاءُ	حِذَا عَلَى
Соҳил	شَاطِئُ	مَكْمَنٌ
Дарё соҳили	شَاطِئُ النَّهْرِ	عَقْلٌ
Қисмоқ	هَمْزٌ	
Сидирмоқ,	دَقُّ	عَقْلُ الْفَرَسِ
қоқмоқ.		

Аччикланмоқ,	اْغْتِيَاطُ	Кечани ўтказмоқ	بَيْتُوتَةٌ
		Издиҳом	اِزْدَحَامٌ
Кенг	عَرِيفٌ	Тунни ўтказа-	مَبْيَتٌ
Хикоя қилмоқ	حَكَايَةٌ	диган жой	لَحَاءٌ
Фариддан сүз	حَكِيتُ عَنْ	Д а р а х т	
хикоя қилдим	فَرِيدٌ كَلَامًا	пүстлоғи	
Қалин	كَثِيفٌ		
Тұда	سَرْبٌ		
Олча	كَرَرٌ		
Қүшни тумшуғи	نَقْرٌ	Равшан бўлмоқ	بَيَانٌ
билин чўқилаши	لُبٌ	Чиқармоқ	فَقَاءٌ
Магиз	بِرْزٌ	Сени қандай	كَيْفَ السَّبَيْلُ
Урuf	مَعْفُوفٌ	қилиб рози	إِلَى اِرْضَائِكَ
Букилган	عَقْفٌ	қиласм экап.	
Букмоқ	مَفْصِلٌ		
Бўғим	رُقَىٰ		
Ш о ш и л м о қ ,	اسْتَحْمَامٌ	Аралашмоқ	اِشْتَبَاكٌ
юқори кўтарилимоқ	بَتَرَد - بَتَرَاد	Очмоқ (офизни)	فَغْرٌ
Ҳаммомга тушмоқ	جُثُومٌ	Офиз чети	شَدْقٌ
Совуқ сув билан ювимоқ	تَصْفِيقٌ	Офиз четлари	شَدْقَانٌ
Тизчўкиб ўтиromoқ	هُبُوبٌ	Сузғич	مَصْفَاهَةٌ
Қанот қоқмоқ,	قَيْوُلَةٌ	Ютмоқ	ابْتَلَاعٌ
чапак чалмоқ		Шошилмасдан	مَهْلٌ
Шамолнингэшиши		Хозирламоқ	تَجْهِيزٌ
Туш вақтида ухламоқ			

Хозирлик	عَدَّةٌ	Каршилик қылмоқ	مُكَابِرَةٌ
Ваҳпий ҳайвон-ларга санчадиган кичкина найза	مَطْرَدٌ	Қамиш	قَصَبٌ
Учи ўткір темир	حَرْبَةٌ	Күмли кичкина тепалик	تَلٌ
Шох	شَغْبَةٌ	Жавоб бермоқ	إِجَابَةٌ
Қадамоқ	غَرْزٌ	Маҳкамламоқ	تَمْكِنٌ
Қонаатмоқ	أَدْمَاءٌ	Турганича турди, яшаганича яшади	فَعَاشَ بِهَا مَا عَاشَ
Оғритмоқ	عَيَاءٌ	Бош устига	خُبَّاً وَكَرَامَةً
Чұқмасдан турмоқ	عَوْمٌ		
Ёғ	شَحْمٌ		60
Зайтун ёғи	زَيْتٌ	Умид қылмоқ,	تَمَنَّى
Кичкина кема	قَارِبٌ	орзу қылмоқ	
Ағдармоқ	قَبٌ	Муомала, яқынлық	عَشْرَةٌ
	59	Ёқа	طَوْقٌ
Уя ясамоқ	تَعْشِيشٌ	Меш	رِقٌ
Қамишзор	أَجَمَةٌ	Холингга вой бўлсин	وَيْخٌ
Озиқланмоқ	أَقْتَيَاتٌ	Аллоҳ менинг	
Қариллик	هَرَمٌ	қонимни тўксин	صَبَّ اللَّهُ دَمِي
Қисқичбақа	سَرَطَانٌ		
Оққуш	عُلْجُومٌ		
Қатпиқ қайфурмoқ	كَابَةٌ		
Бу ерда	هَهْنَا		
Хўяниви ерда	هُنَالِكٌ		
Битмоқ, тамом бўлмоқ	نَفَادٌ		

МУНДАРИЖА

БИРИНЧИ ҚИСМ

1-дарс	5
Исмнинг рафъ ўринлари	7
Исмнинг насл ўринлари	8
Эъроб хиллари	10
ЗИЁДАЛАР	16
2-дарс	18
Изофа ҳақида тушунча	19
3-дарс	22
4-дарс	28
Таъкид	31
Бадал	32
5-дарс	35
6-дарс	36
7-дарс	39
8-дарс	40
9-дарс	46
10-дарс	49
11-дарс	52
12-дарс	54
13-дарс	56
14-дарс	58
15-дарс	63
16-дарс	67
17-дарс	68
18-дарс	69
19-дарс	70
20-дарс	71
21-дарс	77
22-дарс	81
23-дарс	82

268	<i>Араб тили дарснеги – таркиб қоидалари</i>	
24-дарс	83
25-дарс	84
26-дарс	85
27-дарс	87
28-дарс	90
29-дарс	91
30-дарс	93
31-дарс	94
32-дарс	95
33-дарс	96
34-дарс	100
35-дарс	101
36-дарс	104
37-дарс	106
38-дарс	108
39-дарс	109
40-дарс	112
41-дарс	113
42-дарс	115
43-дарс	117
44-дарс	118
45-дарс	119
46-дарс	122
47-дарс	123
48-дарс	124
49-дарс	125
50-дарс	127
51-дарс	128
52-дарс	130
ИККИНЧИ ҚИСМ		
1-дарс	138
2-дарс	139
3-дарс	141
4-дарс	143

5-دارس	147
6-دارس	149
7-دارس	151
8-دارس	153
9-دارس	155
10-دارس	157
11-دارس	158
12-دارس	162
13-دارس	163
14-دارس	164
15-دارس	166
16-دارس	168
17-دارس	169
18-دارس	170
19-دارس	171
20-دارس	172
21-دارس	174
22-دارس	175
23-دارس	176
24-دارس	178
25-دارس	181
26-دارس	182
27-دارس	183
28-دارس	186
29-دارس	187
30-دارس	189
31-دارس	190
32-دارس	192
33-دارس	194
34-دارس	195
35-دارس	196
36-دارس	197
37-دارس	199

270	<i>Араб тили дарснеги – таркиб қоидалари</i>
38-дарс	199
39-дарс	201
40-дарс	202
41-дарс	203
42-дарс	204
43-дарс	205
44-дарс	206
45-дарс	207
46-дарс	208
47-дарс	209
48-дарс	210
49-дарс	211
50-дарс	212
51-дарс	213
52-дарс	214
53-дарс	216
54-дарс	217
55-дарс	219
56-дарс	220
57-дарс	223
58-дарс	224
59-дарс	226
60-дарс	227

Қайдлар учун

Тошкент Ислом университети

Араб тили дарслиги

Таркиб қоидалари

Тошкент ислом университети
нашиёт-матбаа бирлашмаси
2009 йил.